

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти
Алишер Навоий номидаги адабиёт музейи

АЛИШЕР НАВОИЙ

**МУКАММАЛ
АСАРЛАР ТЎПЛАМИ**

Йигирма томлик

Йигирманчи том

ДЕВОНИ ФОНИЙ

(давоми)

ҚАСИДАЛАР

МУФРАДОТ

ИЛОВЛАР

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
«Фан» нашриёти
Тошкент — 2003

Тахрир ҳайъати:

ИЗЗАТ СУЛТОН, А. ҚАЮМОВ, Б. НАЗАРОВ, А. ҲАЙИТМЕТОВ, Ф.
СУЛАЙМОНОВА, Т. МИРЗАЕВ, С. ҒАНИЕВА, А. АБДУҒАФУРОВ, И.
ҲАҚҚУЛОВ

Нашрга тайёрловчи ва масъул муҳаррир:
САЙФИДДИН РАФИДДИНОВ

Такризчи:
СОДИР ЭРКИНОВ

ИНСТИТУТДАН

Муҳтарам китобхонларимизга тақдим этилаётган ушбу охирги жилд Алишер Навоийнинг Мукаммал асарлар тўпламига яқун ясайди. Ундан «Девони Фонийнинг кейинги қисми ва «Муфрадот» асари ўрин олган. Мусаддас, таърихлар, луғаз ва «Ситтаи зарурия»га ёзилган дебочани филология фанлари номзоди С. Рафиддинов; рубоий ва қитъаларни филология фанлари номзоди Э. Очилов; муаммоларни филология фанлари номзоди Л. Зоҳидов ўзбекчалаштириб, муаммоларнинг ечимини берган. «Ситтаи зарурия» таркибидаги қасидалардан: «Руҳ ул-қудс»ни филология фанлари номзоди С.Рафиддинов ва ёш тадқиқотчи Н. Бековалар; «Қут ул-қулуб» қасидасини филология фанлари номзоди Ҳ. Мухторова; «Айн ул-ҳаёт» ва «Тухфат ул-афкор» қасидаларини филология фанлари номзоди С. Рафиддинов; «Минҳож ун-нажот» ва «Насим ул-хулд» қасидаларини филология фанлари доктори С. Эркинов таржима қилиб, «Ситтаи зарурия»га изоҳ ҳам ёзган. «Фусули арбаа» қасидасининг таржимони филология фанлари номзоди А. Ҳабибуллаевдир. «Муфрадот»ни филология фанлари номзоди Л. Зоҳидов таржима қилган ва асардаги муаммоларнинг ечимини берган. Илова қисмидаги матнларни тадқиқотчи Н. Рамазонов тўплаб, нашрга тайёрлаган.

Шу ўринда «Девони Фоний» қўлёзмаси фотонусхасини хориждан юртимизга келтирган ва ундан илк бор намуналар нашр эттирган марҳум профессор Ҳ. Сулаймоннинг ҳам хизматларини алоҳида таъкидлаш лозим. «Девонн Фоний» матнини тайёрлашда унинг Франция миллий кутубхонасида сақланаётган 285-рақамли қўлёзма фотонусхасидан ҳамда Душанбеда нашр бўлган Фонийнинг сайланма девонидан фойдаланилди¹. Баъзи ўринларда «Девони Фоний»нинг Эрон

¹ А м и р Алишер Фой. Девони форсӣ. Мунтахаб. Душанбе: Ирфон, 1993.

нусхасига мурожаат этилди². Мазкур учала манба матнлари солиштирилиб, ишончли вариант танлаб олинди. Шунга қарамай, айрим қийинчиликлар ҳам туғилди. Жумладан, муаммолар Париж нусхасида тўлиқ берилган бўлсада, баъзи ўринлари чапланиб кетганлиги боис, улардан айримларини тўғри ўқишнинг иложи бўлмади.

Олимларимиз Алишер Навоий (Фоний)нинг форсий меросини халқимизга тақдим этишда бор илмий салоҳиятларини ишга солишди. Туркий асарлардан фарқли ўлароқ форсий манбаларни тўғри ўқиш ва тўғри таржима қилишнинг ўзига хос машаққатлари бўлади. Фоний асарларининг аксари илк бор тўлиқ ҳолда таржима қилинганлиги учун ҳам заҳматли, лекин таҳсинга лойиқ иш амалга оширилди. Дарҳақиқат, шоирнинг ўн беш жилдлик Асарлар тўплами таркибида чоп этилган «Девони Фоний» («5-жилд. 1-2-китоблар) билан 18, 19 ва ушбу 20-жилдлар қиёс қилинса, кейинги ишнинг салмоғи ва савияси яққол кўзга ташланади.

Масалан, илгари профессор Ҳ. Сулаймон нашр этган «Девони Фоний»да 17 та муаммонинг фақат матни берилган бўлса, ушбу жилдда 266 та муаммо таржимаси ва ечими билан берилди. Шунингдек, олдинги нашрдан фақат «Тухфат ул-афкор» қасидасининг қисқартирилган варианты таржимаси ўрин олган бўлса, ушбу жилдда барча қасидалар таржималари билан бирга, «Муфрадот» асари ҳам илк бор таржимаси ва муаммоларининг ечимлари билан берилмоқда ва ҳ. к.

Қўлимиздаги мавжуд манбалар асосида Навоийнинг форсий меросини бутунлигича халқимизга етказиш учун ҳаракат қилган эканмиз, улуғ шоиримизнинг форсий адабиётнинг забардаст сўз усталаридан қолишмаслигини, унинг форс тилидаги асарларини халққа тақдим қилиш иши давом этишини алоҳида таъкидламоқчимиз.

Хуллас, ушбу жилд билан хотима топган Навоийнинг 20 жилдлик Мукаммал асарлар тўплами ўзбек халқининг маданий

² Девони Амир Низомиддин Алишер Навоий—«Фоний», Техрон: Асотир, 1375 ҳ. ш.

ҳаётида, адабиётида улкан воқеадир. Тан олиш керак, биринчи бор амалга оширилган ва қамрови кенг бўлган бу нашрда айрим камчилик ва хатолар ҳам ўтиб кетган бўлиши табиий. Олдиндан улар учун китобхонларимиздан узр сўраймиз ва кейинги нашрларда ислоҳ қилишга ваъда берамиз.

Шубҳасиз, ниҳоясига етган бу мукаммал нашр шоир асарларини лотин ёзувида чоп этишда, танқидий матнлар тузишда ва тадқиқотлар олиб боришда бирламчи манбалардан бири бўлиб хизмат қилади.

Институт раҳбарияти ушбу хайрли ишни амалга оширишда қатнашган барча олимларга ташаккур билдиради. Китобхонларнинг Навоий асарларидан баҳраманд бўлишига, мукаммал нашр юзасидан фикр ва мулоҳазалар билдиришларига умид қилиб қолади.

*Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
Алишер Навоий номидаги
Тил ва адабиёт институти.*

ДЕВОНИ ФОНИЙ

МУСАДДАС

ҒАЗАЛИ МАХДУМ АСТ, КИ БА ҲУКМИ ОЛӢ МУСАДДАС ҚАРДА ШУДААСТ*

1. Кардаме дар хоки кӯи дӯст маъво, кошкӣ!
Судаме рухсори худ бар хоки он по кошкӣ!
Омадӣ берун зи кӯи (он) сарви боло кошкӣ!
Бурқаъ афкандӣ зи рӯи оламоро, кошкӣ!
Дидаме дидори он дилдори раъно кошкӣ!
Дида равшан кардаме з-он рӯи зебо кошкӣ!

2. Кӯи он маҳ то бувад, ҷаннат намебояд маро,
То бувад ҷаннат, ба дӯзах дил фурӯ н-ояд маро,
Пеши лаълаш кай даҳан бо Кавсар олояд маро?
То бувад он сарв, тӯбӣ хуш намеояд маро,
Хотир андар сояи тӯбӣ наёсояд маро,
Соя кардӣ бар сарам он сарви боло, кошкӣ.

3. Дӣ шудам афғонкунон то кӯи он сарви баланд,
То ҷамолаш бингарам, ҳар гаҳ бурун ронад саманд,
Мунтазир мебуд то имрӯз ҷони мустаманд,
Чун бурун омад, ба рӯи хештан бурқаъ фиканд,
Гарчи имрӯз аз ҷамоли ӯ нагаштам баҳраманд,
Ваъдаи ин давлат афтодӣ ба фардо, кошкӣ.

4. Дар дили зорам ҳавас дидори он гулчеҳра буд,
Озими қасраш шудам, чун он ҳавас дар дил фузуд.
Монеъ омад ҳоҷибам в-он гаҳ ба сад гуфтушунуд,
Ҷониби гулзорам аз баҳри тамошо раҳ намуд,

Ошиқонро рухсати гул чидану дидан чӣ суд?

5. Бо вучуди он ки дилро нест з-он гулрӯ насиб,
Не гули он рӯ, ки хоре аз сари он кӯ насиб,
Не ба қон як нукта з-он лабҳои ширингӯ насиб,
Не ба чашмам қилвае з-он орази некӯ насиб,
Кошкӣ гӯям маро гаштӣ висоли ӯ насиб,
Бенасибонро насибе нест, илло, кошкӣ.

6. Нест аҳли зуҳдро огоҳӣ аз асрори ишқ,
Нақди дин беқимат афтодаст дар бозори ишқ,
Аз тариқи оқилӣ безор бошад зори ишқ,
Дин ҳаме барбод бояд дод дар атвори ишқ,
Бо вучуди ақлу дин сомон нагирад кори ишқ,
Дар хучуми ин шудӣ он ҳарду яғмо, кошкӣ!

7. Он, ки шарҳи ҳарфи ҳаҷраш, коми қонро сохт мӯр,
Аз Забури ишқ дон ҳам баййиноташ ҳам Забур,
Баски васфи ӯ бувад вирди забони абду ҳур,
Гаштааст аз дурри назми аҳли табъ офоқ пур,
Назми қомиро, ки шуд дар васфи лутфи ӯ чу дур,
Қо набудӣ ғайри гйши шоҳи воло, кошкӣ!

8. Хусраве, к-аз шамъи рояш мебарад хуршед нур,
Моҳи нав баҳри ғуломонаш сазад наъли сутур,
Бандагони ӯ гаҳи размовари хоқону фур,
Човушони ӯ ҳама шоҳон гаҳи айшу сурур,
Шоҳ Абулғозӣ ки мегӯяд шаҳи анҷум зи дур:
Будиям дар силки наздикони ӯ қо, кошкӣ.

9. Он ки гардун нест дар суръат ба сони азми ӯ,
Ақли кулл ангушти ҳайрат дар даҳон аз ҳазми ӯ,
Ларза дар андоми баҳр омад зи азми қазми ӯ,
Ҳарчи ронад бод мағлуб аз бисоти разми ӯ,

Ҳарчи хоҳад бод ҳосил дар ҳарими базми ў,
(Дар) ҳарими базми ў садсола раҳ то кошкӣ.

ОЛИЙ ФАРМОН БИЛАН МАҲДУМ (ЖОМИЙ) ҒАЗАЛИГА БОҒЛАНГАН МУСАДДАС

1. Кошки, дўст кўйи (кўчаси) тупроғидан жой олсам эди.
Кошки, унинг оёғи тупроғи(изи)га юзларимни суртсам эди.
Кошки, у сарвқомат кўчасидан чиқиб келса эди.
Оламни безовчи юзидан кошки, пардасини олса эди.
Кошки, у раъно дилдорнинг дийдорини кўрсам эди.
Кошки, кўзимни у зебо юз билан равшан қилсам эди.

2. Жаннат турганда, кўнглим дўзахга майл этмаганидек,
у ойнинг кўйи бор экан, менга беҳишт керак эмас.
Лаъл лаби олдида оғзим нега Кавсар сувига белансин?
У сарв турганда Тубо (дарахти) мени мафтун қилмайди.
Хотирим Тубо соясида осуда (хотиржам) бўлмайди.
Кошки, у сарвқомат бошимга соя солса эди.

3. Кеча афғон чекиб у сарвқомат кўчасига равон бўлдим.
Ҳар бор жамолини кўрай десам саман(оти)ни суриб кетади.
Бугунгача унинг (дийдорига) бечора жоним интизор эди.
У ташқарига чиққанда юзига парда тортган эди.
Бугун унинг жамолидан баҳраманд бўлмаган бўлсамда,
бу давлатга етиш ваъдаси, кошки, эртага қолса эди.

4. Зор дилимда у гулчеҳра дийдорининг ҳаваси бор эди,
у ҳавас ортгандан кейин (унинг) қасрига қараб равона бўлдим.
Дарвазабон йўлимни тўсди, кўп тортишувлардан кейин
тамоша қилиш учун гулзор томонга йўллади.
Ошиқларга гул териш ва гулни томоша қилишдан не фойда?
Кошки, у гулчеҳранинг тамошосига ҳам ижозат бўлса эди.

5. Дилга у гул юзлидан насиба етмади. Юзининг гули у ёқда турсин, ҳатто кўчаси бошидаги тикандан ҳам насиба йўқ. Жонга у ширин забондан бир нукта, кўзимга у гўзал юздан бир жилва насиба йўқ. Кошки, унинг висоли менга насиб бўлса эди, дейман. Насибасизларга «кошки»дан ўзга насиба йўқ.

6. Зоҳидларга ишқ сирларидан огоҳлик йўқдир. Ишқ бозорида дин нақди (ақчаси)нинг қадри тушган. Ишққа зор бўлган киши оқиллик йўлидан безордир. Ишқ таври (одати) бўйича динни барбод бериш керак. Ақлу дин бор экан, ишқ иши юришмайди. Бу (ишқ)нинг хужуми билан у иккови (ақл ва дин)нинг иши талон-тарож бўлсайди.

7. Ҳажр (айрилиқ) ҳарфининг шаҳри билан жон оғзини ачитган зотнинг далил ва қилган ишларини ишқ забури китобидан деб бил. Хурлар ва қуллар тилида унинг васфи такрорлангани такрорланган. Табъ аҳли (шоирлар)нинг назм дурлари билан уфқларга унинг таърифи тўлиб кетди. Унинг лутфу карами васфида Жомийнинг назми дурдек порлаб турибди. Кошки, (бу назм дурри) улуғ шоҳдан бошқанинг қулоғидан жой олмаса эди.

8. У (шундай подшоҳ)ки, фикр шамидан қуёш нур олади. Янги ой (унинг) қуллари уловининг тақаси бўлса арзийди. Уруш пайтида хоқону фағфурлар унинг қулларидур. Айшу сурур (кайфу сафо) қилса, подшоҳлар унинг хизматкорларидир. (У шундай) шоҳ Абулғози (ғозийлар отасидур)ки, узоқдан юлдузлар подшоҳи кўриб): «Кошки, унинг я қинлари қаторида бўлсам эди», дейди.

9. У (шундай подшоҳ)ки, фалак ҳам
унинг азмидек тез юролмайди.
Ақли кулл (комил ақл) унинг хушёрлигидан ҳайрат
бармоғини тишлаб қолади. Унинг азму жазми (қатъиятлиги)дан
денгиз жисмига ларза тушади. Жанг майдонида кимга
ҳужум қилса, мағлуб бўлсин! Базм ҳарамидан
«кошки»гача юз йиллик йўл бўлса ҳам,
базм ҳарамида нимаики истаса, муяссар бўлсин!

МАРСИЯ

МАРСИЯИ ҲАЗРАТИ МАҲДУМ

1. Ҳар дам аз анчумани чарх ҷафое дигар аст,
Ҳар як аз анчуми ў доғи балое дигар аст.
2. Рӯзу шабро, ки кабуд аст сияҳ чома дар ў,
Шаб азое дигару рӯз азое дигар аст.
3. Балки ҳар лаҳза азоест, ки аз дашти адам
Ҳар дам аз хайли аҷал гарди фаное дигар аст.
4. Ҳаст мотамкадаи даҳр, ки аз ҳар тарафаш
Дуди оҳи дигару нолаи вое дигар аст.
5. Оҳи ў ҳаст ба дил тирагӣ афзоянда,
Вои ў низ ба ҷон яъсфизое дигар аст.
6. Гули ин боғ, ки садпора зи мотамзадагист,
Ҳар яке сӯхтаи чома қабое дигар аст.
7. Оби ў заҳру ҳавояш мутааффин, чӣ аҷаб,
Ки дар ин марҳала ҳар рӯз вабое дигар аст.
8. Аҳли дил майл сӯи гулшани қудс ар доранд,
Ҳаст аз он рӯ, ки дар ў обу ҳавое дигар аст.
9. Назди арбоби яқин дори фано ҷое нест,
Ватани аслии ин тоифа ҷое дигар аст.
10. 3-он сабаб масти маи чоми азал орифи Ҷом,

Сархуш аз дори фано сӯи Ватан кард хиром.

- 11.Эй ҳарими ҳарами қурби илоҳӣ қоят,
Тарафи қаннати Фирдавс, кучо парвоят.
- 12.Чун шудӣ аз ҳарами мулк ба сайри малакут,
Буд дар анҷумани хайли малак ғавғоят.
- 13.Тўтиёни ҳарами қудс ба дил муштоқат,
Булбулони чамани унс ба қон шайдоят.
- 14.Симёкори қазо меҳр дигар дод тулӯъ,
Чархро аз асари равшании симоят.
- 15.Нӯҳ фалак чархзанон омада бар атрофат,
Буда гӯё ба сари ҳар як аз он савдоят.
- 16.Шӯр дар олами арвоҳ бияфтод аз он,
Ки нависанд ба қон нуктаи руҳафзоят.
- 17.Руҳи ақтоб расиданд ба истиқболат,
Қони автод фитоданд ба хоки поят.
- 18.Даст бар даст рабуданд туро то чоё,
Ки дар ин ғамкада ҳам хостӣ онро роят.
- 19.Ту шудӣ восили мақсуди ҳақиқию бимонд
То қиёмат ба қаҳон шевану вовайлоят.
- 20.Дар фироқи ту ғамин монд дили ғамзадагон,
Тира з-ин гӯшаи мотамзада мотамзадагон.
- 21.Ту бирафтию дили халқи қаҳон зор бимонд,

То қиёмат ба фироқи ту гирифтор бимонд.

22.3-оташи оҳи дили сўхтагон то ба абад,
Дудҳо дар хуми ин гунбади даввор бимонд.

23.Аҳли тавҳид, ки бе муршиди комил гаштанд,
Садашон мушкили ҳалношуда дар кор бимонд.

24.Соликонро, ки камол аз ту расидӣ ба сулук,
Ақзҳо дар равишу нуқс ба атвор бимонд.

25.Умароро, ки шудӣ машъали меҳр аз ту мунир,
Тира шуд машъалу то ҳашр шаби тор бимонд.

26.Сад халал раҳ ба дин ёфт, ки диндоронро,
Субҳа бишкасту ба каф риштаи зуннор бимонд.

27.Сирри Ҳақ рафт паси пардаи китмон, ки зи ашк,
Ба гиландудаи дар махзани асрор бимонд.

28.На ки сад хори алам дар дили аҳрор халид,
Ки дусад бори ситам бар тани аброр бимонд.

29.Толибонро равиши роҳи фано рафт зи даст,
Ҳар яке дар паси сад пардаи пиндор бимонд.

30.Чи тазалзул, ки зи фавти ту дар айём афтод,
3-он тазалзул чи халалҳо, ки дар ислом афтод.

31.3-ин азо дар ҳама олам на гадо монд, на шоҳ,
Ки кашиданд ба суги ту дусад нолаву оҳ.

32.Абрсон, гириякунон, наъразанон соя фиканд
Бар сари наъши ту хуршеди карам зилли Илоҳ.

33. Гар муяссар шудияш наъш кашидӣ бар дӯш
Чун мани сӯхтадил, ҷониби мадфан ҳама роҳ.
34. Шаҳриёрони ҷаҳон чок зада ҷома ба тан,
Пеши тобути ту пӯянда ба аҳволи табоҳ.
35. Сарбаландони замон дар таҳи наъшат шудааст
Ҳама гирёну кашон, бори ту бо пушти дутоҳ.
36. Шуда ҳар пояи маҳди ту ба дӯши як қутб,
Лек ҳар чор шуда нудбагару «во асафо!»
37. Оламеро ба сӯи олами дигар бурданд
Натавон чуз ба чунин боркашонӣ огоҳ.
38. Чазай акбарӣ афтод, ки бо ин ҳама чашм
Чархи гардун натавонист, бад-он сӯй нигоҳ.
39. Гарчи шоми ту шуд аз нур чу маҳтоб сафед,
Ҳеч кас лек надидаст чунон рӯзи сиёҳ.
40. Ба намозат, ки ҳазорон зи башар пайвастанд,
Сад ҳазорон зи малоик ба ҳаво саф бастанд.
41. Ҳама бурданд ба афғону дили чок туро,
Ҷой карданд, чу ганҷе ба дили хок туро.
42. Хайли арбоби иродат ҳамаро чок ба дил,
Ҳар яке хост кашидан ба дили чок туро.
43. Сари покони ҷаҳон будӣ, аз он Эзиди пок
Пок оварду дигар бурд ҳамон пок туро.

44.Ғарқай баҳри висоле, ки ба чашми ҳиммат
Равза чун гулшану тўбист зи хошок туро.

45.Рўҳи покат чу ба болои нўҳум чарх шитофт,
3-ин ки тан зери замин рафт кучо бок туро?

46.Ҳама покони ҷаҳонро ба тани пок расид,
Он чи бар пайкари пок омад аз афлок туро.

47.Чун ту ганҷе, ки фалак дошт ниҳон кард ба хок,
На пай ҳифз, ки аз ғояти имсоқ туро.

48.Ақли кулл будӣ аз идроки маонӣ з-он рӯ,
Натавонад, ки тааққул кунад идрок туро.

49.Қисми ёрон зи ту гар зорию ғамнокӣ шуд,
Лек зоре набувад чун мани ғамнок туро.

50.Зада саф хайли малоик, ки барояд Махдум,
Мухлисонро макун аз дидани рӯят маҳрум.

51.Дўстон, дар ҳама фан нодираи олам ку?
Афзалу аълами авлоди банӣ одам ку?

52.Дар биёбони таманно-ш халоиқ мурданд,
Ба давои ҳама он Хизри Масиҳодам ку?

53.Дили асҳоб шуд аз теғи фирикаш сад захм,
Он, ки будӣ ба ҳама хулқи хушаш марҳам ку?

54.Ҳучра холию парешон шуда авроқу кутуб,
Соҳиби ҳучра кучо, нозими онҳо ҳам ку?

55.Дар саро нест ба ҷуз худкушии ғамзадагон,

Он, ки таскин диҳад инрову хўрад шон ғам ку?

56. Хома рӯ карда сиях, синаи худро зада чок,
Ки худованди ман он, бар уламо аълам ку?

57. Дар Хуросон натавон гуфт, ки кас хуррам нест,
Кас, ки дар рӯи замин ёфт шавад, хуррам ку?

58. На ки дар хонақаҳи зуҳд фитод ин мотам,
Дар хароботи фано низ ба чуз мотам ку?

59. Гузарондан ба фано аҳд кунам боқии умр,
К-андар ин дайри кўҳан аҳди бақо маҳкам ку?

60. Ишқбозон зи ғам оташ ба дил афрўхтаанд,
Чонгудозон ҳам аз ин оташи дил сўхтаанд.

61. Эй, ки дар пеш гирифтӣ сафари дуру дароз,
Ки бад-ин навъ сафар ҳар ки бишуд, н-омад боз.

62. На ки аз нўги қалам боз бубастӣ раҳи сеҳр,
Балки аз банди забон бурдӣ аз офоқ эъҷоз!

63. Нафаси қудсият аз кас натавон ёфт дигар,
Ваҳйро баъди набӣ з-он ки нашуд кас мумтоз.

64. Шоҳро монд ба чон з-оташи ҳичрони ту сўз,
Бандаро дар дили садпора зи доғи ту гудоз.

65. На шаху банда ки то рўзи қиёмат дар даҳр
Ҳар ки бошад, бувад аз мотами ту навҳа тироз.

66. Гарчи рӯ дар тутуқи васл нухуфтӣ, ки шавӣ,
То абад чилвақунон дар ҳарами иззату ноз.

67.Мадад аз рӯҳи пуранвори худат низ расон,
Ки харобанд зи ҳаҷри ту басте аҳли ниёз.

68.Ҳар ки сад қарн бимонад ба ҷаҳон, ҳам ба фусун,
Бирабояд ҷаҳонаш фалаки шӯъбадабоз.

69.Эй рафиқон, ҳамаро оқибати кор инаст,
Фикри анҷом касе беҳ, ки кунад аз оғоз.

70.Шоҳи маъниро гар сурате афтод чунин,
Бод то ҳашр шаҳи сурату маънӣ омин!

МАҲДУМ ҲАЗАТ (ВАФОТИ)ГА МАРСИЯ

1. Ҳар дам осмон анжуманидан янги бир жафо келади,
унинг ҳар бир юлдузи янги бир балонинг доғидир.
2. Кундуз ва кеч унинг кийими кўк ва қорадир,
кечаси бошқа аза ва кундузи бошқа азадир.
3. Балки ҳар лаҳза йўқлик даштидан аза келади,
хар дам ажал гуруҳидан янги бир фано гарди келади.
4. Дунё бир мотамхонадирки, унинг ҳар тарафидан,
бошқа бир оҳнинг дуди ва бошқа нолаю вой келади.
5. Унинг оҳи дилга қоронғулик орттиради,
нолаю войи жонга янги қайғу солади.
6. Бу боғнинг гули мотамзадалиқдан юз пора бўлди,
ҳар бирининг либоси куйган, бошқасининг эса тўни(куяди).
7. (Бу боғнинг) суви заҳар, ҳавоси бадбўй, не ажабки,

бу манзилда ҳар кун бошқа вабо бўлади.

8. Дил аҳллари поклик гулшани томон (кетмоқ) истадилар,
чунки у ерда оби ҳаво бошқачадир.

9. Эътиқод эгалари наздида бу ўткинчи дунё
жой эмас, бу тоифанинг асли жони бошқа ердадир.

10. Шу сабабли азал майининг масти жомлик ориф,
сархушлик билан фано саройидан (чиқиб) ватан томон кетди.

11. Эй илоҳий қурб маҳрамгоҳи ҳарамидан жой олган,
сенинг қизиқишинг жаннат боғи томон бўлармиди?!

12. Ер ҳарамидан малаклар мамлакатига сайр
қилганингда, малак гуруҳи анжуманига ғавғонг тушди.

13. Поклик ҳарамии тўтилари сенга юракдан
муштоқлар, дўстлик чамани булбуллари сенга жондан шайдолар.

14. Қазо кимёғари бошқа қуёшни чиқарди,
(зероки) сиймойинг равшанлиги осмонга таъсир қилди.

15. Тўққиз фалак чарх уриб атрофингга келишди,
гўё ҳар бирининг бошида сенинг савдойинг бор эди.

16. Арвоҳлар оламига шунинг учун (ҳам) ғавғо тушдики,
руҳпарвар нозик фикрларингни жон билан ёзсинлар.

17. Қутблар руҳи истиқболингга келишди,
автодлар жони хоки пойингга йиғилишди.

18. Сени қўлма-қўл (қилиб) шундай бир жойга олиб боришдики,
бу ғам маконида ҳам у жойни хоҳлар эдинг.

19. Сен ҳақиқий мақсадга эришдинг,
(лекин) қиёматгача жаҳонда доду фарёдинг қолди.
20. Сенинг фироқингда ғамзадалар дили ғамгин қолди,
шунинг учун мотамзадалар мотамхонасининг бурчаклари
зулматда қолди.
21. Сен кетдингу жаҳон халқининг дили зор қолди,
қиёматгача фироқингга гирифтор қолди.
22. То абад куйганлар дилининг оҳидан,
бу айланувчи гумбаз хумида тутунлар қолди.
23. Ҳақиқатга етишмоқчи бўлганлар комил муршидсиз қолди,
(уларнинг) юзларча мушкуллари ҳал бўлмай шундайин қолди.
24. Художўйлар сулукига сендан комиллик етишиб турар эди,
равишларида ожизлигу атворларида нуқсонлар қолди.
25. Сенинг нуринг олимлар учун дарс машъали бўлди,
машъал ўчди ва қиёмат кунигача кеча қоронғу қолди.
26. Динга юз халал етишди ва диндорларнинг
тасбеҳи синиб, кафтида зуннор ипи қолди.
27. Ҳақ сирри пинҳон пардасининг ортига яшириниб,
сирлар хазинаси кўз ёши лойи билан сувалиб қолди.
28. Наинки юз алам тикани эрклилар танига қадалди,
(балки) икки юз ситам юки яхшилар танида қолди.
29. Толиблар фано йўлининг равишини қўлдан.
бердилар, ҳар бири юз хаёл пардаси ортида қолди.

30. Сенинг вафотинг туфайли даврда не чоғлиқ зилзилалар рўй берди,
у зилзиладан исломга қанчалик халаллар етишди.

31. Бу азадан ҳамма оламда на гадо қолди, на шоҳ,
улар сенинг мотамингда икки юзлаб нолаву оҳ чекдилар.

32. Булутдек ўкириб, нола тортиб,
карам қуёши — илоҳ кўланкаси тобутинг устига соя ташлади.

33. Агар муяссар бўлса у ҳам наъшингни елкага олиб,
куйган мен каби мозоргача ҳамроҳ бўлар эди.

34. Жаҳон подшоҳлари тўнларини чок қилиб,
тобутинг олдида қаттиқ қайғу билан қадам ташладилар.

35. Жаҳон мағрурлари тобутинг остида паст бўлиб,
ҳаммалари йиғлаб, сенинг юкингни букчайганича элтиб
бордилар.

36. Тобутинг ҳар пояси бир улуғ зот (қутб) елкасида,
лекин тўрттовлари ҳам «афсус» дея дод солиб йиғладилар.

37. Бир оламни бошқа бир оламга олиб бориш,
бундайин огоҳ юк ташувчилардан бошқага мумкин эмас.

38. Улкан бетоқатлик юз бердики, шунча кўп кўзлар
билан ҳам айланувчи осмон ўша томонга қарай олмади.

39. Гарчи тунинг нур билан ойдиндек оппоқ эса-да,
лекин ҳеч ким бундай қора тунни кўрган эмас эди.

40. Намозингга минглаб кншилар тўпланди,

юз минглаб малаклар ҳавода саф тортдилар.

41. Ҳамма фиғон тортиб, дилини чок қилиб, сени олиб
бордилар, тупроқ кўксига хазинадек сени жойладилар.

42. Муридлар гуруҳидаги ҳамманинг дили чок,
ҳар бири сени шу чок бўлган дилига тортмоқчи бўлди.

43. Жаҳон покларининг бошлиғи эдинг, шунинг учун (ҳам) пок
Тангри,
пок (қилиб) яратди сени-ю, яна пок олиб кетди.

44. Висол дарёсига чўмдинг, ҳиммат кўзида
сенга жаннат — гулхану туби (дарахти) бир хашакдек туюлади.

45. Сенинг пок руҳинг тўққизинчи осмонга шошилди,
бинобарин, танинг ер остида қолса, сенга незарар?

46. Ҳамма жаҳон покларининг пок танига,
сенинг пок танингга осмондан етишган (нарсалар) етишди.

47. Фалак сен каби нодир хазинадан баҳра олиш учун эмас,
балки сени яхши сақлаш учун тупроққа яширди.

48. Маъноларни идрок этишликда сен ақли расо эдинг,
шунинг учун идрок сен ҳақингда ақл юрита олмайди.

49. Гарчи ёронлар қисмати сенга зорлик ва (қайғунгда)
ғамгинлик экан,
лекин мен ғамгиндек, бирор зор бўлмаса керак.

50. Улуғлар Маҳдум келадилар, деб саф тортишди,
мухлисларни юзингни кўришдан маҳрум қилма.

51. Дўстлар, ҳамма фанда олам ягонаси қани?
одам болалари жинсидан энг афзали, энг сўзга чечани қани?
52. Орзуси биёбоинда халойиқ ҳалок бўлди,
ҳаммининг давоси бўлган Масиҳо нафасли Хизр қани?
53. Дўстларнинг дили фироқинг тиғидан юз яра бўлди,
яхши хулқи ҳаммага малҳам бўлган (одам) қани?
54. Хужра бўш ва китоб варақлари тўзиб қолди,
хужра эгаси қани? Уларга қаровчи қани?
55. Ғамзадалар бошида ўзини ўлдиришдан бошқа фикр йўқ,
уларга таскин берувчи ва буларга ғамкашлик қилувчи қанн?
56. Қалам юзини қора қилиб, сийнасини чок айлаб,
олимлар олими, бўлган менинг эгам қани? (деб сўрамоқда).
57. Хуросонда ҳеч кимни хурсанд деб бўлмайти,
ер юзида топилган кишининг хуррами қани?
58. Бу мотам фақат зоҳидлик хонақоҳига тушмади,
фонийлик дунёсида ҳам мотамдан бошқаси қани?
59. Қолган умрни фонийликда ўтказишга аҳд қилдим,
бу кўҳна дунёда боқийлик аҳдининг маҳкамлиги қани?
60. Ишқибозлар қайғудан дилга ўт солдилар,
жон фидо қилувчилар ҳам бу ғам ўтидан куйдилар.
61. Эй узундан-узоқ сафарга равона бўлган,
бу хилдаги сафарга кимки чиқди — яна қайтмади.
62. Наинки қалам учидаги сеҳрни яна боғладинг,

- балки тил банди билан жаҳондан мўъжизани олиб кетдинг.
63. Пок нафасингни бошқа бирор кимсадан топиб бўлмайди,
чунки пайғамбардан кейин ҳеч ким ваҳий билан имтиёз топмади.
64. Шоҳнинг жонида сенинг ҳижронинг ўтидан ёнғин қолди.
Қулларнинг юз пора дилида ғамингдан эриб сув бўлиш қолди.
65. На шоҳ, на қул, балки дунёда қиёмат кунигача,
ҳар ким турса, сенинг мотамингда фарёд қилади.
66. Гарчи юзингни васл пардаси билан яширсанг-да,
иззат ва ноз ҳарамида то абад жилва қилгайсан.
67. Нурларга тўла руҳингдан мадад етказгайсан,
чунки сендан жудоликда кўп эътиқод эгалари харобдирлар.
68. Жаҳонда юз қарн (аср) яшаган кимсани ҳам афсун билан
ўйин кўрсатувчи фалак жаҳондан узиб олади.
69. Эй рафиқлар, ҳамманинг иши оқибати шундайдир,
охирнинг фикрини бошдан қилиш яхшидир.
70. Маъно шоҳининг сурати агар шундай бўлса,
қиёматгача сурат билан маъно шоҳига омин бўлгай!

МУҚАТТАОТ

1. Ҳар он, ки аз ҳама ашхоси пурмашаққати даҳр,
Буриду сохт Ватан дар ҳарими танҳой.
Агарчи ҳеч надорад мушобаҳат ба насаб,
Ба воҳиде, ки мусаллам ба ўст яктой.

2. Аз авоми тираи пурҳирси дунё дур бош!
Гар ҳамехоҳӣ, ки гардад сад машаққат аз ту рафъ.
Дур будан беҳ зи ғавғои магас з-он рӯ, ки ҳаст
Беҳадат ранҷ аз ҳучумаш, лек не имкони нафъ.

3. Ҳаст ошиқ ба намудор чу ғук,
Лек, маъшуқ бувад чун оташ.
Ин ҳам афтода бувад, ҳам помол,
Он ҳам афрӯхтаву ҳам саркаш.

4. Ҷавонмард аз карам муфлис нагардад,
Сахиро аз ато чин нест дар чехр.
Ба пошидан чӣ нуқс ояд ба дарё,
Ба афшондан чӣ кам гардад зари меҳр?

5. Сер бар ҳар хўшае даст мазан!
Ки шавад мучиби сад ранчу фасод.
Юз к-аблаҳтари ҳайвонот аст,
Сер аз тўъма чу гардад ба мурод.

Оху ар шох занад бар халқаш,
Натвонад сӯи ў чашм кушод.
Ту худ инсонию ҳикмат фани ту,
Камтар аз юз шавӣ шармат бод.

6. Чу олим аз паи боло нишастан
Ба ҳар маҷлис равад, хуш пойкӯбон.
На олим, чоҳилаш дон в-он ки ўро
Намояд хуш ба чуз болои хубон.

7. Фалон, ки пештар аз эҳтисоб мебудӣ,
Даруни дайр ба риндон намакхӯранда мудом.
Ба хуми бода намак рехт оқибат дар дайр,
Ҳаром кард ба мо айш, он намак ба ҳаром.

8. Зи ҳавзи Моҳиён дузданд моҳӣ,
Ки аз халқ ў фитода бар карона.
Касе, к-ў ҳифз созад Моҳиёнро,
Муқаррар созам ўро моҳиёна.

9. Сарфарозо, ҳар киро аз ҳамдамон,
Пора буда пираҳан андар бадан.
Пираҳан бахшидаӣ аз лутфи хеш,
Ғайр аз ин маҳрум зори мумтаҳан.
То чиро маҳрумам аз эҳсони ту,
Пора мехоҳам, ки созам пираҳан.

10. Ҳар киро гуфтӣ анису сохтӣ маъюси табъ,
Аз ғамаш сад доғ бар ҷони ҷафокаш будааст.
Унс бо ҳар кас гирифтам, сӯхт ҷонамро ба ҷабр,
Саҳв кардам, он ки гуфтам, унс оташ буда аст.

11. Эй фалон, сӯхтӣ халоикро,
Мулкро шиддати ту вайрон кард.
Оташеро, ки чун ту сӯзанда аст.
Ҷуз ба куштан илоҷ натвон кард.

12. Сифла, к-озодаро нагӯяд бад,
Ё наёяд фарози хони касе.

На ба дарё расад забони саге,
Нанишонад ба суфра сагмагасе.

13.Ё раб, чӣ биност ин, ки бошад
Болое нӯхум фалак равоқаш.
Гардун ба ҳилолу баҳр бо чанг
Ду нова кашанд зери тоқаш.

14.Раҳраве, к-аш сафар андар Ватан аст,
Ҳаст душвор зи паи рафтани вай.
3-он ки андар сафараш не саҳрост
В-андар он саҳро на роҳу на пай.

15. Таваккул ҳар ки созад шеваи хеш,
Зи бори миннати мардум халос аст.
Ки набвад бори мардумро дар он базм,
Ки ӯ бар хони неъматҳои хос аст.

16. Чу иззат боядат, тарки тамаъ кун!
Гадоёнро аз ин маънист хорӣ.
Маҳ аз хуршед равшан чун зиё хост,
Сияҳрӯ гашт аз он беътиборӣ.
Дурафшон гашт чун бар фарқи мардум,
Ба шоҳон чатр шуд абри баҳорӣ.

17. Маро чоми май дар фироқи рафиқон,
Бувад ҳамдам, софии ғамзудой.
Кунам гоҳ бар ёдашон ҳою ҳӯйе,
Кашам гоҳ аз ҳаҷрашон ҳой-ҳойе.
Балое чунинро ба май мекунам дафъ,
Маро будӣ ар май, набудӣ балое.

18.3-ошноён он қадар ранчу алам дидам,ки нест
Майли он акнун, ки бо худ низ бошам ошно.

Дил харошу чон ано бинад аз эшон гўйё,
Ҳаст як нисф аз хароши дил, дигар нисф аз ано.

19. Оҳуи хешро паи оҳу
Чун тохтӣ, эй савори оҳучашм!
Тиращ ту бидӯхтӣ ба чашм, аз бас,
К-андар так дӯхт бар ту оҳу чашм.

20.Эй хуш он равшан, к-аз зулматободи ҷаҳон,
Чист берун, ҳам дар он сурат к-аз абри тира барқ.
Солике, к-аш инчунин рифъат бувад гоҳи сулук,
Як қадам бошад ба зери пай зи Гарбаш то ба Шарқ.

21. Дило, ҳарчанд қоил рост бошад, гуфтааш ҳам рост,
Зи ноқил кизб гардад, з-он ки ўро қач бувад поя.
Таноби хаймаро бин, гарчи гардад бо кашидан рост,
Замин чун қач бувад албатта дар вай қач фитад соя.

22. Нуктаи комил, ки дар сидқаш набошад иштибоҳ,
Дар дили қоил ба оини накӯ ояд фуруд.
Лекин андар хотири ноқобилон қач ло бараш,
Лаҳни Довуд ар бувад, ояд ҳама хорич суруд.
Чун рухи некӯ, ки дар оина бинмояд накӯ,
Зишту қач бошад агар бини-ш дар шамшеру худ.

23. Сўҳбати шоҳро чу оташ дон!
Ки барафрӯзадат ҳарорати ў.
Лекин аз вай ба як шарар сўзӣ,
Дар ту гар уфтад шарорати ў.

24. Ба назди ақл зи ҳайвон кам аст инсоне,
Ки набвадаш асар аз дилпазирии овоз.
Дар уштурони Араб бин, ҷуссаи навъ покӯбон,
Ба ваҷду ҳол раванд аз ҳасадии аҳли Ҳиҷоз.

25. Дар ин манзилгаҳи фонӣ шаҳонро
Ба лашкаргаҳ, ки ҳар сӯ кӯсу тил аст.
Бад-он лашкар пагаҳ дар вақти шабгир
Зи табли навбати кӯси раҳиласт.

26. Хуш он, к-ӯ андар ин дайри муҳолиф,
Ба кас ёре наяфтод иттифоқаш.
Ки гар бар табъи даврон уфтад ёр,
Балои дил бувад ҳар дам нифоқаш.
Ва гар табъи туро афтад мувофиқ,
Ҳалоки қон шавад доғи фироқаш.

27. Ҳаст Ҳақро сунъи беҳад фикри маснуоти ӯ,
Баҳри ибрат гашт соликро сафар андар Ватан.
Бо тамошои саноъе гар наёбад раҳ футур,
Дар шуҳуди ӯ бувад ин хилват андар анҷуман.
Он сафарнокарда ин хилват кучо ёбад касе,
Васл мумкин нест бе ҳичрону давлат бе миҳан.

28. Фониё, гар шодият бояд, тамаъ бигсил зи халқ,
З-он ки аз ранчи тамаъ дилро расад ҳар дам ғаме.
Гар бувад дар хотират розе, фурӯ хӯр, дам мазан!
Чун зи абнои замон мумкин набошад маҳраме.
Боядат аз олам озодӣ, бирав, озода бош!
З-он ки бошад олами озодагӣ хуш оламе.

29. Рӯзу солу моҳ умрат гар бар ғафлат баргузашт,
Нест миқдори даме, гар дар ҳисоб орӣ ҳаме.
Рафт худ аз рӯзу солу моҳ, рафта ҳосилат,
Эътимодат мондари бинмуд даме з-он ҳам каме.
Дил чӣ сон бандӣ ба умре, к-аш набошад эътимод,
Не ба соли, не ба моҳе, не ба рӯзе, не даме.

30. Бувад инсон мураккаб аз аносир,
Ки набвад ҳеч якро эътимоде.
Бимирад оташаш дар дам ба обе,
Равад дар лаҳзае хокаш ба боде.
Зи обу бод набвад чуз ҳаётат,
Агар дар як дигар таркиб додӣ.
Бад-ин ашъи бевунёд бингар!
Ки аз ғафлат чӣ гуна дил ниҳодӣ?
Аз инҳо гар бақо бошад муродат,
Аҷоиб қалтабони номуродӣ!

31. Мадор чашми вафо аз халқи олам,
Ки ҳеч як ба умеди вафо намешояд.
На умрашон чу вафо дораду на қону на қисм,
Бигӯ, вафо зи ду-се бевафо кучо ояд?

32. Татаббуъ кардани Фонӣ дар ашъор,
На аз даъвою не аз худнамоист.
Чу арбоби сухан соҳибдилонанд,
Муродаш аз дари дилҳо гадоист.

33. Маънии ширину рангинам ба туркӣ беҳадаст,
Форсӣ ҳам лаълу дурҳои самин, гар бингарӣ.
Гӯиё дар рост бозори сухан бикшодаам.
Як тараф дӯкони қаннодию як сӯ заргарӣ.
3-ин дӯконҳо ҳар киро коло кучо донад харид?
3-он, ки бошад ағниё, ин нақдҳоро муштарӣ.

34. Сиҳат ар хоҳӣ, макун майли таом,
То набошад иштиҳои ғолибат.
Лек бояд даст аз ӯ вақте кашӣ,
Ки ба хӯрдан нафс бошад толибат.

35. Зи назм нуктаро нони салаф ҳаст,

Агарчи дар дили мардум шукӯхе.
Дигар ҳам дostonсанҷони нозук,
Ки ҳоло дар миён бошад гурӯхе.
Агар ман шарҳи дарди хеш гӯям,
Набошад халқро қон сутӯхе.
Ба боғ ар булбулу қумрӣ сароянд,
Кашад ҳам чуғз аз вайрона дуҳе.

36. Шеъри ман гар з-он ки дар маънӣ ба ман фарзанд шуд,
Лек маҳбуби манаст ашъори марғуби касон.
Ончунон к-афтод фарзанди касон маҳбуби ман,
Чӣ бувад ар фарзанди ман ҳам гашт маҳбуби касон?!

37. Душманат гар ҳасуд шуд, нек аст,
Ки ба ранҷ ояд зи феъли бадаш.
Феъли ӯ ёру душманат бошад,
Аз паи қасди қисму қони худаш.

38. Котиберо, ки бад нависад, ҳаст
Рӯсиёҳӣ ҳам аз саводи хаташ.
В-ин бадтар, ки зи хаташ афтад саҳв,
Ҳам ду сӯи калому ҳам васаташ.
Он саводаш бувад чу ҳиндуи зишт.
Ки ба ҳар лафз ҳам фитад ғалаташ.

39. Котибе к-аз нуқтае бечо гаҳаш,
«Хуб» шакли «чӯб» гирад, «нек» — «нанг».
Бояд ӯ нанги ҳалоиқро шикаст,
Ҳам ба чӯб ангуштҳо, ҳам сар ба санг.

40. Фалонро, ки дахл аст аз ҳад бурун,
Вале як дирам набвадаш харҷ аз ин.
Гузашта нишинад ба ҳар анҷуман,
Фарози бузургони бо илму дин.

Ба таърифи мазкур ин шахсро,
Тавон гуфт: камхарчи болонишин.

41. Китоб он кас, ки аз кас орият ҷуст,
Мақун з-аҳли хирад, дигар шумораш.
Ки ҳаст он мўниси маҳбуб касро
Ғаҳ андар бағал, гаҳ дар канораш.
Чӣ аблаҳ мардаке бошад, ки гўяд,
Ба ман деҳ чанд рўзе мустаораш.

42. Эй, ки назми суҳанварони ҷаҳон,
Меқунӣ нафӣ, шеъри худ таҳсин.
Нестанд аҳли донишу инсоф,
Ки бувад инчунинашон оин.
Ҳунари хешу айби кас дидӣ,
Нестӣ кўр, акси ин ҳам бин.

43. Саҳӣ, аз ҳарчи дорад, меқунад базл,
Зи камтар кам, вале аз бештар беш.
Зи дарё дур, зи кўза қатраи об
Бувад ҳар як аз инҳо дархури хеш.
Саховатро ҳар он к-ӯ даст, ки хост,
Ки чун ҷамъ ояд, афсонад ба дарвеш.
Саҳо набвад, ки бошад ҷамъ кардан,
Ҳама кори баҳили ҳиялтандеш.
Саҳӣ онро шумур, к-аз ҳарчӣ дорад
Саҳо, бо ҳар ки пеш ояд, барад пеш.

44. Ҳар он шахсе, ки напсандат касеро,
Бувад дур аз тариқи дардмандӣ.
На чандон аст напсандидани халқ,
К-аз, инаш лозим ояд худписандӣ.

45. Ҷамоате, ки писанданд назми худро пеш,

Ки ин сифатро пеши аҳли табъ написандиданд.
Ба гоҳи хонданаш аз ҳолу завқ гирия кунад,
Ки халқи олам аз он гирия сар ба сар ханданд.
Вале агар дигаре дар баён намояд сеҳр,
Забон ба таҳсин чун сеҳр карда барбанданд.
Дар ин қазия худовандашон диҳад инсоф,
Ки мункири караму раҳмати худованданд.

46. Нақўй бо бадон камтар кун, аммо
Ба некон бештар кун некии хеш.
Ба неку бад баробар гар куни лутф,
Фитад бо некувон кам, бо бадон беш.

47. Не ба зоҳид, не ба ошиқ ҳаст коре ихтиёр,
Мекунад онро, ки ҳар як аз азал дорад насиб.
Кай ба худ тасбеҳ дар гардан фиканда фохта,
Ё зи ишқи гул ҳазор афғон кашида андалеб.

48. Гар нахоҳӣ дод чизе бо касе, гуфтан ки чӣ?
Чунки гуфтӣ: саъй кун албаттаву он гуфта деҳ.
Гуфта нододан на кори одамӣ дон зинҳор,
Гар тавон ногуфта деҳ, к-ин доданат ногуфта беҳ.

49. Чу фарзанди некӯст аз марди нохуш,
Таҳайюр наёяд, таачҷуб нашояд.
Зи хоро агар гавҳар ояд ачаб нест,
В-ар аз пайкари хорбун гул кушояд.

50. Дило, дар даври гардун гўшае гир,
Ки аз гирдоб беҳ чустан каноре.
Канора гар муяссар нест, худро
Маяфкан андарин ғарқоб боре.

51. Булбуло, машъуфи ишқи гул машав,

Ёд кун аз шиддати хори фироқ,
3-он ки бандад бор гул дар панҷ рӯз,
Соле афтад бар дилат бори фироқ.

52. Тираам аз мардуми чашми худ, эй Фонӣ, зи бас,
К-омадам бар рӯзи мардум, дар ҷаҳон номардумӣ.
Одами обӣ магар ҷӯям зи дарё, гашта ғарқ,
3-он ки аз рӯи замин гум гашта ҷинси одамӣ.

53. Ба даҳр соири мардум кучо вафо доранд?,
Ки то талаб кунӣ онро зи зумраи хубон.
Ҷафову меҳнати аҳли замонро ночор,
Кашӣ, ҳам охир боре зи хайли маҳбубон.

54. Зи сар то по набошад шеъри кас хуб,
Ки ин мумкин набошад ҳеҷ касро.
Бадунек ар баробар ҳаст, бад нест,
Басе доранд ин неку ҳавасро.
Зи бад гар неки ӯ бошад зиёда,
Надид аз сад яке ин дастрасро.
Каломи Ҳақ наёмад ҷумла яксон,
Чи бошад нукта мушти хору хасро.

55. Ҳар касе, к-аз рӯи истиғно ба мардум хонд шеър,
Нек ҳам ҳаст, созад зишт пеши халқ беш.
Даъвий мақбулии шеър ар кунад сар то ба пой,
Хештанро ҳам кунад мардуд ҳамчун шеъри хеш.

56. Шеър – холӣ кардани дил гашт аз андӯху дард,
Хоҳ аз бадсиратон, хоҳи зи некусуратон.
Дил чу холӣ гашт, қоил ҳам ба мақсудаш расид,
Давъвӣ ин ҷо кай маҳал дорад зи олиҳимматон.
В-он ки даъво кард, бошад бар акобир даъвияш,
Ҳошалиллаҳ, кори дунон бошаду беҳурматон.

Ҳуҷҷати ислом Ғаззоли надонад айб нест,
Ғар Ғаззолиро биёмӯрзанд бо қалби чатон.

57. Гурехтан талабам аз ҷаҳону аз халқаш,
Ба сони боди вазон, балки мисли барқи ҷаҳон,
Ки ҷаста з-ин ҷо худро ба оламе фиканам,
Ки чашм дигар нафитад рӯ ба рӯи халқи ҷаҳон.

58. Ғар касе ёри мувофиқ дорад, эй дил, бок нест,
Ғар зи даврони муҳолиф ҷони зоре бошадаш.
Дарду ғам набвад касеро аз ҷафои даҳр агар,
Дардро ҳамдарду ғамро ғамгусоре бошадаш.

59. Шеъри ман чист, к-аз он лоф занам шармам бод?!
Донам аз ҳар сухане камтару вопас будам.
Ман нагӯям, ки аз он гиря кунанд аҳли дилон,
Ки агар аҳли диле ханда кунанд бас будам.

60. Сарои даҳр, ки ҳар лаҳза корвони дигар
Дар ӯ нузул кунанд баҳри хӯрдану хуфтан.
Муқим ношуда табли раҳил кӯбад боз.
Бад-ин чиҳат шавадаш корвонсаро гуфтан.

61. Олиму ҷоҳил агарчи ҳарду ҷинси мардуманд.
Фарқ бошад дар миён аз осмон то хоки раҳ,
Дурру жола ҳарду аз абранду дар ҳайъат шабех,
Он равад бар тоҷи шах, ин лек дар хоки сияҳ.

62. Чи ҳол аст ин муғанниро, ки лафзи шеър аз ӯ мафҳум
Намегардад зи бас илҳони таҳрироту пурпечаш.
Яке гуфто: «Ба ёдам буд ин шеъру нафаҳмидам».
Бигуфтам: «Шеъри ман буду нашуд мафҳуми ман ҳечаш».

63. Эй ғанӣ, аз мол базли аҳли истехқоқ кун,

Вақтро фурсат ғанимат дор аз баҳри карам.
Дар ҷавонӣ барфишон ҳар сӯ дирамро, пеш аз он,
К-ӯ фитад аз раъшаи дастат гаҳи пирӣ дирам.

64. Ҳар ки ӯ рост гашту равшандил,
Дар сияҳҷоли даҳр бадрӯз аст.
Шамъ, к-ӯро байт асту базмафрӯз,
То дами мурданаҳ ҳама сӯз аст.

ЌИТЪАЛАР

1. Ҳар кимки, машаққатга тўла дунёнинг ҳамма кишиларидан
Алоқа ипларини узиб, танҳолик ҳарамида ватан тутган бўлса,
Агарчи насабда Парвардигорга ҳеч бир ўхшашлиги бўлмаса-да,
Унга танҳолик муяссар бўлганининг ўзи кифоядир.

2. Юз бир машаққат сендан узоқ бўлишини истасанг,
Дунёга ҳаддан ташқари ҳирс қўйган очкўз оломондан узоқлаш.
Чивин ғавғосидан узоқ бўлган яхши, чунки
Ҳеч бир нафъи бўлмаган ҳолда, ҳужум қилиб,
кишига ортиқча малол етказди.

3. Ошиқ зоҳиран қурбақага ўхшайди,
Лекин маъшуқа мисоли оташ.
Бу (яъни ошиқ) бечора ва оёқости,
У (яъни маъшуқа) порлоқ ва мағрур.

4. Жавонмард ҳиммати туфайли камбағал бўлиб қолмайди,
Сахийнинг юзидаги ажинлар лутфу эҳсон
қилгани сабабли пайдо бўлган эмас.
Сепган билан дарёнинг суви озаядими?
Сочган билан қуёшнинг нури камаядими?

5. Қорнинг тўқ бўлса, ҳар нарсага қўл урма,

Чунки у юз ранжу фасодга сабаб бўлади.
Юз номли махлуқ ҳайвонлар ичида энг аблаҳи бўлиб,
Овқатдан тўйиб, муродига етганида
Кийик агар унинг ҳалқумига сузса,
Кўзини очиб, у томонга қаролмайди.
Сен, ахир, инсонсан-ку, ҳикмат сенинг ҳунаринг ҳисобланади,
Юз номли махлуқдан ҳам тубан кетиш сен учун уятдир.

6. Агар олим ҳар бир мажлисга
Тўрга ўтириш мақсадида борадиган бўлса, ундан раққослар яхши.
Уни олим эмас, жоҳил деб бил,
Чунки унга гўзалларнинг қоматидан бошқа
нарсаси гўзал кўринмайди.

7. Фалончи шариатга хилоф ишларни назорат
қиладиган бўлишидан аввал
Дайр ичида мудом риндлар билан нону намак бўлар эди.
Охир-оқибат у туз кўр қилгур дайрдаги май хуми
ичига туз сешиб, Бизнинг айшимизни ҳаром қилди.

8. Моҳиён ҳовузи халқдан чеккада бўлгани учун
Ундан балиқ ўғирладилар.
Моҳиён ҳовузини қўриқлайдиган кишига
Ойлик маош тайинлайман.

9. Эй улуғ зот, дўстлардан қайси бирининг
Устидаги кўйлаги пора бўлса,
Лутф қилиб, унга кўйлак инъом этдинг,
У бечора шундан бошқасидан маҳрум.
Мен нега сенинг эҳсонингдан маҳрумман?
Ўзимга кўйлак тикиб олиш учун пора (парча) хоҳлайман.

10. Ҳар кимники дўст деб билган бўлсанг, ундан табъинг маъюс
тортиб,

Унинг ғамидан жафокаш жонингга юз доғ пайдо бўлади.
(Мен ҳам) ким билан улфат бўлган бўлсам, жонимни жабр ўтида
ёқди,
У оташ экан, мен улфат деб хато қилибман.

11. Эй фалончи, халойиқни куйдирдинг,
Сенинг шиддатинг мамлакатни вайрон қилди.
Сен каби куйдирувчи ўтти
Ўчиришдан бошқа чора йўқдир.

12. (Қани эди) нокас покиза одамни ёмонотлиқ қилмаса,
Ё бирор кишининг дастурхонига яқин келмаса.
Итнинг оғзи дарёга тегмаса-ю,
Итпашша дастурхонга қўнмаса.

13. Эй Тангри, бу қандай биноки,
Равоқи тўққиз фалақдан ҳам юксак.
Осмон ҳилолию денгиз чангали билан,
Яъни икки нова унинг тоқини кўкка етказадилар.

14. Сафар дар Ватан йўлини тутган йўловчининг
ортидан юриш жуда мушкул.
Бирор-бир сафар қилмаган киши бўлса саҳрога ўхшайди,
Бу саҳрода на йўл бору на из.

15. Кимнинг табиатида таваккул бўлса,
Одамларнинг миннати юкини кўтаришдан халос бўлади.
Ҳақнинг ўзи берган неъматлар дастурхонида
Бошқаларнинг бирор нарсаси бўлмагани маъкул.

16. Агар иззат тиласанг, тамаъни тарк эт,
Гадоларнинг хорлиги тамаъ туфайлидир.
Ой равшан қуёшдан нур тилагани учун ҳам
Эътибори кетиб, юзи қаро бўлди.

Одамлар бошидан дур сочгани учун ҳам
Баҳор булути шоҳларнинг соябони бўлди.

17. Дўстлар фироқида ёнган чоғимда
Май қадаҳи менга ҳамдам бўлиб, кўнглимни ғамдан халос қилади.
Гоҳо уларнинг ёдида нола-фиғон чексам,
Гоҳо уларнинг ҳажрида оҳ-воҳ тортаман.
(Шу тариқа) бундай балоларни май воситасида дафъ этаман,
Ҳамиша май муҳайё бўлса, бундай балолар яқин йўламас эди.

18. Дўстлардан шу қадар (кўп) ранжу алам кўрдимки,
Энди ҳатто ўз-ўзим билан дўст бўлишдан ҳам
юрагим безиллаб қолди.
Улардан кўнглимга озору жонимга азоб етади,
Гўёки уларнинг бир қисми дилга озор берувчи-ю,
бир қисми жонни азобга қўювчи.

19. Эй оху кўзли суворий,
Уз оху (шаҳло кўзинг)ни оху кўзли гўзалга тикдинг.
Унга кўзинг билан ўқ отдинг,
Шунинг учун ҳам у оху кўз сендан кўз узолмай қолди.

20. Чақмоқ қоп-қора булут бағрини ёриб, ўзини намоён қилгани
каби
Мен ҳам бу зулматга чулғанган дунёдан қутулиб,
ёруғликка чиқа олсам, қандай яхши бўлар эди!
Солик гоҳида шундай жоху жалол билан сайру сулук қиладики,
Ғарбдан Шарққача бўлган масофани бир қадам уришда босиб
ўтади.

21. Эй дил, сўзловчи қанчалик ростгўй бўлса, сўзи
ҳам шунча рост бўлади,
Сўзловчининг ўзи эгри бўлса, сўзи ҳам ёлғон бўлади.
Чодирнинг ипига назар сол: тортилганда тўғридек кўринса-да,

Қурилган ери нотекис бўлса, унинг сояси қийшиқ бўлади.

22. Етук сўз, агар унинг ростлигига шубҳа бўлмаса,
Сўзловчининг дилига жуда осон ўрнашади.
Лекин ноқобил кишиларнинг дили эгри бўлгани учун
Довуднинг нағмасини ҳам улар хониш ўрнида кўрмайдилар.
Гўзал юз кўзгуда ҳам гўзал кўринади,
Агар кўз эгри ва қийшиқ кўрадиган бўлса,
унга ханжар (уриш) ҳожат эмас.

23. Шоҳнинг суҳбатини оташ деб бил,
Унинг ҳарорати сени ёндиради.
Бу оташдан бир учқуни сенга тушса,
Шу учқуни сени куйдиради.

24. Ақл наздида инсон ҳайвондан тубандир,
Чунки унда у илоҳий овоздан асар йўқ.
Араб туяларига назар сол, Ҳижоз аҳлини ҳасад ўтида ёқиб,
Важду ҳол билан вужудлари титраб йўл босадилар.

25. Бу муваққат манзилгоҳда шоҳлар
Ўз қўшинлари билан ҳар ёққа ғулғула соладилар.
Бир қуни бу қўшинга шабехун урганларида
(Зафар) ноғорасини қўйиб, ажал довулинн чалишларига тўғри
келади.

26. Бу душманликка (тўлиб-тошган) дунёда
Бирор кишини ёр тутмаган киши бахтли.
Агар ёр замонабоп бўлса,
Унинг макру ҳийласи ҳар лаҳза дилга бало бўлади.
Агар у сенинг кўнглингдагидек бўлса,
(Айрилиб қолсанг), унинг фиғонида ўлимингга рози бўласан.

27. Ҳақнинг санъати ҳадду ҳисобсиз, бу санъат мушоҳадаси

Сафар дар Ватанда солик учун ибрат намунаси бўлди.
Бу санъат томошосида заифлик юзланмаса,
Ўзининг шоҳидлигида бу — хилват дар анжуман бўлади.
(Лекин) у сафарни қилмай туриб, бу хилватни киши қандай
топсин?
Ҳижронсиз висолу меҳнатсиз давлат бўлиши мумкин эмас.

28. Эй Фоний, агар шодлик истасанг, халқдан тамаъ қўлини уз,
Чунки тамаъ дардидан дилга ҳар нафас ғам етади.
Агар кўнглинда бир сиринг бўлса, сабр айла-ю, ҳеч кимга айтма,
Чунки (бу) замон одамлари орасидан бир сирдош топиш мумкин
эмас,
Оламдан озод бўлмоқчи бўлсанг, аввало озода бўл,
Чунки озодалик олами гўзал бир оламдир.

29. Куну ою йил агар умринг ғафлатда ўтган бўлса,
Уларнинг барчасини ҳисоблаб чиқиш учун энди
бир муддат ҳам фурсатинг йўқ.
Куну ою йил билан бирга умринг ҳосили ҳам қўлдан кетди,
Энди қолган бир дамлик, балки ундан ҳам кам
умрингга эътимод қиласан.
На лаҳзаси, на кунни, на ойи, на йилига ишониб
бўлмайдиган умрга қандай қилиб кўнгил боғлайсан?

30. Унсурлар ичида мураккаби инсондир,
Бируборга ҳеч эътимоди йўқ.
Ҳар замон сув унинг оташини ўчиради-ю,
Ҳар лаҳза шамол тупроғини совуради.
Суву шамол бўлмаса, ҳаёт ҳам йўқ,
Бирор нарса шундан бошқача тузилишга эга эмас.
Бу асл бўлмаган ўткинчи нарсаларга боқ:
Ғафлат туфайли уларга қанчалик кўнгил бергансан!
Агар шулардан боқийлик умид қилсанг,
Ажиб нокасу бадбахт экансан.

31. Олам аҳлидан вафо умид қилма,
Чунки уларнинг бирортаси ҳам вафо умид қилишга арзимаиди.
Ахир, на умрлари-ю, на жонлари-ю, на жисмларида вафо бор,
Қани, айт-чи бу икки-уч бевафода вафо қаердан ҳам бўлсин?

32. Фонийнинг (форс шоирлари) шеърларига татаббуъ
Бирор-бир даъво ёки ўзини кўрсатиш учун эмас.
Бу сўз арбоблари маърифат аҳлидирлар,
(Фонийнинг) муроди улар эшигида гадоликдир.

33. Туркий тилда латиф ва ранг-баранг сўзларим ҳад-
ҳисобсиздир,
Эътибор қилсанг, форсий сўзларим ҳам лаъл ва
қимматбаҳо марваридлардир.
Гўёки ҳақиқатда сўз бозорини очганга ўхшайман:
Бир томонда қандолат дўконю, бир томонда заргарлик.
Бу дўконлардан ҳар гадога мол харид қилишга йўл бўлсин?
Чунки бу матоларга давлатмандлар харидор бўладилар.

34. Агар сиҳат тиласанг,
Иштаҳанг очилмай туриб, овқатга майл кўрсатма.
Лекин (овқатга ўтирганингда) ҳам егинг келиб тургани ҳолда,
Ундан кўл тортган маъқул.

35. Назмда нозик маъноларнинг барчасини салафлар айтиб
кетганлар,
Уларга нисбатан одамларнинг ҳурмати чексиз.
Улардан бошқа латиф сўз усталари ҳам борки,
Бир гуруҳи ҳозир фаолият кўрсатмоқда.
(Чунончи), агар мен ўз дардимни шарҳ этсам,
Халқнинг жони додга келади.
Агар боғ ичида булбулу қумри нола қилса,
Вайронада туриб, бойқуш ҳам сайраб юборади.

36. Шеърим агар маънида менга фарзанд бўлса,
Лекин бошқаларнинг гўзал шеърлари менинг маҳбубимдир.
Бошқаларнинг фарзанди менинг маҳбубим бўлгани каби
Агар менинг фарзандим ҳам бошқаларнинг
маҳбуби бўлса, нима бўлибди?

37. Душманинг агар ҳасадгўй бўлса, бу—яхши,
У ўзининг ёмон феълидан дилтанг бўлади.
Унинг феъли ўзига ҳам дўсту ҳам душман бўлса,
Ўзининг жисму жонига қасд қилиш пайдан бўлади.

38. Ёзувининг тийралиги туфайли
Бадбахт котибнинг юзи ҳам қорадир.
Бунинг устига, сўзнинг икки томони ва ўртасини
ташлаб кетиб хато қилса,
Бу ҳол (унинг хунук хатидан ҳам) баттардир.
Агар ҳар бир сўзида хато қилгудай бўлса,
Унинг хунук хати тасқара ҳиндидан фарқ қилмайди.

39. Агар котиб нуқталарнинг ўрнини алмаштирса,
«Хўб» () «чўб» () га, «нек» () «нанг» () га айланади.
Халқ ичида шарманда бўлишдан қутулиш учун
(бундай котибни) таёқ билан уриб, қўлини синдириш,
Яна бошига тош билан солиш керак.

40. Фалончининг даромади ҳаддан ташқари кўп.
Лекин бу даромаддан бир тийинини ҳам сарф қилмайди.
Ҳар бир анжуманда
Илму дин арбобларидан тўрга чиқиб ўтиради.
Бундан кишига «камхаржи болонишин» (яъни
«иззатталаб мумсик») деган таъриф жуда муносибдир.

41. Бировдан қарзга китоб олган кишини

Оқил деб ҳисоблама, унга бошқа таъриф керак.
Чунки китоб кишининг дўсти ва севгилиси бўлиб,
Гоҳ қўлтиғи, гоҳ қучоғига олади.
Бинобарин, у қандай аблаҳ кишики,
Бир неча кун фойдаланиш учун менга
(китобингни) бериб тур, дейди.

42. Эй, жаҳон сўз усталарининг назмини инкор қилиб,
Ўз шеърини мақтовчи!
Бундай ишни одат қилиб олган кишиларнинг ўзи
Илму инсоф аҳлидан эмаслар.
Ўзингнинг фазилатингни-ю, ўзгаларнинг айбини кўрасан,
Агар кўр бўлмасанг, бунинг аксини ҳам бир кўр!

43. Сахий бор нарсасидан—камидан кам, кўпидан кўп:
Дарёдан—дур, кўзадан — бир қатра сув,
(Яъни) буларнинг ҳар биридан ўзига муносиб эҳсон қилади.
Қўлига бойлик тўплаганда,
Дарвешларга эҳсон қиладиган кишини сахий дейиш мумкин.
Мол-дунё тўплаш сахийлик эмас,
Бу барчаси ҳийлагар бахилнинг ишидир.
Қўлида борини дуч келган кишига
Бериб кетадиган одамни сахий ҳисобла.

44. Бошқаларни назар-писанд қилмайдиган киши
Дардмандлик тариқатидан узоқ бўлади.
Халқни бундай назар-писанд қилмасликдан
Кибру ҳаво туғилади.

45. Ўз шеърларини бошқаларникидан устун қўядиган тоифа
Табъ аҳли қошида маъқул эмаслар.
Олам аҳли эса, бу йиғини кўриб, бошдан-оёқ кулади
Аммо бошқа (шоир) ифодада сеҳр кўргузса,
Худди сеҳрлангандек тиллари таҳсин учун айланмайди.

Бу борада уларга Худованднинг ўзи инсоф берсин,
Чунки Худованднинг караму раҳматига мункирдирлар.

46. Ўз яхшилигингни ёмонларга камроқ,
Аммо яхшиларга кўпроқ қилгин.
Агар яхшию ёмонга баробар лутф кўрсатсанг,
Яхшиларга кам, ёмонларга эса кўп яхшилик
қилган бўлиб чиқасан.

47. Бир иш қилишда зоҳиднинг ҳам, ошиқнинг ҳам
ихтиёри ўзида эмас,
Уларнинг ҳар бири азалдан чекига тушган ишнигина қилади.
Қумри бўйнига тавқ (ҳалқа шаклидаги чизиқ)ни ўзи солибдими?
Ёки булбул гул ишқида (ўзидан-ўзи) минг оҳу нола чекадими?

48. Агар бировга бир нарсани беришни хоҳламасанг, айтиб нима
қиласан?
Магар айтдингми, албатта ҳаракат қил-у, айтган ўша нарсангни
бер.
Шу нарсани яхши билки, айтиб туриб бермаслик одамийликдан
эмас,
Қўлингдан келса, айтмай туриб бер, берганингни ҳам
айтмаганинг яхши.

49. Қаттиқ тошдан гавҳар пайдо бўлиб,
Тикандан гул очилгани ажабланарли бўлмагани сингари
Ёмон одамдан яхши фарзанд туғилса ҳам
Ҳайрон бўлиб, таажжуб қилиш керак эмас.

50. Эй дил, ҳар лаҳза ўзгариб турган бу замонда
ўзингни бир чеккага ол,
Чунки гирдоб пайтида қирғоқни излаган яхши.
Агар қирғоққа чиқиш муяссар бўлмаса,
Ўзингни батамом гирдоб ихтиёрига ҳам топширма.

51. Эй булбул, гул ишқига кўп ҳам масрур бўлма,
Айрилиқ тиканининг азоблари борлигини ҳам унутма.
Чунки гул бор-йўғи беш кунгина очилиб туради,
Кейин бутун бир йил давомида айрилиқ дардини чекасан.

52. Эй Фоний, ўз кўзимнинг қорачиғидан кўнглим қоронғи,
Чунки одамийликдан йироқ жаҳон менинг чекимга тушди,
Энди дарёга ўзимни ташлаб, сув одамани излайми?
Сабаби: ер юзидан одам жинси йўқолиб кетган.

53. Бу дунёда бошқа одамларда вафо бормидики,
Уни нозанинлар қавмидан талаб қиласан?
Замона аҳлининг жафою азобини тортишга
мажбур бўлганинг етмагандай,
Яна гўзаллар хайлининг ситамини ҳам чекасан.

54. Ҳеч кимнинг шеъри бошдан-оёқ бир хилда яхши
бўлмайди, Бу деярли мумкин эмас
Агар яхши-ю, ёмони баробар бўлса, бу—ёмон
эмас, Буни кўпчилик орзу қилади.
Ёмонидан яхшисининг кўп бўлиши
Юздан бир шоирга ҳам муяссар бўлган эмас.
Ҳақнингки, барча сўзи бир хил бўлмагандан кейин
Биздек хору хасларга (тенгликни) ким қўйибди?

55. Кимда-ким истиғно юзасидан халқ олдида шеър
ўқиса, У шеър яхши бўлса ҳам халқ наздида ёмон
таассурот қолдиради. Агар шеърининг бошдан-оёқ
яхшилиги даъвосиниқилса,
Шеъри каби ўзини ҳам халқ назаридан қолдиради.

56. Хоҳ ёмон табиатли, хоҳ гўзал суратли бўлсин,
Шеър кишиларнинг кўнглини ғаму дарддан фориг қилиши керак

Кўнгиллар ғамдан бўшаган тақдирда шеърдан
ўқувчи ҳам мақсадига етади.
Бу мартабани олиҳимматлар қачон даъво қилибди?
Кимки даъво қилса, улуғликни даъво қилган бўлади.
Худонинг ўзи асрасинки, бу пасткаш ва ўзини хурмат
қилмайдиганларнинг ишидир. Хужжатул-ислом
Ғаззолий ҳам шеърни билмаса (ёзмаса), айб эмас,
Бунинг учун аҳли диллар Ғаззолийни маъзур тутадилар

57. Жаҳондан ва жаҳон аҳлидан
Худди кучли шамол ёки яшин каби қочишни истайман
Бу дунёдан қутулиб, шундай бир оламни макон тутайки,
Кўзим қайтиб бу жаҳон аҳли юзига тушмасин.

58. Эй дил, агар кишининг мувофиқ ёри бўлса,
Бу ғаддор замондан кўнгли озор чекса ҳам зарари йўқ.
Агар дардига ҳамдарду ғамига ғамгусори бўлса,
Дунё ҳар қанча жафо қилса ҳам кишининг дарду ғами бўлмайди.

59. Менинг шеърим нимага (арзирди), мен уни мақташга
уяламан,
Сўзимнинг пояси баланд эмаслиги-ю, орқада қолганимни
биламан.
Аҳли диллар шеъримни ўқиб, йиғлайдилар дея олмайман,
Агар аҳли диллар (шеъримни ўқиб) кулсалар ҳам
мен учун кифоядир.

60. Дунё саройига ухлаш ва ейиш мақсадидё
Ҳар лаҳза карвонлар келиб-кетиб турадй;
(Улар бу ерда) бир нафас турмасдан кўчиш
ноғбраси чалинадй,
Шунинг учун ҳам уни карвонсарой дейдилар.

61. Олим ҳам, жоҳил ҳам инсон қавмидан бўлишига қарамай,

Уларнинг орасида ер билан осмонча фарқ бордир.
Дур ҳам, дўл ҳам булутдан пайдо бўлиб,
кўринишда бир-бирига ўхшасалар-да,
Дур подшоҳ тожини безаб, дўл қора тупроққа сингади.

62. Бу не ҳолки, муғанний талаффузининг ёмонлигидан
Шеърнинг маъносини тушуниб бўлмайди.
Бир киши айтдики: «Мен бу шеърни ёддан
билардим, лекин (ҳозир) маъносини тушунмадим».
Мен дедим: «(Бу аслида) менинг шеърим эди,
лекин мен ҳам ҳеч нарса англамадим».

63. Эй давлатманд, молингдан фақирларга эҳсон қил,
Карам қилишда фурсатни ғанимат бил
Кексаликда қўлинг қалтираб, пулни ҳам тутолмай қолиши
мумкин,
Бинобарин, йигитликда ҳар томонга пулларингни соч!

64. Қим тўғри-ю, кўнгли покиза бўлса,
Дунёнинг қоронғи зиндонида унинг куни қорадир. Шамъга боқ;
Хонадоннинг равшани-ю, базмларнинг гули бўлса-да,

РУБОИЁТ

1. То андар дил тобу тавоне будам,
То дар бадан аз рӯҳ нишоне будам,
Дил моили ҳусни дилситоне будам,
Ҷон волаи ошӯби ҷаҳоне будам.
2. Эй, пургулу лола аз рухат гулшани чашм,
Равшан зи чароғи оразат маскани чашм,
Гар во нашавад ба чеҳраат равзани чашм,
Торик шавад ду машъали равшани чашм.
3. Эй, бе ту маро ба сабр ҷуз нуқсон не,
Дилро зи ғамат ҷуз алами ҳичрон не,
Ҷонро ҳам ғайри меҳнати ҳирмон не,
Не-не, сабр нею дил не, ҷон не.
4. Эй беҳаду адд, ҳар нафасат ҳамду сано,
В-аз сад чандин ҳамду сано-т истиғно.
Зикри малакут андар ин дайри фано,
Бо илми ту «субҳонака ло илма лано».
5. Аз гӯшаи бом орази моҳсимо,
Хуршед гарат надида бошад зи имо,
Шуд акси ду абрӯят ба чашмам санамо,
Он навъ, ки дар шиша бувад қиблано.
6. Эй аз маи лаълат ҳама сармастии мо,
Аз сарви баландат ба замин пастиии мо.
Гар не, ба хаёли туст ҳамдастии мо,
Вопас бошад зи нестӣ ҳастии мо.

7. Омад зи насими субҳ бўи ту маро,
Дар равза намуд чилва кӯи ту маро,
Гул дидаму шуд нишони рӯи ту маро,
Маълум нашуд ва лек хӯи ту маро.

8. Шаб то ба саҳар ҳамекунам зориҳо,
Дар шиддати танҳоию бемориҳо,
Аз ҳаҷр фикандем ба душвориҳо,
Эй ёр, кучо шуд он ҳама ёриҳо?

9. Ҷонам ба ду лаъли ҷонфизои ту фидо,
Руҳам ба насими атрсои ту фидо.
Ошuftа дилам ба ишваҳои ту фидо,
Фарсуда танам ба хоки пойи ту фидо.

10. То шуд ба ҳавои ишқи он моҳлиқо
Ашкам дарё аз чигари хунполо,
Гиряд ба ҳоли ман дар он ранчу ано,
Мурғони ҳавою моҳиёни дарё,

11. Аз ҳаҷри ту корам изтироб аст имшаб,
Ҷон аз пай рафтани ба шитоб аст имшаб,
Танро зи фироқ печу тоб аст имшаб,
Дарёб, ки кори дил хароб аст имшаб.

12. Дар баҳри сиришкам, ки нучум аст хубоб,
Не-не, ки дар ўст офариниш нобоб.
Гардуни баҳр аз кавкаб чун дар тоб
Афтада ба сони сад не дар гирдоб,

13. Оини талаб зи худписандон маталаб,
В-ин шева чуз аз ниёзмандон маталаб.
Бенақшӣ зи аҳли зуҳд чандон маталаб,
В-ин нақш зи ғайри нақшбандон маталаб.

14. Дар ғурбатам, афтода зи ҳичрони ҳабиб,
Аз шиддати заъф гашта бо марг қариб,
Ёре на, ки орад ба сари хаста табиб,
Зоре на, ки чўяд кафан аз баҳри ғариб,

15. Ҳар лаҳза, ки аз чарх ҷафое расадат,
В-аз ҳодисаи замон балое расадат,
Ғам нест гар аз маҳе вафое расадат,
Сар чун сари зулфи ў ба пое расадат.

16. То кай ситаму меҳнати ҳичрон кашамат?
Бошад, ки шабе ба байт-ул-аҳзон кашамат
Аз чоки даруни дар дили вайрон кашамат,
В-онгоҳ зи дил ба хилвати ҷон кашамат.

17. Дил нест, ки дар зулфи парешони ту нест,
Ҷон нест, ки саргаштаи ҳичрони ту нест.
Гўй, ки дилат з-они ман аст, они ту нест,
Ҷон они ман аст, гўйё ҷони ту нест.

18. Дар ҷоми булўрин маи ҳамчун ёқут,
Гар ёбам, созам шабу рўз онро қут.
То дар фалаки пиру сипеҳри фартут,
Чун ҳар ду шавад ҳавосу ақлам мабҳут.

19. Заъфамро он миёни чун мў боис,
Қатламо он турраи ҳинду боис,
Умрамро он қомати дилчў боис,
Ҷонамро он лаъли сухангў боис.

20. Чашмат, ки тариқи сеҳр аз ў ёфт ривоч,
Аз Бобилу Кашмир ҳамегирад боч.
Айёрсифат рабуда гоҳи тороч,

Аз танҳо сар чунон, ки аз сарҳо тоҷ.

21. Соқӣ, ба мани ғамзада пеш ор қадах,
Ҳарчанд бувад бузург, бардор қадах,
Гар з-он ки бувад сипеҳри даввор қадах,
Дар як-ду кашидан кунам нигунсор қадах.

22. Дар ишқ мабош пеши ҷонон густох,
Чун банда бувад ба назду султон густох,
Аз дўст чу васл ёфт натвон густох,
Оқил ба адаб бошаду нодон густох.

23. Дар ошиқӣ он кас, ки муҷаррад бошад,
Беҳ з-он ки ба ақлу ҳуш муқайяд бошад,
Он, к-ӯ зи қабул дам занад, рад бошад,
В-ар даъвии некуй кунад бад бошад.

24. Ту н-омадию меҳри фалак чилва намуд,
Ту рафтию меҳр бувад бар чархи кабуд,
Ояд ба рухам хуни дил аз дида фуруд,
Аз омадани дери ту в-аз рафтани зуд.

25. Омад ба мани хаста зи дилбар коғаз,
Аз масъалаи вафо муҳаррар коғаз,
Гирён мондам, чу дида раҳбар коғаз,
Чун ашки равон фурӯ шудам дар коғаз.

26. Омад ба чаман қофилаи боди баҳор,
Аз сунбули тар нофаи Чин баста ба бор,
Аз ғунча, ки карда ҳазза наргис изҳор,
Гӯё ки ба чашмаш зи раҳат баст ғубор.

27. Ҷоно, дастат як дамам аз дӯш мабар,
Дар нукта даҳони худам аз гӯш мабар,

Рух аз руху гарданам зи оғӯш мабар,
Аз ҷисмам рӯху аз танам ҳуш мабар.

28. Соқӣ, на зи оби талх, к-аз оташи тез,
Як ратли гарон сӯи ман овар, бархез!
Гар з-он ки зи тавбаат шавам узрангез,
Андоз ба остину дар ҳалқам рез.

29. Соқӣ, ба қадаҳ маи тарабнок андоз,
Акси руҳи пок дар маи пок андоз,
Бас шӯру шағаб бар мани бебок андоз,
З-он ғулғула дар гунбади афлок андоз.

30. Рафтию ба ҷисмам аз ту тобаст ҳанӯз,
Чашмам зи хаёли ту пуробаст ҳанӯз,
Тан з-оташи ишқи ту кабобаст ҳанӯз,
Боз о, ки дил аз ғамат харобаст ҳанӯз,

31. Рафтию дил аз ғамат фиғор аст ҳанӯз,
В-аз шавқи ту чашм ашкбор аст ҳанӯз,
Во гард, ки ҷон зи ҳаҷр зор аст ҳанӯз,
Боз о, ки дил дар интизор аст ҳанӯз.

32. Ёрам нашуд онбути париваш ҳаргиз,
З-ӯ шод нагашт ин дили ғамкаш ҳаргиз,
Бе ӯ зи дамам кам нашуд оташ ҳаргиз,
Яъни назадам боди дами х(в)аш ҳаргиз.

33. Дорам зи вучуди худ парешонию бас,
В-аз ҷумлаи кардаҳо пушаймонию бас,
Аз ақл насибам шуда нодонию бас,
Бар нодонии хеш ҳайронию бас.

34. Он рӯй, ки авчи ҳусн шуд ҷилвагаҳаш,

Наззора намудаам зи зулфи сияҳаш,
Нисбат натавон кард ба хуршеду маҳаш,
3-он рӯ, ки назар фикандаам таҳ ба таҳаш.

35. Хоҳӣ, ки бадат рӯ надихад, хушхӯ бош!
Бо аҳл дур кун, якдилу якрӯ бош!
Ҳар сӯ, ки равад халқ, ту дигар сӯ бош!
Яъне ки мабош бо касу бо ӯ бош!

36. Ҳар чиз расад зи аҳли даврон махурӯш,
В-аз қисми азал зиёдаро беш макӯш,
Барбанд зи ношуниданӣ рахнаи гӯш,
В-аз ҳарчи нагуфтани, забон дор хомӯш.

37. Хоҳӣ, ки ба хосағони Ҳақ гардӣ хос,
Аввал зи авом хешро соз халос.
В-он гоҳ даро ба роҳи сидқи ихлос,
То хос кунандату пазиранд хавос.

38. Хоҳӣ, ки туро расад зи дарвешон файз,
Ту низ расон зи худ ба эшон файз.
Ин гуна гарат расад ба дилрешон файз,
Шояд ки туро даррасад аз эшон файз.

39. Э дил, ту мағӯ, ки мушки ноб аст он хат,
3-он рӯ, ки зи ранг дар ҳиҷоб аст он хат,
К-аз шом рақам бар офтоб аст он хат,
Не-не, ғалатам, нақш дар об аст он хат.

40. Эй, аз ту даруни нотавонамро ҳаз,
В-аз ҳусни ту чашми хунфишонамро ҳаз,
Аз қадди хушат руҳу равонамро ҳаз,
В-аз лаъли равонбахши ту ҷонамро ҳаз.

41. Дар рӯзи чудой ғами дилсӯзи видоъ,
В-он оташи ҳачри шўълаафрӯзи видоъ,
Сад ғуссаи муҳлики ғамандӯзи видоъ,
Нобуд намуданд маро рӯзи видоъ.
42. То шуд ба дарун оташи ҳичрон воқеъ,
В-он гаҳ зи бурунам ашки ғалтон воқеъ,
Шуд саъй бад-он чи буд имкон воқеъ,
Он шўъла ба об кушта натвон воқеъ.
43. Эй з-оташи савдои ту доғам бар доғ,
Дар шоми ғам аз сипехрам афзунтар доғ,
Бигзашта дарун ҳам аз бурунам ҳар доғ,
Оё ба кучо ниҳй кунун дигар доғ?
44. Эй, қатли маро кашида мижгонат саф,
Ҳар тире аз он чони маро карда ҳадаф,
Чуз он ки дар он варта шавад умр талаф,
З-он саф натавон рафт бурун ҳеч тараф.
45. Ёрон чу кашанд дар баҳорон маи соф,
Ман гарчи зи зӯҳду тавба беш орам лоф,
Дорандам агарчи май бад-он ҳарза маоф,
Дар олами ёрӣ набувад аз инсоф.
46. Муҳлик бувад, эй рафиқ, айёми фироқ,
Омехта захри ҳачр дар чоми фироқ,
Гар субҳи висолам дамад аз шоми фироқ,
Номам мабар, ар дигар барам номи фироқ.
47. То монд қазо бар сари ман афсари ишқ,
Дар баҳри дилам сохт ниҳон гавҳари ишқ,
З-он афсарам афтод ба каф кишвари ишқ,
З-он гавҳарам афрӯхт ба дил ахгари ишқ.

48. Дар дайри муғон муғбачағони чолок,
Карданд маро ба бода масту бебок,
Махмуриям афканд чу бар хок ҳалок,
В-он гаҳ нагирифтанд ба май хирқайи чок,

49. Эй соқии шанг, деҳ маи оташранг,
К-ӯ об кунад агар чакониш ба санг,
Афтода гарон санги ғамам дар дили танг,
Шояд сабӯкаш кунам бад-ин ҳилаву ранг.

50. Дар оташи ишқ чисму чонам маҳу сол,
Он навъ расонад варзиши худ ба камол.
К-андар дӯзах агар фитам бошад ҳол,
К-аз дӯзахи ҳаҷр сӯи фирдавси висол.

51. Сарришта зи аҳли зуҳд бигсил, эй дил,
Дар дайри фано бисоз манзил, эй дил,
Ўз мутрибу май маҷӯй ҳосил, эй дил,
Як-як гуфтам, гӯш кун, эй дил, эй дил!

52. Огоҳ нагаштам, ки дар ин дайр киям,
Ё худ чиям в-аз чияму баҳри чиям?
Маълумам не, ки одамӣ ё заминам,
Бо хоки замин зи ман чӣ сон одамиям?

53. Аз меҳнати ошиқӣ ба чонам, чӣ кунам?
Девонаву расвои қаҳонам, чӣ кунам?
Сабр аст маро чораву донам, чӣ кунам?
Донам чӣ кунам, чун натавонам, чӣ кунам?

54. Эй, хоки ту тарфи кулаҳи подшаҳон,
З-он рӯ, ки туй подшаҳи қачқулаҳон.
Барқе зи рухат бар хаси ин қисми қаҳон,

В-аз кашмакаши аҳли ҷаҳонам бираҳон.

55. Эй дил, рӯзат тира шуд аз аҳли замон,
3-он сон, ки бувад шабат ҳамон, рӯз ҳамон.
Аз ҷабри замон чу як замон нест амон,
Гар хоҳӣ амон, ҷоми май аз даст намон.

56. Дар ҳаҷр макӯш, эй парипайкари ман,
Андеш зи сӯзи дили ғампарвари ман,
Дӣ чун нафасе дур шудӣ аз бари ман,
Рӯҳ аз тани ман париду ақл аз сари маи.

57. То субҳ аён кунад зиё шамъи Хутан,
То рӯз бувад чароғи хур шаъшаъазан
То шом бувад машъали маҳ нурафкан,
Ё Раб, ки бувад чароғи умрат равшан.

58. Як шом гар он шамъи саодатпартав,
Дорад маи кӯҳнаам ба дайр аз сари нав,
Аз фикри хумори субҳи ў ранча машав,
Гар баҳри ваям, ҷон гараву ҷома гарав.

59. Майхона, ки ҷоми лаълнок аст, дурд,
Мастон аз ишқ ҷомачок аст, дурд,
Ғам нест, зи ғам он ки ҳалок аст, дурд,
Ҳар қатра зи май чу ҷони пок аст, дурд.

60. То даст ба домани яке кӯҳи шукӯҳ,
Маҳкам кардам, дилам шуд аз ғусса сутӯҳ.
Хоҳам, ки фишонда остин бар анбӯҳ,
Ин дам гирам ба коми дил домани кӯҳ.

61. Дар фақр ҳар он чи дар сарат ҳаст, бинех,
В-он чиз бувад андар кафу дар киса, бидех.

В-он гаҳ коре, ки з-ин ду бошад ба даме(х),
Он шуд, ки зи ҳар чи оядат пеш, маҷеҳ.

62. Аз фикри муҳол, эй дили девона,
Хоҳӣ ба ту ҳамхона шавад чонона.
Он рашки парӣ чун шавадат ҳамхона,
Чун хона туро нест ба чуз вайрона.

63. Эй рӯи ту, кавкаби қаҳонорое,
В-эй бӯи ту ашҳаби равносое,
Бе мӯи ту, ё Раб, чунон фарсое,
Гесӯи ту чун шаби фиғонафзое.

64. Гар захри ғамам кунад ҳалок, эй соқӣ,
Тарёки маям диҳӣ, чӣ бок, эй соқӣ?
Дил шуд чу зи тавба чурмнок, эй соқӣ,
Он чурм ба бода шӯй пок, эй соқӣ!

65. Дар дайр гарат ҳавост нӯшидани май,
Бо муғбачагон ба лаҳни чангу дафу най.
Мумкин набувад агарчи бошӣ Чаму Кай,
Бе ҳиммати пири дайру бе рухсати вай.

66. Пуршӯхӣ аз ин ишвагарон, эй соқӣ,
Пинҳонӣ ҳастам нигарон, эй соқӣ,
Пур соз сабук ратли гарон, эй соқӣ,
Беҳушам кун чун дигарон, эй соқӣ.

67. Дар майкадаи ринду шон, эй соқӣ,
Бурданд чу маро кашон-кашон, эй соқӣ,
Хоҳӣ, ки шавам зи майкашон, эй соқӣ,
З-он май, ки кашӣ, ба ман чашон, эй соқӣ.

68. Дар фасли хазон барги разон, эй соқӣ,

Шуд коргаҳи рангразон, эй соқй,
3-он май, ки хўрй, диҳам аз он, эй соқй,
То нўшам аз он мазон-мазон, эй соқй.

69. То моили чоҳи олами дун бошй,
Ҳар лаҳза чу зи андўҳ дигаргун бошй,
Хоҳй зи Чаму Сикандар афзун бошй,
Бе Оинаву Чом, бигў, чун бошй?

70. То сокини кўи бенишонй нашавй,
Шоистаи асрори ниҳонй нашавй,
Мақрун ба ҳаёти ҷовидонй нашавй,
То аз асари вучуд фонй нашавй.

71. Эй, он ки дар ин дайри фано дар бандй,
Бар худ тааби роҳи бақо барбандй!
Бо чоҳи ҷаҳони бевафо хурсандй,
Гар шоҳи замонай, ки ҳочатмандй.

72. Лоф аз дониш нест ба ҷуз нодонй,
Дониستاني ҷаҳл илм шуд, то донй,
Мушкил ба худат кор чаро гардонй,
Чун бошад як нею ҳазор осонй.

РУБОИЙЛАР

1. То дилда куч-Қувват,
То баданда руҳдан нишон бор эди,
Дил дилбар ҳуснига мойилу
Жон жаҳонга фитна солувчига мафтун эди.

2. Эй, юзингдан кўз гулшани гулу лолага сероб,
Чехранг чироғидан кўз маскани равшан,
Агар юзинг туфайли кўз қорачиқлари ёришмаса,

Кўзнинг икки ёруғ машъали зулмат ичида қолади.

3. Эй, сенсиз менинг сабримда нуқсондан бўлак нарса йўқ
Ғамингдан дилда ҳижрон аламидан бўлак нарса йўқ,
Жонда ҳам махрумлик машаққатидан бўлак нарса йўқ,
(Бинобарин, менда) сабр ҳам, дил ҳам, жон ҳам йўқ.

4. Эй (шаънига) ҳар нафасда ҳад-ҳисобсиз ҳамду сано (айтилувчи
Зот),
Бундан юз чандон кўп ҳамду санодан-да мустағнийсан.
Фано дайридаги фаришталар зикри:
«Эй пок Худо, (сенинг илминг баробарида)
бизда илм йўқ, дейишдан иборатдир.

5. Томнинг (бир) четидан ой юзли (дилбар) нинг юзи (кўринди),
Офтобда уни кўрмаган бўлса, ажаб эмас.
Эй санам, икки қошинг акси юзимга тушиб,
У қиблани кўрсатувчи компас (қибланамо) га ўхшаб қолди.

6. Эй, (бу) барча сармастлигимиз лабинг майи туфайлидир,
Бизнинг оёқ остида хорлигимиз сарв каби
баланд қаддинг туфайлидир.
Агар сенинг хаёлинг ҳамроҳимиз бўлмаганда,
Борлигимиз йўқлик (олами)дан айри тушар эди.

7. Тонг насимидан (димоғимга) сенинг исинг келди,
Боғдан куйинг жилваси намоён бўлди.
Гулни кўрдиму, у менга юзинг аломати бўлиб кўринди,
Лекин менга тийнат-табиатинг маълум бўлмади.

8. Бекаслик ва беморлик туфайли аҳволим танг бўлиб,
Шомдан то саҳаргача нола-афғон чекаман.
Айрилиқ дастидан оғир кунларга қолдик,
Эй ёр, (аввалги) у барча ёрлик (дўстликларинг) қаёқда қолди?

9. Жоним сенинг жон бағишловчи икки лабингга фидо,
Руҳим сен томондан эсадиган муаттар насимга фидо,
Ошиқ кўнглим сенинг ишваларингга фидо,
Хаста жисмим оёғинг тупроғига фидо.

10. Ул ой юзлининг ишқи ҳаваси (кўнглимга) тушгандан буён
Кўз ёшларим дарё бўлиб, жигарим қонга тўлди.
Осмондаги қушлару дарёдаги балиқлар
Бу ранжу машаққат ичра қолган ҳолимга йиғлаши (шубҳасиз).

11. Бу кеча сенинг ҳажрингда ишим изтироб (чекиш) бўлди,
Бетоқатлиқдан (ҳатто) жоним чиқиб кетишига сал қолди.
Айрилиқдан жисм жуда азобда қолди,
Бу кўнгилнинг аҳволи қанчалик ёмон
Бўлганлигини шундан ҳам билса бўлади.

12. Юлдузлар кўз ёшим дарёсининг мавжларидир,
Йўқ-йўқ, бу ҳол (бундай офарин иш) мақсадга мувофиқ эмас.
(Бу кўз ёш) дарёсининг осмони юлдузлар туфайли шуълаланиб,
Гирдоб бўлмаса-да, деворга айланиб, (мени сендан тўсиб қўйди).

13. Талаб тариқини такаббур (кишилар)дан талаб қилма,
Бу хилдаги ҳаёт тарзини (шу йўлга кирган)
ниёзмандлардан ўзгандан талаб қилма.
Зухд аҳлидан бенақшликни кўп ҳам талаб қилма,
Бу нақшни нақшбандлардан бошқадан талаб қилма.

14. Дўстдан айрилиб, ғурбатга тушдим,
Заифлик шиддатидан ўлимга яқинлашдим.
Бир яқиним йўқки, бу хаста бошига табибни бошлаб келса,
Бир савобталаб йўқки, бу ғариб учун кафан изласа.

15. Ҳар лаҳза қисматдан жафо етса,

Замона ҳодисаларидан бало етса,
Ул ойдан вафо етиш эҳтимоли бўлса,
Бош унинг сочидек оёқ остига тушса ҳам ғам йўқ.

16. Қачонгача ситаму ҳижроннинг машаққатини тортаман?
Кошки (сени) бир кеча байт ул - аҳзон — ғамхона уйимга тортсам
эди.

Вайрона дилнинг ички чокидан тортиб,
Ўша лаҳза дилдан жон хилватхонасига тортиб кетсам эди.

17. Сенинг паришон зулфингга боғланмаган дил йўқ,
Ҳижронингга саргардон бўлмаган жон йўқ.
Дилинг сенга тегишли эмас, у менинг. (мулким) дейсан,
Бу билан гўё жон меники, сенинг (ўз) жонинг йўқ (дегандай
бўласан).

18. Биллур қадаҳ ичра май ёқутдай товланади,
Агар (у менга) муяссар бўлса, кечаю кундуз насибам ўша бўлади.
(Чунки) то кекса фалак билан қартайиб кетган осмон мавжуд
экан,
Ақл ва ҳисларим ҳайрон(лик домидан) қутулмайди.

19. Заифлигимга у қилдек ингичка бел сабаб,
Ўлимимга у қора зулф сабаб,
Умримга у дилга хуш ёқувчи қомат сабаб,
Жонимга у сўзловчи лаб сабаб.

20. Сеҳргарлик ҳунари (сенинг) кўзинг туфайли ривож топди,
(Кўзинг бу борада) Бобилу Кашмирдан бож олади.
Айёр каби баъзида ғорат қилиб,
Худди бошдан тожни олган каби танлардан бошни жудо қилади.

21. Соқий, мен ғамгиннинг қошига қадаҳ келтир,
У ҳар қанча катта бўлса ҳам кўтариб кел.

Агарда бу қадаҳ айланувчи осмондек бўлса ҳам,
Бир-икки симиришда уни бўшатиб, тўнкариб қўяман.

22. Ишқда жонон қошида беодоблик қилма,
Бу худди қул султон олдида беодоблик қилганга ўхшайди.
Дўст васлига етган (кишининг) беодоблик қилиши мумкин эмас,
Оқил одобли бўлади-ю, нодон одобсиз.

23. Ошиқликда киши ҳамма нарсадан фориғ бўлса,
Ақлу хушга боғлиқ бўлганидан кўра яхшидир.
(Бу мазҳабда) қабулдан дам урган киши рад этилади,
Яхшилик даъво қилган киши ёмонлик кўради.

24. Қуёш жилва кўргизди-ю, сен келмадинг,
Сен кетганингда ҳам қуёш кўкда турган эди.
Сенинг кеч келишинг-у жуда тез кетишингдан
Дил қони кўзларим орқали юзимга тўкилади.

25. Мен хастага дилбардан мактуб келди,
Бу мактубнинг вафодан баҳс этиши муқаррар.
Менга йўл кўрсатувчи бу мактубни кўриб, йиғлаб юбордим,
Ўзим ҳам қуйилиб келган кўз ёшидай қоғозга тўкилдим.

26. Чаманга баҳор насимининг карвони кириб келди,
Юк ўрнига Чин нофасини тоза сунбул билан боғлаб олган.
Наргис ғунчадан хурсандлик изҳор қилиб,
Гўёки (сенинг) йўлингдан унинг кўзига ғубор тушибди.

27. Жонон, бир лаҳза ҳам кифтимдан қўлингни олма,
Сўзлаганимда оғзимдан қулоғингни олма.
Юзимдан юзингни олма-ю, бўйнимни қучоғингдан бўшатма,
Жисмимдан жонимни-ю, танимдан ҳушимни олма.

28. (Эй) соқий, ўрнингдан тур, аччиқ сувдан эмас,

Ёндиргувчи оташдан бир улкан қадаҳни тўлдириб,
менинг қошимга келтир.
(Май ичишдан) тавба қилганимни айтиб, узр сўрасам,
(Майни аввал) енгингга солиб, кейин (ундан) бўғзимга қуй.

29. Соқий, қадаҳга шодлик майини қуй,
Шаффоф майга пок юзинг акси тушиб турсин.
Бас, (ҳар қанча) фитнаю ғавғо бўлса,
мен — беғамнинг бошига сол,
То унинг овозаси фалак гунбазига бориб етсин!

30. (Сен) кетдинг-у, ўшандан буён жисмим
(минг бир азобда) ўртанади,
Хаёлингдан ҳалигача кўзим ёшга тўла,
Ишқинг оташида таним ҳалигача кабоб,
Яна келки, ғамингдан дил ҳалигача харобдир.

31. (Сен) кетдинг-у, дил ҳалигача ғамингдан хаста,
Сенинг хаёлингда кўзим ҳалигача ёш тўкмоқда.
(Орқангга) қайтки, жон айрилиқдан ҳалигача зордир,
Яна келки, дил ҳалигача сенга интизордир.

32. У пари каби гўзал маҳбуба менга сира ёр бўлмади,
Бу ғам чекувчи дил у туфайли ҳеч шод бўлмади.
Усиз нафасим ўти ҳаргиз пасаймади,
Яъни сира яхши нафас олган эмасман.

33. Ҳаётимдан сира кўнглим тўлмайди,
Нимаики қилган бўлмай, барчасидан пушаймонман.
Ақлдан насибам фақат нодонлигу
Ўз нодонлигимдан ишим доим ҳайронлик бўлди.

34. Илоҳий ҳусн жилва қилган у чехрага
Қора зулфи орасидан қарадим.

Камоли диққат билан боқиб, (шу нарсага амин бўлдимки),
Бу юзни ой билан қуёшга нисбат бериб бўлмайди.

35. Ёмонлик кўрмай десанг, хушфеъл бўл,
Одамлардан узоқлаш, дилинг ва юзинг бир бўлсин.
Халқ қаёққа юрса-юрсин, сен бошқа ёққа юр,
Яъни кишиларга қўшилма-ю, У (Ҳақ) билан бўл.

36. Замон аҳлидан (сенга) ҳар нимаки-етмасин; нолима,
Азалдан белгиланган тақдирингга рози бўл-у
уни ўзгартиришга беҳуда уринма.
Эшитиш жоиз бўлмаган гап-сўзларга қулоғингни кар қил,
Айтиш лозим бўлмаган ҳар қандай гапдан тилингни тий.

37. Агар Ҳақ сени ҳам ўзининг хос бандаларидан қилишини
хоҳласанг,
Авалло, ўзингни авом халқдан халос қил.
Шундан кейин сидқу ихлос йўлнга кир,
Ажаб эмас, хсслар сени ҳам эътироф этиб,
ўз сафларига қабул қилсалар.

38. Дарвешлардан сенга файз етишини хоҳласанг,
Сен ҳам ўзингдан уларга файз етказ.
Агар шу тариқа у кўнгли мажруҳларга файз етказсанг,
Ажаб эмас, сенга ҳам улардан зиёда файз етса.

39. Эй дил, ҳижоб остида эканлигини кўриб,
Сен у хатни тоза мушк, деб айтма.
У хат шомнинг офтобга мактубидир,
Йўқ-йўқ, бу тўғри эмас, у хат сувга солинган нақшдир.

40. Эй, сендан бу нотавон кўнглим баҳра олади,
Ҳуснингдан қон тўкувчи кўзим баҳра олади,
Гўзал қаддингдан руҳу равоним баҳра олади,

Жон бахш этувчи лабингдан жоним баҳра олади.

41. Жудолик кунида видолашувнинг дилга азоб берувчи ғами
Ва унинг ҳижрон ўтини кучайтирувчи оташи,
Унинг ўлимга олиб борувчи оғир ҳасрат-ғуссаси,
(Охир-оқибат) мени ўша видоъ кунида ҳалок қилдилар.

42. Кўнглимни ҳижрон оташи куйдиргандан бошлаб,
Кўзларим ёш тўкишга тушди.
Имкон борича ҳаракат қилинди-ю,
Лекин у ўтни сув билан ўчириб бўлмади
(Яъни кўнглимнинг ўтини ўчиришга кўзимнинг ёши ожизлик
қилди).

43. Эй, (сенинг) дардинг оташидан (кўнглимда) доғ устига доғ,
Ғам шомида (бу доғдан) фиғоним фалақдан ҳам ошади.
Ичим ҳам, ташим ҳам доғга тўлди,
Энди бошқа доғ(лар)ни қаерга сиғдирасан?

44. Эй, (сенинг) киприкларинг мени ўлдириш учун саф
тортганлар,
Уларнинг ҳар бири (санчилиш учун) менинг
жонимни нишонга олганлар.
Бу бало майдонида энди умрим ниҳоясига етиши аниқ,
Чунки бу сафни ёриб, ташқарига чиқиб бўлмайди.

45. Дўстлар баҳор фаслида тоза майни сузган чоғларида
Мен зухду тавбадан ҳар қанча ортиқча лоф урсам-да,
Агар менинг бу беҳуда вайсашларимга ишониб,
мени майдан маҳрум этсалар,
Дўстлик шартида бу инсофдан эмас.

46. Эй дўст, ҳижрон кунлари (кишини) ҳалокатга етказувчи
бўлади,

Фироқ жомига ҳажр захри омухта қилинган бўлади.
Агар фироқ шоми висол тонгига етказадиган бўлса-ю,
Мен фироқ номини тилга олсам, сен менинг отимни тутма.

47. Қисмат менинг бошимга ишқ тожини кийдирди-ю,
Кўнглим дарёсига ишқ гавҳарини яширди.
Бу тож туфайли ишқ мамлакатини қўлга киритдим,
Бу гавҳар эса кўнгилдаги ишқ учқунини аланга олдирди.

48. Муғ дайрида чаққон муғбачалар
Май бериб, мени масту бепарво қилдилар.
Мастлик ғолиб бўлиб, тупроққа беланиб қолдим,
Шу боис улар йиртиқ хирқамни манга айрибош қилмадилар...

49. Эй шўх соқий, оташ каби май тут,
Томизсанг, у тошни сув қиладиган бўлсин.
Тор дилимга ғамнинг улкан тоши тушган,
Шояд шу йўл билан уни бир оз енгиллатсам.

50. Ою йиллар жисму жоним ишқ оташида (ёнади),
Шу тарзда ўз машқини камолга етказди.
Дўзахга тушсам ҳам, шу тахлит
Ҳижрон дўзахидан висол жаннатига етиб оламан.

51. Эй дил, зоҳид кишилар билан (ҳар қандай) алоқа ипларини уз,
Эй дил, фано дайрида манзил қур.
Эй дил, чолғувчи ва майдан бўлак нарсадан бирор натижа кутма,
(Барчасини) бир-бир айтдим, қулоқ сол, эй дил, Эй дил!

52. Бу дунёда ким эканлигимдан огоҳ эмасман,
Ёхуд нимаману нимадан яралдимунима учун яралдим?
Маълум эмаски, одам авлодиданманми ё тупроқданми?
Тупроқдан яралган бўлсам, мен қандай одамман (ўзи)?

53. Ошиқлик машаққатидан жоним азобда (қолди), нима қилай?
Девонаю жаҳонга шармисор бўлдим, нима қилай?
Бу дардимнинг чораси сабр эканини биламан,
Лекин қўлимдан сабр қилиш келмаса, нима қилай?

54. Эй, сенинг ғуборинг подшоҳлар тожининг зийнати,
Чунки сен гўзаллар шоҳисан.
Юзинг шуўласидан жаҳоннинг хасдай жисмига бир учқун тушган,
Жаҳон аҳлининг бу торта-тортидан мени халос қил.

55. Эй дил, замон аҳлидан кунинг қора бўлди,
Шу сабабли кечанг қандай бўлса, кундузинг ҳам шундай.
Замона жафосидан бир лаҳза осониш йўқ,
Агар осойиш истасанг, май қадаҳини қўлингдан қўйма.

56. Эй пари пайкарим, мени ҳажрингда ўлдирма,
Бу ғамга ботган дилимнинг ўтидан эҳтиёт бўл.
Кеча бир нафас менинг ёнимдан узоқлашганингга
Танимдан жон учди-ю, бошимдан ақл.

57. То тонгга қадар у Хўтан гўзалининг (юзидан) нур таралади,
Қундузи бўлса, қуёш чироғи шуўла сочади.
Шом кирса, ой машъали ёруғлик бағишлайди,
Ё Раб, умринг чироғи ҳамиша равшан бўлади.

58. Агар у соадат бағишлўвчи маҳбуба бир шом чоғи
Майхонада менга кўҳна майни янгидан тутса,
Эрталабки бош оғриғи (сабуҳий) ташвишида
табъимни хира қилмайман,
Чунки унга жонимни ҳам, тўнимни ҳам садқа қилганман.

59. Майхонада май қуйқаси (дурд) жом ичида худди
лаъл каби жилва қилади,
У ўз ошиқларини масту телба қилади.

Ғамдан ғам йўқ, чунки дурднинг ўзи ҳалок қилади,
Бу дурднинг ҳар бир қатрасида бир пок жон яширин.

60. То қўлим билан улуғвор бир тоғ этагидан маҳкам
тутдим, дилим ғуссадан танг келди.
Жамиятга қўл силтаб, Дил амри билан
шу тоғ этагини манзил тутишни хоҳлайман.

61. Фақр йўлида бошингда нимаики бўлса, улоқтириб юбор,
Ва кафтингда-ю киссангда нимаики бор, бериб юбор.
Агар шу икки ишнинг уддасидан чиқсанг,
Яхши-ёмон ҳар нимага дучор бўлсанг-да, парво қилма.

62. Эй девона кўнгил, хом хаёлларга бориб,
Жононанинг сенга ҳамхона бўлишини хоҳлайсан.
(Ахир), париларнинг рашкини келтирадиган (у
маҳбуб) сен билан қандай ҳамхона бўлсин,
Чунки сенинг вайронадан бўлак бошпанинг йўқ-ку?

63. Эй, сенинг юзинг жаҳонни безовчи юлдузга ўхшайди,
В-эй, сенинг бўйинг жонга роҳат бағишловчи хуш бўйдир.
Худо ҳаққи, сенинг сочингсиз менда ҳаддан зиёд паришонлик юз
берди,
Сочинг қораликда (ошиқларнинг) оху фиғонига тўла тунга ўхшаб
кетади.

64. Эй соқий, агар ғам захри мени ҳалок қилар экан,
Дафъи дард сифатида май тутсанг, бунинг нима хавфи бор?
Эй соқий, дил тавба қилиб, гуноҳкор бўлди,
(Бас), бу гуноҳни май билан тозалаб юв.

65. Агар дайр ичра муғбачалар билан чанггу доираю
най оҳанги остида май ичишни хоҳласанг,
Агарда Жамшиду Кай (Хисрав) бўлсанг ҳам,

Дайр пирининг ҳиммати-ю, рухсатисиз бу иш муяссар бўлмайди.

66. Эй соқий, бу ишвагарлардан кўра ўзинг ишвагарроқсан,
Ўзингга пинҳона интизор бўлиб ўтирибман,
Бу катта қадаҳни тезда тўлдириб кел-у,
Мени ҳам бошқалар каби беҳуш қил.

67. Эй соқий, мени торта-торт қилиб,
Риндлар макони бўлган майхонага олиб бордилар.
Агарда менинг ҳам майхўрлар сафига қўшилишимни хоҳласанг,
Сузаётган майингдан менга ҳам ичир.

68. Эн соқий, хазон фасли (куз) келиб, ток барглари тўкила
бошлади,
Менинг ҳам аҳволим шу баргларга ўхшайди.
Ичаётган майинг ҳам ўшандан, эй соқий,
Шуни кўз олдимга келтириб, ундан ичай.

69. То бу тубан дунё зиндонига мойил экансан,
Унинг ғаму ташвишларидан ҳар лаҳза турланиб-тусланасан.
Жамшиду Искандардан устун бўлишни хоҳласанг,
Айт-чи, Жом ойинасисиз қандай қилиб бунга эришасан?

70. То бенишонлик кўйининг сокини бўлмай
(яъни Ҳақдан бошқасини унутмай) туриб,
Яширин сирларни билишга сазовор бўлмайсан,
То вужудингни унутиб, фоний бўлмагунча.
Абадий ҳаётга восил бўлолмайсан.

71. Эн сен, бу фано дайри (ўткинч дунё)га асир бўлган (киши),
Тириклик ташвишлари сенга бақо йўлини боғлаб қўйибди.
Бу бевафо дунёга асир эканлигингдан хурсандсан,
Агар замона шоҳи бўлсанг-да, (Узига) ҳожатманд эканингни
унутма.

72. Илму маърифатдан лоф уриш нодонликдан бошқа нарса эмас,
Агар билсанг, нодонликни билишнинг ўзи илмдир.
Нима учун ўз ишингни мушкуллаштирасан,
Чунки битта «йўқ»дан мингта осонлик юзага келади.

ТАЪРИХҲО

ТАЪРИХИ ВАФОТИ ҲАЗРАТИ МАҲДУМЯ (ҶОМИ)

1. Гавҳари кони ҳақиқат, дурри баҳри маърифат,
К-ӯ ба Ҳақ восил шуда дар дил набудадаш мосивоҳ,
Кошифи сирри илоҳӣ буд бешак, з-он сабаб
Гашт таърихи вафоташ: «Кашфи асрори илоҳ».
(اسرار الهه كشف)

МАҲДУМ ҲАЗРАТ (ЖОМИЙ)НИНГ ВАФОТИ ТАЪРИХИ

1. Ҳақиқат конининг гавҳари, маърифат денгизининг дурри, у
(Жомий) Ҳаққа восил бўлди, қалбида Аллоҳдан бошқа нарса йўқ
эди.
Шак-шубҳасиз илоҳий асрорнинг очувчиси эди, шу
сабабдан вафотининг таърихи: «Кошифи асрори илоҳ» бўлди.

2. Сари арбоби маънӣ орифи Ҷом,
Ки буд ӯ муршиди аҳли тариқат.
Чу шуд з-ин дори Фонӣ, гашт таърих
Ба фавташ: «Ҳодии сирри ҳақиқат».
(حقیقت سر یی هاد)

2. Маъно арбобининг бошлиғи бўлган
Жом орифи (Шомий). У — тариқат аҳлининг
муршиди (пири) эди. Бу фоний дунёдан
ўтгач, вафотининг таърихи:
«Ҳодии сирри ҳақиқат» бўлди.

ТАЪРИХИ ВАФОТИ ХОҶА УБАЙДУЛЛОҲ

3. Хоҷаи Хоҷагон Убайдуллоҳ,
Муршиди соликони аҳли яқин.
Шуд ба хулди барин, ки аз фавташ,
Соли таърих гашт: “Хулди барин”.
برين خلد

ХОЖА УБАЙДУЛЛОҲ (АҲРОР)НИНГ ВАФОТИ ТАЪРИХИ

3. Аҳли яқин соликларининг муршиди
(пири) — Хожалар хожаси —
Убайдуллоҳ (Аҳрор) жаннатдан жой
олди. Вафот йилининг таърихи:
«Хулди барин» бўлди.

4. Бишкуфт ба гулистони олам,
Гулбарги риёзи комкорӣ.
Таърихи валодаташ аз он шуд:
“Зебанда ба мулки шахриёрӣ”.
(شهریاری بملک زینده)

4. Олам гулистонида комкор (бахтиёрлик)
боғининг гулбарглари очилди.
Шу боис туғилган йилининг таърихи:
«Зебанда ба мулки шахриёри» бўлди.

5. Султон Маҳмуд он киромӣ дурри пок,
К-аз ғуссаи мурданаш ҷаҳонест ҳалок.
3-он «сурхча» таърихи вафоташ кардам,
К-аз «сурхча» сарви қадди ў рафт ба хок.
(سرخچه)

5. Улуғ султон Маҳмуд — покиза дурнинг
ўлими қайғусидан жаҳон (аҳли) ҳалок бўлди.
Сарв қади «сурхча» (қизилча) касалидан

тупроққа қўйилди, шунинг учун вафотига
«сурхча» (сўзини) таърих қилдим.

6. Сари аҳли фано Саид Ҳасан рафт,
Ки чои ў биҳишти човидон бод.
Паи он покрӯ чустанд таърих,
Бигуфтам: «Ҷаннати покаш макон бод».
(باد مکان پاکش جنت)

6. Фано аҳлининг бошлиғи Саййид Ҳасан кетди,
унинг жойи абадий жаннатда бўлсин.
У пок юзлидан кейин вафотига таърих изладилар,
мен: «Жаннати покаш макон бод», — дедим.

7. Ба нуру сафо равшан аст ин мақом,
Ғақад сора анворуху боҳираҳ.
Чу бониш фахр асту худ фоҳир аст
Лақад кона таърихуҳу «фоҳираҳ».
(فاخره)

7. Бу мақом (жой) нуру сафо билан равшандир,
бар бу жойнинг нурлари равшан бўлди.
Бинокори фаҳру, ўзи фаҳр қилувчидир,
шунинг учун таърихи: «Фоҳираҳ» бўлди,

8. Сарви чамани ҳаёт Абдурраҳмон,
К-ў рафт аз ин дайри фано суи чинон.
Таърихи чунин воқеаи ғуссарасон,
Гар мехонӣ; «Худо биёмурзад»хон!
(بيامرزد خدا)

8. Ҳаёт чаманининг сарви—Абдурраҳмон,
бу фоний дунёдан (руҳи) жаннатга кетди.
Ғамғусса етказувчи шундай

воқеаларнинг таъриhini ўқиганинда:
«Худо биёмурзад» деб ўқи.

9. Мири Султон Ҳасан, ки як соат
Набвадаш з-иштиғоли май дурй.
Дочрэобек—нури дидаи ў
Буд масти шароби ангурй.
Ки қазошон расид з-офати май,
Лек вақти хумэру ранчурй.
Буд мобанни фавташон даҳ сол,
В-ин бувад маҳзи сидқу машкурй.
Гашт таърихи фавти ин: «Махмур»,
В-он яке шуд аён: «Зи Махмурй».
(مخمورى ز) (مخمور)

9. Мир Султон Ҳасан бир соат майга машғул
бўлишдан бўшамасди. Унинг кўз нури (фарзанди)
Мирзобек узум шаробидан доимо маст эди.
Икковларининг ҳам қазолари (вафотлари) май
офатидан хумору ранжурлик пайтида етди.
Икковлари (ота-бола)нинг вафотлари ораси ўн йил эди.
Ва бу иш холис сидқу шукр билан амалга ошди.
Бирининг ўлим таърихи «Махмур» бўлса,
бошқасиники «Махмурий»дан келиб чиқади.

10. Ба уштур чамъ кардан майл фармуд,
Хаёли шоҳ Абдулғозй баҳодур.
Пас аз як сол шуд з-он чамъкардан,
Замири поки он шахро танаффуру.
«Шутур» буд аввалашро соли таърих,
Дувумро баъди соли гашт «Уштур».
(اشتر) (اشتر)

10. Шоҳ Абулғози Баҳодирнинг хаёли туя

йиғишга майл қилди. Бир йилдан сўнг у
подшоҳнинг пок кўнгли туя йиғишдан нафратланди.
Туя йиғишнинг аввалги таърих йили
«Шутур» (туя) эди, бир йилдан кейин,
иккинчисининг таърихи «уштур» бўлди.

11. Нўҳсад аз ҳичрат гузашта аз сўи Мозандарон,
3-иқтизои чарх бас амри ғарибе рӯ намуд.
Золимеро кушта сўи шаҳраш оварданд сар.
Он чи оварданд қатлашро ҳамон таърих буд.
(ظ)

11. Ҳижратдан тўққиз юз йил ўтганда Мозандарон томонда,
фалак тақозоси билан қизиқ бир иш содир бўлди.
Бир золимни ўлдириб бошини шаҳарга олиб келдилар.
Келтирган нарсалари (золим боши —
(изғи ҳарфи «3») қатлининг таърихи бўлди.

ТАЪРИХИ ВАФОТИ ПАҲЛАВОН

12. Муҳаммад Паҳлавони ҳафт кишвар,
Ки дар даҳраш набуд ақрону амсол.
Сари сарҳалқаи аҳли тариқат,
Ки рафт аз қайди гетӣ фориғ-ул-бол.
Зи баъди қутби олам орифи Ҷом,
Ки ў маҳдуми даврон буд, аз иқбол.
Пас аз соли сўи ҷаннат хиромид,
Аз ин деринадайри мухталифҳол.
Агар пурсат касе таърихи фавташ,
Бигўям: «Баъди Маҳдумӣ ба яксол».
(سال بيك مخدّمى بعد)

ПАҲЛАВОН ВА ФОТИНИНГ ТАЪРИХИ

12. Етти иқлим паҳлавони Муҳаммад Паҳлавоннинг дунёда тенгию мисли йўқ эди. Тариқат аҳли ҳалқасининг бошлиғи бўлган зот (бу) олам кишанидан халос бўлиб кетди. Бахту иқбол жиҳатидан у даврон Махдуми: ва олам қутби (авлиёлар бошлиғи) орифи Жом (Жомий)дан сўнг бу турланувчи ҳолатли ва кўҳна дунёдан: бир йилдан сўнг (руҳи) жаннатга равона бўлди. Биров; Муҳаммад Паҳлавоннинг вафот таъриhini сўраса: «Баъди Махдуми ба як сол» дейман.

13. Гар ҳавзи «Боғи зоғон» кўҳна аст, бок набвад,
Дар чўи ў зи кавсар ҳар сў чу обдав шуд.
«Боғи Сафедро» ҳам карданд турфа ҳавзе!
Ин турфатар, ки инро таърих: «Ҳавзи нав» шуд.
(نو حوض)

13. Гарчи «Боғи Зоғон» ҳовузи эски бўлса ҳам,
зарари йўқ, (чунки) унинг ариғига ҳар гўшадан
Кавсар сувлари оқиб келади. «Боғи Сафед»да ҳам
ажойиб бир ҳовуз қазидилар. Янада қизиқроғи
бу (ҳовузга) «Ҳавзи нав» таърих бўлди.

14. Фозил аз андешаи кўтаҳ, ки частӣ ҳар тараф,
Не салоҳи ҳол буд андар дилаш, не оқибат.
Оқибат омад ба дасти шаҳ, намудаш ҳукми қатл,
Лек шуд таърихи қатлаш «Фозили беоқибат».
(بی عاقبت فاضل)

14. Фозил калта ўйлаб ҳар томсига ўзини урди,
кўнгли қутулиб кетишига ҳам, ишининг оқибатли
бўлишига ҳам ишонмасди. Оқибат, подшоҳ уни
тутиб олди ва ўлимга ҳукм қилди. Аммо қатл таърихи:
«Фозили беоқи-бат» бўлди.

15. Аҳмад, ки ачал ба қатли ў теғ кашид,
В-аз даҳр ба чуз шаҳди шаҳодат начашид,
Доно чу назар кард дар ин воқеа ёфт,
Таърихи вафоти ў: «Зи мақтули шаҳид».
(شهيد زمقتول)

15. Ажал Аҳмаднинг қатлига тиғ тортган маҳал,
дунёдан шаҳидлик болидан бошқасини тотмади.
Доно киши бу воқеага разм солиб,
унинг вафот таъриhini: «Зи мақтули шаҳид»дан топади.

16. Фосеҳи замон Тўтӣ он шоире,
Ки будаш зи бикри маонӣ арӯс.
Чу Тўтӣ бирафт, ин ачаб турфа буд,
Ки таърих шуд фавти ўро «Хурӯс».
(خروس)

16. Замонанинг сўзамоли Тўти (тахаллусли)
шоир маънолар қизига куёв эди. Тўти шоир қазо қилди,
янада қизик бир иш бўлдики, унинг вафот таърихи:
«Хурус» (хўроз) бўлди.

МУАММИЁТ

Одам

1. Гар набошад дар дили хунин хадангат муттасил,
Аз чй бар болову поёнаш намояд хуни дил.

Одам

2. Мисли доғу ҳумрати лола мағӯ, кам мешавад,
Шўълаи оташ ба хуни дил ниҳодам мешавад.

Амин

3. Соқй зи миён гар қадаҳи хос ниҳон кард,
Ғам нест, ҳамонро чу ба шакли дигар овард.

Амин

4. Он шўх, ки матлуби ту бошад номаш,
Сўзад хирад аз ламъаи оташфомаш.
Оғоз кунад арбада дурдошомаш,
Ёбй номаш, чу бингарй анҷомаш.

Омир

5. Зилли мамдуди ту бар сар дидаам,
3-он сабаб хоки дарат бигзидаам.

Амон

6. Шоми висол чилва кун, эй моҳи дилафрўз,
Боло намо ба мо аз он шамъро бисўз!

Обил

7. Балост, к-он алифи қад ба саркашй шуд пеш,
Ки бо ҳамон ҳаракат чилва дорад акнун беш.
8. Ба ёди хеш судам чашми тар, акнун нишон бингар,

Зи як сӯ аз мижа в-аз мардуми чашмам сӯи дигар.

Афлах

9. Зи ҳичрони зулфаш нигар фоли дил,
Бад-он сон, ки бе қоматаш ҳоли дил.

Амин

10. Маҳе дар пай бувад дилро, ки сӯзад,
Бидеҳ май, к-он чунин дилро фурӯзад

Анис

11. Дар боғ чу булбул сифати қадди ту гуфт,
Шамшод ғамин гашту бағоят ошуфт.
Он дам, ки қадат чилвақунон рафт ба боғ,
Шамшоди ғамин зи бўстон рух бинухуфт.

Аёз

12. Агар даме барат он бевафо шудан сокин,
Аён шавад дилат аз бехудӣ шавад эмин.

Илёс

13- Хизри хат, к-аз оби ҳайвони лаби ӯ боқӣ аст,
Ҳар ки бошад мисли ӯ, моро ба ӯ муштоқӣ аст.

Анис

14. З-оташи оҳам насими кӯи ёр,
Ронд то мумкин бувад дуду шарор.

Афзал

15. Эй хоҷа, касеро, ки ту фозил донӣ,
Бояд номаш ба вачҳи аҳсан хонӣ.

Ахи

16. Ёр агарчи рӯ намояд бо хушӣ,

Рӯ набинад муддай аз нохушӣ.

Ихтиёр

17. Ҳар ки шуд аз давлати ӯ чуръахор,
Бохт муқаррар сари худ пеши ёр.

Иброҳим

18. Қоматаш дар раҳ чу дидам, баҳри ашкам тез гашт,
Дар таҳи пояш бад-он сон, к-обам аз сар даргузашт.

Искандар

19. Дар саводи зулф сӯи чашмаи нӯшат шитофт,
Он ки баҳри оби ҳайвон шуд ба зулмот, наёфт.

Оҳи

20. Мани девонаро дорад мушавваш,
Чу моҳаст рӯи некӯ, эй париваш.

Исфандиёр

21. Аз барои некномии абад пайванди ёр,
Як магас ҳаргиз нахоҳам бар фарози қанди ер.

Ифтихор

22. Рафъи аъдоро шаҳи мо чун азимат кард ҷазм,
Сурати фатҳаш намояд дар синонҳо рӯзи разм.

Исҳоқ

23. Саҳоби чашми ман ин сӯй абрӯ, он сӯ барқ,
Набуд Масеҳи бирр ло шудан зи ҳар сӯ ғарқ (?).

Аюб

24. Қайюм, ки васфаш абадиву азали аст,
Андар дили мо нигар, ки ӯ ламязали аст.

Ашк

25. Номи касе, к-ӯ ба қадр чун дурри пок аст,
Қатраи ғалтони ашки чашми ҳалок аст.

Ашкбус

26. Ҳасад ба чашм намояд дили рамидаи ман,
Ки пойбӯси ту мехоҳад оби дидаи ман.

Аршад

27. Ҳар сӯй шоҳиди мо, к-офот аст,
Чун бидидам санам аз лот аст.

Анварӣ

28. Дар орадат шукуфта ҳазорон гули мурод,
Эй боғи пуршукуфа, ҷамолат кушода бод.

Абубакр

29. Чу абрӯи ӯ шуд ба шӯхӣ намоён,
Нигар холи абрӯяш акнун ба поён.

Ашраф

30. Фош мегӯям маҳи худро, ки ҳастам моилаш,
Он чи мегӯям яқин гардад ба охир ҳосилаш.

Уммат

31. Қаду даҳони ту то дид, дил ниҳод даҳан,
Ба-дон даҳан, ки нашуд ошкор ҷуз сухан.

Афридун

32- Аҳли давлатро худо бар маснади иззу хушӣ,
Офариду нест аммо бе ҳавои саркашӣ.

Анис

33. Ба сӯям гар шавад озурда поят,

Маро чонест ҳар чониб фидоят.

Ардашер

34. Зи даврон он чӣ меёбӣ, ду нимаш
Дил асту реш, агар шуд дил чӣ бимаш?

Илёс

35. Илтимоси дил нигар, бикшо гиреҳро з-он камар,
То гуҳарҳо резад аз боло ба поён, эй писар!

Ихтиёр

36. Ваҳ, ки дигар ишқ маро хочавор,
Бесарупо сохта дар пеши ёр.

Адош

37. Дарди дил бингар, ки ошиқ дар ғамат дар кӯҳу дашт,
Шуд бе пову сар чунон, к-он суда в-ин фарсуда гашт.

Абук

38. Канори об он сарв истодаст,
Валекин по ба рӯи гил ниҳодаст.

Алванд

39. Машав бо сунбулу сарв орзуманд,
Ба ҳадду зулфи он дилдор пайванд!

Амон

40. Номат чу ба ростӣ рақам кард дилам,
3-ӯ ҳамчу нигин нақш баровард дилам.

Аҳлӣ

41. Гуфтам, ки бар сари хуршед маъво мекунад,
Он маҳи зӯҳроҷабин сарв боло мекунад.

Одина

42. Эй, ки дар дил карда зулфашро рақам бо сад фусун,
Беҳ, ки баҳри хонданаш он сафҳаро сози нигун.

Оҳӣ

43. Аз мастии нашоти сабуҳӣ гаҳи тараб,
Он моҳ рехт соф май, аммо газид лаб.

Уммат

44. Дили моро висол ар худ нашоист,
Даври дунё ҳам бути моро набоист.

Обил

45. Дар дил чу ҳавои қадду рӯят афзуд,
Дар чустани он роҳи чаманро паймуд.
Аввал сарве ба саркашӣ омад пеш,
Он гоҳ гуле ба шакли раъно бинмуд.

Амин

46. Меҳри ораз чун ниҳон кардӣ, маҳу кавкаб нигар,
Чун ниҳон гаштанд, он рӯи ниҳон бинмо дигар.

Обил

47. Чун лабат рӯҳфизой карда,
Ҷону дил бесарупой карда.

Авҳад

48. Якero бо дили худ ошноист,
Ки ўро аз худаш боре чудоист.

Ифтихор

49. Дил, ки чўяд ком ҳар ҷониб зи гулзори дигар,
Фош гуфтам, то бубинад ҳар тараф хори дигар.

Ифтихор

50. Дил туро чўён сўи гулзорҳо,
Барҳана афтад миёни хорҳо.

Аёз

51. Шаҳриёри ман, ки ҳар сў бо маҳе вобаста буд,
Гар яке қомат намуд, он дигаре сурат намуд.

Одам

52. Қайд дар фақр омада чун маънии ворастигай,
Омадам з-он сон, ки мумкин набвадаш вобастагай.

Аёз

53. Гўшаи абрўш мақсуди дили решам намуд,
Лек онро кам намуд он моҳ то мақдур буд.

Оҳй

54. Зи хайли дилбарон он, к-ў маҳи мост,
Маҳи зўхроҷабини сарви болост.

Ихтиёр

55. Чун камони абрўяшро ҳар тараф тири балост,
Сўи дигар тиру тири он балои ҷони мост.

Имом

56. Як дам, эй дил, бош дар бетоқатй ҳамрози мо,
Чун баромад бар канори об сарви нози мо.

Имом

57. Ниҳонй доғҳо, к-аз шиддати он ношикебоям,
Ки ояд ногаҳон доманкашон он моҳ бинмоям.

Амин

58. Дар чаман чун гулрухон ҳар як сўе маъво гирифт,

3-он миён сарви равони ман фаротар чо гирифт.

Улуғ

59. Ёр омаду қадду зулфи ў пеш намуд,
Лек ин як дар он яке сокин буд,

Улуғ

60. Чу дил аз доғи ў сўзад ба ғоят,
Бувад 3-он доғ дардаш бениҳоят.

Амир

61. Мехру маҳ чун даъвиятро рӯ намуд, эй симбар!
3-ин хичолат гӯиё пинҳон шаванд аз якдигар.

Одам

62. Хубе, ки ба маҷмаъи бутон ҳозир гашт,
Дар сар ҳаваси дилбарияш зоҳир гашт.
Чун даъвии маҳвашикунон ҷониби ту
Омад, ба сараш ҳар он чи буд, охир гашт.

Ахтам

63. Баски он шўх намояд чу фалак майли ҷафо,
Мардум аз ахтари толеъ шуда бин бесару по.

Адҳам

64. Аз номаам ба ёр нашуд ҳеч ҳосиле,
Чи бувад ба дарди дил шуда пайғоми бедилӣ.

Аёз

65. Гашт аз ҳаҷри лабат, ҷоно, зи ашки лаълфом,
Дидаи гирёни ман ҳоли дигар пур шуд, тамом.

Амон

66. Ба ёди қадди ту мурғи дили рамидаи мо

Ба пой сарв бувад чун тазарви бе сару по.

Асрий

67. Агар пўшад либоси ахзар он моҳ,
Зи домонаш насозам даст кўтоҳ.

Улуғ

68. Чун қаду зулфаш дар чилва оянд,
Дилҳои беҳуд пеш намоянд.

Убоб

69. Бо воҳиди пок он ки пайваст,
Аз буду набуди давр вораст.

Одина

70. Зи рӯзи аввал ба ҳарам ба интиҳои ниёз,
Кадам рӯз бувад дар миёни ту худ бин боз.

Амон, Амин

71. Шуд узораш ба ранги оташ хуш,
Он чу нўшид, оби оташваш.

Осаф, Сафо

72. Сафи хубон нигар, к-он қадди дилчў,
Гаҳ ин сў мехиромад, гоҳ он сў.

Амин, Монӣ

73. Монӣ зи ҳар тараф ба миён оварад ду бор,
Авроқи хешро, ки кашад номи он нигор,

Одам, Адҳам

74. Аз хайли одам, к-он шаҳи дурпош бар Адҳам нишаст,
Зи Адҳам намехоҳ кунун дар хуни Одам барад даст.

Амин, Амон

75. Он ки бошад гоҳ масту гоҳ махмури хароб,
Аз дилу чашмам хурад гоҳе шаробу гаҳ кабоб.

Адҳам

76. Турки соғарнўши ман он гаҳ барорад сар зи май,
К-ӯ ба махмури тавонад ёфтан онро зи пай.

Амин

77. Ба пеш аз шавқи рўят эй паричеҳр,
Ки маҳро маҳ нагўям, меҳро меҳр.

Аёз

78. Ҷамъи хубон омаданд, эй дил, вале он симбар
3-он миён ҳар сў ба навъи дигар омад ҷилвагар.

Бадр

79. Хуш бувад дилдори ман гар як шаб ояд бар сарам,
Ҷомаву пирохон афканда дарояд дар барам.

Боқӣ

80. Остони дар чу пўшӣ аз саводи чашми тар,
Паҳлӯи гулмехи ӯ созем гулмехи дигар.

Баҳман

81. Дил дар баданам, ки бувад ғамнок,
3-ӯ монд ғаму бисўхт худ пок.

Баҳо

82. 3-он турки теғзан, ки хирад дар таҳайюр аст,
Аз хай ба зери лаб шуда машъуф як дур аст.

Пир

83. Аз ниёзи мо чу турки ноз кард он дилнавоз,

Шуд рухи покаш зи ҳар чониб паёпай чилвасоз.

Бадр

84. Кай аҷаб бошад, ки ёбам аз даҳони дўст ком,
К-аз пай бўсе ба ў пайваста гардад эҳтимом?.

Бадр

85. Ёфтам чунки бирафтам бари ў,
Дили саргаштаи худ бар дари ў.

Бек

86. Эй, ки холи зери лаб аз анбари соро ниҳӣ,
Менамояд нек, агар он хол бар боло ниҳӣ.

Бек

87. Шаҳсавори ман, ки пайк омад шитобон аз бараш,
Рехт як-як қатраҳои хун зи пояш в-аз сараш.

Бобо

88. Оху ашкам дар ғамат, эй дилнавоз,
Боду борон аст, аз он кун эҳтироз.

Баҳо

89. Аз анбари зулфи чун бозигари ҳиндунажод,
Сар ба ҷои пою пои худ ба ҷои сар ниҳод.

Баҳо

90. Ниҳоли сабр чун шондам замона,
Шикасту рехти онро беҳудона.

Бадеъ, Зайн

91. Дӣ сарвинози мо зи рух чун хайфишон шуд бар замин,
Хуршед зар оварду харид, он хоки поро баҳри чин.

Поянда

92. Аҷаб мадор агар бигзарад зи чархи кабуд,
Ча роки банда сари худ ба зери пой ту суд.

Баҳман

93. Абрӯят аз риштаи ҷон ҳар замон,
Баҳри дил бурдан ба раҳ дорад камон.

Баҳор, Баҳо

94. Мағӯ баҳор ба рух баст пардаҳои саҳоб,
Ки аз хиҷолати рӯят ба рух кашид ниқоб.

Бобо

95. Куфру дин чун шуд зи ҳақ суратпазир,
Ҳар дуру з-он аз яке набвад гузир.

Баҳо

96. Чу танҳо ба он қади дилчӯ хиромӣ,
Шитобон паи қатл ҳар сӯ хиромӣ.

Баҳодур

97. Чу чашмам аз ғамат дар гирия шуд фош,
Ниҳон мебинамаш ҳар гӯша дурпош!

Баҳлул

98. Ҳар ки бар паҳлӯи моҳи хештан паҳлӯ ниҳад,
Доғҳоро аксар аз паҳлӯи худ як сӯ ниҳад.

Билол

99. Гуле, к-ӯ бениҳоят лол шуд аз васфи рухсорат,
Агар гардад ғубор он гаҳ барад бӯе ба гулзорат.

Пӯлод

100. То дили урёни ман созад сияҳпӯшӣ, к-аз ин,

Пуду тор овард охир муттасил з-он зулф, бин!

Пир

101. Дар сари зулфи ту печида гиреҳ,
Дил аз он печ дар охир шуд беҳ.

Пир

102. Ваҳ, ки гаштанд аз мани девона ҷону дил барӣ
Аз паи қатлам чу доман бар миён зад он парӣ.

Башанг

103. Лўлиосо чун паи куштан кунад оҳанги ман,
Орази худро ба пушти по расонад шанги ман.

Баҳо

104. Эй фалак, беҳи ниҳоли тараби мо кандай,
Баргаш аз сарсари бедод ба хок афкандай.

Парӣ

105. Дили девонагон тамом рабуд,
Он парӣчеҳра чун тамом намуд.

Баҳор, Роҳат

106. Навбаҳорон дар наво, булбул ба ҳангоми саҳар
Хонд сар то пову по то сар ҳадиси гул зи бар.

Бобо, Убоб

107. Дили моро ду раҳ баст он ҷафокор,
Вале гардонд дар охир ба як бор.

(...)

108. Бо сари зулфи сияҳ дидам рухи он бут зи дур,
Чун зиёда гашт, аз шавқ гаштам носабур.

Баҳо

109. Дилам дорад ҳавои он қаду хад,
Мукаррар бин навоӣ бедили худ.

Бек

110. Номи он маҳ ҷустам, омад бар забонам бегумон,
Ҳарчи ҷуз ном аст, зоҳир кун ба маънии ҳамон.

Баҳо

111. Лобаҳо бинмуд он моҳи сухангӯ дар сухун,
З-он чи ӯ бинмуд номи лафзи аввал ёд кун.

Бадӯғ

112. Ишқи ту ба ҷонам оташи ғам афрӯхт,
Ҳажрат ба дилам сӯхтани ҷон омӯхт.
Гуфтам: «Бинависам ба ту дарди дили хеш»,
Аз нолаи зори ман дили хома бисӯхт.

Байрам

112. Бӯ, ки доманкашон намояд даҳан,
Биниҳам сар ба пой он доман.

Баҳо

113. Бода гар набвад, ки сармастӣ кунам аз лои ӯ,
Зарфи ӯро гар бубинам, сар ниҳам бар пой ӯ.

Бадӯғ

114. Дар сар чу гул аз дарам ҳавое фиканад,
Дар хаташ дар дарун балое фиканад.
То кай дорад бар сару охир гардун,
Ҳар якро з-он ба зери пое фиканад.

Бобур

115. Аъдо, ки тариқи ростӣ кам бибаранд,

Аз зикри чамилу касби он беҳабаранд.
3-аҳбоби дилу зоҳири онон, ки якест,
Дар чустани номи нек аз сар гузаранд.

Баҳо

116. Нигар баҳори маро бе висоли он хуршед,
Ки холҳои паёпай зи рӯи ӯ пӯшид.

Пир

117. Дил гашт ҳалокаш, чу бидидам руҳи покаш,
Пӯшиду намуд он гаҳ дилам гашт ҳалокаш.

Баҳман

118. Ҳарими ҳучра, тан аз тараб нагардад шод,
Ки ҳаст манзили ғам ин бинои бевунёд

Боязид

119. Моҳи турки ман миёни ошиқони хеш тохт,
Ҳар тараф чун дид як ошиқ, ба теғи кин ду сохт.

Бикр

120. Рӯят, бути ман, кард миён ҳоли дигар,
Бинмуд чу холи дигару холи дигар.

Бадеъ

121. Дил, ки аз баҳри ту музтар гашта,
Дур аз васли ту бесар гашта.

Баҳо

122. Дил ҳамехоҳад, ки бинад рӯи ӯ,
Шаҳсуворе гар набинад сӯи ӯ.

Бобо

123. Дилдор, ки расми дилнавозӣ фармуд,

Дар пурсиши дил маро базе лутф намуд.
Гуфтам: «Зор асту бесару по зи ғамат»,
Гуфто ки: «Маро низ гумон зи эшон буд».

Порсо

124. Маро саргашта помоли ҷафояш,
Сари ошуфтаам бин зери пояш.

Тоҷ

125. Хоки поят, ки ба хуршедвашон тоҷ кунӣ,
То бубинӣ дигар аз арбада тороҷ кунӣ.

Тоҷ

126. Бе рафиқон ба боғ кун манзил,
То бубинӣ ҷаҳим, вале ҳосил.

Тоҷ

127. Оҳи бепоён кашам баҳри дили он офтоб,
Дуди оҳамро бубин, охир бигир аз вай ҳисоб.

Тақӣ

128. Кай саодат ёбад аз тақвои худ ҳамчун шақӣ?
Ғар намуда тарки сар якто нагардад муттақӣ.

Туробӣ

129. 3-оташ ба сеҳри он парӣ гашта хароб кори дил,
Дар таби бешумори ӯ нест чу ғайри бори дил.

Тобон

130. Шитобон омаду шуд меҳр он ҷам,
Ба рӯяш аз ҳиҷолат дар замон кам.

Тоҷ

131. Маволӣ зи ишқи ту шуд мутарош,

Чу шуд рӯи хубат ба по қатрапош.

Темур

132. Зайли оҳи ман чу пайвандад ба зайли осмон,
Моҳи турки ман кунад мазкур онро ҳар замон.

Тур

133. Номии моҳи турки худ ҷустам, «ба ёдам» гуфт: «нест»,
Чун равон гаштам ба лафзи хештан гуфто ки: «ист!»

Тоҷ

134. Дил, ки аз рӯи туаш дар изтироб овардаам,
Оҳи беғоят кашидан дар ҳисоб овардаам.

Собит

135. Ҳар гуҳар дар зери пояш, к-аз Қазо маъво гирифт,
Пеши он бут зер шуд з-он рӯ ба боло чо гирифт.

Ҷумхур, Ҷавҳар

136. Бедилони ҳажр бин афтода аз дил бар канор,
Карда з-он бас, дил тариқи беҳудй расму шиор.

Ҷумхур

137. Ишқи ту, ки дар дил будаш таъсираш,
Мурдам зи ғаму наёфтам тадбираш.
Маҳчур туро ба ҳеч чу ҳочат нест,
Гарчи охир шаванд домангираш.

Ҷунайд

138. Чи ҳалқаҳо, ки намудаст бар узори хушаш,
Паи ҷунуни мани зор зулфи домвашаш.

Ҷунайд

139. Қаддаш, эй қон, гар зи оғӯшат шавад,

Сарви бўстонӣ фаромӯшат шавад.

Ҷунайд

140. Эй, фидо чонам ба чашми масти ту,
Бехудихои дилам аз дасти ту.

Ҷаъфар

141. Аз ҷафо ғунчаи гул ҷилва чу бунёд кунад,
Булбули бесару дил бинаду фарёд кунад.

Ҷалол

142. Ба захми теғи ту гашта дупора фарқи сарам,
Аҷаб мадор ба рухсор пораи ҷигарам.

Ҷамшед

143. Бутонанд анҷум баҳар анҷуман,
Аз он ҷамъ хуршед шуд моҳи ман.

Ҷамол

144. Донаи холат ба зери лаб хуш аст, эй симбар,
Як гиреҳ некӯ бувад, гар ҳам бубандӣ бар камар.

Ҷумхур, Ҷаъфар

145. Ҷамъи бедилро, ки дар қоми ғамат пастӣ бувад,
Сар ба зеру чашм навъи дигар аз мастӣ бувад.

Ҷӯғӣ

146. Гуфтам: «ӯ ҳаст, чу чашмаи зиндагӣ аст»,
Гуфто: «ӯро ба лаъли ман бандагӣ аст».
Гуфтам: «зулфат?» Гуфт: «парешонкорӣ»,
Ҳосил зи ҷавоби ӯ парокандагӣ аст.

Ҷавҳар

147. Ҷаври он маҳ зоҳир, аммо худ ба чашмам бенишон,

Хуш бувад гар чилвагар гардад дигар доманкашон.

Ҷобир

148. Эй, сари зулфат шуда абрӯ, ҷамолат офтоб,
Ҷӣ бувад толеъ шавад тарфи ҷамолат з-он ниқоб.

Ҷаъфар

149. Аз ҷамоли худ чу созад дур зулфи тобдор,
Фош гӯям меҳру маҳ, гардад зи ҳар сӯ беқарор.

Ҷамол

150.сабо булбули гулруҳ, ки гашта лол,
З-он дам, к-аз он чаман шуда Маҷнунни бемисол

Ҷавҳар

151. Гавҳари лаълаш балоғат менамояд дар сухун,
Бас ту ҳам, эй дил, ба алфози балеғаш ёд кун!

Ҳаким

152. Эй сабо, ҷонам ба зери хоки пой ӯ фишон,
Боз хоки пой ӯ бар гӯшаи чашмам нишон.

Ҳабаш

153. Зи халхолош афтода бар по нишон,
Кунун дил бибояд бувад ҷонфишон.

Чомӣ

154. Чун бувад париро бад-он қомати дилчӯ,
Бас бол, ки зад дар талабаш, рехт пари ӯ.

Халил

155. Дили девонаи зорам, ки шайдост,
Ба рӯи он париваш бе сару пост.

Ҳисом

156. Задӣ бар чашмам, эй турки шикорӣ,
Хаданге гирӣ, ки афтод корӣ.

Ҳамза

157. Хубон буданд пеши он лӯъбати Чин,
Оҳе ногаҳ кашидам аз ҷони ҳазин.
З-он ҷумла маҳам гашт дигаргуну бирафт,
Заррарезон қатраи хайро зи ҷабин.

Ҳочим

158. Маро дар ғамат кор беҳосилӣ аст,
Ба дил беҳудиву ба тан бедилӣ аст.

Ҷайб

159. Гар яке зи аҳбобро пушт нашуд(?) пояндагӣ,
Мисли ўеро бақо бодо ба завқи зиндагӣ.

Ҳамза

160. Дар даҳони хум нигар, к-ў боз монда аз хушӣ,
Бар раҳи он маҳ, ки бошад моили дурдикашӣ.

Ҳабаш

161. Дар даҳони ёр дандонаш, дило, гар бингарӣ,
Боядат к-онро ба ин дигар мукаррар бингарӣ.

Ҳамид

162. Эй дил, ар пеши тани меҳнатзада з-он хоки кӯй,
Муҳтарам бояд маҳам то ҳамраҳам набвад бигӯй.

Ҳусайн

163. Он маҳ ба руҳи хуб аз он шайн барангехт,
К-аз орази маҳ қатраи хай ҷумла фуру рехт.

Ҳамза

164. Эй муғбача раҳ гил шуда аз чашми тари ман,
Шишти сари хум бар раҳи майхона бияфикан!

Ҳабаш

165. Ба ҳиммат барфишон дурри ягона,
Чи бикшояд аз он хашхош дона.

Ҳамза

166. Ғамза бе рухсори хубу қадду зулфаш ҳам нақўст,
Гўшаҳои чашм агар барҳам занад аз нози дўст.

Ҳисом

167. Оҳи беҳад даруни дида намуд,
Ҳамагӣ ранги холи ёр зудуд.

Ҳасан

168. Аҳбоб мувофиқанд ба пушти чонӣ,
Чун манбаъи лутфу маъдани эҳсонӣ.
З-эҳсони ту чун мухолифони бе мағз
Овора шуданд, бошад аз нодонӣ.

Ҷайб

169. Зеби ту маҳ ба далв в-эй шўхи бадхў,
Чун рафт хирмани маҳ, охир чӣ бояд, баргў?!

Ҳомид

170. Чун бибарад чом ба сўи даҳан,
Қатра зи лаб пок кунад моҳи ман.

Хон

171. Чу муҳтасиб сўи майхона ёфт дасти газанд,
Дараш кушуду равоқаш кушуду бом фиканд.

Хусрав

172. Ҳуру тўбӣ нест толеъ рӯи хуби он бадмаст, (?)
Аз дарахте, к-ӯ ба нахли қадди хубон ашбаҳ аст.

Хон

173. Шайх дар майхона шайн ангехта,
Дур шикаста, бодаро ҳам рехта.

Хон

174. Он ки бо лаъли лаби қонбахш қонони ман аст,
Чун намояд холи мушкин зери лаб, қони ман аст.

Холид

175. Нуқтаи мушкин зи ораз гоҳ пӯшад моҳи ман,
Гоҳ бикшоёд паи сайди дили гумроҳи ман.

Хусрав

176. Халқро аз бедилӣ сад чоки доман шуд аён,
Зад савори новакандозам чу доман бар миён.

Холид

177. Ҳамчу акси сунбули тар бар зулоле аз хушӣ
Зулф дар оинаи он рӯ нигар бо саркашӣ.

Ходим

178. Ман, ки дар наззораи рухсори хубон нодимам,
Он рухи некӯ ба рӯям неҳ, ки созӣ ходимам.

Хуррам

179. Пири дайри мо зи дасти муҳтасиб чун дарра канд,
Даставу нўгаш бурид он гоҳаш андар хум фиканд.

Холид

180. Доно, ки лақаб баҳри диле мемонад,

Хоро гўяд дили туро гар донад.

Хон

181. Он ҷавони содарӯ болои лаб бинмуд хол,
Даст шўяд аз дили худ, з-он ки мушкил гашт ҳол.

Халиф

182. Он хол чу дидӣ, бингар бар рухи ёраш,
Бас, домани он зулф ниғаҳ кун ба канораш.

Хайём

183. Сурати чашм баҳам барзадани он айёр,
Рӯ зи мо сохт дигаргун ба ҷафо охири кор.

Халил

184. Моҳи ман чун ҷилвагар шуд, муштарирухсор буд,
Пеш чун шуд муртафеъ, хуршед ораз менамуд.

Холид

185. Ҳоли дил бингар, ки то гашта ба зулфат пойбаст,
Чун худӣ гар ёбад, аз инсоф гардад зери даст.

Худодод

186. Фидо кунам дили худро ба ҷои он ногоҳ,
Ҳамдарди хеш магарам кунад маро он моҳ.

Халаф

187. Зи зулфи ёр чу пӯшида шуд маҳи рӯяш,
Намуд ҷои маҳ рӯ камони абрӯяш.

Халил, Ҷалил

188. Баст чун зевар ба зулф он гаҳ рухи некӯ кушуд,
Хол бар рӯи наку гаҳ зеру гаҳ боло намуд.

Довуд

189. Сарват ба салом омада чун қадди ту дида,
Бинаш ба лаби чӯ ба ҳамон қад хамида.

Довуд

190. Пеш ту агар аён шавад меҳнати мо,
Бо оби ду чашм оташи фурқати мо.
Шак нест, ки дар дилат асар хоҳад кард,
Дарди дилу дуди оҳи беғояти мо.

Дӯст

191. Бӯи зулфатро ду қисм омад ҳисоб эй нӯшлаб,
3-он яке ратб-ул-лисон омад Аҷам 3-ин як Араб.

Дилором

192. Ғунчаи боғу гули раъно нигар,
Ҳар тараф бори дили моро нигар.

Дониёл

193. Ҳаст ҳар, сӯ бингарам, васли қадат ҳосил маро,
Нест бар ҳар сӯ хаданги ғамзаат дар дил маро.

Доро

194. Руҳи некат бало в-он холи ҳинду,
Худоро, пӯш холу руи неку!

Дехдор

195. Аз баҳри руҳат дили балокаш дорам,
В-аз зулфи ту хотири мушавваш дорам.
Дар оҳи дилам даме нигар, к-андар дил
Бинӣ, ки чӣ шӯълаҳои оташ дорам?!

Дӯст

196. Шамъваш қомат . . . ,

Дўш ба худ чилва дод, ончи бар оро . . .

Дарвеш

197. Зулфи рӯи ӯ ба дарди дил чу омад ҳосилам,
Ин дам он хоҳам, ки гардад шод бо дарди дилам.

Довуд

198. Аз ӯ дод онҳо, ки зоҳирашон буд бо дил яке, (?)
Чун худӣ хоҳанд дар як паҳлӯи худ бешаке.

Довуд

199. Бурун натвонад зи ғам он бути бадхӯ,
Бечораву бетоқате ҳар тарафи ӯ.

Довуд, Нучум, Начм

200. 3-оҳам шаби фурқатат ба мардум
Дар дуд намуда шамъи анҷум.

Зуннун (Зу-ал-нун)

201. Зулфу холат вобаҳам доранд в-он рӯ аз ҷунун
Сар ниҳодам бар раҳат, аммо пушаймонам кунун.

Рустам

202. Гуфтам: «эй дил, сустӣ андар меҳри гулрухсори ман».
Гуфт: «Рустам» он чи гуфт, он аст номи ёри ман».

Райҳон

203. Ҳаст дарё гӯшаи чашми дурафшоном, нигар!
То шуд аз як сӯ маҳ, аз як сӯ ҳилолат чилвагар.

Рамазон

204. Аз фироқаш чун ба ҷон ояд дилам,
Рӯ намояд ёру бирбояд дилам.

Рамазон

205. Чун даҳони ў цигин омад паи дафъи фиғон,
Чўям он маҳро, ки касро мўҳр месозад даҳон.

Вайс

206. Шуд дили решам дуву аз вай шуд шарори шўъла пок,
Гўшаи чашме гар он тифл афканад бар вай чї бок?

Рашид

207. Дорам дили реш, ки з-ў маҳест баафғон,
Магар ҳар чи халоси зулм рў ба ман орад.

Рукн

207. Зи оби дида бин дар баҳр ёрам,
Дури ғалтон, печад дар канорам.

Зирак

208. Чун дили сўзони маро дид ёр,
Сўхт дилаш бар дили мискини зор.

Зирак

209. Зор бингар бар сари кўяш мани беморро,
Бар дили зорам нигар доғи фироқи ёрро.

Зирак

210. Ёри моро дар хиром омад чу қомат бе шаке,
Меҳру маҳ аз ҳар тараф пешаш намояд даҳ яке.

Зоҳид

211. На бар сари роҳат сарам андохтї бо теғи кин,
Чониби дигар тани хамгаштаам афтода бин!

Зайн

212. Гуфт он кас, ки дури гўшу рухи хуби ту дид,

Гўйё қатрае аз чашмаи хуршед чакид.

Зулайхо

213. Моҳе, ки хол дорад агар дар дил оварад,
Худро дигар ба ғайри худ аз кибр нангарад.

Сикандар

214. Чун кушой ду сунбули мушкин,
Бишкану тобашон дар оина бин!

Сикандар

215. Ишқ санади вай, ҳоли ў гуфта,
Ҳар кучо ҳаст ринди ошуфта.

Суҳайл

216. Муштариву Зўҳра гардад бо ҷамолат ҷилвагар,
Гар ба шамс он як ниҳад паҳлўву ин як бар қамар.

Салмон

217. Диламро дар чаман бе қадди ў гар ҳаст фарёде,
Ба сомон бин, ки дорад пойбўси сарви озде.

Сулаймон

218. Бас, ки номи олият бар торами гардун нишаст,
Чун баромад меҳру моҳу муштарӣ номи ту гашт.

Соғар

219. Ҷуз сар сўхтану оҳ надоранд дигар,
Зи аҳли меҳрат, ки намоянд ҳама зеру забар.

Санҷар

220. Дар чаман то дид савсан қомататро, ҳам шаҷар,
Он яке бе об в-ин бебарг шуд, эй симбар.

Санҷарбек

221. Чаро бар кини дил бар тарфи абрӯ афканӣ сад чин?
Ба рух меҳри аён мекун, худоро дар миён мебин.

Сӯҳроб

222. Баски дар кӯи ту ҳар сӯ ошиқи шайдо давид,
Ними дил аз сайри кӯят об шуд, дар по чакид.

Сӯҳроб

223. Рафт чун маҳбуби рӯпӯши мани шайдо зи шаҳр,
Оқибат аз шаҳр бояд канд, к-он ҷо нест баҳр.

Сӯҳроб

224. Гуфтам: чу шакли беҳуди он сарви моҳрӯ
Будаст паст пеши қадат. Гуфт: «Боз гӯ!»

Сироч

225. Зи инфиоли он маҳи фархундачеҳр,
Хешро навъи дигар бинмуд меҳр.

Сӯҳроб

226. Анҷумани бекаронаи мо ҷӯ,
Гавҳари ноёб дону шукри наъим гӯ!

Саъдӣ

227. Чашм бар хуршеду маҳ н-ояд маро,
К-он маҳи хуршедваш бояд маро.

Сироч

228. Калла гӯшаи он маҳ чу бишкаст, маст
Сару тоҷи шоҳон бад-он сон шикаст.

Сӯҳроб

229. Аз латофат ҳарчи дорад офтоб эй моҳваш,

Дода фар хоҳад висолатро, ки бо он ҳаст хуш.

Соқӣ

229. Бо ошиқ он замон, ки шуда рӯи ёр фош,
3-ошуфтаҳолӣ омада зарбахшу хӯрда пош.

Сироч

230. Бар лаби чу то баромад қадди он моҳи Чигил,
Сарвро пеши қадаш бин сар ба зеру по ба гил.

Саъид

231. Булбули рӯҳам, ки хоҳам ҷои ӯ зери суман,
Донахораш карда дастомӯзони симинбадан.

Саодат

232. Орзуи сӯзи ишқамро ба хотир доштам,
Дар дили худ доғи ӯ аз беҳудӣ бигзоштам.

Салмон

233. Номусулмоне, ки номаш гашта ҳар сӯ мунташир,
Дур набвад гар бувад бо номи охир муфтахир.

Сулаймон

234. Ба кӯи ишқ зебу зинати Фирдавси аъло дех,
Чу шаъни ӯ азим омад ду ҷо, он ҷо маро ҷо дех.

Шаҳоб

235. Замоне, к-он шаҳи хубон бало ангехтан гирад,
Дили мо об гардонаду хун рехтан гирад.

Шаҳоб

236. Шаҳрб соз яке ба базму нӯш кун маи ноб!
Бигир, мутриби хушлаҳча, соз бо мизроб!

Шаҳоб

237. Моҳи шаҳрошӯби ман з-ошӯб дилҳо мебарад,
Не, ҳамин дил саркашӣ низ аз дили мо мебарад.

Шаъбон

238. Дӯш майли базми ӯ кардам, дилам бетоб буд,
Шамъро дилмурда дидам, посбон дар хоб буд.

Шучоъ

239. Ваҳ, ки сӯзанд ҳамчу ғамнокон,
Дил зи шамъи ҷамоли ӯ покон.

Шучоъ

240. Дили маҷнун ба кӯи дӯст биштофт,
Зи рӯи хеш он шайдо даво ёфт.

Шомӣ

241. Зи баҳри мавъиза шайхе, ки сӯи мо бигзашт,
Зи шӯълаҳои ғами мо дилаш гудохта гашт.

Шомӣ

242. Аз шаробам талхкомӣ шуд Худо безор аз ӯ,
Гарчи охир ногузир аст ин дили бемор аз ӯ.

Шаҳриёр

243. Шаҳриёре, ки дилозори ман аст,
Ҳам шаҳу ҳам маҳу ҳам ёри ман аст.

Шараф

244. Дид чун дил холҳои шӯҳи он хуршедрӯ,
Аз шааф ду хол як-як канд аз хуршеди ӯ.

Шаҳриёр

245. Ба кунҷи оқибат чун овард рӯй,

Дили мо чун маҳи маснад зи ҳар сўй.

Шуъайб

246. Дар самоъ омад ба айш он дилбари олиҷаноб,
Ҷо ба дил карданд Меҳру Муштарӣ аз изтироб.

Шодӣ

247. Кушодӣ баҳори рухат, к-офтобест,
Ҷу зарра аз он дилам изтиробест.

Шамс

248. Зи шарму фиқ, эй маҳи шакарборӣ,
Яке дориву дигар як надорӣ.

Шамс

249. Он тифли сухангӯ чу ҳадис оғоз ӯ,
Вайро ҳама дар сухан ба бепардоз ӯ.
Ман мастаму
То орази маҳ намуд хокам соз ӯ.

Шопур

250. Шукр дорам, к-он парӣ дар ҷилва чун ораз кушуд,
Рӯи дил нанмуд агар аввал, вале охир намуд.

Шопур

251. Зи ашки беҳади ғалтони ман шудаш маълум,
Ки бурҷи авҷи уммедам ба хок рехт нучум.

Шараф

252. Чун зи рӯи моҳ холи мушксо созӣ аён,
Зулф пӯшад холи моҳи рӯи худ гардад ниҳон.

Шаҳвор

253. Фаҳро даъвои хубӣ шиор аст,

Касе, к-аш меҳр гуфт, он гоҳ дор аст.

Шуъайб

254. Кай намояд офтоби назархез андаке,
Моҳи рӯпӯши ман ар худро аён созад яке.

Шайх

255. Лоиқи васлаш касе, эй дил, надонӣ ёфтан,
Халқи олам чамъ агар созӣ, тавонӣ ёфтан.

Шаҳоб

256. Чун ба хубӣ чилвагар шуд моҳи ман доманкашон,
Моҳ агар доманкашон ояд, бувад аз вай нишон.

.....

257. Гарчи дилро бувад дар ҳичрон басе ранҷу малол,
Бар сӯяш бингар нишони сӯҳбат инак аз висол.

Сафӣ

258. Чу дорад соф-софи бода ёрам,
Дигад як қатра боқӣ кай гузорам?

Санам

259. То об шуда дил аз ғами симбар аст,
Дар гӯшаи чашмам аз тарашшӯҳ асар аст.

Садр

260. Ба чашм сарв кучо ояд аҳли бинишро,
Қабо чу чилва намояд аз он қаду боло.

Садр

261. Бувад к-он холи лаб боло намояд,
В-агар поён намояд, дил рабояд.

Тоҳир

262. Исме, ки аз шараф садафи пурҷавоҳир аст,
Аз нуқта зи ҳиндуи холи ту зоҳир аст.

Муин

263. Эй ёр, чу рух дар дили ман бинмудӣ,
Меҳри дигарам бар сари меҳр афзудӣ.

Монӣ

264. Чу моро дид, он дар ҳусн ояд,
Ниҳон шуд бениҳоят — бениҳоят.

Ҳорун

265. Оҳи дил кори мани шефта о.хир кард,
То ки он сарви равон шеваи худ зоҳир кард.

Ёрӣ

266. Чун шўълаи он орази некӯ бинанд,
Дигар сӯи он лаъли сухангӯ бинанд.
Худро сӯзанд дилфигорони фақир,
В-он гоҳ фиреби беҳади ӯ бинанд.

МУАММОЛАР

Одам

1. Агар қонлн дилимга ғамзанг ўқи туташ бўлмаса,
Нима учун унинг юқори ва қўйисида кўнгил қони кўринади?
Муаммонинг ечими¹ (ҳалли) Ёрнинг ғамза ўқи (киприги
— алиф бўлиб, ундан кейин кўнгил қони —«дам» кўринса,
бўлади. (Араб тилида «дам» қон демақдир).
Бу ўқдан олдинги кўнгил қони «мадд» белгиси бўлиб,
ёзилади. Қалб қондасига асосан унинг акси — дам—қондир
Бу ~ белгиси алиф устига қўйилса, —Одам исми ҳосил бўлади.

Одам

2. Лоланинг доғи ва қизил ранги кам бўлади, деб айтма,
Ўтнинг шуъласини кўнгил қони устига қўйсам бўлади.
М. Е: Ўт — оташ нинг шуъласи, яъни биринчи ҳарфи бўлиб, уни
кўнгил қони —
— дам устига қўйсақ, — Одам исми ҳосил бўлади
(Араб тилида — «дам» қон демақдир).

Амин

3. У шўхнинг номини талаб қилсанг,
Алангасининг шуъласидан ақл ёнади
У ичаётганда шўхлик қилса,
Бу ишнинг охирига қарасанг, номини топасан.
М.Е.: Шўхнинг ичаётгани — май бўлиб, унга «ан» — ни жом
қилсақ,
(анжомаш сўзи бунга ишорадир), яъни
бу жомга — майни қўйсақ, — Амин исми ҳосил бўлади.

Амин

4. Соқий ўртадаги махсус қадаҳни яширса ҳам,
Ғам йўқ, чунки ўша қадаҳни бошқа шаклда яна келтирди.
М.Е: Соқий — ўртадан қадаҳни яшириб, у
«он» — ни бошқа шаклда келтирса,
— Амиин исми ҳосил бўлади.

Омир*

5. Сенинг бошингдаги қора сочингни кўрдим,
Шул сабабдан эшигинг тупроғини танладим.

Амон

6. Эй дилни ўртовчи гўзал, висол кечасида жилва қил,
Қаддингни бизга кўрсат, шамни куйдир.
М.Е: Гўзал жилва қилса, «намо» —

нинг қадди — болоси ҳарфини қўшилса,
бўлади. «боло, намо, бамо»га асосан
ни га кўрсатсак, бўлади. «Азон шамро бисўз»га кўра
Даги ни куйдирсак, — Амон исми ҳосил бўлади

Обил

7. Алифга ўхшаган қадди саркашлик
билан олдинга келиб бало бўлди.
Энди ўшал ҳаракат билан кўпроқ жилва қиляпти.
МЕ.: «бало» — даги саркаш қад, яъни олдинга келса,
— Обил исми ҳосил бўлади.

Аёз

8. Ёшланган кўзимни ўз ёримга суртдим,
Бир томонда киприк, бошқа томонда кўзим
қорачиғига қара.
МЕ.: Ёр — нинг бир томонидаги киприк — алиф бўлиб, иккинчи
томондаги кўз қорачиғи нуқтадир. Улар — ёрга қўшилса,
Аёз исми ҳосил бўлади.

Афлаҳ

9. Сочининг айрилиғидан дилимизнинг ҳолига қара,
Қад-қоматисиз дилимизнинг ҳолига боқ

Амин

10. Ой юзли гўзал дилни куйдираётган пайтда,
Майни бергин, ки дилларни равшан қилсин.
М-Е.: Май — он — нинг дилига кирса,
— Амин исми ҳосил бўлади.

Анис

11. Булбул боғда сенинг қаддинг сифатини айтганда,
Шамшод ғамгин бўлди-ю, ниҳоятда хафа бўлди
Сенинг қаддинг жилва қилиб, боққа кирганда,

Шамшод ғамга тўлиб юзини боғдан яширди.

Аёз

12. Агар у бевафо сенинг олдинда бироз тўхтаб турса,
Дилингни безовта бўлишидан халос бўлиши аён бўлади.

Илёс

13- Ёр лаби оби ҳаёти устидаги боқий «Хизри Хат»га
(майин тук), Кимки унга ўхшаса, биз унга муштоқмиз.

Анис

14. Ёрнинг кўчасидан эсан шабада, Менинг оҳим
ўтидан тутун ва чўғларини мумкин қадар ҳайдади.

Афзал

15. Эй хожа, сен фозил деб билган кишининг
Номини энг яхши деб ўқишинг керак.
М.Е.: «Фозил» — деб билган киши номини
«ба-важҳи «аҳсан» ўқилса, — Афзал бўлади

Ахи

16. Ёр хурсандчилик билан юзинн кўрсатса-да,
Мудом хафалигидан унинг юзини кўрмайди.

Ихтиёр

17. Кимки унинг давлатидан қадаҳ ичувчи бўлса,
Муқаррар ўз бошини ёр олдида бой беради.
М.Е.: — ёр олдида боши билан ўйнаса,
— бўлади («бохт» — ўйнади).
Энди унинг боши, яъни — ҳарфи кетса,
— Ихтиёр исми ҳосил бўлади

Иброҳим

18. Йўлда унинг қоматини кўриб, ашким денгизи тезлашди,

Оёғининг остига тўкилган сувим (кўз ёшим) бошдан ошди.
М.Е: Йўл — — раҳда ёр қомати — ни қўйсак, бўлади.
Энди сувим —обам бошдан ошса, — Иброҳим исми ҳосил бўлади.

Искандар

19. Сочинг тунида лабинг ҳаёт чашмаси сари шошилган
(киши), Зулматга ҳаёт сувн ахтариб бориб,
унн тополмаган (киши)га ўхшайди.
М.Е.: Талмеҳ қондаси асосида ечилади Зулуматга ҳаёт суви
ахтариб бориб, уни тополмаган кишн Искандардир.

Оҳи

20. Эй парнваш гўзал, сенинг ойга
Ухшаган гўзал юзинг мени ташвишга солди.

Исфандиёр

21. Яхши ном қолдириш ва ёрга абадий пайванд бўлиш учун,
Ёрнинг қанди устига бир пашша қўнишини ҳам истамайман.
М-Е.: «Ёрнинг қанди» — қанди ёр — унинг устида бир пашша
бўлмаса,
— бўлади. Пашша — — магас — — абжад ҳисобида 60 бўлиб,
— ҳарфининг сон қийматидир. дан бири бўлмаса, қолади.
Унга «як» сони қиймати қўшилса, бўлиб, таркиб топса,
— Исфандиёр исми ҳосил бўлади.

Ифтихор

22. Бизнинг шоҳимиз душманни йўқотиш учун жазм қилса,
Жанг кунида ғалабасини қиличлар билан кўрсатади.
М.Е: Ғалаба — фатҳ — сўзининг сурати, яъни ҳамшакли дир.
Энди қиличлар — алифлар кўринса, бўлади. «рў з-разм»
дейилгани учун —
разм — — жанг сўзининг юзи ҳарфини олиб, таркиб топса,
— Ифтихор исми ҳосил бўлади

Исҳоқ

23. Менинг кўзимнинг булути бу томонда,
Унинг қоши чақмоқ (яшин) томонда.

Айюб

24. Васфи абадин ва безавол бўлган Қайнум
(Аллоҳ)ни. Бизнинг дилимизга қарасанг у абадий
(жойлашгандир).

Ашк

25. Қадр-қиймати пок дурга ўхшаган кишининг номи,
Ҳалок бўлган кўздан оқаётган кўз ёшнинг бир томчисидир.

Ашкбўс

26. Менинг хурккан дилим кўзингга ҳасад қилади,
Кўз ёшларим сенинг оёғингни ўпишни истайди.
М.Е.: «Оби дида» — кўз ёши — «ашк» — бўлиб,
у «пойбўс» қилса, яъни
— бўсни оёқ қилса, — Ашкбўс исми ҳосил бўлади.

Аршад

27- Гўзалимизнинг ҳар томони офтобдир,
Энди билсам, Санам лотдан экан.
(Лот — Шуъайб пайғамбар қавми чўқинган бут номи)

Анварий

28. Юзингдан мингларча мурод гули очилгандир,
Эй гўзал, шакарга тўла боғ жамолингдан очилсин.
М-Е.: Муаммонинг тародиф қоидасига кўра «пур»
— сўзининг ҳамшакли «нур»
бўлиб, «эй» — сўзи очилса ва ни қопласа,
— Анварий исми ҳосил бўлади.

Абубакр

29. Унинг қоши шўхлик билан намоён бўлди,

Энди унинг қоши холини қуйида кўр.

МЕ.: «Абрў» — қош шўхлик билан кўринса, — ҳосил бўлади.

Энди «нигар» — — қара сўзидаги нуқта (хол) қуйида кўринса, бўлади ва улар бирикса, — Абубакр исми ҳосил бўлади.

Ашраф

30. Менга мойил бўлган гўзални ошкор айтаман,

Нимаики деган бўлсам, охирида ҳосил (тайин) бўлади

М.Е.: «фош» — десак, талмеҳ қоидасига кўра «моҳ» —

«қамар» — дан ҳарфини олсак, — бўлади. Энди «фош»

гуфтам»дан ни охирига олсак, — Ашраф исми ҳосил бўлади.

Уммат

31- Дил сенинг қаддинг ва оғзингни кўриши булан,

Сўздан бошқа (нарс)ни ошкор қилмайдиган оғзини унга қўйди.

Афридун

32. Худо давлат аҳлларини иззат-ҳурмат тахтига яратди,

Лекин манманлик, қайсарлик ва кибру ҳавосиз яратмади.

МЕ.: «Офариду» — сўзига «нест» — сўзи бошидаги ҳарфи

саркашлик қилиб, охирига ўтса, — Афридун исми ҳосил бўлади.

Анис

33. Оёғинг заҳмат чекиб мен томон келса,

Менинг жоним ҳар тарафдан сенга фидо (бўлсин).

Ардашер

34. Даврондан нимаики топган бўлсанг, иккига

бўлинган бўлиб, у дилдир.

У дил яраланган бўлиб, иккига бўлинса, кўрқув йўқдир.

М. Е.: «Дил» — араб тилида «қалб» бўлиб, унинг яна бир

маъноси «тескари»дир. Агар «реш» — — қалб бўлса, бўлади.

Яна — дил реш бўлса, — яраланса, қолади ва бўлади.

Энди — агарнинг дили, яъни ўрта ҳарфи яраланса,
— қолади ва таркиб топса, — Ардашер исми ҳосил бўлади.

Илёс

35. Дилнинг илтимосига қара ва белингадаги камарни еч,
Юқоридан пастга қараб гавҳарлар тўкилсин
М.Е.:«Илтимос» — нинг дилига қарасак, ўртадаги ҳарф
— дир. Қамар ечилса, — бўлади. Энди гавҳарлар, яъни нуқталар
тўкилса ёки пастга тушса — Илёс исми ҳосил бўлади.

Ихтиёр

36. Ишқнинг зикри мени хўжалар каби, ёр олдига бош
ва оёқсиз қилиб қўйди.
М.Е.:«Бесарупо сохта» иборасидаги «сохта» — сўзи бош ва оёқсиз
бўлса,
— бўлади (боши ва охиридаги ҳарфлар соқит қилинади). Энди у
«ёр» — олдига борса, — Ихтиёр исми ҳосил бўлади.

Адош

37. Дилнинг дардига қара, ошиқ сенинг ғамингда тоғ ва даштда,
У ейилиб кетгани ва бу хароб бўлгани каби, бош ва оёқсиз бўлди.

Абук

38. У сарв (гўзал) сув ёқасида тўхтаб турибди,
Лекин оёғини гулнинг юзига қўйиб турибди .
М.Е.: Сарв, яъни «сув» — об ёқасида турса, — бўлади об ёқаси
ҳарфидир). Энди у оёғини нинг юзига қўйса, — Абук исми
ҳосил бўлади гулнинг юзи, яъни биринчи ҳарфи — дир).

Алванд

39. Сунбул ва сарвни орзу қилма,
Ул дилдорнинг қадди ва зулфига пайванд бўл.
М.Е.:Дилдорнинг қадди ҳарфи, унинг сочи — зулфи эса ҳарфидир.
Улар қўшилса, бўлади. Энди «пайванд» ишорасига кўра «ванд»

— нинг изидан борса, — Алванд исми ҳосил бўлади.

Амон

40. Дилим номингни тўғрилиқ билан ёзган эди,

Ундан дилим узукка ўхшаб нақш чиқарди.

М.Е.: «Ном» — ростлик—тўғрилиқ билан ёзилса,
бўлади (ростлик дир). Энди дилга узукка ўхшаб нақш қилинса,
— Амон исми ҳосил бўлади (узукдаги нақш муҳр каби
босилса, тескарисы қоғозга чиқади).

Аҳли

41. У Зухрага ўхшаган гўзал қаддини кўтарганда,

Кўешнинг устида жой олади, деб айтдим.

Одина

42. Эй зулфнинг юз афсун билан дилга рақам қилган

(киши) ўқиш учун бу саҳифани тескари қилсанг яхшибўлади.

М.Е.: «эй»— нинг дилига (ичига) зулф, яъни ҳарфи кирса,
бўлади. Энди «беҳ» — яхши тескари қилинса, — на
бўлади ва таркиб топса, — Одина исми ҳосил бўлади.

Оҳи

43. Тонгги майни ичиб, шод ва маст бўлганидан,

Тоза майни тўқди ва лабини тишлади.

М.Е.: У ой — «моҳ»— май— ни ичса, бўлади.

Энди лабини тишласа, ҳарфи кетиб, Оҳи исми ҳосил бўлади.

Уммат

44- Бизнинг дилимизга висолни лойиқ кўрмади,

Бизнинг гўзалимизга май қуйқуми ҳам керак эмас.

Обил

45. Дилимда қад ва юзинг иштиёқи ортди,

Уни ахтариб, чаманга йўл олдим.

Аввал бир саркашлик билан олдимга келди,
Шу пайтда бир гул раъно шакли билан кўринди
М.Е.: Саркаш сарв ҳарфидир. «Гул» — бошқа шаклда кўринса,
бўлади ва таркиб топса .— Обил исми ҳосил бўлади.

Амин

46. Юзинг қуёшини яширганинда, ой ва юлдузга
қара, Улар яширинганда у яширган юзингни яна кўрсат.

Обил

47. Лабинг жон бағишловчилик қилганда,
Жон ва дил бош ва оёқсиз бўлиб қолади.
М.Е.: «лаб» — нинг қалби— бўлиб, уни кўрганда «жон» — ва
—«дил» қўл ва оёқсиз бўлса, қолади. (нинг қўли ва оёғи кетса,
қолади, нинг боши ва оёғи кетса, ҳеч нарса қолмайди).
Бу га кўшилса, Обил исми ҳосил бўлади.

Авҳад

48. Бирор киши ўз дили билан ошнолик қилса,
У бир марта ўзидан жудо бўлиши керак.
М.Е.: «Як» — араб тилида —«аҳад» бўлиб, у «худ» —
— ўз сўзининг дили—ўртасидаги ҳарфи билан ошно бўлса,
— Авҳад исми ҳосил бўлади.

Ифтихор

49. Дил бошқа гулзорнинг ҳар тарафидан мақсад истаса,
Очиқ айтаман: ҳар тарафда бошқа-бошқа тиканни кўради
М.Е.: «Ком» — — мақсаднинг дили ўртадаги ҳарфи ҳарфидир.
Энди «фош гуфтам» («фо»сини айтдим)дан
«то бибинад» («то»ни кўрса)дан
олинса, бўлади. Ишорага кўра ҳар томондан бошқа тикан «хор» —
ва
ни кўрса, —Ифтихор исми ҳосил бўлади.

Ифтихор

50. Дил сени гулзорлар орасида қидириб,
Яланғоч ҳолда тиканлар орасида қолди.
М.Е.: бараҳна афтад» — иборасидан сўзи яланғоч бўлса, унинг биринчи
ва охирги ҳарфлари кетиб, қолади. Энди у тиканлар орасида қолса,
— бўлади ва — Ифтихор исми ҳосил бўлади.

Аёз

51. Менинг гўзалим ҳар томондан бир ой билан боғланган
(алоқадор) эди.
Агар (уларнинг) бири қоматини кўрсатган бўлса, бошқаси суратини кўрсатди.
М.Е.: Ёр — нинг бир томонидаги қомат кўрсатган ой — алиф. ва иккинчи томондаги
— ўз суратини кўрсатса, ва таркиб топса , — аёз исми ҳосил бўлади (муаммонинг «тасҳиф» амалига асосан сўзнинг ҳамма ҳам шакли олиниши мумкин).

Одам

52. Фақирликка боғланиш — озодлик, фароғат маъносидадир.
Мен шундай келдимки, унга боғланишим мумкин эмас.
М.Е.: Муаммо иккинчи мисрадан ечилади. «Омад» — ни шундай қиламизки,
у боғланмаган бўлсин, яъни ҳарфлар бир-бирига боғланмасин.
Унда исми ҳосил бўлади.

Аёз

53. Менинг яраланган дилим мақсади учун қошининг
бир чеккасини кўрсатди,
Лекин у ой (гўзалнинг) имконияти бўлса ҳам уни оз кўрсатди.

М.Е.: «Гўшаи абрў» — нинг — чеккаси ҳарфи ва «Реш» — сўзининг дили

ҳарфидир. Улар бирикса, бўлади. «Онро»даги — ро кам кўринса, бўлади.

Ва ҳамшакли дир. Улар таркиб топса — Аёз исми ҳосил бўлади.

Оҳи

54. Дилбарлар давраси орасидаги сарвиқомат,

Зухрага ўхшаган ой бизнинг ёримиздир.

Ихтиёр

55. Эгилган камон қошининг ҳар тамонида бало ўқлари бўлиб,

Икки тамонидаги ўқ бизнинг балойи жонимиздир.

Имом

56. Эй дил, бирпас менга бетоқатликда сирдош бўл,

Менинг ноз қилувчи гўзалим сув бўйига чиқди.

М.Ё.: «Сув» — араб тилида «Мо» — бўлиб, унинг бўйи (қирғоғи)га «Мо» — келса, — Имом исми ҳосил бўлади.

Имом

57. У раҳмсиз (гўзалимнинг) шиддатидан пайдо

бўлган яширин доғларни,

Этак тортиб келган у гўзалга (ой)га кўрсатаман.

Амин

58. Чаманда гулюзликларнинг ҳар бири бир

томондан ўрин олганда, Менинг ўртадаги сарв

қадли гўзалим юқоридан жой олди.

М.Е.: «Миён» — ўртадаги «Сарви равон», яъни ҳарфи

юқоридан жой олса, — Амин исми ҳосил бўлади.

Улуғ

59. Ёр келдию, унинг қадди ва сочи олдинда кўринди,

Лекин унинг бири унда кўринди, бошқа бири эса сокин эди.

Улуғ

60. Дил унинг доғидан ниҳоятда ўртанса,
Ундан дардининг доғи кўпаяди.

Амир

61. Эй кумуш танли гўзал, Ой ва Қуёш
сенга даъво қилганликлари учун,
Хижолат бўлиб, бир-бирларидан яшириниб юрадилар.
М.Е.: «Меҳр» — — Қуёшнинг юзи ларфи ва Ой — «Қамар» — нинг
бир юзи ҳарфидир «Гуйё» дейилганлиги учун улар «Ио» — нинг
ичига пинҳон бўлсалар — Амир исми ҳосил бўлади.

Одам

62. Гўзаллар мажлисида ҳозир бўлган у гўзал,
Бошида дилбарлик ҳавасини ҳосил қилди.,
Гўзаллик даъвосини қилиб сенинг томон келдию,
Бошига нима хаёл келган бўлса ташлади.
М.Е.: Муаммо рубойнинг охириги мисрасидан ечилади. Яъни
«Омад»
— — «келди» сўзининг бошида нимаики бўлса, уни охирига
ташласак ёки мадд ~белгисини («ўқилиши») охирига қўйсақ
— Одам исми ҳосил бўлади.

Ахтам

63. У шўх фалак сингари фо қилишга киришса,
Кишиларнинг толеъ юлдузлари бош ва оёқсиз бўлади.
М.Е.: «Ахтар» — — Юлдуз оёғи — ҳарфи ўрнига «мардум» — —
кишилар
сўзининг бош ва оёғи бўлган ҳарфи қўйилса, — Ахтам номи ҳосил
бўлади.

Адҳам

64. Ёрга (ёзган) хатимдан ҳеч нарса ҳосил бўлмади,
Дил дардига бедиллик хабари келса, нима қилади.

Аёз

65. Эй жон, лабинг ҳажридан менинг йиғлаётган кўзим
лаълга ўхшаган қизил қонга тўлди.

Амон

66. Қадинг, ёдида бизнинг ҳурккан кўнгил қушимиз,
Сарв устидаги бош ва оёқсиз тустовуққа ўхшайди.

Асирий

67. У ой гўзал яшил либос кийса,
Унинг этагидан қўлимни қисқа қилмайман (этагини ушлайман).

Улуғ

68. Қадр (кечаси) га ўхшаган зулфи жилва қилса,
Ўзидан кетган (бехуд бўлган) диллар олдинда кўринадилар.

Убоб

69. Кимки Яккаю Ягона пок (Тангри) билан пайванд бўлса,
Дунёнинг бори-йўғидан қутулади,

Одина

70. Биринчи кундан бошлаб
Ҳарамга ҳожат истаб келган кун қайси кун бўлади?
Буни яна ўзинг (ўйлаб) кўр.
М.Е.: Ҳарамга (Қаъба ёки масжидга) ҳожат сўраб келадиган кун
Жумъа—«Одина»— — куни бўлиб, бу талаб этилган номдир.

Амон, Амин

71. У (гўзал) ўтга ўхшаган сув (май) ичганлиги сабабли,
Юзи ўтга айланди.

М.Е.: 1) «Он» — у «сув» — арабчаси ни ичса. — Амон исми ҳосил бўлади.

2) «Он» — у «у» — ўтга ўхшаган сув, яъни «май» — ни ичса, — Амин исми ҳосил бўлади.

Осаф, Сафо

72. Гўзалларнинг сафига қара, унинг

Кўнгил олувчи қадди гоҳ у томонга, гоҳ бу томонга
қараб хиром қилади.

М.Е.: Гўзаллар «саф» — — ида унинг қадди, яъни сафнинг олдига
келса,

— Осаф, сафнинг кейинги томонига келса, — Сафо исми ҳосил
бўлади.

Амин, Моний

73. Моний (наққош) у гўзалнинг номини чизиш

учун икки марта ўз варақларини ҳар томондан ўртага келтирди.

М.Е.: Наққош «миён» — ўртага ўзининг варағини — ва
ҳарфларини келтирса,

— Амин, иккинчи марта варағини ўртага келтирса, — Моний исми
ҳосил бўлади.

Одам, Адҳам

74. Одамлар орасида у дур сочувчи шоҳ қора отига

ўтирди (минди). Энди Адҳамдан Одам қонини тўқади, деб истама.

Амин, Амон

75. У «гўзал» дам маст, дам хумори бўлиб юради,

Чунки менинг дилим ва кўзимдан дам шароб ичади,

дам кабоб ейди (дилимдан кабоб ейди,

кўз ёшимдан шароб ичади).

М.Е.: гАгар «у» — он — кўз ёшдан шароб — ёки «май» ичса,

Амин, дилдан «кабоб» «об» араб тилида — ичса, — Амон исми

ҳосил бўлади.

Адҳам

76. Менинг май ичувчи гўзалим май ичишни тўхтатса,
У хумор бўлгандан кейин уни яна топа олади.

Амон

77. Эй гўзал, қара, юзингнинг шавқида Ойини
ой демайман ва Қуёшни Қуёш демайман.

Аёз

78. Эй дил, ҳамма гўзаллар келдилар, лекин у кумуш
танли (гўзал) ўртага бошқача шаклда жилвагар бўлди.

Бадр

79. Менинг дилдорим бир кечаси менинг ҳузуримга келиб,
Тўнини ва кўйлагини ечиб, кўйнимга кирса ёқимли (яхши)
бўлади.

М.Е.: «дилдор» — —тўнини—биринчи ва охири ҳарфларини ечса,
—қолади. Энди кўйлаги, яъни ва ҳарфларини ечса қолади.
У — «бар» ёки кўйнига кирса, Бадр исми ҳосил бўлади.

Боқи

80. Ҳўл (йиғлаган) кўз қораси билан эшик остонасини ёпсанг,
Унинг гулмнхининг ёнига бошқа бир гулмих ясайман.

Баҳман

81. Дил баданимда ғамнок бўлса,
Ундан ғам қолдию ўзи тамом куйди.

Баҳо

82. У тиғ урувчи гўзалдан ақл ҳайратдадир,
Тердан лаби остига бир дур ажралиб тушди.

Пир

83. Бизнинг истагимиз билан у ноз қилувчи
гўзал дилнавозлик қилди, Унинг пок юзи ҳар
томондан жилвасоз бўлди.

Бадр

84 Бўса бериш учун унинг томонидан ҳаракат бўлса,
Дўстнинг оғзидан баҳра олсам, ажаб бўлмайди.

Бадр

85. Ўзимнинг саргашта дилимни
унинг эшигига бориб топдим.

Бек

86.Эй (гўзал) лабинг остидаги холни тоза анбардан қўйганигда,
Агар у холни юқорига қўйганигда яхши кўринади.
М.Е.: «нек»— — яхши сўзи — бек сўзидан киноядир.
Нуқтасини (холини) юқорига қўйса, «нек» —
«яхши» кўринадиган сўз — Бек номидир.

Бек

87. Унинг олдидан шошилич хабар келган шаҳсуворимнинг
Оёғи ва қўлидан бир-бир қон томчилари тўкилди.
М.Е.: Шаҳсувор (гўзалдан) «пайк» — — хабар келса, боши ва
оёғидаги қон томчиси, яъни икки нуқта тўкилса, Бек исми ҳосил
бўлади.

Бобо

88. Эй дилнавоз, сенинг ғамингда менинг оҳим ва кўз
ёшим, Шамол ва ёмғирдан иборатдир ундан ҳазар қил.
М.Е.: «боду боронаст»—шамол ва ёмғирдир — ибораси да сўз
ўйини бор.
«бо ду бо» икки «бо» билан Бобо исми ҳосил бўлади.

Баҳо

89. Анбар сочли ҳинд авлодидан бўлган ўйинчи,
Бошини оёғи ўрнига ва оёғини бош ўрнига қўйди.

Баҳо

90. Яшил ниҳол ўтказган эдим уни
замона синдирди ва отиб ташлади.

М.Е.: «Ниҳол» — ни замона синдирса, — бўлади ва нуқтасини
пастга улоқтирса, — Баҳо исми ҳосил бўлади.

Бадеъ, Зайн

91. Кеча сарвинозимиз юзидаги тсрларини ерга _тўкканида,
Қуёш зар келтирдию, унинг оёғининг тупроғини сотиб олди.

Поянда

92. Агар бошим ложувард фалақдан ўтса, ажабланма,
Чунки камина бошини оёғинг остига қўйди.

М.Е.: «банда — сўзининг ҳамшакли —
бўлиб, гўзалнинг оёғи «по» — га суртилса,
— Поянда исми ҳосил бўлади.

Баҳман

93. Қошингнинг (ошиқлар) дилини олиб
кейтиши учун жон ипидан (ясалган) камони бор.

Баҳо

94. Баҳор юзини булут пардалари билан тўсди дема,
Балки у юзингдан хижолат бўлиб, юзига ниқоб тортди.

М.Е.: «Баҳор» — хижолат бўлиб, бир юзига ниқоб тортса,
ҳарфи исқот бўлиб, — Баҳо исми ҳосил бўлади.

Бобо

95. Куфр ва дин Ҳақ томонидан яратилди, ҳар
иккаласи бир-бирдан қочиб қутула олмайди.

М.Е.: «бо ди бо» иборасидан иккита икки бўлади (абжад ҳисобида

нинг сон қиймати икки), иккаласи ҳам «як» — дан қочиб қутула олмаса,
ва бўлади ва таркиб топса, —Бобо исми ҳосил бўлади.

Баҳо

96. Ўша дилни олувчи қаддинг билан хиром қиласан,
(Ошиқни) қатл қилиш учун ҳар томон шошиласан.
М.Е.: «Танҳо ба он» иборасига кўра. Ҳарфи «ҳо» — га тан бўлса,
—Баҳо исми ҳосил бўлади.

Баҳодур

97. Ғамингдан кўзимнинг гирёнлиги фош бўлди.
Унинг ҳар бурчагидан дур тўкилаётганини яширинча кўряпман.
М.Е.: «Дар гиря» иборасидаги «дар» — «гиря» — араб тилида
букода бўлса, бўлади. Энди «ҳар гўша» дан нинг бурчаги
ҳарфи — гўша — бурчакнинг ҳарфига алмаштирилса,
—Баҳодир исми ҳосил бўлади.

Баҳлул

98. Кимки ўз оёи (гўзали) билан ёнма-ён ўтирса, ўз
ёнидаги доғларнинг кўпини бир томонга ташлайди.
М.Е.: «Моҳ» — ойдан мақсад ҳарфидир (ой 30 кун бўлиб, абжад
ҳисобида дир)
бу оёининг ёнида, яъни «пахлу» — — сига ўтирса, бўлади. Энди ўз
ёнидаги доғлардан
кўпини (уч нуқтадан икитасини) ташласа, Баҳлул исми ҳосил
бўлади.

Билол

99. Юзинг васлидан у гул бениҳоят лол бўлди,
Агар у ғубор (чанг) бўлса, гулзорингта бир ҳид олиб келади.
М.Е.: «Лол» — бўлган гул «бе» орад, яъни ни олиб келса,
—Билол исми ҳосил бўлади.

Пўлод

100. Менинг яланғоч дилим қора кийиниш учун сочидан,
(тўқишга) арқоқ ва ип келтирди. Буларни зулфга уланганлигини
кўр.

М.Е.: «Пуд» — арқоқ «тор» — ип ҳарфидир, унга ёр зулфи уланса,
— Пўлод исми ҳосил бўлади.

Пир

101. Сочингнинг усти ўралиб тугун бўлибти,
Охирида дилнинг бу тугундан ўралиб қолгани яхши.

Пир

102. У гўзал мени ўлдириш учун этагини белига
тукканда (тайёрлаганда),

Мен девонадан жон ва дилим кечдилар.

Башанг

103. Лўлиларча мени ўлдириш учун қасд қилса,
Менинг шўх(гўзалим) ўзининг юзини оёғи орқасига етказди.

Баҳо

104. Эй фалак, шодлигимиз ниҳоли илдизини уздинг,
Унинг баргини зулм қуюни билан ерга ташладинг.

М.Е.: «Ниҳол» — нинг илдизи ҳарфи бўлиб, у узилса ва унинг
барги, яъни нуқта пастга тушса, — Баҳо исми ҳосил бўлади.

Пари

105. У пари (гўзал) юзини бутунлай кўрсатди,
Девоналарнинг дилларини тамом олди.

Баҳор, Роҳат

106. Навбаҳорда саҳар вақтида булбул,
Гул ҳақидаги сўзни бошидан оёғигача ва
оёғидан бошигача ёддан ўқиди.

Бобо, Убоб

107. У жафокор бизнинг дилимизни икки марта боғлади.
Лекин охирида бир марта қайтарди.

108. Гўзалнинг юзини ва бошидаги қора сочини
узоқдан кўрдим, Шавқим ҳаддан ошди ва охирида сабрсиз
бўлдим.

Баҳо

109. Дилимда у (гўзал) қадду қоматининг иштиёқи бор,
Ўз ошиғингнинг навосини такроран кўр.

Бек

110. У (гўзал)нинг номини қидирган эдим,
у бегумон тилимга келди,
Номдан бошқа нимаики бўлса, унинг
маъносидан (номни) пайдо қил.

М.Е.: Номни қидирганда, — «бегумон» тилга келган бўлса, унда
номдан
бошқа нимаики бўлса, у «мон» — бўлади. Ном эса, — Бекдир.

Баҳо

111. У гапдон гўзал гапда чечанлик кўрсатди,
У нимаики кўрсатган бўлса, биринчи сўзнинг номини ёд қил.
М.Е.: «Лобаҳо» — — биринчи сўздан номни ёд қилсак, у — Баҳо
бўлади.

Бадоғ

111 а Сенинг ишқинг жонимни ғам ўти билан ўртади,
Ҳажринг дилимга жонни кундиришни ўргатди,
«Ўз дилим дардини сенга ёзаман» десам,
Менинг нолаи оҳимдан қаламнинг дили куйди.

Байрам

112. У этагини судраб (келиб) оғзини кўрсатса,
Ўша этакка бошимни қўяман.

Баҳо

113. Май бўлса, унинг қуйқумндан кайф қиламан,
У Унинг идишини кўрсам, оёғига бошимни қўяман.

Бадоғ

114. Гўзал боши билан эшигимдан ҳавони ташлайди.
Хатти билан ичимга балони қўяди
Фалакнинг қачонгача бошу оёғи бўлади,
Уларнинг ҳар бирини оёқ остига ташлайди.

Бобур.

115. Душманлар тўғрилиқ йўлини кам тутадилар,
Улар яхши гаплар ва уларни ўрганишдан бебаҳрадилар.
Дил аҳллари зоҳиран бир бўлиб кўринсаларда,
Яхши ном қидириш учун бошларидан ҳам кечадилар.
М.Е.: «Аҳбоб» — нинг зоҳири «Аҳ» дан кечсак, — қолади. Энди
«Зоҳир» —
даги яхши ном қидириб унга ўтса, — Бобур исми ҳосил бўлади.

Баҳо

116. Менинг баҳоримга қара, у қуёшнинг висолидан айириб,
Унинг юзидаги холларни кетма-кет яширди.

Пир

117. Унинг пок юзини кўргач, дилим ҳалок бўлди,
(Юзини) яширди-ю, кўрсатди. Шу пайт дилим ҳалок бўлди.

Баҳман

118. Хужра маҳрамининг тани хурсандчиликдан шод
бўлмайди, Чунки, бу асоси йўқ (дунё) ғам-қайғу манзилдир.

Боязид

119. Менинг турк гўзалим ўзининг ошиқлари орасига югуриб кетди, Ҳар тарафдан бир ошиқ кўрганда, қасос тиғи билан иккига бўлди.

Бикр

120. Эй менинг гўзалим, юзинг менинг ҳолимни ўзгартирди,

Бадеъ

121. Дил сенинг туфайли музтар бўлди,
Сенинг васлингдан узоқлашиб бошсиз бўлди.

Баҳо

122. Дил унинг юзини кўришни хоҳлайди,
Маҳбуба унинг томонига қарамаса.

Бобо

123. Дилнавозлик расм-одатини буюрган дилдор,
Дилимни сўрашда менга анча лутф кўрсатди.
Айтдим: «Дилим ғамингдан зор ва бош ва оёқсиздир»,
Айтди: «Менинг ҳам гумоним улардан эди».

Порсо

124. Жафосининг азобидан саргашта бўлдим,
Қийналган бошимни оёғи остида кўр.
М.Е.: «Сар» — — бош ошуфта, яъни паришон бўлса, бўлади. Энди у
«По» — оёқ остига тушса, бўлади. Яна бир «По» унга қўшилса,
— Порсо исми ҳосил бўлади.

Тож

125. Оёғинг тупроғини қуёшга ўхшаган (гўзал)ларга тож қилсанг,
Йиғилишда жанжаллашиб, уни торож қилсанг яна кўрасан.
М.Е.: Ишорага кўра «торож» — — сўзидаги

— то ни «ж»— қилсак, янгидан
— Тож номини кўрамиз («то» ро «ж» «кун» бунга ишора).

Тож
126. Ўртоқларсиз боққа борсанг,
Ҳосил бўлган дўзахни кўрасан.

Тож
127. У қуёш (гўзал)нинг кўнглини топиш учун беҳад оҳ тортаман,
Оҳимнинг тутунини кўриб, охири ундан ҳисоб ол (билиб ол).
М.Е.: «Оҳ» — — бепоён, яъни охири бўлмаса, қолади. «офтоб»
— офтобнинг дили, яъни ўрта ҳарфи бўлиб, улар бирикса, «то» —
— бўлади.

Тақий
128. Гуноҳкор (киши) ўз бошидан кечиб, ягона парҳезкор
бўлмагунча,
Узшнг тақвосидан бахт тополмайди.
М.Е.:«муттақий» — — тақводор бошидан, яъни — ҳарфидан кечса,
— Тақий исми қолади.

Туробий
129. У парининг сеҳри ўтидан дилимнинг иши хароб бўлди,
Унинг саноқсиз иссиқлиги (таб)да дилнинг юки
(қийинчилиги)дан бошқа нарса йўқ.

Тобон
130. Шошилиб келдию, у билан қуёш жам бўлдилар,
Шу пайтда хижолатда юзи кам бўлди.
М.Е.: — шитобон келиб, «меҳр» — қуёш араб тилида — шамс
билан жам бўлса ва хижолатдан юзи кам бўлса,
—Тобон исми ҳосил бўлади.

Тож

131. Гўзал юзингдан пастга терлар тўкилганда,
Сенинг ишқингдан азиз (маvlo)лар мўтарош бўлдилар.

Темур

132. Оҳимнинг этаги осмон этагига уланганда,
Менинг турк гўзалим ҳам худди шу (ишни) қилади.

Тур

133. У турк гўзалимнинг номини сўраган эдим, «ёдимда йўқ»
деди,
Қайтиб кетаётган эдим ўзининг сўзи(тили) Билан «ист», яъни
«тур»
— деди. Бу муаммонинг ечимидир.

Тож

134. Дилга сенинг юзинг туфайли азоб бердим,
Хаддан ташқари оҳ чекишни ҳисобга олдим.

Собит

135. Қазодан унинг оёғи остидан жой олган ҳар бир гавҳар,
У гўзалнинг олдида босилди, шунинг учун юқоридан жой олди.
М.Е.:«по»— оёқ остидаги гавҳарлар, яъни ниқталар «бут»
— (гўзалнинг) олдига келса, — бўлади. Энди оёқ остидаги
гавҳарлар
босилиб, юқорига чиқса, — Собит исми ҳосил бўлади.

Жавҳар

136. Айрилиқда (қолган) бедилларни кўр,
Диллари чеккага чиққандир,
Шунинг учун улар беҳудликни дил ва расм қилиб олганлар.
М.Е.: «Ҳажр»— нинг дили, яъни ҳарфи чеккага чиқса, бўлади.
Энди «беҳуди» — нинг дили — «вов» ҳарфи унга кирса,
— Жавҳар исми ҳосил бўлади.

Жумҳур

137. Дилга таъсир қилган сенинг ишқинг тадбирини
тополмай, ғамдан ўлдим,
Сендан ажралганларнинг тонгга ҳожати йўқ
Охирида домангир бўлсалар ҳам.

Жунайд

138. Мен зор Мажнунни боғлаш учун ёқимли юзинг
устидаги тузоққа ўхшаган сочинг ҳалқалар (жингалаклар)
кўрсатди.

Жунайд

139. Эй жон, унинг қадди сенинг кўйнингда бўлса,
Бўстоннинг сарвини эсингдан чиқарасан.
М.Е.: «Эй жон» — нинг оғушига ёр қадди, яъни кирса, — бўлади.
Энди бўстондаги сарвлар ёки алифлар эсдан чиқса,
— Жунайд исми ҳосил бўлади.

Жунайд

140. Эй (гўзал) жоним сенинг маст кўзингга фидо,
Менинг беҳудликларим сенинг кўлингдир.
М.Е.: «Жон» — ёрнинг кўлида — араб тилида «яд» —
да бўлса, — бўлади.
Энди дили, яъни ҳарфи беҳуд бўлса — ўзидан кетса,
— Жунайд исми ҳосил бўлади.

Жаъфар

141. Гул ғунчаси жафодан жилва қилса,
Бош ва оёқсиз қолган булбул уни кўриб фарёд қилади.
М.Е.: «Жафо» — гул ғунчаси ҳарфидир. Булбулнинг иккинчи номи
«ҳазор» бўлиб, мингни, яъни ҳарфини билдиради.
Энди у бош ва оёқсиз бўлса,
шаклини олади ва — бўлади. У «фар» — ни ёд қилса,
— Жаъфар исми ҳосил бўлади.

Жалол

142. Сенинг қиличинг ярасидан бошим фарқи иккига бўлинди, Жигарим пора бўлган бўлса, ажабланма.

Жамшед

143. Санамлар ҳар бир мажлис учун юлдуздирлар,
Булар орасида менинг ойим (гўзалим) Қуёшдир.
М.Е.: «Жам» — — йиғилишдаги хуршид, яъни Қуёш араб тилида
«Айн» бўлиб, у «Хур» —
(Қуёш) «Шид» бўлса, —Жамшед исми ҳосил бўлади.

Жамол

144. Эй кумуш танли гўзал холинг донаси лабинг остида бўлса,
ёқимлидир,
Агар белинга бир тугун қилиб боғласанг, яхши бўлади.

Жаъфар

145. Ғаминг жомидан маст бўлган бедиллар жамъининг
Мастликдан қўллари оёқ остида-ю, кўзлари бошқача бўлади.

Жўги

146. Айтдим: «У ҳаёт булоғи кабидир».
Айтди: «У менинг лабимга қулдир».
Айтдим: «Сочинг?» Айтди: «Иши паришонликдир».
Унинг жавобидан парокандалик ҳосил бўлди.

Жавҳар

147. Яна этагини тортиб жилвагар бўлса, яхши бўлади.

Жобир

148. Эй гўзал, зулфинг учи булут ва жамолинг офтобдир,
У булут остидан жамолинг тулуъ қилиб чиқса, нима қилади
(яхши бўлади).

М.Е.: «Жамол» — - нинг тарафи ҳарфи бўлиб, у «Саҳоб», яъни «абр»—

- булутдан тулуъ қилиб чиқса, —Жобир исми ҳосил бўлади.

Жаъфар

149. Ўз жамолдан жингалак сочини кўрсатганда очик айтсам, Куёш ва Ой ҳар томондан беқарор бўлиб қолади.

М.Е.: «Жамол»— —даги зулф ҳарфи бўлиб, «Фош гуфтам» (фо—сини айтдим дан олинса, бўлади.)

Энди талмеҳ қоидасига асосан «меҳр» — Куёш — ва «моҳ» — Ой — дан ҳарфи олин-са, улар нинг ҳар томонидан жилвагар бўлса,

- Жафар исми ҳосил бўлади.

Жамол

150

У пайт ундан чаман тенги йўқ мажнун бўлуб қолди.

Жамол

151. Лабнинг гавҳари сўзлаганда балоғат кўрсатади, Шундай экан эй дил,

сен ҳам уни етук сўзлар билан ёд қил.

М.Е.: «Гавҳар»— сўзи «Жавҳар»дан киноядир. Гавҳарни етуклик билан ёдласак «Жавҳар» — ҳосил бўлади ва у талаб қилинган исмдир.

Ҳаким

152. Эй тонг шамоли, жонимни унинг оёғи остидаги тупроққа тўк,
Яна унинг оёғи тупроғини кўзимнинг бурчагига ўтқаз.

Ҳабаш

153. Халхолн (нақшли этик)дан оёғида нишон қолди,
Энди дил жонини (унга) фидо қилиши керак.

Жомий

154. Пари (гўзал) ўша кўнгил олувчи қомати билан
Қанот қоққанида унинг патлари тўкилиб кетди.

Халил

155. Шайдо бўлган менинг зор девона дилим,
У паривашнинг юзи (ҳажрида) бош ва оёқсиздир.

Ҳисом

156. Эй кўнгул овловчи турк гўзали,
Кўзимга киприк ўқини отдинг ва у нишонга тегди.

Ҳамза

157. Гўзаллар ўша Чин (Хитой) гўзали олдида бўлганларида,
Қайғули жонимдан бир оҳ тортдим,
Улар орасида менинг гўзалим ўзгарди-ю,
Пешонасида қатра-қатра терлар тўкилиб, қайтиб кетди.
М.Е.: Ишорага кўра «ҳазин» — —дан ни тортсак, «моҳ» -
Ой гўзал ўзгарса, «Зарра» — даги тер бўлиб тўкилса,
— Ҳамза исми ҳосил бўлади.

Ҳожим

158. Ғамингдан ишим беҳосилликдир.
Дилим беҳуд (ўзида йўқ) ва таним бедил (дилсиздир).

Жайб

159. Агар дўстлардан бирига абадийлик бўлмаса ҳам,
Унга ўхшаганларга ҳаёт завқи абадий бўлсин.

Ҳамза

160. Хумнинг оғзига қара. У хурсандчиликдан оғзи очилиб
қолибди,
У моҳ (гўзалнинг) йўлида кимки бўлса, унинг олдига боришга
мойилдир.

М.Е.: «Хум» — нинг оғзи очиқ қолса,
— бўлади. Бу нуқта гўзал юрган йўл, яъни
— раҳнинг олдига борса, — Ҳамза исми ҳосил бўлади.

Ҳабаш

161. Эй дил, агар оғзидаги тишига қарасанг,
Сен уни бошқа такроран кўришинг керак.

Ҳамид

162. Эй дил, меҳнатзада (қийналган) танинг ёр кўчаси
тупроғидадир,
Айт, гўзалимга ҳурматлар бўлсин, (рақиб) ҳамроҳ бўлмасин
М.Е.: «Муҳтарам бо яд» ишорасига кўра « — муҳтарам»
— яд билан қўшилса,
— бўлади. Энди иккинчи мисрада айтилганидек, унда «м» ҳам,
«то» ҳам, «р» ҳам бўлмаса, яъни
ҳарфлари исқот қилинса, — Ҳамид исми ҳосил бўлади.

Ҳусайн

163. У гўзал юзли (ёр) шўхлик қилиб юзини шундай
безади, Ойнинг юзидан қатра тер оқиб кетди.
М.Е.: «Хуб» — нинг юзи — ҳарфидир, «шайн»
— нинг ҳамшакли бўлиб,
унга қўшилса, — бўлади. Энди Он юзидаги тер,
яъни нуқта оқиб кетса,
— Ҳусайн исми ҳосил бўлади.

Ҳамза

164. Эй соқий, менинг кўз ёшларимдан йўл лой бўлди,
Хум устидаги ғиштни (олиб), майхона йўлига қўй.
М.Е.: «Хум» — устидаги ғишт, яъни нуқтани олиб, уни «раҳ» —
— йўл устига ёки ҳарфи устига қўйилса,
— Ҳамза исми ҳосил бўлади.

Ҳабаш

165. Ҳиммат билан қимматбаҳо (ягона) дурни сочгин,
Ундан кўкнор доналари очилсин.

М.Е.: Аз он Ҳаш «Хош» дона ишорасига кўра «Ҳаш»- нинг
— си донасини — нуқтасини тўкса, — Ҳабаш бўлади.

Ҳамза

166. У (гўзал ноз юзасидан киприк қоқса,
Унинг ғамзаси — гўзал юзисиз, қадди ва зулфисиз ҳам гўзалдир.

М.Е.: «Ғамза» — нинг юзи — ҳарфи бўлмаса,
— қолади. «Чашм» — — кўзнинг бурчаги кўшилса,
бўлиб, унинг ҳамшакли — Ҳамза исми ҳосил бўлади.

Ҳисом

167. Кўзининг ичида ҳадсиз оҳ кўрсатди ва
Ёр ҳолининг ҳаммасини ювиб ташлади.

М.Е.: «Оҳ» — беҳад бўлса, қолади. У кўз —
«чашм» — ичига кирса, — бўлади. Энди
холлар, яъни нуқталарнинг ҳаммаси ювилса, -
Ҳисом исми ҳосил бўлади.

Ҳасан

168. Жон дўстлар бир-бирларига мувофиқдирлар.
Улар лутф манбаи ва эҳсон конидирлар. Сенинг эҳсонингдан
ақлсиз муҳолифлар, нодонлар каби овора бўлдилар.

М.Е.: Эҳсон — Даги муҳолифлар, яъни икки алиф овора бўлиб,
чиқиб кетса,
— Ҳасан исми қолади. У икки алиф «нодон» сўзида ҳам бор.

169. Жайб

Ҳомид

170. Менинг гўзалим қадаҳни оғзи томон олиб борса,
Лабидаги қатраларни артиб, тоза қилади.

М.Е.: «Жом» — ни «даҳан» — , яъни оғиз тамони га олиб борсак, — бўлади. Энди лаб томондаги қатра нуқта тозаланса, — Ҳомид исми ҳосил бўлади.

Хон

171. Муҳтасиб қўлида каманд (арқон) билан майхона томон бориб,

Эшигини равоқини очиб, томини бузди.

М.Е.: «Майхона» — —эшиги ҳарфи , равоғи ҳарфи ва томи ҳарфлари исқот бўлса, — Хон исми қолади.

Хусрав

172. Гўзалларнинг қаддига ўхшаш бўлган дарахтдан,
.....

Хон

173. Шайх майхонада тўполон бошлади,

Дурни синдирдию, майни ҳам тўқди.

М.Е.: «Майхона» — даги «май» — тўкилса ва дур — - ҳарфи синдирилса, —Хон исми қолади.

Хон

174. У жон бағишловчи қизил лаби билан жононим бўлган гўзал,
Агар мушкин холи унинг лаби остида кўринса, менинг жоним бўлади.

М.Е.: «Жон» — сўзи «хон» —дан киноядир.

Агар «хон» — сўзидаги мушкин хол,

яъни нуқта лаб остига тушса, «жон» —

— бўладиган бўлса, талаб этилган исм — Хондир.

Холид

175. Менинг гўзалим мушкли нуқтасини (холини) дам ёпади,
Дам менинг гумроҳ дилимни овлаш учун очади.

М.Е.: «Нуқтайи мушкин» — (хол) дан киноядир. «Сайди дил»

— иборасининг дили, яъни ўрта ҳарфи ни овласа —Холид исми ҳосил бўлади.

Хусрав

175. Киприк ўқини отувчи чавандоз, гўзалим этагини белига қистирган эди, Халқ бедилликдан этагини юз пора қилди.

М.Е.: «Савор» — — чавандоз ўқини отса, қолади.

У этагини белига қистирса, бўлади. Энди «Халқ»—

уни кўриб бедил бўлса, бўлади нинг дили,

яъни ўрта ҳарфи исқот бўлади. Энди нинг юз этаги йиртилса, қолади (абжад ҳисобида 100 га тенг).

Бу мазкур га қўшилса, — Хусрав исми ҳосил бўлади.

Холид

176. Ёқимли зилол (тоза) сувда ҳўл сунбул аксига ўхшаган,

Юзи оинасидаги зулф (соч)га саркашлик билан

қара (Ҳарфлар оина ичида тескари кўринади).

М.Е.: «Зилол» — нинг «ле» — си «хуши» — даги

дан бўлса, бўлади. У саркашлик қилса, бўлади. Энди зулф ,

яъни ҳарфи унинг юзида бўлса, ҳосил бўлади.

Ишорага кўра уни ойнада кўрсатса —Холид исми ҳосил бўлади.

Ходим

178. Мен гўзалларнинг юзини кўришга хижолатдаман,

У гўзал юзини юзимга қўйиб, мени хизматкор қилди.

М.Е.: «Нодим» — нинг юзидаги ҳарфининг ўрнига «Рух»

— юзидаги ҳарфи қўйилса, Ходим исми ҳосил бўлади.

Хуррам

179. Бизнинг майхона пиримиз муҳтасаб кўлидан даррасини

юлиб олди,

Дастаси ва учини кесиб, уни хум ичига ташлади.

М.Е.: «Дарра» — нинг дастаси ҳарфи ва учн ҳарфлари кесиб

олинса,

ҳарфи қолади. Уни «хум»— ичига ташланса, —Хуррам исми ҳосил бўлади.

Холид

180. Дил учун лақаб қўювчи доно (киши)

Агар сенинг дилингни билса, (тош) деб айтади.

М.Е.: Доно сенинг «Дил» — ингни агар билса, (ёки айлантирса, «гар до над»

бўлади ва «Хо» — ни айтса («хо» ро гўяд) - —Холид исми ҳосил бўлади.

Хон

180. У тоза юзли (гўзал) йигит холини лаби устида кўрсатди, Энди ҳоли қийин бўлди, ўз дилидан кечсин.

М.Е.: «Жавон» — — йигит холини лаби устида кўрсатса, — бўлади.

Энди ўз — «худ» — ўз дилидан кечса, ўртадаги ҳарфи исқот бўлиб, — Хон исми ҳосил бўлади.

Холиф

182. У холни кўрганингдан кейин, ёрнинг юзига қара, Сўнг ўша зулф (соч)нинг этагига (учини) чеккасидан боқ.

М.Е.: «Хол» — ни кўриб, «ёр» — юзи, яъни ҳарфига, кейин «Зулф»

—

— нинг этаги га боқсак, —Холиф исми ҳосил бўлади.

Хайём

183. У айёр гўзал кўз очиб юмгунча,

Жафо билан биздан юз ўгирди.

Ҳалил

184. Менинг гўзалим жилвагар бўлди,у Муштарий юзли

Яна у олдинга келиб юҳорйдан жой олгач, қуёш унга юзини кўрсатди.

М.Е.: «Моҳ»—Ой дан иборатдир. «Муштарий» -
дан талмеҳ қоидасига асосан охирги ҳарфи олиниб таркиб топса,
бўладн. У ой (гўзал) юқоридан жой олса,
бўлади. Энди «Хуршид»— юзини кўрсатса, , — Халил исми ҳосил
бўлади.

Холид

185. Дилнинг ҳолига қара, агар у зулфингга уланса,
Ўзини топгач, инсофдан итоаткор бўлади.
М.Е.: «Хол — — ёр зулфи, яъни ҳарфига пойбаст
бўлса ёки уланса, —Холид исми ҳосил бўлади.

Худодод

186. Ногоҳ ўзимнинг дилимни унинг ўрнига фидо қилсам,
У гўзал мени ўзига ҳамдарад қилиши мумкин.
М.Е. «Худ» — — ўзининг дили ҳарфи ўрнига «Фидо— » нинг сини
га алмаштирса,
—Худодод исми ҳосил бўлади. «Фе» «до» кунам ишораси бор.

Халаф

187. Ёр зулфидан унинг ой юзи беркилди,
Ой ўрнига (камон) эгма, қоши кўринди.
М.Е.: Ёр «зулф» - идан юзи кўрнимаса, қолади.
Ўрнига камон қош, яъни ҳарфи кўринса, — Халаф исми ҳосил
бўлади.

Халил ва Жалил

187. Сочига тақинчоқ (сочпопук) тақиб, гўзал юзини кўрсатди,
Гўзал юзидаги хол гоҳ пастда гоҳ юқорида кўринди.
М.Е.: Зулфдан мақсад бўлиб, у иккидир. Унга тақинчоқ тақса,
бўлади.
Энди ишорага кўра, «Рух»— — дан қўшилса, - Халил (Хол—нуқта
юқорисида),
Хол пастга қўйилса, - Жалил исми ҳосил бўлади.

Довуд

189. Сарв (дарахти) сенинг қаддингни кўриб, сенга саломга келди,
Унга қара, у ўша қадди билан ариқ лабида эгилиб қолди.
М.Е.: Ёр қадди — ҳарфидир. Сарв ҳам алиф бўлиб, ариқ — жў
— нинг лабига — ҳарфи ёнига келса ва ўша қомати билан ариқ
бўйида эгилса,
— Довуд исми ҳосил бўлади («Алиф» эгилса, «дол»
— бўлади. «Йиғлай, йиғлай алиф қаддим дол бўлди»).

Довуд

190. Агар сенинг олдингда бизнинг меҳнатимиз,
Айрилиқда икки кўздан оққан кўз ёшимиз аён бўлса,
Кўнглимиз дарди ва ниҳоятсиз оҳимизнинг
Тутуни, шубҳасиз, сенинг дилингга таъсир қилади.
М.Е.: «Дуд» — — тутуннинг ичига ғоятсиз (охири бўлмаган) оҳ
яъни алиф ҳарфи кирса, — Довуд исми ҳосил
бўлади (муаммо охирги мисрадан ечилади).

Дўст

191. Эй ширинлаб, зулфинг бўйининг ҳисоби икки қисм бўлиб,
Унинг бир қисмидан Ажам аҳли, иккинчи қисмидан араблар
ширин тилли бўлдилар.
М.Е.: «Қисм» — сўзи абжад ҳисобида — — 100, —60, 40 — ҳаммаси
200.
Унинг икки баро-бари 400 бўлиб, абжадда ҳарфига тенг.
Энди уни ду — — икки ёнига ёзилса, бўлади. «Зулф» — соч ҳарфи
бўлиб, 30 га тенг ва унинг икки баробари 60 ёки
— дир. Таркиб топса, — Дўст исми ҳосил бўлади (Муаммо
мазмунига кўра,
Абдураҳмон Жомийга аталган бўлиши мумкин).

Дилором

192. Боғнинг ғунчасига ва раъно гулига қара,
Ҳар тарафдаги бизнинг дилимизнинг юкига қара.
М.Е.: «Гули раъно» бўлиб, («ҳар тарафи бо» «р» «дил» у
«мо» нигар ишорасига кўра) уни — билан «дил» — ва «мо»
— и тарафида кўрсак, — Дилором исми ҳосил бўлади.

Дониёл

193. Ҳар томонга қарасам, қаддингни васли менга ҳосил бўлади,
Ҳар томондан келган киприк ўқинг менинг дилимда йўқдир.
М.Е.: «Ҳар томонда кўринган қад — икки алифдир. Яъни . Энди
«не»—
улар ичида бўлса, бўлади. Ишорага кўра улар «дил» — » ичига
кирса,
— Дониёл исми ҳосил бўлади.

Доро

194. Гўзал юзинг ва қора холинг балодир,
Худо ҳаққи холинг ва гўзал юзингни яшир.
М.Е.: «Худоро» — — Худо ҳаққи — сўзи юзи ва холини яширса,
— Доро исми ҳосил бўлади.

Дехдор

195. Сенинг юзинг туфайли балокаш дилим бор,
Сенинг зулфингдан паришон хотирим бор.
Дилим оҳига бир қара ва кўрки,
Дилимда қандай ўтли шуълаларим бор.
М.Е.: «Дилим оҳида», яъни «дар оҳи дилам»— иборасида «дил» —
нинг ўтли шуъласи ҳарфи бўлиб, — мушавваш, яъни паришон
бўлса ёки тўзғиса, — Дехдор исми ҳосил бўлади.

196. Дўст

Дарвеш

197. Унинг зулфи ва юзидан дилимда оғриқ пайдо бўлди,
Энди дилим оғриғидан унинг шод бўлишини истайман.
М.Е.: Ер зулфи , юзи —рў— бўлиб, иккаласи — бўлади.
«Шод» — — дан ҳарфи унга қўшилса, — Дарвеш исми ҳосил бўлади.

198. Довуд

Довуд

199. У ёмон қилиқли гўзал ғамдан қутқара олмайди,
Унинг ҳар томони бечоралик ва бетоқатликдир.
М.Е.: Бечоралик ва бетоқатлик шаклида келган дир.
Бу ҳарфи «у» — нинг ҳар тарафида келса, исми ҳосил бўлади.

Довуд, Нажм

200. Ҳажринг кечасида чеккан оҳимдан,
Одамларга юлдузларнинг шамъи — ёруғлиги тутун ичида кўринди.
М.Е.: «Анжум» — нинг шамъи яъни «дуд» тутун ичида кўринса,
— Довуд исми ҳосил бўлади. Агар у шамъ, яъни —
— юлдузлар ичида тутун билан тўсилса, — Нажм исми ҳосил бўлади.

Зуннун

201. Сенинг зулфинг ва холинг бирлашганини кўриб,
Мажнунликдан йўлингга бош қўйдим, лекин энди пушаймонман.
М.Е.: «Зулф» ва «хол» икки нарса бўлиб, бу икки араб тилида
— зул бўлади. Энди «жунун» — дан бош, яъни
исқот бўлса, — Зуннун исми ҳосил бўлади.

Рустам

202. Айтдим: (дилимга) «гул юзлигим ишқида сустсан»,
Айтди: «Яширинман», у нимаики деган бўлса, ўша ёрим номидир.
М.Е.: Иккинчи мисрадаги «Рустам» — яширинман — сўзи.

— Рустам номига ишорадир.

Райҳон

203. Дур тўқувчи кўзларимнинг чскасидан (ҳосил бўлган) дарёга қара,

Унда бир томондан Он, яна бир томондан янги Ой жилвагар бўлди.

М.Е.: «Гўшаи чашм» — нинг чеккаси дурафшон бўлса, ҳарфи га айланади. Энди у «дар ё», яъни «ё» ичида бўлса, бўлади. Бир томондан Ой — — қамардан (талмеҳ қоидасига кўра) ва иккинчи томондан ҳилол — қош ҳарфи жилвагар бўлса, ——— Райҳон исми ҳосил бўлади.

Рамазон

204. Фироқидан дилим халок бўлай деди,

Ёр юзини кўрсатиб, дилимни олсин.

Рамазон

205. Унинг оғзи йиғини тўхтатиш учун узукдир,

Кишининг оғзини муҳр (лол қолдирадиган) гўзал ойни ахтараман.

М.Е.: Муаммо талмеҳ қоидаси билан ечилади. Яъни кишиларнинг оғзини муҳр қиладиган (овқат емаслик учун) ой — Рамазондир.

Вайс

206. Яраланган дилим иккига бўлинди ва шуъла учқунидан пок бўлди,

У гўдак кўз қири билан қараса, ажабланарли эмас.

М.Е.: «Решам» — — яраланган сўзининг дили — учқундан пок бўлса, нуқталар кетиб ҳосил бўлади. Энди у «вай» у — уланса, — Вайс исми ҳосил бўлади.

Рукн

207. Ёрим учун тўккан кўз ёшларимдан (ҳосил бўлган)
денгизни кўр, (ундан) дурлар қўйнимга тўкилади.

Зирак

208. Ёр менинг ўртанувчи дилимни кўриб,
Мен бечора зорнинг дилига унинг дили ҳам куйди.
М.Е.: «Сўзон» — ўртанувчи сўзининг дили ни «ёр»
— кўрса, — бўлади. Энди «мискин»
— бечоранинг дили унга қўшилса, бўлади.
«Ёр» — нинг дили ҳам куйса, — Зирак исми ҳосил бўлади.

Зийрак

209. Ёр кўчасининг бошида мен беморни зор-зор ҳолда кўр,
Ва ёр фироқида зор бўлган дили зоримга қара.
М.Е.: «Кўй» — кўчанинг боши да «зор» — ни кўрса,
— бўлади. Энди «зор» — нинг дили, яъни алиф ўрнида
«ёр» — доғини кўрса, — Зийрак исми ҳосил бўлади.

Зирак

210. Ёримизнинг қомати шаксиз хиром қилди,
Қуёш ва Ой ҳар томондан ўндан бир бўлиб кўринади.
М.Е.: «Ёр» — қомати — хиром қилса, — қолади.
Энди «меҳр» — қуёш ёки «айн» —
ва «моҳ» — ой — дан (талмеҳ қоидасига кўра) ларнинг
сон қиймати — 70, — 200 ҳаммаси 270
бўлади). Уларнинг «дахяки» — ўндан бири йигирма еттидир.
ва ҳарфлари ҳам 27 га тенг (— 20, — 7). Энди бу ўндан бир бўлиб
кўринган Қуёш ва Ой ҳар тарафдан кўринса, — Зирак исми ҳосил
бўлади.

Зоҳид

210. Душманлик тиғи билан бошимни олиб, йўлинг устига
отдинг,

Бошқа томонда эгилган танимни кўр.

М.Е.: «Роҳ» — — йўл устига, яъни ҳарфи устига кесилган бош ~ ёки нуқта қўйилса, — бўлади. Энди бошқа томондан эгилган танага қарасак, — Зоҳид исми ҳосил бўлади (Қад эгилса, — бўлади).

Зайн

212. Қулоғингдаги дур ва гўзал юзингни кўрган киши
Гўё Қуёш булоғидан бир томчи томди деб айтди.

Зулайхо

213. Холи бор Ой (гўзал) уни дилга келтирса,
Такаббурликдан ўзидан бошқаларга қарамайди.

Сикандар

214. Иккала мушкин сочингни ечсанг,
Жингалак қилгину тобини ойнада кўр.

Сикандар

215. Қаерда паришон ринд бўлса,
Ишқ унинг такагоҳи бўлиб, ўзининг ҳолини айтади.

Суҳайл

216. Муштарий ва Зухра (юлдузлари) жамолинг билан жилва
қилсалар,

Агар бири Қуёш ёнига ўтирса, бири Ой ёнига ўтиради.

М.Е.: Талмеҳ қоидасига асосан «муштарий» — — дан ҳарфи
«Зухра» — — дан

ҳарфи «Қуёш» — — дан ҳарфи ва «Ой» — қамар — — дан ҳарфлари
олинса,

Қуёш Зухра ёнига ва Муштарий Ой ёнига ўтирса, — Суҳайл исми
ҳосил бўлади.

Салмон

217. Менинг дилим чаманда унинг қаддисиз фарёд қилса ҳам,

Тузукроқ қара, у озод сарвнинг оёғига бош қўйиб турибди.
М.Е.: «Чаман» — нинг дили ҳарфидир. Энди Сомон» — —га қарасак, ундаги дил, яъни ҳарфи ўзидан олдинги «озод сарв» — ёки оёғига бош қўйса, , сўзи —Салмонга айланади:

Сулаймон

218. Сенинг олий номинг осмон гумбазига ўтиргандан кейин, Қуёш, Ой ва Муштарий чиққач, Сенинг номингга айланди (ёки сенинг номинг анланди).

М.Е.: Талмеҳ қоидасига кўра, Қуёш — «шамс» — дан , Ой — «қамар» — дан ва «муштарий» дан чиқса, — бўлади. Энди «ном» — — айланса, — бўлади ва таркиб топса, — Сулаймон исми ҳосил бўлади.

Сом

219. Бош куйишу оҳдан бошқа ҳеч нарсалари йўқ,
Сенга меҳр қўйганларнинг ҳаммаси остин-устун бўлди.

Санжар

220. Эй гўзал, савсан чаманда қоматнинг ва дарахтни кўрдию,
Унинг бири сувсиз ва бири баргсиз бўлди.

Санжарбек

221. Нима учун аччиқланиб қошинг тарафида юзта тириш пайдо қиласан,
Худо ҳаққи юзингда меҳр пайдо қил.

Суҳроб

222. Сенинг кўчангда пайдо бўлган ошиқ ҳар томонга югурди,
Кўчангни сайр қилиб дилининг ярми эриб кетди, ярми оёқ остига тўкилди.

М.Е.: «Ҳар» — — «сў» — нинг томоннга борса, , — бўлади.

Ёр кўчаси «кўй» — нинг дили нинг сон — қиймати олти бўлиб,
ярми
«об» — бўлади ва ярми тўкилиб кетса, — Суҳроб исми ҳосил
бўлади.

Суҳроб

223. Мен шайдо (ошиқ)нинг маҳбубаси шаҳардан кетди,
Охирида шаҳардан чиқиб кетиш керак, чунки у шаҳарда денгиз
йўқ.

Суҳроб

224. Ой юзли, сарв қоматга беҳудман,
Қаддинг олдида бед (дарахти) пастдир десам, «яна айт», — деди.

Сирож

225. У гўзал юзlining хижолатидан,
Қуёш ўзини бошқа шаклда кўрсатди.

Суҳроб

226. Бизнинг қимматбаҳо анжуманимизни қидир,
Уни ноёб гавҳар деб бил ва унинг шукрини айт.

Саъдий

227. Менинг кўзим Қуёш ва Ойга муҳтож эмас,
Менга у Қуёшга ўхшаган ой (гўзал) керак.
М.Е.: «Чашм» — кўз араб тилида «айн»дир. Хуршид
— Қуёш эса, Шамс— дан талмеҳ қондасига кўра
олинса, — бўлади. Энди «Бо «яд» маро» дейилганлиги
учун «яд» — унинг қалби олиниб таркиб топса,
— Саъди исми ҳосил бўлади.

Сирож

228. У гўзал маст бўлиб, бош кийимини чаккасига қўйди,
(ва) Шоҳларнинг бошини ва тожини ўшандай қилиб синдирди.

Сухроб

229. Эй Ой юзли (гўзал) офтобнинг латофатидан нимаики бўлса,
Сенга ёруғлик қилиб бериб, висолингни истайди. Ва у шу билан
хурсанд.

Соқий

229 Ёрнинг юзи ошиққа кўринган замон,
Паришонҳолликдан зар бағишловчи ва дур тўкувчи бўлди.

Сирож

230. У Чигил гўзали ариқ бўйига чиққан пайтда,
Унинг қомати олдида сарвнинг бошини пастда ва оёғини лой
ичида кўр.

М.Е.: Гўзалнинг қадди ҳарфи «жў» — ариқ лабига келса, яъни
олдига келса, бўлади. Энди уни кўрган «сарв» — нинг оёғи, яъни
ҳарфи лой ичида бўлса, — Сирож исми ҳосил бўлади.

Саъид

230. Руҳим булбулининг жойини суманнинг
остида бўлишини хоҳлайман, Оқ бадан қўлга
ўргатувчилар уни донахўр қилишларини истайман.

Саодат

232. Ишқим ўти орзусини ёдимга келтирдим,
Узимда йўқлигимдан унинг доғини дилимга қўйдим.

Салмон

233. Ҳар томонда номи тарқалиб кетган номусулмоннинг,
Охирида номи билан фахрланиши узоқ эмас.

М.Е.: «номусулмон» — — сўзининг иккала томонида
«ном»и тарқалгандир (бир томонда «ном» — — иккинчи
томонда, «Салмон» — —). Энди у охиридаги ном билан

фахрланса, — Салмон исми бўлади.

Сулаймон

234. Ишқ кўчасига «Фирдавси аъло» — энг юқориги
Жаннат зебу зийнати қўй,
Унинг шаъни буюқдир, менга унинг икки жойидан ўрин бер.
М.Е.: талмеҳ қоидаси билан «Фирдавс» — дан олинади.
Энди «ду чо он чо маро чо» «деҳ» иборасидаги «маро»
— мени сўзи араб тилида «ли» — бўлиб, унга қўшилса,
— бўлади. Яна — сўзининг сон қиймати 40 бўлиб,
ни англатади ва таркиб топса, — бўлади. Ишорага кўра
«он» — ни ҳам жойлаштирилса, — Сулаймон исми ҳосил бўлади.

Шаҳоб

235. У гўзаллар шоҳи бало ёғдира бошласа,
Бизнинг дилимизни эритади-ю, (сувга айлантиради)
қон тўкила бошлайди.
М.Е.: Гўзаллар шоҳи «Шаҳ» — бало ёғдирганда, ошиқ дилини
«об» га айлантурса, — Шаҳоб исми ҳосил бўлади.

Шаҳоб

236.
Хуш овозли мутриб, созингни мизроби билан (қўлингга) ол.

Шаҳоб

237. Менинг шўх гўзалим шўхлик қилиб, дилларни олиб кетади,
Шу дилнигина эмас, дилимиздаги саркашликни ҳам олиб боради.
М.Е.: «Шахрошуб» — сўзидаги «ошуб» — нинг диллари
кетса, — қолади. Энди «мо» ёки «об» — сўзи олдидаги дил
— саркашлик қилса, — Шаҳоб исми ҳосил бўлади.

Шаъбон

238. Кеча кўнглим ғамли эди, унинг базмига
боришга майл қилган эдим,

Қарасам, шамъ учган, посбон уйқуда эди.

М.Е.: «шамъ» — нинг дили Учса -қолади. Яна «бон» — уйқуда бўлса, — Шаъбон исми ҳосил бўлади.

Шўжоъ

239. У пок кишилар жамоли шамъидан,

Ғам чекканлар каби куйган яхши.

Шужоъ

240. Мажнуннинг дили дўст кўчасига шошилиб кетди,

У шайдо — ошиқ ўз юзидан даво топди.

Шомий

241. Насиҳат учун бизнинг томонга ўтган бир шайхнинг,

Бизнинг ғамимиз ўти шуълаларидан дили куйди.

М.Е.: «шайх» — «мо» — биз томонга ўтса, их- бўлади. Энди унинг дили, яъни ҳарфи куйса ва ўрни алмашса, — Шомий исми ҳосил бўлади.

Шомий

242. Шаробдан менинг оғзим аччиқ бўлди, ундан Худо безордир,
Гарчи бемор дилимга охири у керак бўлса ҳам.

М. Е.: «шароб» — дан «Худо» ёки «Раб» — безор бўлса,

— қолади. Энди «бемор» — нинг охири — бўлмаса,

— қолади. Унинг дили — айланса, Шомий исми ҳосил бўлади.

Шаҳриёр

243. Менинг дилозор шаҳриёрим(гўзалим),

Менга ҳам шоҳ, ҳам ой, ҳам ёрдир.

М.Е: ошиққа «шаҳ» — «мах» — қамар — дан

ҳамда «ёр» бўлса, — Шаҳриёр исми ҳосил бўлади.

Шараф

244. Дил у қуёш юзли шўхнинг холларини кўрди,

Хурсандчиликдан унинг юзидаги икки холини бир-бир узди.

Шаҳриёр

245. Оқибатнинг бурчагига қарасанг,
Бизнинг дилимиз ҳар томондан ойга ўхшаган тахтдир.

Шуъайб

246. У олижаноб дилбар айш вақтида шундай рақсга тушдики,
Қуёш ва Муштарий астойдил изтироб чекдилар.
М.Е.: «баъайш» — сўзининг дилларидан бири
— «айн» — қуёш, иккинчиси, — Муштарийдир (талмеҳ ва тасмия
қоидасига кўра). Энди бу Қуёш ва Муштарий изтироб чексалар,
ҳарфларнинг ўрни алмашиб, — Шуъайб исми ҳосил бўлади.

Шодий

247. Офтобга ўхшаган юзинг баҳорини очдинг,
Ундан дилим заррага ўхшаб изтиробдадир.
М.Е.: «кушоди» — дан «к-офтобист» — нинг
юзи - ҳарфи очилса, — Шодий исми қолади.

Шамс

248. Эй шакарлаб гўзал, сенда шарм-ҳаё ва фиксқ (гуноҳнинг)
Бириси бор ва бошқаси йўқдир.

Шамс

249. У гапдон бола гапира бошлаганда,
Гапида «р» ни «е» билан талаффуз қилди.
Мен мастман
Ой юзини кўрсатдию . . .

Шопур

250. Шукрки, ул пари жилва қилиб, юзини очди,
Дилга юзини аввал кўрсатмаган бўлса ҳам, охири кўрсатди.
М.Е.: «пари» — нинг юзи ҳарфи, «шукр» — нинг юзи ва

ҳарфларидир. Энди «аввал» — сўзининг биринчи ва иккинчи ҳарфлари таркиб топса, — Шопур исми ҳосил бўлади.

Шопур

251. Тўкилган ҳадсиз кўз ёшимдан маълумки,
Умидим буржи устидаги юлдузлар ерга тўкилди.

Шараф

252. Ой юзингдан мушкин холингни кўрсатсанг,
Зулфи холини яширса, ой юзи ҳам пинҳон бўлади.

Шаҳвор

253. Хотирода гўзаллик даъвоси шиордир,
Кимки уни Қуёш деса ҳам, у дордир. (?)

Шуъайб

254. Менинг юзи ёпиқ ойим (гўзалим) юзинт бир марта кўрсатса,
Хамма назар соладнган офтоб ўзини озгина ҳам кўрсатмайди.

Шайх

255. Эй дил, унинг васлига лойиқ кишини тополмайсан,
Олам халқини йиғсанг, уни топа оласан.

Шаҳоб

255. Менинг ойим (гўзалим) яхшилик билан этагини йиғиб
кўринди.

Агар ой этагини йиғиб келса, у бундан нишонадир,
М.Е.: «моҳ» — араб тилида «шаҳр» — дир. У этагини тортса,
— қолади. Энди «ў» ҳам этагини йиғса, бўлади.

Таркиб топса, бўлади «бувад» — даги қўшилса, — Шаҳоб исми
ҳосил бўлади.

257. Дилга ҳижрондан кўпгина ранж ва малол етган бўлсада,
У томон қара суҳбат ва висол нишонаси бор.

Сафий

258. Ёримнинг тоза мани бор,
Унинг бир қатрасини ҳам қолдирмайман.
М.Е.: «соф» — дан ни олиб, «қи» —
нинг бир қатрасини қолдирмасак, —
бўлади ва таркиб топса, — Сафий исми ҳосил бўлади.

Санам

259. Бир оқ бадан ғамидан дил эриб кетиб,
Кўзнинг атрофида томчилардан асар бор.

Садр

260. Тик қоматидан қабо (тўн)си намоён бўлса,
Аҳли биниш (доно) кишиларнинг кўзига сарв кўринмайди.

Садр

261. Лабингнинг холи юқорида кўринади,
Агар пастда кўринса дилни олади.

Тоҳир

262. Шарафда гавҳарларга тўла садафдан иборат бўлган ном,
Сенинг қора холинг нуқтасидан намоён бўлади.
М.Е.: Нуқта орқали — Зоҳир бўладиган ном — Тоҳирдир.

Муъин

263. Эй ёр, юзингни менинг дилимга кўрсатиб,
Менинг меҳримнинг устига меҳр қўшдинг.
М.Е.: «Меҳр» сўзи араб тилида «айн» —
бўлиб, ўқилади (тасмия қоидаси асосида)
«бар сари меҳр афдузи» иборасидан — меҳр
сўзи бошидаги ҳарфи унга қўшилса,
— Муъин исми ҳосил бўлади.

Моний

264. У (гўзал) бизни кўргач, хуснига хусн қўшилди,
Ва у бениҳоят яширинди.

Ҳорун

265. У сарв қоматли (гўзал) ўз қилиқларини зоҳир қилгач,
Дилимнинг оҳи мен шайдо ошиқ ишини охир қилди.

Ёрий

266. У гўзал юзнинг шуъласини кўрсалар,
Ва сўзлаб турган лаби томон боқсалар.
Сўнгра унинг беҳисоб алдовларини кўрсалар,
Бечора дилафкор ошиқлар ўзларини куйдурадилар.

ЛУҒАЗ

БОБО ШАЙХӢ

Чи маҳмисол бувад он ки дар латофат нест,
Чунон, ки набвадаш аз маҳвашони даҳрӢ мисол.
Агарчи омада дар исми чинси ӯ таънис,
Мураккаб вале номаш аз ду исми риҷол.
Бувад аҷиб, ки чун зод бошад обастан,
Ҳазор дар шикамаш бештар ниҳон зи атфол.
Ба шакли ӯ набувад з-он яке вале бошад
Чу тавъамон ҳама бо ҳам шабеҳ дар ашкол.
Аҷабтар ин ки аз он ҳар яке тавонад зод,
Ҷузун зи даҳ чу падар гар бипарварӢ як сол.

БОБО ШАЙХИӢ

1. У ой кабидирки, дунё маҳвашларининг
бирортаси латофатда унингдек эмас.
Агарчи исми муаннас жинсидан бўлса ҳам,
номи икки эркакнинг исмидан таркиб топган.
Қизиқки, туғса яна ҳомиладор бўлади, қорнида
мингдан ортиқ пинҳон болалар бор.
Лекин у (болалар) нинг бирортаси унга ўхшамайди.
Эгизаклар каби ҳаммасининг шакли бир-бирига монанд.
Янада ажойиброғи, агар бир йил тарбияласанг ҳар
бири отасидек ўндан ортиқ бола туғиши мумкин.

ШАМЪ

Чист он нахле, ки баргаш нест, аммо ҳаст гул,
Лек, он гулро бувад андар назар андоми барг.

Гарчи набвад абр, лекин абрсон шуд қатрарез,
Қатра аз вай чун чудо афтод, бандад чун тагарг.
Ҳам кушанду ҳам бимирад турфа бошад, лек он-к,
Куштанаш набвад зи қатлу мурданаш набвад зи марг.

ШАМ

2. У қандай дарахтдуркн, барги йўғу, гули бор.
Лекин у гулга назар қилсанг қоматию барги бор.
Булут бўлмаса ҳам булутдек қатралар тўкади.
Қатралар тушиб дўлдек қотиб қолади. Қизик, уни ҳам
ўлдирадилар,
ҳам ўзи ўлади. Улдирилиши қатлдану ўлими эса ажалдан эмас.

МИҚРОЗ

Чист он, к-аш на сар бувад, на даҳон?
Лек ду чашм дораду ду забон.
Чашмҳо муттасил ба ҷониби пой,
Ду забон ҳам баромада зи миён.
На бувад чунбиши забон имкон.
На забонҳошро маҷоли баён.
Ҳаракат ношуда зи ҷониби чашм,
Набувад чумбиши забон имкон.

МИҚРОЗ (қайчи)

3. У нимадир бошию, оғзи йўқ.
Лекин икки кўзу икки тили бор.
Кўзлари доим оёқ томонга қарайдл.
Ўртадан икки тили ҳам чиққан.
Кўзлари кўролмайд, тилларининг
гапиришга маҷоли йўқ.
Кўз томондан ҳаракат бўлмагунча,

тили қимирлашга имкон тополмайди.

ПАРВОНА

Чист он мурғ, к-аш ду бол бувад?
Лек дар болҳош набвад пар.
Ошиқи он гуле, ки бар нахле,
Сарвсон бишқуфад, вале бар сар.
Рӯз бошад ниҳону лекин шаб,
Ояд андар тавоф чун шабпар.
Васли чонбахши гул чу дарёбад,
Аз гули умри ў намонад асар.

ПАРВОНА

4. У қандай қушким, икки қаноти бор?
Бироқ қанотларида пари йўқ.
У дарахт тепасида сарвга ўхшаб очилган гулга ошиқ.
Кундуз куни кўринмайди, бироқ тунда тавоф қилиш
учун кўршапалакдек келади.
Гулнинг жонбахш васлига еткач, умр
гулидан асар ҳам қолмайди.

ТИРГАЗ

Чист мурғе, ки несташ пару бол?
Лек минқор ҳасту гардану тан.
Нарасад ҳаргизаш ба ҳам минқор,
Нашавад ҳам ба худ сару гардан.
Таяронаш ба паҳлўест, аммо
Афканад мурғҳо баса ба задан.
Бе пару болу панча ҳамчун ў,
Кас надидааст мурғе мурғафкон.

ТИРГАЗ (ўқ)

5. У қандай қушдирки, қанотию пари йўқ,
тумшуғи, танаси ва бўйни бор.
Тумшуқлари бир-бирига асло етмайди.
Боши, бўйни эса бирга эмас.
Бир ёни билан учади, лекин қушларга текса қулатади.
Қанотсиз, парсиз, панжаснз қушларни қулатувчи
бундай қушни бирор киши кўргани йўқ.

ТАХТИ РАВОН

Чист он пайкар, ки чораш поя бошад, чорпой?
Чор дасти дигар андар чор поя устувор.
Пойҳо чун тир гардад, пояҳо гардад баланд,
Пояҳо хокӣ шавад чун пойҳо гирад қарор.
Дар шикам низаш бувад шахсе, вале он кас на тифл.
3-он ки тифл андар шикам, ҳаргиз нагардад ошкор.
Чор пояш асли омад, чор пояш орият
Лек бе он орият он аслияш н-ояд ба кор.
Ҷисми ӯ шуд чору чонош се, валекин 3-он се шуд
Ду ба меҳнат боркаш, в-он як ба роҳат комкор.

ТАХТИРАВОН

6. У қандай жуссадурки, тўртта пояси, тўрт оёғи бор.
Тўрт қўл тўрт поясидан маҳкам тутган.
Оёқлар ўқдек юрса, поялар юқорига кўтарилади,
поялар тупроққа қўйилса, оёқлар ҳам ором олади.
Қорнида ҳам бир шахс бўлади, лекин у бола эмас,
чунки қорнида бола турса асло кўринмайди.
Тўртта асл пояси бўлса, тўртта пояси орият (вақтинчалик)дир.
Аммо ориятсиз, асл оёқлар ҳеч бир ишга ярамайди.
Унинг жисми тўрттаю жони учтадир, лекин у учта жон (шахс)дан

иккитаси юк кўтарувчи, бир жон эса роҳатда бахтиёр (ўтиради).

КЕМА

Чист он хонаи ба бод равон?
К-аш бишуд низ бод шуд гузарон.
Шишт ё санг, об, ё худ гил,
Кас накарда ба пайкараш дохил.
Ҳаст бар чўбҳо вале на сутун,
Ҳашт дорад сутуну гўям чун.
Ҳар сутунаш зи устухону зи пўст,
Лек ҳар як паи таҳарруки ўст.
Хона аз хок бенишона, кӣ дид,
Ба сутунҳо шудан равона кӣ дид?
Посутун санг кард соҳиби фан,
Посутунҳои ў шуд аз оҳан.
Пўши он хона ҳамчу пўшиши нос,
Ҷинси пўшиданӣ зи ҳар аҷнос.
Шоҳ шинад дар ў ба сад тазъин,
Магар ин шуд ба хона шоҳнишин.
Бод з-он моили ҳаво кардаш,
Ки Сулаймони, аҳд чо кардаш

КЕМА

7. У қандай уйдирки, шамол билан юради?
Шамол эсса, у ҳам ҳаракатланади.
Ҳеч ким уни андоми (жисми)га сув, тош,
лой аралаштирмаган.
Тахта (ёғоч)ларга маҳкамланган,
лекин устунларга эмас. Устунни саккиздадир.
Ҳар бир устунни суяклар ва пўстлардан ясалган,
биноқ ҳар бири у (уйни) ҳаракатлантириш пайидадир.
Тупроқдан холи бўлган уйни ва устунлар билан

равон бўлган (уйни) ким кўрибди?
Фан билимдони (ихтирочи) киши оёқ устунларини тошдан қилди.

Унинг оёқ устунлари темирдан бўлди.
У уйнинг кийими худди инсонларнинг кийимларидек,
турли жинсдаги одамларнинг либоси кабидир.
Шоҳ унда юз хил безаклар билан ўтиради,
гўё уйда шоҳдек ўтирибди. Шамол Су-лаймон аҳдини
бажаргани учун ҳам уни ҳавога моил қилди.

Он чист, ки хокро ба каф мола кашад?
Чун хеш се-чорро зи дунбола кашад.
Гарчи бошад чу пири садсола ба ҳилм,
Лекин ҳар сў-ш тифли даҳсола кашад.

8. У нимаднр тупроққа кафти билан мола тортади?
Узи каби уч-тўрттани кетидан эргаштиради.
Гарчи юз ёшли ҳалим чолдек бўлса ҳам,
лекин ҳар томонидан ўн ёшли болалар тортади.

Чи кўҳест он? Ки дар ҳайъат бувад, чун Бесутун, лекин
Равон аст он, агарчи кўҳро натвон равон гуфтан.
Бувад чун бесутун, аммо ба таҳ чораш сутун бинй,
Ки ҳар якро аз онҳо пилпоя метавон гуфтан,

9. У қандай тоғдирки, кўринишдан Бесутунга ўхшайди.
Гарчи тоғни юради деб бўлмаса ҳам, бироқ у юради.
Устунни йўқ, лекин остида тўртта устун кўрасан.
У устунларнинг ҳар бирини пилпоя дейиш мумкин.

ҚАСОИД (ҚАСИДАЛАР)

СИТТАИ ЗАРУРИЯ1

ДЕБОЧА

Байт-ул-қасидаи ҳама хайли суханварон,
Шаҳбайти чинси назми ҳама мадҳгустарон.
Ҳамду санои подшаҳе дон, ки аз раҳаш,
Як поран санг шуд гуҳари олиафсарон.

Тақаддасат кибриёуҳу ан идрок- ул-мутааммиқин ва таназ-
заҳат олоуҳу ан эҳсор-ул-мутакаллимин ало-лахуд халқу вал-
амри таборакаллоҳу рабб-ул-оламин.

Н а з м :

Ҳусни каломи қофиясанҷони сеҳри фан,
Лутфи адои нуктаварони шакаршикан,
Наъти шаҳе сазад, ки батаъйиди зулминан,
Бинмуда моҳи мӯъҷизаш аз матлаи сухан.

Саллаллоҳу алайҳи ва ало олиҳи савюҳиби девон-ун-нубувват
ва навозими аркон-ул-мурувват.

Аммо баъд: маърузи табъи соиб ва марфуъи фикри соқиб
арбоби хирад ва ҳибрат ва асҳоби зако ва фатнат, ки шукуфаи
риёзи олам, балки самараи шаҷараи банӣ Одаманд. Он ки чун
риштаи хулуси иродат ва каман-ди русуҳи итоати ин каминаи
бебизоати ва ҳабл-ул-матин тасарруф ва иқтидори ҳазрати
ҳидоятманзалати валоятманқабат.

Б а й т :

Дурри яктои баҳри некнӯмӣ,
Имоми зумраи ақтоб Чомӣ2.

Қаддасаллоҳу таоло руҳаҳу муттасил буд ва хотири шикаста ба имтисоли авомиру навоҳии он ҷаноб мутавассил. Ҳамвора фармони лозим-ул-ишоъа ва амри воҷиб-ул-итоъаи он ҳазрат ин камтаринро бад-он маъмур медошт, ки гоҳе инони суханро аз водии туркӣ ба савби форсӣ мунсариф гардонад ва зимоми назро аз адои тур-кона ба ҷониби луғоти фурс мунъатиф созад. Ва агарчи инқиёди амри эшон бар сару чашм лозим буд ва иттибоъи он ба ҷону дил мутаҳаттам. Аммо бар ҳасби «Ал-умури марҳунатун би авқотиҳо» дар айёми ҳаёти бо ба-ракоти он ҳазрат ба ҳасаби тақдир бар он амр маҷолн мубодарат набуд. Ва айёми нофарҷом ба ҳеч ҳол му-соадат нанамуд, то ин ки аз лисони карим-ул-баёнӣ ҳаз-рати Султони султоннишони малоз-ул-сақалайн, қаҳф-ул-хофиқайн.

Н а з м :

Сояи Ҳақ, меҳри Сикандарҷаноб,

К-омада ҳам сояву ҳам офтоб.

Бозуи миллат қавӣ аз ҷаҳди ӯ,

Дин алам афрохта дар аҳди ӯ.

Ас-султону бинн-ус-султон муиз-зус-салтанати вал хилофат Абулғозӣ Султон Ҳусайн Баҳодурхон халладаллоҳу таоло фиссурайё аъломаҳуз ва нафаза байн-ал-хофиқайни авомираҳу ва аҳкомаҳу, ки рибқаи убудийят ва робитаи чокарии ин камина борситони рафеъ-уш-шаъни он ҳазрат ирсан ва иктисобан мутаҳаққик аст ва алоқаи таламмуз ва шогирдӣ дар санъати шеър ва услуби назм ба нисбати таъби суханшинос ва зеҳни хирад иқтибоси он ҳазрат мутаяққин ҳам бад-он навъ маъмур гашт. Ва баъд аз имдоди тавфиқ ва саодати таъйид дар таърихи санаи иснайн ва тисъа миата⁴ тасвиди қасидае чанд, ки тасдири инчунин назм бад-он лоиқ мебуд ва тастирӣ он дар мабодии ин услуб муносиб менамуд ва бар вафқи адади ҷиҳоти ситта иттифоқ афтод,

Қасидаи аввал, ки суҳангузори он мубтанӣ бар адои маҳомиди ҳазрати Борӣ буд, тасмияшро «Рух-ул-қудс» нозил гашт. Ва сонӣ, ки аз рашҳи зулоли наъти набавӣ ва файзи сарчашмаи мадҳи мустафавӣ мутарашшиҳ буд ба «Айн-ул-ҳаёт» иттисом ёфт. Ва солис, ки бар тариқаи «Баҳр-ул-аброр»и Амир Хусрави Деҳлави бар «Тӯҳфаи нисор»-и ҳазрати маҳдумии қутбул-аномӣ мӯҳтавӣ буд, аз лисони фикрат ба «Тухфат-ул-афкор» мавсум шуд. Ва робеъ, ки мавоизи судманд ва насоиҳи дилписандаш аҳли дилро сармояи футӯҳ ва арбоби риёзатро ба масобаи ғизои рӯҳ буд, ба «Қут-ул-қулуб» номзад гашт. Ва хомис, ки ба шарафи мидҳатгузори ҳазрати шаҳриёрӣ, ки шукри неъматаш мусталзими саодати абадӣ ва дуои давлаташ мустатбеъи наҷоти сармадӣ аст, музайян ба «Тӯҳфат-ун-наҷот» тасмия пазируфт. Ва содис, ки ба имдоди насоими риёзи фазлу ато шарафи татаббуъи қа-сидаи «Миръот-ус-сафо» ёфта буд, ба «Насим-ул-хулд» мухотаб гашт ва маҷмӯи онҳо «Ситтаи зарурия» номвар омад.

Раҷои восиқ ва аҳли содиқ, ки агар рӯзе чанд дасти аҷал саҳифаи амалро мунтавӣ нагардонад ва боди нестӣ чароғи кулбаи ҳастиро фуру нанишонад, ҳарчи дар мусаввада аст парешон аз ин услуб рақами сабт ёбад, хотири шикаста ба ҷамъ шитобад. Маъмул аз маҳосини одоти киром ва макорими ахлоқи аном, он ки агар халале бинанд, зайли ислоҳ бар он гуморанд ва онро аз қабиле саҳв дошта, аз мақулаи ғабоват ва ҷаҳл нашморанд.

Вассаллому ало манит-табаъ-ал ҳудо.

ДЕБОЧА

Барча сўз усталарининг қасида байтлари, жумла мадҳ этувчилар назмининг шоҳбайти (энг сара) намуналари шундай подшоҳнинг ҳамду саносига хосдурки, йўлида учраган бир парча тош шарафли тожларга гавҳар бўлди.

Унинг улуғлиги мутафаккирлар идрокидан муқаддас ва унинг неъматлари мутакаллимлар ҳисобидан муназзаҳ (пок)дир.

«Огоҳ бўл, яратиш ва амр этиш унга тегишлидир». Оламларни тарбият қилувчи Аллоҳ таборок (муборак, бенуқсон)дир.

Н а з м :

Қофия тузувчи сеҳрли фан (шеър)нинг энг гўзал сўзлари, ширинкалом, чиройли гапирувчиларнинг лутфу ифодалари шундай шоҳ (Муҳаммад алайҳиссалом) наътига лойиқдурки, у эҳсон эгаси (Аллоҳ)нинг кўмагида сўзининг матлаъи (порлаши) билан мўъжизали ой кўрсатди.

У нубувват (пайғамбарлик) девонининг эгаси ва мурувват арконининг тартибга солувчиси (расул алаиҳис-салом) ва унинг хонадон аҳлига салоту саломлар бўлсин.

Аммо (ҳамду санодан) сўнг: тўғрилиқка йўналтирилган фикрининг арз этилиши, хирад (ақл) арбоблари, донишманд, оқил ва зукколар ёруғ фикрининг қадр топганлиги (шу боисданки), улар олам боғининг очилган гуллари, балки одам фарзандлари дарахтининг самарасидир.

Бу камина фақир иродатининг холис ипи ва итоаткорлигининг мустаҳкам сиртмоғи ҳаблул матин (жон томири) билан ҳазрат ҳидоятмартаба ва валоятхислатнинг тасарруф ва иқтидоридадурким,

Б а й т:

Яхши ном чиқариш денгизининг ягона дуррй,
Қутблар тоифасининг имоми Жомий.

Оллоҳ руҳларини муқаддас қилсин, (тасарруфимга) муттасил (боғлиқ, масъул) эдилар. Ва (менинг) шикаста хотирим у жанобнинг амру наҳйи (буюрган ва тақиқлаганлари)га итоаткорлик қилишда воситалар ахтарарди. Доимо у ҳазратнинг фармонини ёйишни лозим ва амрларига бўйсунитишни вожиб (зарур) билганимдан бу каминаи камтаринга гоҳида сўз жоловини туркий водийдан форсий томонга ўзгартиришни ва

назм тизгинини туркона баёндан форс тилига буришни амр қилардилар.

Агарчи у кишининг амрларига итоат қилиш бош устига лозим ва бўйруқларига тобе бўлиш жону дил билан зарур эди. Аммо: «Ҳар бир иш ўз вақти билан гаровланган» мазмунига кўра, у ҳазратнинг баракотли тириклик (вақт)ларида тақдир тақозосига кўра у амрларни адо этишга киришилмади. Ва бу бесамар кунлар бирор ҳолатда ёрдам бермадилар...

Оқибат, султоннишонли ҳазрати султон — жин ва одамларнинг паноҳи, мағриб ва машриқ ғори (паноҳгоҳи)нинг қарам баёнли тилидан (у амр ифода топди).

Назм:

Ҳақ сояси — Искандар мартаба қуёш — у ҳам офтоб, ҳам соядир. Унинг ҳаракатидан миллатнинг билаги кучли, унинг замонида дин байроғи порлади.

Султон ўғли султон, салтанат ва хилофатни эъзоз қилувчи — Абулғози султон Ҳусайн Баҳодурхон Аллоҳ таоло унинг байроғини Сурайёда абадий айласин, мағриб ва машриқда унинг буйруқ ва ҳукмларини нуфузли (таъсирли) қилсин.

Қуллик сиртмоғи ва хизматкорлик алоқасининг борлиги боис, бу камина у олий шаън ҳазратнинг мерос ва касб жиҳатидан юкини кўтаришга ҳақлироқдир. Ва у ҳазратнинг сўз қадрини билиш табиати ва ақлларни лол қиладиган зеҳнига нисбатан шеър санъати ва назм ус-лубида ўқувчилик ва шогирдлик муносабатим борлиги ҳақиқатдир, шунинг учун (У ҳазрат томонидан) мазкур ишни бажаришга амр этилдим.

Ва (Аллоҳнинг) ёрдаму тавфиқи ва саодатли кўмагидан кейин 902 ҳижрий йил бир неча қасидаларнинг қораламасини ёздим. Бундай назмларнинг юзага келиши мазкур услуб (қасидагўйлик)ка лойиқ ва сатрларининг ёзилиши бу услуб тамойилларига муносиб эди. Сон жи-ҳатидан улар олти тарафга* мувофиқ келди.

Биринчи қасидада айтилган сўзлар ҳазрати Бори таоло ҳамдига тааллуқли бўлгани учун «Рух ул-қудс» (Муқаддас рух) деб номланди. Иккинчисида пайғамбар наъти зилолидан қатралар ва Мустафо мадҳи сарчашмасидан файзлар томчилар эди (номи) «Айн ул-ҳаёт» (Ҳаёт булоғи) деб белгиланди. Ва учинчиси, Амир Хусрав Деҳлавийнинг «Баҳр ул-аброр»и равишида ва инсоният қутби ҳазрати Махдумий (Жомий)нинг «Тухфаи нисор» услубини ўзида қамраб олган эди, фикр тилидан «Тухфат ул-афкор» (Фикрлар тухфаси) деб от қўйилди. Ва тўртинчисининг фойдали ўғитлари ва кўнгилга ўтирувчи насиҳатлари аҳли дил (солик)ларга фатҳу зафар сармоёси ва риёзат аҳлига руҳий озуқа ўрнида эди «Қут ул-қулуб» (Қалблар озуқаси) деб аталди.

Ва бешинчиси, ҳазрат шаҳриёрни мадҳ этиш шарафига бағишланган бўлиб, неъматига шукр этиш — абадий саодатни лозим қилади ва давлатини дуо қилиш — абадий нажотга сабаб бўлади. Шунинг учун у қасида «Тухфат ун-нажот» (Нажот тухфаси) номи билан зийнатланди**.

Ва олтинчиси, фазлу ато боғининг шабадаси ёрдами ила «Миръот ус-сафо» қасидасига татаббулик шарафига эга бўлган эди, «Насим ул-хулд» (Жаннат шабадаси) деб унга хитоб этилди ва қасидаларнинг мажмуаси «Ситтаи зарурия» номи билан машҳур бўлди.

Ишончли умидим ва содиқ кишилар бордурки, агар бир неча кунлар ажал амал саҳифаларини чигаллаштирмаса (ажал етмаса) ва йўқлик шамоли борлиқ кулбасининг чироғини ўчирмаса, бу усулда ҳар қандай сочилган қораламаларим бор бўлса, қайд этилади ва шикастахо-тирим уларни жамлашга ошиқади.

Улуғларнинг яхши одатларидан ва одамларнинг гўзал ахлоқларидандурки, агар (қасидаларда) бирор нуқсон кўрсалар уни ислоҳ қилишга киришсинлар ва камчилигини саҳву хато билиб, номаъқул сўзлар ва нодонлик ҳисобламасинлар.

Тўғри йўлга эргашганларга салом бўлсин!

СИТТАИ ЗАРУРИЯ

I. «РУҲ-УЛ-ҚУДС»

1. Зиҳӣ ба хомаи қудрат — мусаввири ашё,
Ҳазор нақши аҷиб ҳар замон аз ӯ пайдо.
2. Чӣ хомаест, ки дар коргоҳи «кун фаякун»
Нагашта бе рақами ӯ зи қатра то дарё.
3. Чӣ қудратест, ки дар боргоҳи чархи баланд,
Нагашта бе сабаби ӯ зи зарра то байзо.
4. Мутеъи амри ту гар сифлияст, агар улвӣ,
Иёли ҷуди ту гар уммаҳот, агар обо,
5. Қавӣ ба лутфи ту гар худ заъиф, агар азъаф,
Забун ба ҳукми ту гар худ қавӣ ва гар ақво.
6. Залили ишқи ту Маҷнун зи чехраи Лайлӣ,
Хароби ҳусни ту Вомиқ зи орази Узро.
7. Ба нури рӯи ту парвона гашта саргардон,
Валек шамъи шабистон ниҳода ном ӯро.
8. Ба нори шавқи ту булбул шуда чу хокистар,
Валек зеби гулистонаш карда васф адо.
9. Касе ба қоҳу ғино нест аз ту мустағнӣ,
Туӣ ганию мусаллам турост истиғно.
10. Чу соз кардӣ зи таркиби ҷисми инсонӣ,
Зи хок таъбия сохтӣ ба зебу баҳо.
11. Чу аз замин-ш бардоштӣ ба сад эъзоз,
Ба мартаба гузарондӣ зи торами хазро.
12. Ба хоки ҷисмаш борони раҳмат афшондӣ,
К-аз он мулоимат овард тинаташ пайдо.
13. Ба дасти ҳикмати худ карда тинаташ тахмир,
Се зидди дигараш афзуда аз аҷоибҳо.
14. Чаҳор зидро кардӣ ба якдигар таркиб,
Ки хоку оташ бувад он гаҳ об буваду ҳаво.

15. Зи устухону зи мух в-аз уруқ то аъсоб,
Зи лаҳму хуну работоту меъда то амъо.
16. Дигар димоғ, ки он шуд мақарри панҷ ҳавос,
Ки ботинӣ ба лақаб гуфтаандашон ҳукамо.
17. Дигар тижолу кабад, боз қалбу боз реҳ,
Дигар масонаву ғазруфу мурра боз кало.
18. Ба якдигар ҳама пайвасту чор табъ омад,
Ки хуну балғаму сафрост баъд аз он савдо.
19. Чу гашт пайкараш ораста ба зебой,
“Нафахту фикҳи мин руҳи”*он будаш мабдо.
20. Ҳавоси зоҳирияш низ чун, ки кардӣ рост,
Зи нури ақл ба кохи димоғ тофт зиё.
21. Ғариб кишваре орошти зи шаҳри бадан,
Ки мулк то малакут он чи ҳаст, ҳаст он мо.
22. Дар ў нишондӣ дилро ба тахти султонӣ,
Ки шуд ба расми салотин хидеви мулқоро.
23. Хирад вазорати он шоҳро муайян шуд,
Гадову шоҳу вазирон, камина банда туро.
24. Бас, он гаҳе ба улумаш чу раҳнамун гаштӣ,
Нахуст кардӣ таълими «алламал-асмо»*.
25. Зи илми маърифаташ чунки баҳравар кардӣ,
Малоикаш ба сучуд омаданд абдосо.
26. Зи офариниши худ он чӣ кардай мавҷуд,
Уюну баҳру ҷиболу нучуму арзу само.
27. Дар он аҷуба намудорӣ аз ҳама кардий,
Амонататро ҳам додияш ба расми хифо.
28. Чу гашт мазҳари кул баъд аз он лақаб додеш,
Миёни мохалақаллоҳ олами кубро.
29. Чаҳор табъ ниҳодӣ ба вазъи гулшани даҳр,
Яке рабеъу дигар сайф, бас харифу шито.
30. Вазид чун ба гулистони даҳр боди рабеъ,
Намуд накҳаташ амвоти боғро эҳё,
31. Насими номия з-авсофи Исавӣ бар кард,
Сари гиёҳ чу явм-ун-нушур аз ғабро.

32. Ки дид пири фурӯрехта ба хоки замин,
Ки сар бароварад атфолсон ба нашъу намо.
33. Расад зи тифлиашон то шабоб зебу ҷамол,
Зи шири дояи аброн ҳама ба қуту ғизо.
34. Чу чанд рӯз бар ин рафт, додӣ орояш,
Зи шоҳидони раёҳин ба гулшани дунё.
35. Фурӯхт гул чу ҷавонони лоларух ораз,
Кашид сарв чу хубони нахлқад боло.
36. Бунафша бар гиреҳи турра баст марғула,
Суман ба ҷилва даровард орази зебо.
37. Ба зулфи мушкин афганд тобҳо сунбул,
К-аз он салосил бетоб шуд днли шайдо.
38. Зи нисфи пӯсти норанҷ баҳри наргис шӯх,
Пиёла кардию ӯ маст гашт бе саҳбо.
39. Зи барги настаран он сон нучум бинмудӣ,
Ки шуд кавокиби шеъро ба назди ӯ чу суҳо.
40. Чаман зи қомати сарв ар намуд раъноӣ,
Ду рӯй кардӣ ўро ҳам аз гули раъно.
41. Зи вазъи ғунчаи наргис намудӣ он хуққа,
Ки баҳри мурғи назар гашт байзасон маъво.
42. Магар, ки қосиди гулзор шуд ҳамеша баҳор
Ки рангҳои зараш таъбияаст пайкосо.
43. Руҳи чаманро аз хомаи қазо кардӣ
Зи лавн-лавн раёҳин чу гунагун дебо.
44. Рабеъи навбати хубии боғ чун гузаронд,
Чу барнахӯрда арӯсе зи ҳусну лутф сафо.
45. Фиканд оташи айёми сайф дар олам,
Чу барқи оҳ зи анфоси ошиқи шайдо.
46. Намуд дил зи раёҳин сӯи фавокеҳ майл,
Чу аз сароби сувар сӯи лучҷаи маъно.
47. Либоси барг чу ашқори боғро пӯшид,
Шуд аз намоиши ҳар як чу гунбади мино.
48. Шамол чун ба таҳаррук фикандашон омад,
Ба чашми ақл намудор сайру даври само.

49. Туюри ҳар як аз он чархро чу анҷум шуд,
Зи шох бар шох оянда бурҷ-бурҷосо.
50. Валек анҷуми собит шуда фавокеҳи у,
Ба бурҷи шох савобит мисоли побарҷо.
51. Намуда мисли шаҳоб он ки ў зи авҷи баланд,
Хати тавил кашон ў фитад сӯи габро.
52. Чу аз ҳарорати меҳр фикандӣ андар даҳр,
Ба сони кори сақар шўълаҳои танфарсо.
53. Паи илоҷи вай аз меваҳои бори рутаб,
Мизоҷи инсонро сохтӣ қарини шифо.
54. Зиҳӣ ҳаким, ки бо ҳикмати ту Афлотун,
Бувад ба назди Фалотун чу бақлат-ул-хумқо.
55. Басо касон, ки зи пошандағони тухми амал,
Ҳазор хирмани водӣ зи мазраъи дунё.
56. Валек бастияшон ҳалқу баҳра пеш гирифт,
Ҳаме ба гоҳи ғизо хўшачину донарабо.
57. Зи хони сайф ба маъмураи ҷаҳон чу расанд,
Ниъам ба шоҳу гадо лоюадду вало юҳсо.
58. Бад-ин ғаноими муфрит зи турктози ҳариф,
Сипоҳи бард, расонидӣ аз паи яғмо.
59. Чаман зи алвон шуд коргоҳи рангрезӣ,
Ҳазор ранг зи ҳар ҷинс шуд дар ў пайдо.
60. Замин зи бўстонафрӯз гашт хунолуд,
Зи теғи куфр ба-дон сон, ки тораки шуҳадо.
61. Хазон ба бўстонафрӯз қатл кард он навъ,
Ки тоҷ аз сару сар шуд ҳаме зи ҷисм ҷудо.
62. Дурангии гули раъно падида шуд ба хазон,
Чу сохтӣ қалақи лолаи хитоиро.
63. Далел он ки дурангист кори гулшани даҳр,
Чи дар баҳору хазону, чи дар сабоҳу масо.
64. Ду рангу даҳ ранг ҷӣ бувад, ки ҳар варақ аз барг,
Нигошта ба дусад ранг шуд зи килки қазо.
65. Чу нахли мум шуд аз баргҳои рангоранг,
Бисоти боғ бад-он сон, ки коргоҳи Хито.

66. Расондӣ аз ақибаш тохттози сарсари дай,
Ки рафт як-як аз он ҳуллаҳо ба боди фано.
67. Саҳоби симфишои пардаҳои симобӣ,
Чунон кашид зи даври уфуқ ба рӯи ҳаво.
68. Ки меҳр гӯй ҳаргиз набуду гар ҳам буд,
Ҳарорат аз асараш заррае набуд асло.
69. На балки буд яке пораи ях мудавваршакл,
Даруни соғари баста зи шиддати сармо.
70. Зи барф шуд кураи арз-байзаи кофур,
Дар ӯ фуру шуда гум гашт байзаи байзо.
71. Шуда ба гулшани ашқор ҳар тараф урён,
Чу ҳиндувон ҳама аз турктози Чин ба чафо.
72. Шаб аз саводу дарозӣ чу гесӯи хубон,
Ба қатли ошиқ карда аён яди туло.
73. Чунон расондӣ шиддат зи барди дай, ки бимурд,
Аз он фусурдагӣ оташ чунон ки аҳли вабо.
74. Шито, чунон, ки дар ӯ мирад оташ аз шиддат,
Чи мумкин аҳли ҷаҳонро бувад нишони бақо.
75. Дигар зи боди баҳори ҳаёташон додӣ,
Ки рафт рӯҳи наботӣ ба пайкари мавто.
76. Чунин, ки силсила бастӣ ба ҳалқу гардани давр,
Ҳама ба давру тасалсул кашид ин аҷзо.
77. Ба сунъ нӯҳ фалак оростӣ сареъу рафеъ,
Дар ӯ кавокиби соир зи меҳр то ба суҳо.
78. Муқими манзили аввал нигори симтане,
К-аз ӯ расад ба шабистони даҳр нуру сафо.
79. Гаҳе чу орази хубон мудаввару рахшон,
Гаҳе чу қомати ошиқ ҳама наҳифу дуто.
80. Ба ҳучраи дуввум андар қаламзани чобук,
Нишондӣ омада бар сар ба имлову иншо.
81. Мулоиме, ки барояд ба ранг ҳар гаҳ расад,
Ба сони об, ки зоҳир шавад ба лавни ино.
82. Ба манзари сеюмин шоҳиди тараннум соз.
Муқим кардию ӯ лек дар мақоми наво.

83. Ба соз карда аён нағмаҳои доводӣ,
Вале ба нутқ мисоли Масеҳ рӯҳафзо7.
84. Ба мулки чорумӣ маҳпайкаре фиристодӣ,
Ки Маҳ гадоӣ аз ӯ карда нақди нуру зиё.
85. Агар ба вазъ чу оинаи Сикандар8 шуд,
Вале ба шоҳвашӣ ҳукм ронда бар Доро.
86. Макони панҷум додӣ, ба теғзан кардӣ,
Ки аз маҳобати ӯ баст хун дили хоро.
87. Дами қатилаш гулгунаи узори аҷал,
Ҷисоми қотилаш оинаи ҷамоли бало.
88. Шашум маконро бо поксирате додӣ,
Ба нури шамъи саодат мунаввараш симо.
89. Ба риштаҳои таҳораташ донаи тасбеҳ,
Зи ҳуллаҳои саодаташ тайласону ридо.
90. Ба кутволии ҳафтум ҳисор кардӣ амр,
Бадеъ пайкари қатрон ниҳон қири лиқо.
91. Чу шахси ҳилмгарон ҷунбиш ончунон ки шуда,
Зи бурҷи ҳиснаш то дигаре ба муддатҳо.
92. Паи фуруғи шабистони ҳаштумин кардӣ,
Ҳазор лӯъбате дар ҷилва, ҷумла маҳсимо.
93. Фарози ҷумла нӯҳум қалъа чун бино кардӣ,
Ба даври қалъа фигандӣ буручро марво.
94. Чу ҳисро ба адад сохтӣ дувоздаҳ бурҷ,
Ки ҳар яке ба дигар нав гашт ҷилванамо.
95. Аз он дувоздаҳ шуд аввалин чарогоҳе,
Ки аз барои ҳамал гашт соҳаташ маръо.
96. Дигар яке ба гулу лола марғзори назаҳ,
Ки саври чарх хиромад дар ӯ зи баҳри чаро.
97. Чу хинги чарх бароростӣ зи баҳри хиром,
Ба зери зинаш кашидӣ зи пайкари ҷавзо.
98. Зи баҳри он ки ҳаме қачравист шеваи чарх,
Чу чарх рутбаи харчанг сохтӣ воло.
99. Каноми дигаре оростӣ ба шавкату зеб,
Мақарри шер, вале манзиле зи гов ҷудо.

100. Ба мазраъи дигар аз хўша дона афшондӣ,
Нучум гашт ҳамон донаҳо бари доно.
101. Паи кашидани ў рост сохтӣ каффа,
Ба ростӣ, ки ғалат нест, бар Худой раво.
102. Ба бурчи дигар ақраб ба чунбиш овардӣ,
Чу қачдуме, ки кунад хона дар қадим бино.
103. Фарози бурчи дигар сохтӣ камонхона,
Ки чарх тири бало афканад сӯи дунё.
104. Зи саҳми новаки ў чаддиرو рамонидӣ,
Ки ҷаст чун бузи кўҳӣ ба авҷ аз он пайдо.
105. Ба далв Юсуфи хуршедро зи чоҳи уфук,
Бурун кашада накардӣ дар он мазиқ раҳо.
106. Ба хут Юнуси маҳро расонда кардӣ амн,
Зи ҳодисоташ ҳарчанд бувад ранҷу ано10".
107. Бурун зи чарх ҳазорон-ҳазор хайли малак,
Паи ибодату тасбеҳ хонда ҳамду сано.
108. Зи Аршу Курсию Лавҳу Қалам аҷуба баса,
Падид кардию бар ақл аз он назора амо.
109. Расид кор ба ҷое, ки шаҳсувори русул,
Буроқ тохт бар он авҷ дар шаби Исро.
110. Бидодӣ аз карамат қурби «қоба қавсайн»аш,
Ки кўфт кўси ҷалолат ба авҷи «авъадно»*.
111. Ба васли хеш расондӣ, ҷамол бинмудӣ,
Бидодӣ, он чи талаб кард бе раҳину баҳо.
112. Навад ҳазор суҳан гуфта боз гардондӣ,
Ки гарм буд зи сайри чунин ҳанўзаш чо.
113. Заломи куфр зи рӯи замин барафкандӣ,
Ба ў чу равшан кардӣ шарияти гарро.
114. Ба ҳикмати ту шудаи чумлаи милал мансух,
Чи дини Одаму чи Нўҳу Исвиу Мўсо.
115. Ба авҷи қурбати хешаш чу роҳ бинмудӣ,
Ба халқи олам шуд раҳнамои дини худо.
116. Сабаб муҳаббати ўву зуҳури сунъат буд,
Ки халқи моҳалақаллоҳ сохтӣ ифшо.

117. Чунончи, ҳар чи бипӯшид хилъати хилқат,
Падид гашт ба як амри «кун»*, ки кардӣ адо.
118. Биниҳӣ камтар аз он метавонияш, ки кунӣ,
Чунон набуд, ки набувад асар аз ӯ пайдо.
119. Аҷабтар он ки дигар сад ҳазор олам агар,
Бино куню тавонӣ, ки созияш ҳаққо.
120. Ва гар ба ним нафас хоҳияш, ки нест кунӣ,
Равад ба камтар аз он низ сар ба сар ба фано.
121. Зи будашон на тафовут ба корхонаи сунъ,
Набудашон ҳам яксон ҷалолу қадри туро.
122. Бузургвор Худоё, ба ҳаққи тасбеҳат,
Ки зокиранд бад-он хайли олами боло.
123. Ба зоти покат, к-аш мисл набуваду монанд,
Ба файзи қудсат, к-аш шабеҳ набваду ҳамто.
124. Ба ҳурмати набиюллоҳ, ки ҳаст чун хуршед,
Ба фарри макраматаш хайли зарра ҷумла гуво.
125. Ки то муқайяди дори фано бувад Фонӣ,
Бидор сирати ӯ дар тариқи фақру фано 11.
126. Чу мурғи рӯҳи вай аз маҳбаси бадан парвоз
Кунад намуда тавачҷуҳ ба сӯи мулки бақо.
127. Ба рӯзи ҳашр, ки шоҳи русул барафрозад,
Паи шафоати аҳли хато ба Арш ливо.
128. Ба лутфи хеш чунон кун, ки ӯ фитад назараш
Ба сӯи бандаи осӣ чу чашми шаҳ ба гадо.
129. Бас он гаҳ аз вай бошад талаб зи ту баҳшиш,
Зи банда касби ҳусули мурод байнаҳумо.
130. Зи иқтизои қазо ин қасида шуд таҳрир,
Аҷаб набошад таърихаш аз «ҳисоби қазо».
131. Ба фикри ном чу рафтам саҳаргаҳ аз ҳотиф,
Хитоби исмаш «Рух ул-қудс» шуд аз ас.мо.
132. Умед он ки ба анфоси қудсиям бахшӣ,
Такаллуме, ки сароям паи ту ҳамду сано.

I. РУҲ УЛ-ҚУДС» (МУҚАДДАС РУҲ)

1. Ашёларга сурат берувчи (Аллоҳнинг) қудрат қаламига тасанноким, ҳар замон ундан минглаб ажойиб нақшлар пайдо бўлгай.
2. Ажиб қаламдирки, (Ҳақнинг) «Бўл!» деса бўладиган санъатхонасида қатрадин дарёгача унинг рақамисиз пайдо бўлмаган.
3. Ажаб қудратдирки, юксак чарх қасрида қуёшдан энг кичик заррагача ўша қудратсиз вужудга келмаган.
4. Сенинг амрингга тубанлар ҳам, улуғлар ҳам муте, боболар ҳам, момолар ҳам сенинг саховатинг туфайли яратилдилар (зурриётлар қолдиришди).
5. Сенинг марҳаматинг билан ожиз ва жуда заиф бўлганлар қувват пайдо қилади. Сенинг ҳукминг билан қудратли ва жуда кучли бўлган ҳар қандай нарса забун (ожиз)га айланади.
6. Лайли чеҳрасида Сенинг ишқингни кўрган Мажнун нотавону Узро оразида Сенинг ҳуснингни кўрган Вомиқнинг ҳоли харобдир.
7. Сенинг жамолинг нурига парвона саргардон бўлди, лекин унга шамъи шабистон (тун зулматини ёритувчи шуъла) деб ном қўйдилар.
8. Сенинг шавқинг ўтидан булбул ёниб гўё кул бўлди, аммо унга гулистоннинг зийнати деб таъриф бердилар.
9. Мансабдору ғани (мулкдор) бўлган ҳар бир киши сенга ҳожатманд. Ҳақиқий ғани Сенсан. Бошқаларга муҳтож бўлмаслик (эҳтиёжсизлик) фақат сенга мусаллам (хосдир).
10. Инсон жисмини турфа таркиблардан яратдинг. Аъзоларини тупроқдан жой-жойига қўпиб, зебо ва бебаҳо қилиб ясадинг.
11. Юз эъзоз-эҳтиром ила ердан (тупроғини) кўтардинг

ва кўк гумбазида юксак мартабага ўтқаздинг.

12. Тупроқдан яралган жисмига раҳмат
ёмғирини ёғдирдинг. Шунинг учун феъл-атворида
мулойимлик пайдо бўлди.

13. Ўзингнинг ҳикматли қўлинг билан хилқатини қордингэ*.
Қолган уч зид унсурлар ўзга ажойиботлардан кўпайди.

14. Тўрт бир-бирига зид унсурларни ягона таркиб (инсон
вужуди)га

бирлаштирдингки, улар тупроғу олов ва суву ҳаво эди.

15. Суякларнинг илигидан туклару асаб торларигача,
(баданнинг) лаҳм гўшту қону зардобу ошқозон ва
қорин ичидаги аъзоларни бир-бирига боғладинг.

16. Яна ҳақимлар ботиний аъзо атаган димоғдурким,
у беш ҳис этувчи воситаларнинг қароргоҳидир.

17. Яна талоқу жигар, яна қалбу яна бод (ел), яна бавл (сийдик)
халтачасию бурун кемирчаги ва (ўт) сафро ва савдоларни (барпо
қилдинг).

18. Ҳаммаси бир-бирига пайваста
(боғлиқ) бўлиб тўрт хилт келди:

Булар қону балғаму сафро, ундан кейин савдодир.

19. Сурати гўзал қиёфада пайдо бўлгандан сўнг
(инсонга), ўз (даргоҳингдаги) руҳдан жон ато
қилган мабдаъ (маншаъ) ҳам Узингсан.

20. Зоҳирий ҳис-сезгиларни ҳам (Ўзинг) тиклаганингдан
кейин ақл нуридан димоғ қасрига зиё шуъласи таралди.

21. Бадан шаҳридан ажаб бир мамлакат бунёд этдинг,
мулкдан то малакут (фаришталар олами)гача
нима бор бўлса, ўшалар унда ҳам бордир.

22. Унда (бадан шаҳрида) юракни подшоҳлик
тахтига ўтқиздинг, султонлик расмида мулку
мамлакатнинг соҳиби бўлди.

23. У шоҳнинг (юракнинг) вазири бўлиб, ақл тайинланди.

Гадою шоҳу вазирлар барчаси Сенинг камтарин бандаларингдир.

24. Унинг (Одам Атонинг) илм ўрганиши

- учун раҳнамолик қилган чоғингдаёқ, дастлаб барча исмларни унга (Ўзинг) таълим бердинг.
25. Ўзинг уни маърифат илмидан баҳраманд қилдинг, шунинг учун малоикалар куллардай унга сажда қилдилар.
26. Яратган махлуқотларингдан мавжуд бўлган барчасини; булоқлару денгиз, тоғлару юлдузлар, еру осмонларни.
27. Ўша мўъжизалар (ажойиботлар) оламида ҳамма нарсани намойиш қилдинг ва махфий тарзда омонатингни ҳам унга топширдинг*.
28. (У инсон) мазҳари кулл (барча нарсани ўзида зоҳир қилувчи вужуд)га айланди, сўнгра Аллоҳ яратган нарсалар ичида унга олами кубро (катта олам) деб лақаб (ном) берилди.
29. Тўрт табиат (фасл)ни даҳргулшани дажорий этдинг: бири баҳор, бошқаси ёз, яна кузу қишдир.
30. Даҳр гулистонида баҳорий шамол эсиши билан, табиатнинг (боғнинг) ўлик танига жон кириб, (тўрт томонга) хушбўй ҳидлар таралди.
31. Шамол гиёҳларга Исо нафасини келтирди (яъни, ҳаёт нафаси эсди) ва гиёҳлар қиёматда қайта тирилган жасадлардек бошларидаги тупроқни ёриб, униб чиқдилар.
32. Афтодаҳол чол ер тупроғида ажиб манзарани кўрди: гиёҳлар болалар каби нашъу намо топмоқ учун ердан бош кўтармоқда.
33. Болалиқдан шабоб (йигитлик) айёмига қадар уларга зебу жамол етади, барча таомларию озуқалари доялик қилувчи булутларнинг сутидандир.
34. Бир неча кун Сен шу тариқа райҳонлар шоҳидлигида дунё гулшанига оройиш бердинг.
35. Лола юзли жононлардай гул ҳам ўз оразини сотди. Сарв эса ниҳол қадли гўзаллардан қоматини юқори кўтарди.

36. Бинафша ўрилган сочларининг атрофида жингалакчалар боғлади. Суман гўзал оразини жилвага солди (жилвагар қилди).
37. Сунбул мушкин зулфини тоблади, бундай силсиладан шайдо диллар бетоб бўлдилар.
38. Шўх наргис учун яримта норанж (апельсин)нинг пўстидан пиёла қилдингки (тўлдирдингки), у қадаҳиз ҳам маст бўлди.
39. Настарин (шоҳчаларида ғужум-ғужум очиладиган оқ гул) баргида шундай юлдузларни кўрсатдингки, гўё ёруғ юлдузлар тўплами унинг наздида хира юлдузга ўшаб қолди.
40. Чаман сарв қоматидан раънодай жилваланган бўлса, уни раъно гулидан икки юзли (икки хил рангли) қилиб қўйдинг.
41. Наргис ғунчаси тузилишини ҳуққа (оғзи пардозланган гўзал халтача) дек намоён қилдинг, назар қушига тухум қўйилган ошёндек кўринди...
42. Магар, баҳор ҳамиша гулзор хабарчисига айланди, табъидаги заррин ранглари хабарчиликдан нишонадир.
43. Тақдир қалами билан чаман чехрасини ранг-баранг райҳонлар ила пардозланган нафис матодек қилдинг.
44. Баҳор боғдаги кўркамлиқ навбатини шундай ўтказдики, унда ҳусну лутфу сафосини (поклигини) йўқотмаган келинчақдай манзара сақланди.
45. Ёз мавсумининг оташи оламга шундай тушдики, у шайдо ошиқлар нафасидан чиққан «оҳ» чақинини эслатарди.
46. Кўнгил райҳонлардан мевали боғ томонга, саробли суратлардан маъно қатламига майл кўрсатди.
47. Барглар либоси боғ дарахтлари устини ёпди, ҳар бирининг товланиши (кўриниши) феруза осмон гунбазидек намоён бўлди.
48. Шамол дарахтларни шундай кучли ҳаракатга келтирдикки, ақл кўзига еру осмон айлангандек бўлди.
49. Дарахтлардаги ҳар бир қуш чарх юлдузлари кабидир, шохдан шохга ўтишлари юлдузларнинг бурждан буржга ўтишларига ўхшайди.
50. Валекин дарахт мевалари собит юлдузлардек

шоҳ буржларида барқарор, оёқда мустаҳкам тургандек туришарди.

51. Улар (мевалар) юксакликдаги учар

юлдуздек узун хат тортиб ерга тушиб кетарди.

52. У даҳр ичига қуёш ҳароратидан шундай оташ солдики, жаҳаннам олови шуълаларидай танни толиқтирувчи иссиқлик вужудга келди.

53. Унинг (баланд ҳароратнинг) иложини қилиш учун янги пишган меваларни инсон мизожига мувофиқ шифо қилиб қўйдинг.

54. Қандай улуғ ҳакимсанки, Афлотун ҳам, Сенинг ҳикматинг олдида семиз ўтдай гапдир.

55. Орзу-ҳавас уруғини сепувчи анчагина кишилар дунё экинзори водийсининг минглаб хирмонига эга бўлдилар.

56. Бироқ улар (хирмон кўтарганлар) егулик ва фойдага боғланиб қолдилар ва ҳаммалари баъзида озуқа учун бошоқ терувчию дон тортувчи бўлдилар.

57. Ёз мавсуми дастурхонидан жаҳонга маъмурчилик етди ва шоҳу гадога беадад ва беҳисоб неъматлар тухфа қилинди.

58. Бу беҳисоб ғанимат неъматларга куз фаслининг ғоратгар совуқ лашкарларини талон-торож қилиш учун етказдинг.

59. Чаман алвон рангдан бўёқчилар корхонаси тусига кирди, ҳар бир жинсдаги нарсаларда минг хил ранг жилоси пайдо бўлди.

60. Ер, гултожихўрозлардан қонга бўялди, гўё кофирлар тиғидан шаҳид бўлганлар бошини эслатарди...

61. Хазон гултожихўрозларни шундай қатл (йўқ) қилдики, гўё тож бошдан, бош танадан жудо бўлгандай ҳолат вужудга келди.

62. Раъно гулининг икки хил кўринишда товланиши хазон пайтида равшан бўлиб қолди, Хитой лоласини ҳам шундан беқарор (ўзгарувчан) қилиб ясадинг.

63. Даҳр гулшани ишининг икки рангда кўриниши (саботсизлиги) баҳору хазонда ҳам, саҳару шомда ҳам намоён бўлиб қолди.

64. Икки рангу ўн ранг нима бўлибдики, баргнинг ҳар бир варағида қазо (тақдир) қалами билан икки юз ранг акс эттирилгандир.
65. Боғ биссти (тўшамаси) ранг-баранг барглардан мумли дарахтларга ўхшаб қолди, гўё бу манзара Хитой нигорхонаси кабидир.
66. Хазон ортидан қишнинг совуқ ва кучли шамолини етказдинг. гулли, нозик матони эслатувчи ўша (нафис) япроқларни бирин-кетин фано шамоли олиб кетди.
67. Кумушранг булутлар симобий пардаларни уфқ атрофидан ҳаво юзига қалин қилиб тортди.
68. Мехр (қуёш) бор бўлса ҳам гўё асло мавжуд бўлмагандек, ҳароратидан заррача асар қолмаган эди.
69. Балки айлана (юмалоқ) шаклдаги бпр парча муз бор эдию, у ҳам совуқ шиддатидан қадаҳ ичида банд бўлиб қолгандай турарди.
70. Қордан ер курраси оппоқ тухум тусига кирди, унда байза (қуёш) байза (тухумдек оппоқ ер курраси)га сингиб, ғойиб бўлиб кетди.
71. Дарахтлар гулшани ҳар тарафдан яланғоч бўлибқолди, улар (дарахтлар) Чин босқинларидан жафо чеккан ҳиндуларга ўхшарди.
72. Тун қоралиги ва узунлиги билан гўзаллар сочидай, ошиқлар қатлига узатилган узун қўлни эслатарди.
73. Қишнинг совуғидан шундай шиддат етказдингки, вабодан ҳалок бўлган одамлар каби сўлғинликдан олов ҳам сўнди.
74. Қишнинг шундай шиддатли ҳолатидан олов сўнгач, жаҳон аҳлида бақо (яшаб қолиш)га умид бўлиши мумкинми?
75. Яна баҳор шаббодасидан уларга ҳаёт берасан, ўсимликларнинг ўлик жисмида яшаш руҳи уйғонди.
76. Даврнинг бўғизу бўйнига шундай занжир боғладингки, барча бўлак-бўлак нарсаларни атрофига занжир ҳалқаларидай тортди.

77. Қудратингдан тўққиз фалакни тез ва юксак даражада оро бердинг, унда (тўққиз фалакда) юлдузлар, қуёш (меҳр)дан то Хулкар туркумидаги хира юлдузгача сайр қилиб юради.

78. Аввалги манзилнинг муқими бир кумуш танли нигор (ой) дурки, ундан даҳр тунининг зулматига нур ва сафо етади.

79. Баъзан у (ой) гўзаллар чехрасидай мудаввару (юмалоқ) порлоқ, гоҳида ошиқлар қоматидай роса озгину эгикдир.

80. Иккинчи хужра ичида имлою иншо учун чаққон қалам урувчи котиб юлдуз — Аторуд (Меркурий)ни ўтқиздинг.

81. У ҳар доим ранг истаб чиққанида, идиш рангида намоён бўлувчи сувдек мулоим рангларга эришади.

82. Учунчи манзара (фалак)га шоҳид сифатида созанда — Зухра (Чўлпон юлдузи)ни муқим қилдинг, лекин у наво мақомидадир.

83. Созда Довуд (пайғамбар)дай нағмаларни аён қилади, валекин нутқда Масихдай руҳ бағишлайди.

84. Тўртинчи мулкка (манзилга) бир моҳпайкар (Қуёш)ни юбордингки, Ой ундан гадойлик қилиб, нуру зиё ундиради.

85. Агар кўринишда Искандар ойнасидай (зебо) бўлди, ammo шоҳликда Дорога ҳукм юритарди.

86. Бешинчи маконни тиғ урувчи (Миррих юлдузи)га бердинг. Унинг қўрқинчли кўринишидан хатто тошнинг қалбидаги қон ҳам қотиб қолди.

87. Улдирувчи нафаси — ажалшг гулгун узори, қотил жисми бало оинасининг жамолидин.

88. Олтинчи маконни бир пок сийрат — Муштарий (Юпитер сайёраси)га бердинг. унинг саодат шамъи нури билан чехралар мунаввардир.

89. Унинг таҳорати ришталарига тасбиҳ доналарини (жойладинг), Саодат ҳуллалари

(нафис матоси)дан бошу бўйнига солиб юриладиган чодир этдинг.

90. Еттинчи қаср (қалъа) соқчиси — Зуҳал (Кайвон сайёраси)га амр қилдинг, гўзал қора жуссасига тим қора чехрасини яширди.

91. У сабрли кишилардай шундай секин ҳаракат қиладики, қалъанинг бир буржидан бошқа буржига қадар узоқ муддатда етиб боради.

92. Саккизинчи (фалак) шабистонини ёритиш учун минглаб ой юзли ўйингоҳ (юлдузларни) жилвасоз қилдинг.

93. Барчасидан юқорида тўққизинчи қалъани (осмонни) бунёд қилдинг, ўша қалъа атрофида яхши ният билан буржларни бунёд этдинг.

94. Қалъага ўн икки адад бурж ясадинг, уларнинг ҳар бири ўзгача навда жилваланадиган бўлди.

95. Ана ўша ўн икки (бурж)дан дастлабкиси, ҳамал (қўй буржи) учун ўтлоқ майдонига айланди.

96. Яна бошқа бири гулу лолаларга сероб покиза чаманзорки, чарх саври (хўкиз буржи) унда ўтлаш иштиёқида сайр этади.

97. Чархнинг бўз отини хиром қилиш учун ясантирганингда, эгари остида жавзо (ёнма-ён) турган икки қиз) кўринишидан (нусха) чиздинг.

98. Чархнинг ҳамма қилмишлари кажравликдан иборат бўлгани учун ҳам чархдай қисқичбақа (тўртинчи бурж) мақомини ҳам юксак қилдинг.

99. Бошқасининг манзилини шавкату зеболикда безаддинг, валекин Шернинг қароргоҳини Хўкиздан айри қилдинг.

100. Бошқа бир экинзорда Бошоқдан дона сочдинг, донолар наздида улар (доналар) юлдузлардир.

101. Уни (доналарни) тортиш учун рост тарозу (мезон)-ни ясадинг, ростликда Худо йўлида ғалат асло мумкин эмас.

102. Эски бинода ўзига ин қурган чаёндай бошқа

бир буржда ақрабни (чаённи) ҳаракатга келтирдинг.

103. Чарх дунёнинг турли тарафларига бало тигини ёғдирсин деб,
бошқа бир баланд буржда камонхона (ўқ отиш майдони) ясадинг.

104. Унинг (камоннинг) ўқи хавфи билан жадйи (буржини)
хуркитдинг, у тоғ эчкисидан сакрагани учун ҳам юксакда пайдо
бўлди.

105. Қовғада уфқ чоҳидан қуёш Юсуфини
тортиб олиб, бошқа у тор ерга йўлламадинг.

106. Катта балиққа (Хутга) ой юзли Юнусни етказиб, осойишта
қилдинг,
гарчи бундай ҳодисаларнинг ҳар қанча ранжу машаққатлари
бўлса ҳам.

107. Чархдан ташқарида минг-минглаб фаришталар тўдаси,
ибодату тасбеҳ илинжида ҳамду сано айтадилар.

108. Аршу Курсию Лавху Қаламдан кўп ажойиботлар, ошкор
қилдинг,

аммо уларга назар солишда ақл-(нинг кўзи) кўрдир.

109. Иш шу жойга етдики, пайғамбарлар шаҳсувори
(Муҳаммад алайҳиссалом)нинг буроқи Исро (меърож) кечаси
тун зулматида ўша авж юксакка (ҳузурингга) қараб югурди.

110. Беҳад карамнингдан ҳазрат пайғамбарга «қоба қав-санн» —
икки қош оралиғидаги масофадай яқинлик бердинг. Улуғлик
ноғорасини,

«ав адно» — балки, икки қош орасидаги масофадан ҳам яқинроқ
мақомда чалди...

111. Ўз васлингга етказиб жамолингни кўрсатдинг нима
талаб қилган бўлса, шартсиз, баҳссиз бердинг.

112. Тўқсон минг сўз айтиб яна (шундаи тез) қайтардингки,
У сайр этиб қайтганда, ҳали (ётган) жони совимаган эди.

113. Куфр зулматини ер юзидан даф айлаб унга
(Муҳаммад алайҳиссаломга) ёрқин шариатин ошкор қилдинг.

114. Сенинг хикматинг билан жумла динлар мансух (рад) бўлди,
инчунин,

Одаму Нух, Исою Мусо (пайғамбарлар)нинг дини ҳам.

115. Унга (Муҳаммад алайҳиссаломга) энг юксак қурбат —
яқинлик (мақомига)

йўл очдинг, олам халқига ул зоти шариф ҳақ дин раҳнамосига
айланди.

116. Ҳазрат пайғамбарнинг муҳаббатию санъатингни
изҳор қилиш баҳонасида жумла махлуқотни яратдинг.

117. Ҳар нарсаки, яратилишнинг ҳашаматли кийимини кийди,
биргина «бўл» амри билан уни (Сен) пайдо қилдинг.

118. Биргина у амр билан қудратингдан озгинасини ошкор
қилдинг, шундай бўлмаганда, ундан асар ҳам кўринмас эди.

119. Ажаброғи буки, яна бошқа юз минг олам бино қилиш
(яратиш) истагинг бўлса, қодирсан, шубҳасиз яратасан.

120. Ва агар (мулки борлиқни) ярим нафасда йўқ қилишни
истасанг,

унданга камроқ вақт ичида ҳамма нарса сарбасар фано домига
кетади.

121. Борлиқларнинг яратиш корхонаси учун бирор тафовути
(таъсири) йўқ,

йўқликлар ҳам Сенинг азамату қадринг олдида барибир (ҳеч
нарсани ўзгартирмайди).

122. Эн улуғ Худойим, юқори олам аҳли (фаришталар)нинг
сени зикр қиладиган тасбиҳларининг ҳаққи Хурмати!

123. Пок зотингнинг мислу монанди (қиёси, ўхшаши) йўқдир,
покиза файзингга назире тенг ҳам топилмайдир.

124. Набиюллоҳ ҳаққи ҳурматики, ул зот офтобга ўхшайди,
улуғлик ва салобатига жумла зарралар гувоҳ.

125. Токи, Фоний (Навонӣ) бу ўткинчи дунёга боғлиқ экан,
унинг сийратини фақру фано тариқида тутгил.

126. Унинг руҳи қушдай бадан зиндонидан парвоз қилиб,
бақо мулки томон таважжуҳ қилса.

127. Қиёмат куни расуллар шоҳи (Муҳаммад алайҳиссалом)
юқорига кўтарилиб,

гуноҳ қилган умматларини ҳимоя қилиш учун Аршга шафоат
туғини тутса.

128. Унга (Муҳаммад алайҳиссаломга) лутфингни шундай зиёда қилки,
шоҳнинг кўзи гадога тушгандай, осий бандалар тарафига (унинг) назари тушсин.

129. Бас, ўша пайтда ундан (Муҳаммад Мустафодан) талаб,
Сендан кечиришдир, шу икки нарса асосида банданинг муроди ҳосил бўлади.

130. Тақдир тақозоси билан бу қасида ёзилди.

Унинг таърихи «ҳисоби қазо»дан чиқса ажаб эмас.

131. Муносиб ном фикрида тафаккурга чўмган эдим ҳотифдан (ғайбдан) хитоб келди: номлардан исми «Рухул-қудс» (Муқаддас рух) бўлди.

132. Умидим улдирки, пок нафасимга такаллум (сўзлаш қобилятини)

ато этсангу, у билан сенга ҳамду сано айтсам.

II. «АЙН-УЛ-ҲАЁТ» ДАР НАЪТИ РАСУЛ АЛАЙҲИС-С АЛАВОТ12

1. Ҳоҷибони шаб чу шодурвони савдо афгананд,
Чилва дар ханли бутони моҳсимо афгананд.
2. Сад ҳазорон кирми шабтоб аз шабистони сипеҳр,
Ламъаҳо бар пардаи шабгуни ғабро афгананд.
3. Ҳар замон сад гуна ашколи бадеъ аз килки сунъ,
Нақшбандони қадар бар тоқи хазро афгананд.
4. Ашкрезон наъш бар дўши банот аз сўги меҳр,
Чумла бар сарҳо паранди анбаросо афгананд.
5. Қутб чун пири батамкин в-ахтару анҷум самоъ,
Чун муридон гирди пири пойбарчо афгананд.
6. Симбар туркони котил аз меҳарра баста саф,
То ба мулки офият дар даҳр яғмо афгананд.
7. Булачаб туркон, ки ҳар дам ҳиндуосо аз шаҳоб,
Ҳарбаҳои симгун ҳар сўй амдо афгананд.
8. Дар чунин ҳарб аз барои тўъма насрайни фалак,

Гоҳ бикшоянду гоҳе болҳоро афгананд.

9. Раста бедоранд дурчи дур зи шохи гови ганҷ

Дида ононе, ки бар Савру Сурайё афгананд.

10. Насри воқеъ дар дил ояд-шон зи рӯи эътибор,

Чашм агар бар нуқтаҳои шини шеъро афгананд.

11. Моҳи нав бошад миёни хайли атфоли нучум,

Устухоне, к-аш ба бозӣ шаб ба сахро афгананд.

12. Гирди шамъи моҳ хуффошони симини нучум,

Хешро парвонаосо зеру боло афгананд.

13. Зӯҳраро бар чамбари даф пӯст аз шакли қамар,

Мутрибони чарх баҳри лаҳн хунё афгананд.

14. Тири раммоле, ки баҳри ғайбати меҳр ахтарон,

Бар бисоташ музди раммоли дирамҳо афгананд.

15. Меҳрро ёбанд гоҳе қониби шарқаш хабар,

Шаш раванда чун суроғашро ба ҳар чо афгананд.

16. Чобуки гардун ба нӯги найза бирбоянд агар,

Ҳалқайи даври қадӣ бар дашти ҳайчо афгананд.

17. Зоҳиди афлокро сачҷодаи нуру сафо,

Дар шабе з-инсон аҷаб аз баҳри эҳё афгананд.

18. Кутволи ҳисни гардун чун намоёд расми пос,

Аз машоил равшани дар чархи воло афгананд.

19. Бар чунин ҳангома хайли лӯъбатони собитот,

Чашм аз ҳаштум ғураф баҳри тамошо афгананд.

20. Хайли анҷум з-ихтиёри чархи аъзам дам ба дам,

Хешро аз пояи аъло ба адно афгананд.

21. Чарх бо он чашмбозӣ, анҷумаш бо он сипеҳр,

Руқъаҳои чашмбандӣ сӯи дунё афгананд.

22. Ахтарон аз айни беҳобию ноосудағӣ,

Хоби осоиш ба чашми пиру барно афгананд.

23. Ғайри ушшоқи болокаш, к-аз ғами ҳичрон чу ман,

Наъраи «во ҳасрато!» бар чархи мино афгананд.

24. Халқи беишқу вафо монда ба хоб, аммо сагон

Дар вафои ошиқон то субҳ ғавғо афгананд.

25. Эй, хуш ононе, ки карда хобро бар худ ҳаром,

- Дар чунин шаб бар фалак оҳи шабосо афгананд.
26. 3-оби чашми ҳасрат аввал дода зоҳирро вузу,
Оташ аз ботин ба ҷони ношикебо афгананд.
27. Хешро бар гўшаи меҳроби тақво афгананд,
Сар ба хоки дарғаҳи Эзид таоло афгананд.
28. 3-оҳи ҳасрат парда бар рухсораи ахтар кашанд,
3-ашки маҳчурӣ халал дар тоқи хазро афгананд.
29. Чун ба тавфи равзаи хилватғаҳи дил рӯ ниҳанд,
Бурқай номаҳрамӣ бар рӯи ҳавро афгананд.
30. Бар бисоти қурби васл ар лаҳзае сокин шаванд,
Дида бар хайли малоик аз мувосо афгананд.
31. Бар сипеҳри иззу тамкин гар даме манзил кунанд,
Аз тазалзул раъша гардунро бар аъзо афгананд.
32. Гар сӯи нузҳатғаҳи ҷамъи вусул оранд рӯй,
Хоки нисён бар сари дунёву уқбо афгананд.
33. Ҳаст уммеди Фонӣ ин давлат, ки гардад хоки роҳ,
Ҳар кучо ин раҳравони гармрав по афгананд.
34. Нисфи ин водии зулматро чу навбат бигзаранд,
Навбатдорони шаҳ дар кӯс ово афгананд.
35. Аз ғиреви кӯсу бонги ною ғавғои нафир,
Растахез андар хами тоқи муалло афгананд.
36. Чашм накшоёд зи ғафлат мурдағони хобро,
Гарчи сӯри ҳашр аз фарёди сурно афгананд.
37. Боз баҳри бут парастидан пағаҳезони куфр,
Нолаи ноқусро дар дайри тарсо афгананд.
38. Роҳибони масти мусҳафсӯзи ин дайри кӯҳан,
Дар миён оини зуннору чалипо афгананд.
39. Комилони куфри лои лоту лои лоилоҳ,
Тавъамон дида дар иллаллоҳ муҳоко афгананд.
40. Мӯъзинони субҳи «Субҳоноллоҳ», аз ғайратзанон,
Ғулғули «Аллоҳу акбар» бе муҳобо афгананд.
41. Боз риндони хароботи муғон ҷоми сабӯҳ,
Дар миён оранду тарҳи даври саҳбо афгананд.
42. Вақти хушҳолӣ зи бода ошиқони покбоз,

- Дида пинҳон гаҳ-гаҳе бар ёри зебо афгананд.
43. Гулрухон чун гул гиребон чоку чун мурғони боғ,
Ошиқони беҳуд аз мастӣ алоло афгананд.
44. То ки меъмори гардун қасри чархи тираро
Фарши сим аз партави субҳи зарандо афгананд.
45. Шомро чун қатъ дар зулфи сумансо афгананд,
Дар суманбӯёни субҳ оини ғавғо афгананд.
46. Равшанӣ дар арсаи олам, ки аз шаб тира буд
Аз талолоҳои субҳи оламоро афгананд.
47. Тайласони сӯфии рӯз аз таҳи шабгун лиҳоф,
Карда берун бар сари дӯшаш ба паҳно афгананд.
48. Жолаи анҷум, ки бошад дар шабистони сипеҳр,
Дар гудоз аз машғали сӯзон байзо афгананд.
49. Гар судоёе бошад аз савдои шаб офоқро,
Сандали пешонияш аз абри ҳамро афгананд.
50. Хоста партав зи шамъи Юсуфи Мисрӣ чамол,
Нур дар зиндони Шоми ваҳшатафзо афгананд.
51. Офтоби пардагиرو ҷониби рӯз оваранд,
Юсуфи гумгаштаро сӯи Зулайхо афгананд.
52. Сар ба сар аз хоби ғафлат чашм бикшоянд халқ,
Чун қиёмат муждаи эҳё ба мавто афгананд.
53. Оқизони шаҳвату тардоманӣ бо сад шитоб,
Хешро дар об аз қисват муарро афгананд.
54. Ҳақпарастон камтар аз таҳқиқу аз тақлид беш,
Сӯи масҷид рафта худро бар мусалло афгананд.
55. Аҳли қилу қол ҳар сӯ аз паи илзоми хасм.
Чашмро аз хоб ношуста бар аҷзо афгананд.
56. Девмардум, яъне аҳли байъ баҳри раҳзанӣ,
Ҳар яке худро ба сӯқ андар ба маъво афгананд.
57. Дар замони байъ чун туғён кунад инсофашон,
Бӯрёро тӯҳмати зарбафтколо афгананд.
58. Кофирони дарғаҳи қозӣ паи як ҳабба сим,
Хонумони сад мусулмонро ба фатво афгананд.
59. Золимони соҳиби девон ба нӯги килки тез,

- Қофро аз ʔайн агар ёбанд, аз по афгананд.
60. Беҳамиятваш забунон хешро аз ҳирси шум,
Бар дари ҳамчун худӣ баҳри таманно афгананд.
61. Аз ҳиял тифлони мактабро ба дилҳо изтироб,
Нукта бе тақриб ронда дида ҳар ҷо афгананд.
62. Пойбандони аёл аз баҳри касби ризқашон,
По ба шаҳру кӯй ҳар сӯ ошкоро афгананд.
63. Борбандони сафаркарда сӯи манзил хиром,
Бор накшода марокибро ба маръо афгананд.
64. Ҷонгудозон оташ андар ҷони шайдо афгананд,
Барқсон худро фарози хору хоро афгананд.
65. Бо ниёзу аҷз аз реги биёбон бештар.
Рӯди сайли ашк сӯи реги Батҳо афгананд.13
66. Нақди ҷон бар дасту сими ашк бар ораз фишон,
Сар ба хоки қиблагоҳи дину дунё афгананд.
67. Хоҷаи кавнайнун фаҳри анбиё, к-асҳоби ӯ
Соя бар хуршед, бал Арши муалло афгананд.
68. Гарди роҳаш ахтарон дар дидаи равшан кашанд,
Хоки пояш равшанон дар чашти бино афгананд.
69. Муддао бошад биҳиштоин дарашро рӯфтан,
Ҳуриён бар чехра чун зулфи мутарро афгананд.
70. Қасдашон ҷуз соя афгандан набошад дар раҳаш,
Хулдиён дар ҷилва чун қадҳои раъно афгананд.
71. Дар шаби меъроҷ пояндози рахшаш аҳли Арш,
Аз дури ахтар мукалал сабз дебо афгананд.
72. Чун фалакпаймо Буроқ андар рикоби ӯ кашанд,
Ғошия аз Меҳр баста, зин зи Ҷавзо афгананд.
73. Қабли чандин сол бинанд офтобаш зери абр,
Чун ҳарифон бор дар дайри Бухайро афгананд.
74. Нақшбандони қазо тарҳи ҳазорон офтоб,
Гоҳ пӯя бар замин аз пой Қусво афгананд.
75. Ҳам рисолат, ҳам нубувват буда хоси зоти ӯ,
Пеш аз он к-овозаи ирсолу анбо афгананд.
76. Аз раҳи иззат шутурмурғони барри баҳри ту,

- Бар малоик сояи рифқу мадоро афгананд
77. Мусхафатро дўхта аз ҳуллаи ҷаннат ғилоф,
Тугмаҳо аз ҷавзаҳар бар раҳли ҷавзо афгананд.
78. Ҳочибони дарғаҳи қудратғаҳи қурби вусул,
Бар дари борат асо дар пеши Мусо афгананд.
79. Нўҳ фалак ёбанд рокеъ навбати хамси туро,
Дидаро гар бар ҳисоби ҳарфи Тоҳо афгананд.
80. Ҳам баробар дон ба тарзи чордаҳ маъсумро,
3-онки дар исмат халал дар кори Яҳё14 афгананд.
81. Ҳаст машхур ин, ки Наҷмиддинвашони умматат,
Ҷазба бахшанд аз яқин бар сағ назар то афгананд.
82. Остонатро сагон бошанд к-андар як назар,
Сад халал дар кори Наҷмиддини Кубро15 афгананд.
83. Зери тобути шаҳиди теғи шавқат хешро,
Ҳар нафас баҳри шараф сад чун Масеҳо афгананд.
84. Кўдакони новакандози қазои ҳикматат,
Сад камонча дар буни реши атиббо афгананд.
85. Насру фатҳи эзидӣ бошад қарини ҷайши ту,
Бар сафаш гар чашм чун сатри «Изоҷо» афгананд.
86. Раъяти ҷайши ту чун дўзанд хайётони сунъ,
Шуққаашро зинати «Инно фатаҳно»16 афгананд.
87. Аз ғубори тираи хайлат димоғу чашмро,
Аршиён ҳам тўтиё, ҳам мушки соро афгананд.
88. Н-ояд аз кўҳи бало он к-ояд аз як мушти хок,
К-аш зафарҷўёни теғат сӯи аъдо афгананд.
89. Ҳаст то домони ҳашрат мулк дар тавқеъи дин,
Муншиёни сунъ чун домони туғро афгананд.
90. Аз аҳодисат саҳеҳиро равоат андар рақам,
Бору боб аз ҳадди Батҳо то Бухоро афгананд. 17
91. Донаи Одам бувад бедом шайтон ҳар яке,
Устухонҳое, ки худдомат зи хурмо афгананд.
92. Аршпарвозон бияндозанд худро дар раҳат,
Ҳамчу мурғоне, ки худро пеши Анқо афгананд.
93. Ё расулаллоҳ, ба ҳолам бин, ки меҳру моҳи нур,

- Ҳам бар адно афгананд, арчи бар аъло афгананд.
94. Подшоҳон дида рӯзи ҷашн бар шерони нар,
Афгананду бар сагонат дил ҳамоно афгананд.
95. То ба кай хайли шаётин дам ба дам сад васваса
Дар дили ошуфтаам пинҳону пайдо афгананд.
96. Исианфосон ачаб набвад ки чашми марҳамат,
Ғаҳ-ғаҳе бар ҳоли тарсоёни марзо афгананд.
97. Лек маълулам чунон к-имкон набошад зистан,
Сад Масеҳ ар сояам баҳри мудово афгананд.
98. Ҳам магар рашҳе зи шарбатхонаи эҳсони ту,
Дар гулуи ин алили нотавоно афгананд.
99. В-он замон ҳар дам дусад мурда зи нутқи Исавӣ,
Рӯҳи худ дар поям аз баҳри тавалло афгананд.
100. То бад-он анфос наътатро сароям ончунон,
К-аш малоик рӯҳсораш зи боло афгананд.
101. Ҳарфе аз наътат, ки бинвисам малоик нуқтааш,
Аз саводи дидаҳои навмфарсо афгананд.
102. Аз зилоли инчунин наъте агар лабташнагон,
Қатрае бар ҳалқи хушки ранчпаймо афгананд.
103. Баъд аз он амвот ҷон ёбанд, агар оби даҳан
Бар фаромӯшгаштағони хоки ғабро афгананд.
104. Гар ниҳам «Айн ул-ҳаёт» — аш ном шояд з-он ки халқ,
Аз насимаш ҷони нав дар ҷисми мавто афгананд.
105. Дар адад ёбанд байташ тавъами оби бақо,
Дар ҳисоби ӯ назар гар сӯи имло афгананд.
106. Ё Раб, он рӯзам шафоат аз ҳабиби худ расон,
К-аҳли исёнро ба дӯзах бе муҳобо афгананд.

II. РАСУЛ АЛАЙҲИС-САЛАВОТ НАЪТИ ҲАҚИДА «АЙН УЛ-ҲАЁТ» (ҲАЁТ БУЛОҒИ) ҚАСИДАСИ

1. Тун пардадорлари қора чодирларини ёйган чоғларида
ой юзли бутлар тўдаси (юлдузлар)га жилва қиладилар.
2. Осмон зулматидан юз минглаб ялтироқ қуртлар (юлдузлар)

ернинг қоп-қора пардасига шуълалар сочадилар.

3. Тақдир наққошлари қудрат қалами билан ҳар лаҳза яшил осмон тоқига юз хил ажойиб шакллар чизадилар.

4. Қуёшга мотам тутиб, наъш* (юлдузлари)

банот**(юлдузлари)нинг

елкасида кўз ёш тўкади, барчаси бошига анбарли ҳарир рўмол ташлаб олган.

5. Қутб юлдузи ўртада пири комилдек турар, унинг атрофида ахтару

юлдузлар самоъ қилиб, муридлар каби оёғларини

ҳаракатлантирадилар.

6. Кумушранг қотил турклар (юлдузлар тўдаси) «каҳ-кашон»

(сомон йўли)дан

саф тортиб, дунёнинг офият (тинчлик) мамлакатига яғмо соладилар.

7. Булар ажойиб турклардурки, ҳиндуларга ўхшаб ҳар дам шиҳоб (метеор, учар юлдуз)дан ясалган қуролларини қасдан чор атрофга отадилар.

8. Бундай уруш пайтида фалак насрайни***учун гоҳ қанотларини очиб, гоҳ ёпадилар.

9. Савр (хўкиз буржи) ва Сурайё (Хулкар) юлдузига кўз тикканлар,

хўкиз буржининг шох ва хазиналаридан тўлган дур

кутичаларининг

(само) дўконларида тизилиб турганини кўрадилар.

10. Агар шеъро*юлдузининг нуқталарига назар ташласалар, эътиборни

тортиб, Насри Воқиъ (каргас шаклидаги ёруғ юлдуз)ни ёдга соладилар.

11. Янги ой юлдуз болаларининг орасида тунда

ўйнаш учун саҳрога ташланган суяк кабидир.

12. Ой шамининг атрофида юлдузларнинг кумуш

кўршапалаклари

парвоналар каби ўзларини юқорига, пастга урадилар.

13. Чарх созандаларининг кунлаб, ашула айтишлари учун Зухра (юлдузи) кўлидаги доира чамбарагининг терисини ой шаклида ясаб олган.
14. Тир (Аторуд) юлдузи бир раммол (фолбин) дурки, Кўешнинг ғойиб бўлганига мотам тутиб фол очади, юлдузлар (унинг) бисоти (палоси) га фолбинлик ҳақи учун тангалар ташлайдилар.
15. Олти кезувчи (Зухал, Муштарий, Зухра, Миррих, Аторуд, Ой) баъзан Кўешни шарқ томондан дараклаб, ҳар томонга хабар юборадилар.
16. Чаққон фалак Жадй буржининг ҳалқасини найзаси учига илиб (олиб) жанг даштига отиб юборади.
17. Фалак зоҳиди (Муштарий) юлдузининг соф нурдан ажойиб жойнамози бўлиб, тунни ибодат билан бедор ўтказиш учун уни тўшаб олади.
18. Осмон қалъасининг соқчиси (посбони) бўлган (Зухал) юлдузи вазифасини бажаришга киришгач, машъалалар ёқиб, юқори оламини равшан қилади.
19. Шундай бир хангомада ўйинчоқ (кўғирчоқ) собит юлдузлар томоша қилиш учун саккизинчи фалак болохоналаридан ўзларини пастга отадилар.
20. Бир гуруҳ (тўда) юлдузлар азамат чарх хоҳиши билан ўзларини юқори поядан қуни пояга ташлаб юборадилар.
21. Чарх найрангбозлиги, осмон эса юлдузлари билан дунё томонга найрангли мактублар жўнатадилар.
22. Юлдузлар кексаю ёшнинг бедор ва беором кўзларига фароғат уйқусини келтирадилар.
23. Мен каби ҳижрон (айрилиқ) балосига мубтало бўлганлар мовий осмонга қараб «во ҳасрато!» дея наъра тартадилар.
24. Ишқсиз, вафосиз кишилар уйқуга чўмишади, аммо итлар ошиқларга вафо кўрсатиб, тонггача ғавғо қиладилар.
25. Қандай бахтли инсонларки, ўзларига уйқуни ҳаром қилиб, бундай кечада тун каби «ох» тартадилар.

26. Аввал ҳасратли кўз ёшларидан зоҳирларини таҳорат қилдириб
(поклаб) (сўнгра) ботиндаги сабрсиз жонларига оташ соладилар.
27. Улар ўзларини тақво меҳроби гўшасига ташлаб,
Тангри таоло даргоҳи тупроғига бошларини (саждага) қўядилар.
28. Оҳу ҳасратдан юлдузларнинг юзларига парда тортиб,
айрилиқ кўз ёшидан фалак тоқига зарар етказадилар.
29. Дил хилватгоҳи боғини тавоф қилишга киришганларида,
гўзал маъшуқа юзига номаҳрамлик пардасини ёпадилар...
30. Висол қурби (яқинлиги) бисотида бир лаҳза сокин бўлсалар,
фаришталар тоифасига муроса учун нигоҳ ташлаб қўядилар.
31. Иззату тамкин (виқор, ҳайбат) осмонида бир дам манзил
курсалар, титроқдан фалак аъзосига ҳаяжонлар соладилар.
32. Агар висол жамъи ишратгоҳига юзлансалар, дунё ва уқбо
(охират) бошига унутиш тупроғини сочадилар.
33. Солик йўлчилар кайси жойгаки қадам боссалар Фоний
(Навоий) улар йўлида тупроқ бўлиш давлатини орзу қилади.
34. Бу зулмат водийси ярмининг навбатн ўтди, қудратли
подшоҳлар гали келганда, катта ноғораларда овоз чиқарадилар.
35. Улкан ноғоранинг шовқин-суронию карнай бонги, нолаю
фарёдлардан юксак фалак тоқининг хамига қиёмат ғавғосини
соладилар.
36. Сурнай фарёдидан қиёмат сурининг ғавғоси турса (қўпса)
ҳам ўликдек уйкуга чўмганлар ғафлатдан кўзларини
очолмайдилар.
37. Бутга чўқиниш учун эрта турувчи кофирлар ноқус (катта
кўнғироқ)
ноласини тарсоларнинг ибодатхонасида жаранглатадилар.
38. Бу кўҳна дунёнинг Қуръонни куйдирувчи маст роҳиблари,
белларига зуннор боғлаб, бўйниларига хоч тақадилар.
39. «Лот» деган бутни ва «Аллоҳ йўқ» деган сўзни инкор қилувчи.
Комил инсонлар «илло» ва «Аллоҳ» сўзларини (ёнма-ён) қўшиб
«иллаллоҳ»,
яъни «...фақат ёлғиз Аллоҳ бор»лигидан гап-сўз қиладилар*

40. Субҳоналлоҳ! Тонгда азон айтувчилар ғайрат билан «Аллоҳу акбар» (Аллоҳ улуғдир!) такбирини шукуҳ ва баралла айтадилар.
41. Яна муғлар хароботининг риндлари тонгги шароб жомини ўртага қўйиб, май ичиш вақтининг режасини тузадилар.
42. Садоқатли ошиқлар майдан хушхол бўлган вақтларида, гоҳ-гоҳида кўзларини пинҳона ёр томонга ташлаб қўядилар.
43. Гул юзликларнинг гул каби ёқалари чоку ошиқлар боғ қушларидек беҳуд бўлиб, мастликдан шовқин-сурон кўтарадилар.
44. Фалак меъморлари чархнинг тийра (қоронғу) қасрини ёритиш учун зар сочувчи тонг нуридан тўшамалар тўшайдилар.
45. Шом қоралигига барҳам беришни гўзал қора зулфларга ҳавола қиладилар, тонгнинг хушбўй эгаларига ғавфо қилиш одатини топширадилар.
46. Тун қоронғулигидан хира бўлган дунё саҳнасига равшанлик бериш учун оламини мунаввар қилувчи тонгдан ҳайқириқлар соладилар.
47. Кундуз сўфийсининг ридоси тун остидан кўрпа сингари елкаларига чиқиб, кенгликларга ёйилиб кетади.
48. Тун зулматидаги юлдузлар дўли иссиқ машъалдан эриб, ёруғликлар сочадилар.
49. Тун қоронғулигидан уфқларнинг боши оғриган бўлса, пешонасига сандалдек шифобахш қизғиш булутларни босадилар.
50. Юсуфи мисрий жамолининг шамидан ёруғлик истаб (олиб), Шомнинг ваҳшатли зиндонига нур сочадилар.
51. Яширинган (тўсилган) офтобни кун томонга, йўқолган (ғойиб бўлган) Юсуфни Зулайхо тарафга келтирадилар.
52. Халқ тамоман ғафлат уйқусидан уйғонса, қиёматдагидек (маънан) ўлганларга тирилганлик муждасини етқарадилар.
53. Орзу-ҳавас қули бўлган ахлоқсиз фосиқлар, юз хил шошилиш билан либосларини ечиб, ўзларини сувга отадилар.
54. Камроқ ҳақиқий, кўпроқ тақлидчи бўлган ҳақпарастлар,

- масжидга бориб, ўзларини жойнамозга ташлайдилар.
55. Қилу қол аҳли (зоҳирий билим эгалари) рақибларини мулзам қилиш учун ҳар томонга югуришади, уйқудан уйғониб, кўзларини ювмасданоқ китоб жузларига қарайдилар.
56. Одамларнинг шайтонлари, яъни (диёнатсиз) савдо аҳлининг ҳар бири босмачилик қилиш учун ўзларини бозорнинг растаю дўконларига урадилар.
57. Савдо пайтида агар инсофлари ошиб-тошиб кетса, бўйрага зардан тўқилган деб тухмат қиладилар.
58. Қози даргоҳидаги кофирлар ушоққина кумуш учун юзлаб мусулмонларнинг хонумонларини барбод қилувчи фатволар берадилар.
59. Девон соҳиблари (сарой мирзолари) бўлган золимлар қаламининг ўткир учи билан агар «айн» (ҳарфи)да «қоф» (ҳарфи)ни кўрсалар («айн»ни) оёғидан чаладилар.*
60. Ҳамиятсиз пасткашлар шум ҳирслари туфайли орзуларининг ушалиши учун ўзларини одамларнинг эшигига ташлайдилар.
61. Ҳийлалардан мактаб болаларининг кўнгилларида изтироб бор,
улар келишмаган сўзлар айтиб кўзларини ҳар томонга гилдиллатадилар.
62. Аёлманд муҳтожлар касбу ризқ ахтариб, ошкор ҳар томонга: шаҳру қишлоқларга, дарбадар кезадилар.
63. Сафар юкини боғлаганлар манзиллари томон юриш қилиб, юкларини туширмасдан оту уловларини ўтлоққа қўйиб юборадилар.
64. Жонини қийновчи (ошиқ)лар шайдо жонларига ўт соладилар, яшиндек ўзларини тошу тиканлар устига ташлайдилар.
65. Ожизлик билан биёбон қумларидан ортиқ кўз ёшлар тўкишганда,
сел дарёси Макка водийсининг қумлоқларигача етиб боради.
66. Жонларини қўлларида тутиб, юзларига кумушдек ёшлар сочиб,
бошларини дину дунё қиблагоҳи (Макка) тупроғига қўядилар.

67. Икки жаҳон хожаси, пайғамбарлар фахри (Муҳаммад алайҳиссалом)нинг саҳобалари қуёшга, балки юксак Аршга (мартабаларининг улуғлигидан) соя соладилар.
68. (Пайғамбар) йўлидан чиққан ғубор (чанг)ни юлдузлар порловчи кўзларига суртадилар, изининг тупроғини нур таратувчи ўткир кўзларига жойлайдилар.
69. Муддао (Пайғамбарнинг) жаннатмонанд эшигини супуриш бўлса, хурлар (супуришга тайёрлаб) юзларига таралган, тоза зулфларини ташлаб қўядилар.
70. Жаннатдагиларнинг ниятлари (пайғамбарнинг) йўлига фақат соя солиб туриш эмас, балки (ифтихор билан) раъно қадларини жилвалантириб (нозланиб) турадилар.
71. Арш аҳли Меърож кечаси тулпор (буроқ)ининг пойига юлдуз дурлари билан безанган яшил ҳарир (нафис) матоли пояндоз тўшайдилар.
72. Фалаклардан ошиб ўтувчи Буроқига узанги боғлаганларида, эгар ёпинчиғи (жули)ни қуёшдану, эгарини Жавзо буржидан олганлар.
73. Агар душманлар юкларини Бухайро*ибодатхонасига туширсалар, бир неча йиллар олдин унинг (пайғамбарлик) қуёшини булутлар ортидан ҳам кўрадилар.
74. Қазо наққошлари (тақдир меъморлари) минглаб қуёшлар тарҳини чизсалар ҳам, гоҳ заминга қадам қўйсалар, юришни пайғамбар туясининг изидан бошлайдилар...
75. Пайғамбарлик овозаси ёйилишидан олдин рисолат (элчилик) ҳам, нубувват (пайғамбарлик) ҳам унинг зотига хос эди.
76. Дала-дашт туяқушлари сени иззатинг учун фаришталар (бошига) лутф ва меҳрибонлик соясини соладилар.

77. Мусхаф (Қуръон)нинг ғилофини жаннат матосидан тикиб,
думли юлдузлардан
туғмалар қадаб, уни Жавзо буржининг лавҳига**қўядилар.
78. Дарборингдаги висолга эришган қудратли даргоҳнинг эшик
қоровуллари Мусо (алайҳиссалом) олдига асо ташлайдилар.
79. Агар «Тоҳо» (оятининг абжад)*ҳисобига назар солсалар,
беш вақт намозинг пайтида тўққиз фалакнинг рукуъ қилганини
кўрадилар.
80. Бу ўн тўрт маъсумнинг барига бир хил улуғлик либослари
кийдирилган,
шунинг учун ҳам улар покликда ҳатто Яҳё (пайғамбар) ишига
халал етказадилар...
81. Шу маълумки, умматингни Нажмиддин (Кубро) сифат
авлиёлари
агар итга назар қилсалар, шубҳасиз унга жазба бағишлайдилар.
82. Остонангни шундай итлари борки, бир назар билан
Нажмиддин Кубронинг ишига юз раҳна соладилар.
83. Шавқинг тиғидан шаҳид бўлганлар тобути остида шараф учун
ҳар
нафас юзлаб Масихо (Ҳазрати Исо)дек кишилар ўзларини
ташлайдилар.
84. Ҳикматли амрингни бажариб, ўқ-ёй отувчи болалар, табиблар
(даволайдиган) жароҳатнинг илдизига юзлаб (шифобахш) ўқ-ёй
отадилар.
85. Лашкаринг сафидаги «изо жоа»**(оятлари) сатрига кўзлари
тушганда,
уларга илоҳий фатҳу нусратнинг яқинлигини кўрадилар.
86. Қудрат тикувчилари қўшиннинг байроғини тиксалар, учига
боғланадиган парча латтасига «инно фатаҳно»***(албатта биз
фатҳу
зафар бердик...) оятини ёзиб зийнат берадилар.
87. Отингни хира чангини Арш (фаришталари) димоғу кўзларига
ҳам хушбўй мушк, ҳам тўтиё қиладилар.

88. Юксак тоғлардан етадиган офат, тиғингдан зафар
истовчиларнинг
душманга отган бир мушт тупроғидан етган офатчалик
бўлмайди.
89. Қудрат котиблари нома битиб, сарлавҳа чеккасида туғро
(махсус қайдли ёзув) қўйганларидек (ислом)дини ҳақидаги
илоҳий
фармонда унинг қиёматга қадар ҳукмронлиги махсус қайд
этилган (тасдиқланган).
90. Ровийлар саҳиҳ (тўғри, ишончли) ҳадисларингни Макка
сарҳадларидан Бухорога қадар қайта-қайта, бобма-боб ёзиб
чиқадилар.
91. Ходимларнинг хурмо суякларидан тасбиҳ доналари қилиб
олсалар,
одам доналарининг ҳар бири Шайтон тузоғидан эмин бўладилар.
92. Қушлар ўзларини Анқо (қуши)нинг олднга ташлаганидек,
Аршга парвоз қилувчилар ҳам ўзларини сенинг йўлингга (фидо
этиб) ташлайдилар.
93. Эй Аллоҳнинг расули! Ҳолимга назар қил, ахир, ою қуёш
гарчи юксакларга нур таратсада, пастликларга ҳам таратади.
94. Подшоҳлар байрам кунлари эркак шерларни (томоша қилиб)
кўз тикадилар, лекин итларинг (ошиқларинг)ни кўрганда,
ўша лаҳза кўнгул тикадилар (кўнгул берадилар).
95. Қачонгача шайтонлар тўдаси ошуфта (паришон)
кўнглумга дам-бадам юз хил васвасалар солади?
96. Исо нафаслар баъзи-баъзида насроний хаста (бетоб)лар
ҳолига
марҳамат кўзи билан боқсалар ажаб эмас.
97. Аммо шу қадар хастаманки, юзлаб Масиҳ (Исонафаслар) менга
илтифот қилиб, даволасалар ҳам яшашимнинг имкони йўқ.
98. Лекин (эй пайғамбар), агар сенинг эҳсон шарбатхонангдан
бир
томчи бу нотавон хастанинг томоғига томизсалар

99. Уша он Исонафас нутқдан икки юз ўлик тирилик, ўз руҳларини оёғим остига тавалло қилиш учун ташлайдилар.
100. Уша нафас билан наътинг (мадҳинг)ни шу қадар таърифлайки, юқори (осмон)даги малаклар (эшитиб) руҳларидан кечиб юборсинлар.
101. Наътинг ҳақида бир ҳарф ёзсам, фаришталар уйқуни ҳаром қилган кўзлар қорачиғидан сиёҳ қилиб нуқтасини қўядилар.
102. Агар лабташна (чанқоқ)ларнинг қуриган, ранж тортган ҳалқуми (томоғи)га бундан наътинг зилол (сув)идан бир қатрасини томизсалар
103. Сўнгра уларнинг оғиз сувини ер остида унутилган жасадларнинг хокларига суртсалар, улар қайта тириладилар.
104. Агар (бу наът-қасидани) «Айн ул-ҳаёт» деб атасам арзийди, чунки халқ унинг насими (шабадаси)дан ўлган жисмларга тоза жон (руҳ) бағишлайди.
105. Қасида байтларини аниқлашда «Оби бақо» (ибораси)нинг имлоси (абжад ҳисоби)га назар солсалар, байтлар сонининг унга тенглигини кўрадилар.
106. Ё Раб! Гуноҳқорларни аямай дўзахга соладиган у кун (қиёмат)да ҳабибинг (Муҳаммад алайҳиссалом) дан менга шафоат еткар, (насиб қил).

III. «ТЎҲФАТ УЛ-АФКОР» 18 ТАТАББЎЪИ «ДАРЁИ АБРОР»

1. Оташин лаъле, ки тоқи хусравонро зевар аст, Ахгаре баҳри хаёли хом пухтан дар сар аст.
2. Шаҳ, ки ёд аз марг н-орад, з-ўст вайронии мулк. Хусрави бе оқибат хусри билоду кишвар аст.19

3. Қайди зинат мусқити фарру шукӯҳи хусравист,
Шери занҷирӣ зи шери беша камсавлаттар аст.
4. Лозими шоҳӣ набошад холӣ аз дарди саре,
«Кӯси шаҳ холию бонги ғулғулаш дарди сар аст».
5. Бо даҳони хушку чашми тар қаноат кун аз он-к,
«Ҳар ки қонъ шуд ба хушку тар шаҳи баҳру бар аст».
6. Хоҷа дил дар вачҳу сар афқанда пеш аз фикри ахз,
Садр аз баҳри тамаъ биншаста чашме бар дар аст.
7. То бувад шайхи риёй нуктагӯ дилрост ранҷ,
То шиторо ях бувад, урён зи сармо музтар аст.
8. Ақл хандад ҳар чи гӯянд аҳли зарқ аз воқеа,
Ханда орад ҳарки хоб андар фасонагустар аст.
9. Воизу томеъ—гадои нон бувад, фарқаш ҳамин,
К-ин ба зери минбар омад, он фарози минбар аст.
10. Тухми расвой диҳад бар донаи тасбеҳи зарқ,
Оре-оре, дона чинси хешро боровар аст.
11. Фиқҳро чун иллати макру ҳиял сазад фақеҳ,
Не фақеҳ аст он, ки ҳафри иллати фиқҳ андар аст.
12. Қозии пурҳила ояд бо сичилли пургувоҳ,
Маҳзи кизб аст аз барои чаргагӯй маҳзар аст.
13. Чониби чавр ар бигирад аҳл бешак қоҳил аст,
Қоҳил ар ёбад халос аз қаҳл, илмаш мазҳар аст.
14. Раҳравони боркашро саҳл доношоми фақр,
Дар даҳони ноқа хори хушк хурмои тар аст.
15. Лофи беваҷҳи ҳақим омад ба назди аҳли дил,
Офати беҳад бар Афлотун агарчи афсар аст.
16. Нуктаи нодон зи баҳри ришханди ў накуст,
Мӯҳраи хар дархури тазйини афсори хар хаст.
17. Ҳар шаб ахтар бин чу буме чашм сар дӯхта,
То чи кизб орад бурун гар худ ҳама Бӯмаъшар аст.
18. Чарх маълулест к-аз вай воҷиб омад эҳтироз,
К-аш бар аъзо ҳар тараф холи сафед аз ахтар аст.
19. Гунбади ахзар, ки хунрезист кораш, дур нест,
Барги ҳино ахзар омад, лек рангаш аҳмар аст,

20. Душман аст аз доғи озор он ки ҳастат луқмахўр,
Ханҷар аст аз нуқтае онро, ки гўи ханҷар аст.20
21. Сифла гар мирад паи иксуну атлас дур нест,
Ҳаст аз баҳри кафан кирме, ки абрешимгар аст.
22. Раҳравонро фоқаву неъмат кунад манъи сулук,
Асби раҳ он аст, ки ў на фарбеҳу на лоғар аст.
23. Чин ба рўе нафганад шиддат, ки шахсашрост ҳилм,
Мавҷ азобе н-оварад сарсар, ки номаш мармар аст.
24. Неши тардоман бувад ҳар мўи марди гармрав,
Ҷони батро ҳар паре аз боли шоҳин ханҷар аст.
25. Марди пурмаънй чи гар бинй ҳақираш пешвост,
Пеши ў кам, бал ду марворидро як музмар аст.
26. Марди раҳбинро дили махфинамо в-он Ҷоми Ҷам,
Хизрро оби ҳаёт оинаи Искандар аст.
27. Гар шараф н-аз ашқу сўзи дил, бувад бар ҳамсарон
Шўшаи ях шамъи кофурист, бал софитар аст.
28. Тавъамони бад бувад монанд чун наҳсу начас,
Зодаи неку мушобеҳ чун абиру анбар аст.
29. Мулки дил пиру ҷавонро ҳаст ободон зи ишқ,
Бонии Марви куҳан Санҷар зи нав ҳам Санҷар аст.21
30. Ранги зарди ошиқи фонй бувад аз тири ишқ,
Ҳамчу сафро, к-аш алиф шинад ба паҳлу асфар аст.
31. Нест саргардони баҳри ишқро ҳоҷат ба қайд,
Киштии гирдобро гирдоб некў лангар аст.
32. Дил зи беишқй сияҳ бошад, зи ишқ оташфишон,
Ҳаст аз сардй зугол он, к-ў зи гармй ахгар аст.
33. Маснади иқболи ошиқ гулхани девонагист,
Фарши санҷоби самандар тўдаи хокистар аст.
34. Нозири қасри бутон ушшоқи зор аз ҳар тараф,
Чун асирони араб гирди ҳисори Хайбар аст.
35. Ақлу ганҷи некномй ишқу ҳар дам оламе,
Хонадорй кори зан, лашкар насиби шавҳар аст.
36. Мардро хатти начот амвоҷи хуноби дил аст,
Риндро ҳирзи қадаҳ арқоми даври соғар аст.

37. Хораи хоре асиронро ба болин муттакошт,
Чомаи хунин шаҳидонро ба паҳлӯ бистар аст.
38. Мардро як манзил аз мулки фано дон то бақо,
Меҳрро якрӯза раҳ аз Бохтар то Ховар аст.
39. Сифларо ҳар нақд, к-андар даст дорад, боқӣ аст,
Хуфтаро ҳар айш, к-андар хоб бинад, бовар аст.
40. Даллаи пурҳила, к-аш шӯхест ҳар сӯ чилвагар,
Лӯъбатакбозист, инак хаймаи ӯ чодар аст.
41. Деви раҳзан дон, на зан, он к-ӯ ба чашмат чун парист,
Даври китфи ӯ ду бол афганда атфи меъҷар аст.
42. Бар сари амволи мадфун золими нақшинқабо,
Бар фарози ганҷ бо чилди мунаққаш аждар аст.
43. Тоҷи зар бигзор, эй музиву наздикӣ гузин,
Қурб мемонад чу шуд айне, ки ақрабро сар аст.
44. Зарбати мард омад инак, он ки озар хонияш,
Бе зар Иброҳимро тоҷ асту бо зар Озар аст.22
45. Бармакаш теғи забон ҳар дам, к-аз ин рӯ шамъро,
Сар буранд арчи ба фарқ аз шӯъла заррин миғфар аст.
46. Бегуноҳро сохта озурда аз теғи забон,
Нотавон кардан рағи беранҷро аз наштар аст.
47. Ҳокими норостиро оқибат саргаштагист,
Давр гардад бе алиф онро ки гӯй довар аст.
48. Хокиён дар нои болотар зи ҷабборон, ки мӯр
Беҳ хиромад бар манор, аз шер агарчи аҳқар аст.
49. Золиму одил на яксонанд дар таъмири мулк,
Хук дигар дар шиёри мулку деҳқон дигар аст.
50. Мулкро аз мавкаби ду шаҳ вазад боди футур,
Чун зи қайсар қайсар омад, нукта ҳосил сарсар аст.
51. Дил, ки набвад ҷамъ дар мадди ҳаёташ, кӯтаҳист,
Аз парешонӣ қасираш хонӣ, он к-ӯ қайсар аст.
52. Марди косибро зи ранҷи касб бар каф обида,
Шуд далели гавҳари мақсуд, к-аш даст андар аст.
53. Шуд сироти мустақими сачдасозон ростӣ,
Шоҳроҳи раҳрави хома хутути мистар аст.

54. Аз бидоят ҳар чӣ овардӣ, ба мурдан он барӣ,
Дар туфулият чӣ омӯзӣ, ба пирӣ аз бар аст.
55. Мард аз зан кам на дар гавҳар чи гар бошад ҳақир,
Дур зи байза кам на дар қимат агарчи асғар аст.
56. Меҳнати ифлоси муфрит дар гаронӣ Қоф дон,
Қоф чуи шуд фоқа бсҳад гашт в-ин мустанкар аст.
57. Аҳли ҳимматро зи ноҳамвориин гардун чӣ бок,
Сайри анҷумро чӣ ғам, к-андар замин чӯю ҷар аст?
58. Нест бархӯрдан зи қавли ҳилагар чун қавли рост,
Тарраи фолизи бозигар на чун барзигар аст.
59. Зиллат омад ҳосили хоин, ки мушон чун кунад,
Байзадуздӣ он яке, занбаркаш ин як занбар аст.
60. Чашм бар моли фақиронанд уммол ар барад,
Шоҳсириштон мол мемонанд, ки қути лашкар аст.
61. Маънии ширин бувад ширин, чи гар сода-ст лафз,
Ҳам шакар бошад шакар, бе нуқта гарчи суккар аст.
62. Ишқ асфалро ба чашм аъло дарорад ҷилвагар,
Шамъро қомат бари парвона сарви Кашмар аст.
63. Эй, басо нуқсон, ки дар зимнаш бувад як навъ суд,
Чун дафи лули дарид аз баҳри маймун чанбар аст.
64. Бар мапар аз авчи рифъат, к-андар ин дайри кӯҳан,
Бар фарози Исӣ аз анҷум ҳазорон шабпар аст.
65. Олами дилро чи ҳоҷат зевар аз чархи кабуд,
Гулшани Фирдавсро зинат на аз нилуфар аст.
66. Ҳар ки дӯзад чашм бар зар, ҳамчу абҳар чашми ӯ
Лоиқи нӯги синон монанди чашми абҳар аст.
67. Чашми комил чашмаи Хизр асту бошад ҳарду айн,
3-ин ду ҳар якро касе к-ӯ ёфт, умри бемар аст.
68. Он ки дил бандад ба зар аз фақр, бошад ризқи маҳз,
В-он чи дар ризқаш бувад аз фақр, фақри бефар аст.
69. Аз шараф дандонаи фарши гадоӣ фақр дон,
«Кунгури айвони шаҳ аз кохи кайвон бартар аст».
70. Баҳри мусҳаф кунгури раҳле, ки созанд аҳли ҷоҳ,
«Рахнаҳо дон, к-аш ба девори ҳисори дин дар аст».

71. Монеъи фақр аст шахро муддао, инак зи сар
Он чи нав дар дорад, андозад ба хокаш бар дар аст.
72. Раҳ сӯи Ҳақ беҳад, аммо ҳаст ақраб роҳи фақр,
Баҳри он-к «Ал-фақру фаҳрӣ» гуфтаи пайғамбар аст.23
73. Андар ин раҳ он ки дорад гом бар гоми расул,
Аршпарвозест, к-ӯ ҳам роҳрав, ҳам раҳбар аст.
74. Ҳомии шаръи набӣ Ҷомӣ, ки ҷоми шаръро,
Дошта бар каф лаболаб аз шароби Кавсар аст.
75. Он ки аз илми фузун аз ҳад набиरो ворис аст,
Балки аз қавли набӣ пайғамбаронро ҳамбар аст.
76. Равзаи раъйи мунираш гулшане дон, к-аш зи лутф,
Қатраи рухсораи ҳар барг меҳри анвар аст.
77. Гулшани табъи рафеаш равзае дон, к-аз шараф
Тугмаи пероҳани ҳар гул сипеҳри ахзар аст.
78. Чарх аз илмаш фитад як сӯ, куҷо ҷоми ҳубоб?
Зарфи дарёро паи сарпӯш будан дарх(в)ар аст.
79. Хотираш дурӯҳои маъниро бувад шоиста дурҷ,
Чарх баҳри ахгари анҷум муносиб маҷмар аст.
80. Зояд аз килкаш ҳама абкори маънӣ гӯиё,
Ум, ки дар хома-ст бикри маънияшро модар аст.
81. Бикри маънӣ холати ҷонбахш агар зодаш чи дур,
Шуд набера Исӣ он касро, ки Марям духтар аст.24
82. Илми рояш аз дилам сар зад бад-ин сон, к-абр сӯхт.
Оташ андар пунба н-аз оина, к-аз тоби х(в)ар аст.
83. Оқиз аз теъдоди авсофи камоли ўст акл,
Анҷуми гардун шумурдан кай тариқи аъвар аст?
84. Динпаноҳо, аҳли дӯзахро чу уммеди биҳишт,
Ҷони хокиро ҳавои васли он хоки дар аст.
85. Коласон, к-андар даруни ғунча афтад, муддатест,
К-орзуи дурри фақрам дар дили ғампарвар аст.
86. Подшоҳе, к-аш гадои фақр гаштан орзуост,
Чун гадое бошад он к-аш подшоҳӣ дар сар аст.
87. Орзуи мурданам дар зулмати ҷонбахши фақр,
3-орзуи мурда сӯи зиндагонӣ аксар аст.

88. Тухми идборам дамодам дарди дил бор оварад,
Айб набвад гар бад-ин сон донаро з-инсон бар аст.
89. Бар тан аз наълу алиф танҳо на дардам шуд аён,
Бас, чароҳат з-он камону тирам андар пайкар аст.
90. Як назар афкан, ки мустасно шавам з-абнои чинс,
Саг, ки шуд манзури Наҷмиддин сагонро сарвар аст.
91. Шамъи ҳиммат ғурфаи ғамро ба мақсад мўмиёст,
Нури ахтар киштии шабро ба соҳил раҳбар аст.
92. Дар татаббуъ кардани ин назм озодам зи таън,
Тобеи суннат бувад ҳар к-ӯ набиро чокар аст.
93. З-илтифотии хотират ин нуктаи ширин марост,
Ҳамчунон к-аз партави хуршед найро шаккар аст.
94. Дар адад абёти ӯ сад кам як омад, гўиё
Ҳар якеро равнақ аз як номи ҳайи акбар аст.
95. Месазад ҳар байти ӯ гар гўямаш Байтуллаҳ аст,
Аз матонат в-аз либоси асвадаш, к-андар бар аст.
96. Лек қанби чарх к-ӯ бошад хусусан пурнучум,
Ҳуққае чу-бвад гирифтам, пур зи дурри азҳар аст.
97. «Тўҳфат-ул-афкор» агар номаш ниҳам навбад аҷаб,
Тўҳфа наздат чун зи баҳри фикратам ин гавҳар аст.
98. Гашт «Явми чомеъи шаҳри раҷаб» таърихи он,
Турфатар, к-он моҳу рўз итмоми ўро мазҳар аст.²⁵
99. Толибони рубъи маскунро зи зилли олият,
Файз бодо, то мақоми меҳр чорум манзар аст.

III. «ТУҲФАТ УЛ-АФКОР» (ФИКРЛАР ТУҲФАСИ) «ДАРЁИ АБРОР»ГА ТАТАББУЪ

1. Подшоҳлар тожидаги қип-қизил лаъл — бошда хом
хаёл пиширувчи (етилтирувчи) бир чўғдир.
2. Ўлимни эсламайдиган подшоҳнинг мамлакати вайрон бўлади,
оқибатсиз шоҳ (Хусрав каби) юртига зиён келтиради.
3. Зеб-зийнатга ҳирс қўйиш шоҳона шон-шавкатни барбод этади,

ўрмон шерига нисбатан занжирбанд шернинг савлати кўримсиздир.

4. Шоҳнинг бош оғриғидан холи бўлиши маҳолдир,
«Катта ноғоранинг ичи бўшу ғавғоси бошни оғритади».

5. Қуриган оғиз ва намли кўзга қаноат қил, хўлу қуруққа қаноат қилган қуруқлик ва денгиз подшоҳидир.

6. Хожа бир нарса олишдан олдин андиша қилиб, хижолат чекади, қози тамаъ қилиб, эшикка мўлтираб туради.

7. То риёкор шайх сафсатасини бас қилмас экан, кўнгил оғрийверади,

то кишнинг совуғи кетмаса, яланғоч киши изтироб чекаверади.

8. Ҳийлагарлар гапириб берадиган ҳар қандай воқеадан ақл кулади,

тушида афсона айтувчи (алаҳсировчи) одам кулги қистатади.

9. Таъмагир воиз — нон тиловчи гадога ўхшанди, улар ўртасидаги

фарқ—бири минбар устида, бошқаси минбар остида бўлади.

10. Риёкорлик тасбеҳининг доналари расволик уруғини ундиради,

дарвоқе, уруғ ўз жинсига мансуб мева беради.

11. Фақиҳ (шариат олими) фикҳ (шариат илми)ни макр-ҳийла қуроли

қилиб олса, у фақиҳ эмас, фикҳ касалига мубтало бўлган кишидир.

12. Ҳийлагар қозининг кўп шоҳидлар гувоҳлигида гувоҳномани тўлдиргани ёлғондир, гувоҳнома қозининг мартабаси учун керакдир.

13. Жабру жафо йўлини тутган эл, шубҳасиз, жоҳилдир, жоҳил жаҳолатдан қутулдими, демак, илм ҳосил қилибди.

14. Сулук юкини кўтарувчи ҳаммолларга фақрликка чидашни осон

деб билгин, туяга оғзидаги қуриган тикан янги, тоза хурмодек туюлади.

15. Орифлар наздида донишманднинг ўринсиз лофи,

Афлотун бошига тож, бўлса ҳам, бало-офатлар келтирувчидир.

16. Эшакмунчоқ эшак нўхтасини безашга муносиб бўлганидек, нодоннинг сафсаталари ҳам уни масхара қилишга арзийди.

17. Ҳар оқшом юлдузга боқсанг бойўғлидек сенга тикилиб туради,

ўзи алдоқчи бўлган юлдузлар қандай шумлик келтириши мумкин?

18. Чарх бир хастадурким, ундан эҳтиёт бўлиш лозим.

Чунки, аъзосининг ҳар тарафида юлдузлардан оқ хол (доғлар) бор.

19. Кўк гумбаз (фалак, осмон)нинг иши қон тўкишдан иборатдир, ҳинонинг ҳам барги кўку аммо ранги қизилдир.

20. Луқмахўр бўғзинг озор берувчи душманингдир, сен ханжар (бўғиз, ҳалқум) деганинг нуқталардан ясалган ханжардир.

21. Агар разил (пасткаш) одам атласу шоҳи (либослар) кийиш учун умрини барбод қилса ажабланмаслик керак, пилла қурти ҳам ўзига ипакдан кафан тўқийди.

22. Тариқат йўлчиларининг сулукига бойлик ҳам камбағаллик ҳам монe бўлади, сафар оти на семиз, на ориқ бўлиши керак.

23. Сулук машаққатлари ҳалим одамнинг пешонасига ажин сололмайди,

кучли шамолдан ҳосил бўлган тўлқин сувдан мрамарни чиқариб ташлолмайди.

24. Ўрдак жонига қарчиғай қанотининг ҳар бир пати ханжар бўлиб

ботганидек, солик баданидаги ҳар бир тук фосиққа аламли ниш бўлиб қадалади.

25. Оқил киши фақирларга пешволик қилса ҳам камтарлик қилади,

икки марваридни бир ерга пинҳон қилгандек (яхшилигини яширади).

26. Йўлбошчи (муршид)нинг яширин нарсаларни кўрсатувчи дили

гўё жоми Жамдир, Искандар оинаси Хизрга оби ҳаёт (тириклик суви)дир.

27. Кўз ёш ва қалб изтиробидан шараф бўлмаса, хотинларингга ях сумалаги кофурий шамъ каби балки унданда софроқ туюладн...

28. Наҳс ва нажас кабилар ёмонликдан туғилган эгизаклардир, яхшиликдан туғилганлари мушку анбарга ўхшайди.

29. Ёшу қарининг кўнгли ишқ билан ободдир, қадим Марв бинокори

(султон) Санжар, (ёдгорликлари туфайли) ҳар доим ҳам Санжардир.

30. Сафро сўзидаги «алиф» биқинига ўқдек қадал-са, асфар (сап-сариф)

бўлгани каби фоний ошиқнинг юзи ишқ ўтидан сарғайгандир.

31. Ишқ денгизида саргардон бўлган ошиққа кишаннинг ҳожати йўқ,

гирдобдаги кемага гирдобнинг ўзи яхши лангардир.

32. Ишқсизликдан кўнгил қаро бўлса, ишқ туфайли ўтлар сочади, совуқликдан кўмир, иссиқликдан чўғ бўлади.

33. Ошиқнинг иқбол тахти девоналик гулханидир, самандарнинг кулранг тўшамаси бир тўда кулдир.

34. Санамлар қасрининг назоратчилари ҳар тарафдан келган интизор ошиқлар бўлиб, улар худди Хайбар

қалъаси атрофида турган араб асирларига ўхшайди.

35. Ақл — яхши ном чиқаришнинг хазинаси, ишқ — улуғ бир олам,

рўзғор тутиш — хотин иши, лашкар бўлиш эрнинг насибасидир.

36. Чин орифнинг нажот хати — юрак хуноби (қон суви)нинг тўлқинлари

бўлиб, ринднинг қадаҳ тумори (дуоси) май пиёласи атрофидаги хатлардир.

37. Хорлиқ харсанги асирлар суянадиган ёстиқ бўлиб, қонли кийим шаҳидлар ёнбошига кўрпа-тўшак (кафан)дир.

38. Ҳақиқий орифга фано мулкидан то бақо мулкигача бир манзил деб бил, қуёшга шарқдан ғарбгача бир кунлик йўлдир.

39. Хасис одам қўлидаги ҳар бир ақчасини абадий деб ўйлайди, ухлаган одам тушида кўраётган ҳар қандай кайфу сафоларга ишонади.
40. Ҳийлагар, маккора хотин ҳар тарафга шўх жилва қилади. У бир найрангбоз — қўғирчоқбоздурким, унинг капаси чодиридир...
41. Кўзингга паридек кўринган хотинни йўлдан оздирувчи шайтон деб бил, елкаси атрофидаги икки қаноти (қўли) ёпинчиғининг шерозасидир.
42. Кўмилган моллар бошида ўтирган нақшин либосли золим, хазина устида ётган олачипор аждардир.
43. Эй золим жафокор, олтин тождан кеч, Ҳаққа яқинлик йўлини танла, «ақраб» (чаён) сўзининг бошидаги «айн» ҳарфини олиб ташласанг, «қурб» (яқинлик) қолади.
44. Сен «озар» дейдиган бу оловранг зарни ҳиммат аҳли тегиб ўтадилар, зарсиз Иброҳим (пайғамбар) тождор унинг бутпараст отаси — Озар зарли эди...
45. Ҳар доим тилинг тиғини тортавермаки, шамнинг бошида шуъладан олтин дубулғаси бўлса ҳам бошини кесадилар.
46. Гуноҳсиз одамга тил тиғи билан озор бериш, соғ томирга ништар уриб, дармонсиз қилган кабидир.
47. «Довар» сўздан «алиф» ҳарфи кетса, «давр»га айланганидек, адолатсиз ҳоким оқибат саргашта бўлур.
48. Хоксор кишилар даражада жаббор (жабр қилувчи)лардан юқори турадилар, чумоли шердан ўта кичик бўлсада, минорада қулай юради.
49. Юртни обод қилишда золим ва одил подшоҳ тенг (баробар) эмас, ерни шудгор қилишда чўчқа бошқаю деҳқон бошқа.
50. Мамлакатга икки подшоҳнинг хос мулозимларидан хароб этувчи шамол эсади,

«қайсар», «қайсар» сўзидан «қай» олиб ташланса, «сарсар» (кучли бўрон) қолади.

51. Подшоҳ ҳаётининг узайишидан кўнгил тўлмаса, ноқислик пайдо бўлади,

паришонликдан «қасир» (қисқа) сўзини «қайсар» (подшоҳ) деб ўқийсан.

52. Касб машаққатидан касибнинг қўлида пайдо бўлган қабарик, мақсад гавҳарининг қўлга киритилганлигидан нишонадир.

53. Сажда (ибодат) қилувчиларнинг сироти мустақим (Ҳақ йўл)дан юрганлик аломати тўғрилиқдир, саёҳатчи қаламнинг катта йўли — чизғич хатлар (чизиклар)идир.

54. Бошда нима ҳозирлаган бўлсанг, ўлганингда (охиратда) ўшани олиб кетасан,

ёшлиқда нима ўрганган бўлсанг, қариликда ёдингда турган бўлади.

55. Эр бечораҳол бўлса ҳам, хотиндан кам эмас, дурнинг қиймати паст бўлса ҳам, тухумдан кам эмас.

56. Ҳаддан ортиқ камбағаллик меҳнатини Қоф тоғидан оғир деб бил,

«қоф»—«фоқа» камбағаллик сўзига айланса, жуда хунукдир.

57. Ҳиммат аҳлига фалакнинг нотекислигидан не зарар?

Юлдузлар сайр этганда ерда анҳору жарлар бўлса не ғам?

58. Ҳийлагарнинг сўзидан рост гапдек фойдаланиб бўлмайди, масхарабоз

полизидаги сабзавотлар деҳқон полизидаги сабзавотлардек эмас.

59. Хоин тубанлик билан ҳосилни қўлга киритади.

Тухум ўғирлайдиган сичқонлар худди шундай қиладилар:

бири занбар бўлиб ҳосилни бағрига босиб олади.

Иккинчиси занбар ташувчи бўлиб уни судраб кетади...

60. Амалдорларнинг кўзи камбағалларнинг молидадир шоҳпарастлар

лашкар овқати баҳонасида уларни олиб кетадилар ва мол йиғадилар.

61. Лафзи содда бўлса ҳам «ширин»нинг маъноси шириндир,

нуқтасиз «суккар» ёзилса ҳам шакар шакар бўлади.

62. Ишқ тубан кишини ҳам кўзга олижаноб қилиб кўрсатади, парвонага шамнинг қомати Кашмир сарви (гўзали) кабидир.

63. Кўп нуқсонлар борки, ичида бир нави фойдалар ҳам бўлади, лўлининг ёрилган чирмандаси маймун учун ўйнайдиган чамбарагдир.

64. Бу кўҳна дунёда юксакларга интилиб, манфаат изламаки, Исо алайҳиссаломдан юқорида юлдузлардан минглаб кўршапалаклар бор.

65. Кўнгил оламига зангори олам зийнатининг ҳожати йўқ, Фирдавс гулшанининг безаги нилуфардан эмас.

66. Кимки, наргис кўзидек зарга кўз тикса, кўзи наргис кўзидек найза учига муносиб бўлади.

67. Комил инсоннинг кўзи Хизр чашмасидир, ким-ки бу икки чашмадан бирини топса, абадий ҳаётга эришган бўлади.

68. Кимки, зарга кўнгил қўйса, фақрлик (мақоми) дан қуруқ қолади,

ризқида фақирликдан улуш бўлса, бу — дабдабасиз фақирликдир.

69. Фақирликни гадолик тўшанчисининг четлари шарафидан деб бил,

подшоҳ айвонининг кунгураси Зуҳал (Сатурн) қасридан баландроқдир.

70. Мансабдорларнинг Қуръон қўйиш учун яساتган лавҳларининг кунгураси дин қўрғони девори эшигининг рахналаридир.

71. Подшоҳ фақирликка монё бўлувчи нарсалардан халос бўлишни истаса,

тадбири шуки, тасарруфидаги барча молларини қайтадан тупроққа ташласин.

72. Ҳаққа олиб борадиган йўллар кўп, аммо тез элтувчи ва яқин йўл—фақр йўлидир, шунинг учун ҳам пайғамбар «алфақру фаҳри» (фақирлик фаҳримдир) деган.

73. Бу (Ҳаққа элтадиган) йўлда пайғамбар билан изма-из борган киши

Аршга парвоз қилади, чунки у (пайғамбар) йўл юрувчи ва йўл бошловчидир.

74. Пайғамбар шариатининг ҳомийси бўлган Жомий, Кавсар шаробидан

лаболаб тўлдирилган шариат қадаҳини қўлида кўтариб турибди.

75. Илмининг ҳаддан ортиқлигидан у пайғамбарга ворисдир, балки набининг ҳадисига кўра у пайғамбарлар кабидир*.

76. Равшан фикрининг боғи бир чамандурки, ҳар бир япроқ юзидаги томчи латофатда нурли қуёшдир.

77. Юксак табиатининг гулшани шундай шарофатли бир боғдурки,

ҳар бир гул қўйлагининг тугмаси ям-яшил осмондир.

78. Илмининг кўплигидан чарх ҳам четга чиқиб туради, қаердан ҳам

кўпикли қадаҳ дарё идишига қоп-қоқ бўлишга арзисин.

79. Унинг хотираси маъно дурларига муносиб қутича бўлганидек, чарх юлдузлар чўғига муносиб манқал (оташдон)дир.

80. Барча бокира (асл ва тоза) маънолар унинг қаламидан туғилади,

гўё қаламга оналик қилган, бокира маъноларга ҳам онадир.

81. Бокира маънолар жонбахш ҳолатлар вужудга келтирса, ҳеч боки йўқ, қизи Марям бўлган кишига Исо(пайғамбар) набирадир.

82. Фикрининг илми қалбимда порлаб, гўё булутни ёндирди, пахта ойнадан эмас, қуёш ҳароратидан куйиб кетади.

83. Ақл унинг мукаммал сифатларини санашдан ожиз, бир кўзи кўр одам осмон юлдузларини қандай санаб тугатади?

84. Эй дин ҳомийси — пайғамбар! Дўзах аҳли жаннатни умид қилганидек,

хоксорлар жони эшигинг тупроғига етишишни ҳавас қиладилар.

85. Ғунча ичига тушган шабнамдек, бир неча муддатдан бери ғампарвар кўнглимда фақирлик дуррининг орзуси тушган.

86. Фақр гадолигини истаган подшоҳ, подшоҳликни орзу қилган гадо кабидир.

87. Тирикликни орзу қилган ўликдан кўра,
жонбахш фақр зулматида ўлмоқлик орзуйимдир.
88. Бахтсизлигим уруғи узлуксиз дил дарди мевасини
беради, уруғ қандай бўлса, ўшандай ҳосил бериши айб эмас.
89. Танамда фақат тақа ва алиф доғидан дардим аён
бўлгани йўқ, кўпинча ўқ-ёйдан баданимда жароҳатлар пайдо
бўлган.
90. Бир назар сол, жинсдошларимдан айрилиб турай. Нажмиддин
Кубронинг назарига тушган ит итларга сарвар (бошлиқ, етакчи)
бўлди.
91. Ҳиммат шами, ғам кулбасида мақсадга улаштирувчи
мумиё (даво) бўлса, юлдуз нури тундаги кемани соҳилга
еткарувчи раҳбар (йўл бошловчи)дир.
92. Бу назм (қасида)ни татаббуъ қилганим учун таънадан
йироқман,
зеро кимки, пайғамбарга чокар (хизматкор) бўлса, суннатга
эргашган бўлади.
93. Қуёш нуридан най (қамиш)да шаккар (пайдо) бўлганидек,
хотирингни илтифотидан бу ширин нукта (нозик маъноли
сўз)лар ҳосил бўлди.
94. Қасида байтларининг сони бир кам юз бўлиб, ҳар бир байтига
боқий ва тирик бўлган Аллоҳнинг бир номидан равнақ етгандир*
95. Қасиданинг ҳар бир байтини Байтуллоҳ (Каъба) десам
арзийди, чунки эғнида матонатдан тикилган қора либос бор.
96. Лекин у, хусусан юлдузлар билан ғужғон чархнинг ёнбошида
бўлса, порлоқ дур тўла қутичанинг эгаси бўлсам!
97. Номини «Тухфат ул-афкор» десам, ажабланадиган жойи йўқ,
ҳузурингга фикрим денгизидан бу гавҳарни тухфа қилиб
келтирдим.
98. Қасиданинг ёзиб тугалланиш тарихи «Явми жомеъи шаҳри
ражаб»
бўлди, ажабки, у ою кун ҳисоби унинг ниҳоя топганига
мазҳардир.
99. То Қуёш тўртинчи осмондан нур сочиб турар экан,

ер юзида толибларга олий соянгдан файзлар етаверсин!

III. «ТЎҲФАТ УЛ-АФКОР»18 ТАТАБЎЪИ «ДАРЁИ АБРОР»

1. Оташин лаъле, ки точи хусравонро зевар аст,
Ахгаре баҳри хаёли хом пухтан дар сар аст.
2. Шаҳ, ки ёд аз марг н-орад, з-ўст вайрони мулк.
Хусрави бе оқибат хусри билоду кишвар аст.19
3. Қайди зинат мусқити фарру шукӯҳи хусравист,
Шери занчирӣ зи шери беша камсавлаттар аст.
4. Лозими шоҳӣ набошад холӣ аз дарди саре,
«Кӯси шаҳ холию бонги ғулғулаш дарди сар аст».
5. Бо даҳони хушку чашми тар қаноат кун аз он-к,
«Ҳар ки қонъ шуд ба хушку тар шаҳи баҳру бар аст».
6. Хоҷа дил дар вачҳу сар афқанда пеш аз фикри аҳз,
Садр аз баҳри тамаъ биншаста чашме бар дар аст.
7. То бувад шайхи риёй нуктагӯ дилрост ранҷ,
То шиторо ях бувад, урён зи сармо музтар аст.
8. Ақл хандад ҳар чи гӯянд аҳли зарқ аз воқеа,
Ханда орад ҳарки хоб андар фасонагустар аст.
9. Воизу томеъ—гадои нон бувад, фарқаш ҳамин,
К-ин ба зери минбар омад, он фарози минбар аст.
10. Тухми расвой диҳад бар донаи тасбеҳи зарқ,
Оре-оре, дона чинси хешро боровар аст.
11. Фикҳро чун иллоти макру ҳиял сазад фақеҳ,
Не фақеҳ аст он, ки ҳафри иллоти фикҳ андар аст.
12. Қозии пурҳила ояд бо сичилли пургувоҳ,
Маҳзи кизб аст аз барои чаргагӯй маҳзар аст.
13. Ҷониби чавр ар бигирад аҳл бешак чоҳил аст,
Чоҳил ар ёбад халос аз чаҳл, илмаш мазҳар аст.
14. Раҳравони боркашро саҳл доношоми фақр,
Дар даҳони ноқа хори хушк хурмои тар аст.
15. Лофи беваҷҳи ҳақим омад ба назди аҳли дил,
Офати беҳад бар Афлотун агарчи афсар аст.

16. Нуктаи нодон зи баҳри ришханди ў нақўст,
Мўҳраи хар дархури тазйини афсори хар хаст.
17. Ҳар шаб ахтар бин чу буме чашм сар дўхта,
То чи кизб орад бурун гар худ ҳама Бўмаъшар аст.
18. Чарх маълулест к-аз вай вочиб омад эҳтироз,
К-аш бар аъзо ҳар тараф холи сафед аз ахтар аст.
19. Гунбади ахзар, ки хунрезист кораш, дур нест,
Барги ҳино ахзар омад, лек рангаш аҳмар аст,
20. Душман аст аз доғи озор он ки ҳастат луқмаҳўр,
Ханҷар аст аз нуқтае онро, ки гўи ханҷар аст.20
21. Сифла гар мирад паи иксуну атлас дур нест,
Ҳаст аз баҳри кафан кирме, ки абрешимгар аст.
22. Раҳравонро фоқаву неъмат кунад манъи сулук,
Асби раҳ он аст, ки ў на фарбеҳу на лоғар аст.
23. Чин ба рўе нафганад шиддат, ки шахсашрофт ҳилм,
Мавҷ азобе н-оварад сарсар, ки номаш мармар аст.
24. Неши тардоман бувад ҳар мўи марди гармрав,
Ҷони батро ҳар паре аз боли шоҳин ханҷар аст.
25. Марди пурмаънй чи гар бинй ҳақираш пешвост,
Пеши ў кам, бал ду марворидро як музмар аст.
26. Марди раҳбинро дили махфинамо в-он Ҷоми Ҷам,
Хизрро оби ҳаёт оинаи Искандар аст.
27. Гар шараф н-аз ашку сўзи дил, бувад бар ҳамсарон
Шўшаи ях шамъи кофурист, бал софитар аст.
28. Тавъамони бад бувад монанд чун наҳсу начас,
Зодаи неку мушобеҳ чун абиру анбар аст.
29. Мулки дил пиру ҷавонро ҳаст ободон зи ишқ,
Бонии Марви куҳан Санҷар зи нав ҳам Санҷар аст.21
30. Ранги зарди ошиқи фонй бувад аз тири ишқ,
Ҳамчу сафро, к-аш алиф шинад ба паҳлу асфар аст.
31. Нест саргардони баҳри ишқро ҳочат ба қайд,
Киштии гирдобро гирдоб некў лангар аст.
32. Дил зи беишқй сияҳ бошад, зи ишқ оташфишон,
Ҳаст аз сардй зугол он, к-ў зи гармй ахгар аст.

33. Маснади иқболи ошиқ гулхани девонагист,
Фарши санҷоби самандар тўдаи хокистар аст.
34. Нозири қасри бутон ушшоқи зор аз ҳар тараф,
Чун асирони араб гирди ҳисори Хайбар аст.
35. Ақду ганчи некномӣ ишқу ҳар дам оламе,
Хонадорӣ кори зан, лашкар насиби шавҳар аст.
36. Мардро хатти наҷот амвоҷи хуноби дил аст,
Риндро ҳирзи қадаҳ арқоми даври соғар аст.
37. Хораи хоре асиронро ба болин муттакоств,
Ҷомаи хунин шаҳидонро ба паҳлӯ бистар аст.
38. Мардро як манзил аз мулки фано дон то бақо,
Меҳрро якрӯза раҳ аз Бохтар то Ховар аст.
39. Сифларо ҳар нақд, к-андар даст дорад, боқӣ аст,
Хуфтаро ҳар айш, к-андар хоб бинад, бовар аст.
40. Даллаи пурҳила, к-аш шўхест ҳар сў чилвагар,
Лўъбатакбозист, инак хаймаи ў чодар аст.
41. Деви раҳзан дон, на зан, он к-ў ба чашмат чун парист,
Даври китфи ў ду бол афганда атфи меъҷар аст.
42. Бар сари амволи мадфун золими нақшинқабо,
Бар фарози ганҷ бо чилди мунаққаш аждар аст.
43. Тоҷи зар бигзор, эй музиву наздикӣ гузин,
Қурб мемонад чу шуд айне, ки ақрабро сар аст.
44. Зарбати мард омад инак, он ки озар хонияш,
Бе зар Иброҳимро тоҷ асту бо зар Озар аст.22
45. Бармакаш теғи забон ҳар дам, к-аз ин рў шамъро,
Сар буранд арчи ба фарқ аз шўъла заррин миғфар аст.
46. Бегуноҳро сохта озурда аз теғи забон,
Нотавон кардан рағи беранҷро аз наштар аст.
47. Ҳокими норостиرو оқибат саргаштагист,
Давр гардад бе алиф онро ки гўй довар аст.
48. Хокиён дар нои болотар зи ҷабборон, ки мўр
Беҳ хиромад бар манор, аз шер агарчи аҳқар аст.
49. Золиму одил на яксонанд дар таъмири мулк,
Хук дигар дар шиёри мулку деҳқон дигар аст.

50. Мулкро аз мавкаби ду шаҳ вазад боди футур,
Чун зи қайсар қайсар омад, нукта ҳосил сарсар аст.
51. Дил, ки набвад ҷамъ дар мадди ҳаёташ, кўтахист,
Аз парешонӣ қасираш хонӣ, он к-ӯ қайсар аст.
52. Марди косибро зи ранҷи касб бар каф обила,
Шуд далели гавҳари мақсуд, к-аш даст андар аст.
53. Шуд сироти мустақими сачдасозон ростӣ,
Шоҳроҳи раҳрави хома хутути мистар аст.
54. Аз бидоят ҳар чӣ овардӣ, ба мурдан он барӣ,
Дар туфулият чӣ омӯзӣ, ба пирӣ аз бар аст.
55. Мард аз зан кам на дар гавҳар чи гар бошад ҳақир,
Дур зи байза кам на дар қимат агарчи асғар аст.
56. Меҳнати ифлоси муфрит дар гаронӣ Қоф дон,
Қоф чуи шуд фоқа бсҳад гашт в-ин мустанкар аст.
57. Аҳли ҳимматро зи ноҳамвории гардун чӣ бок,
Сайри анҷумро чӣ ғам, к-андар замин чӯю чар аст?
58. Нест бархўрдан зи қавли ҳилагар чун қавли рост,
Тарраи фолизи бозигар на чун барзигар аст.
59. Зиллат омад ҳосили хоин, ки мушон чун кунад,
Байзадуздӣ он яке, занбаркаш ин як занбар аст.
60. Чашм бар моли фақиронанд уммол ар барад,
Шоҳсириштон мол мемонанд, ки қути лашкар аст.
61. Маънии ширин бувад ширин, чи гар сода-ст лафз,
Ҳам шакар бошад шакар, бе нуқта гарчи суккар аст.
62. Ишқ асфалро ба чашм аъло дарорад ҷилвагар,
Шамъро қомат бари парвона сарви Кашмар аст.
63. Эй, басо нуқсон, ки дар зимнаш бувад як навъ суд,
Чун дафи лули дарид аз баҳри маймун чанбар аст.
64. Бар мапар аз авҷи рифъат, к-андар ин дайри кўҳан,
Бар фарози Исӣ аз анҷум ҳазорон шабпар аст.
65. Олами дилро чи ҳоҷат зевар аз чархи кабуд,
Гулшани Фирдавсро зинат на аз нилуфар аст.
66. Ҳар ки дўзад чашм бар зар, ҳамчу абҳар чашми ӯ
Лоиқи нўги синон монанди чашми абҳар аст.

67. Чашми комил чашмаи Хизр асту бошад ҳарду айн,
3-ин ду ҳар якро касе к-ӯ ёфт, умри бемар аст.
68. Он ки дил бандад ба зар аз фақр, бошад ризқи маҳз,
В-он чи дар ризқаш бувад аз фақр, фақри бефар аст.
69. Аз шараф дандонаи фарши гадоӣ фақр дон,
«Кунгури айвони шаҳ аз кохи кайвон бартар аст».
70. Баҳри мусҳаф кунгури раҳле, ки созанд аҳли чоҳ,
«Рахнаҳо дон, к-аш ба девори ҳисори дин дар аст».
71. Монеъи фақр аст шаҳро муддао, инак зи сар
Он чи нав дар дорад, андозад ба хокаш бар дар аст.
72. Раҳ сӯи Ҳақ беҳад, аммо ҳаст ақраб роҳи фақр,
Баҳри он-к «Ал-фақру фаҳрӣ» гуфтаи пайғамбар аст.23
73. Андар ин раҳ он ки дорад гом бар гоми расул,
Аршпарвозест, к-ӯ ҳам роҳрав, ҳам раҳбар аст.
74. Ҳомии шаръи набӣ Қомӣ, ки қоми шаръро,
Дошта бар каф лаболаб аз шароби Кавсар аст.
75. Он ки аз илми фузун аз ҳад набиरो ворис аст,
Балки аз қавли набӣ пайғамбаронро ҳамбар аст.
76. Равзаи раъйи мунираш гулшане дон, к-аш зи лутф,
Қатраи рухсораи ҳар барг меҳри анвар аст.
77. Гулшани табъи рафеаш равзае дон, к-аз шараф
Тугмаи пероҳани ҳар гул сипеҳри аҳзар аст.
78. Чарх аз илмаш фитад як сӯ, куҷо қоми ҳубоб?
Зарфи дарёро паи сарпӯш будан дарх(в)ар аст.
79. Хотираш дурҳои маъниро бувад шоиста дурч,
Чарх баҳри аҳгари анҷум муносиб маҷмар аст.
80. Зояд аз килкаш ҳама абкори маънӣ гӯиё,
Ум, ки дар хома-ст бикри маънияшро модар аст.
81. Бикри маънӣ холати қонбахш агар зодаш чи дур,
Шуд набера Исӣ он касро, ки Марям духтар аст.24
82. Илми рояш аз дилам сар зад бад-ин сон, к-абр сӯхт.
Оташ андар пунба н-аз оина, к-аз тоби х(в)ар аст.
83. Оқиз аз теъдоди авсофи камоли ўст акл,
Анҷуми гардун шумурдан кай тариқи аъвар аст?

84. Динпаноҳо, аҳли дўзахро чу уммеди биҳишт,
Чони хокиро ҳавои васли он хоки дар аст.
85. Коласон, к-андар даруни ғунча афтад, муддатест,
К-орзуи дурри фақрам дар дили ғампарвар аст.
86. Подшоҳе, к-аш гадои фақр гаштан орзуст,
Чун гадое бошад он к-аш подшоҳӣ дар сар аст.
87. Орзуи мурданам дар зулмати чонбахши фақр,
З-орзуи мурда сӯи зиндагонӣ аксар аст.
88. Тухми идборам дамодам дарди дил бор оварад,
Айб набвад гар бад-ин сон доноро з-инсон бар аст.
89. Бар тан аз наълу алиф танҳо на дардам шуд аён,
Бас, чароҳат з-он камону тирам андар пайкар аст.
90. Як назар афкан, ки мустасно шавам з-абнои чинс,
Саг, ки шуд манзури Начмиддин сагонро сарвар аст.
91. Шамъи ҳиммат ғурфаи ғамро ба мақсад мўмиёт,
Нури ахтар киштии шабро ба соҳил раҳбар аст.
92. Дар татаббўъ кардани ин назм озодам зи таън,
Тобеи суннат бувад ҳар к-ӯ набиро чокар аст.
93. З-илтифотии хотират ин нуктаи ширин марост,
Ҳамчунон к-аз партави хуршед найро шаккар аст.
94. Дар адад абёти ў сад кам як омад, гўиё
Ҳар якеро равнақ аз як номи ҳайи акбар аст.
95. Месазад ҳар байти ў гар гўямаш Байтуллаҳ аст,
Аз матонат в-аз либоси асвадаш, к-андар бар аст.
96. Лек ҷанби чарх к-ӯ бошад хусусан пурнучум,
Ҳуққае чу-бвад гирифтам, пур зи дурри азҳар аст.
97. «Тўҳфат-ул-афкор» агар номаш ниҳам навбад аҷаб,
Тўҳфа наздат чун зи баҳри фикратам ин гавҳар аст.
98. Гашт «Явми чомеъи шаҳри раҷаб» таърихи он,
Турфатар, к-он моҳу рӯз итмоми ўро мазҳар аст.²⁵
99. Толибони рубъи маскунро зи зилли олият,
Файз бодо, то мақоми меҳр чорум манзар аст.

III. «ТУҲФАТ УЛ-АФКОР» (ФИКРЛАР ТУҲФАСИ) «ДАРЁИ АБРОР»ГА ТАТАББУЪ

1. Подшоҳлар тожидаги қип-қизил лаъл — бошда хом хаёл пиширувчи (етилтирувчи) бир чўғдир.
2. Ўлимни эсламайдиган подшоҳнинг мамлакати вайрон бўлади, оқибатсиз шоҳ (Хусрав каби) юртига зиён келтиради.
3. Зеб-зийнатга ҳирс қўйиш шоҳона шон-шавкатни барбод этади, ўрмон шерига нисбатан занжирбанд шернинг савлати кўримсиздир.
4. Шоҳнинг бош оғриғидан холи бўлиши маҳолдир, «Катта ноғоранинг ичи бўшу ғавғоси бошни оғритади».
5. Қуриган оғиз ва намли кўзга қаноат қил, хўлу қуруққа қаноат қилган қуруқлик ва денгиз подшоҳидир.
6. Хожа бир нарса олишдан олдин андиша қилиб, хижолат чекади, қози тамаъ қилиб, эшикка мўлтираб туради.
7. То риёкор шайх сафсатасини бас қилмас экан, кўнгил оғрийверади, то қишнинг совуғи кетмаса, яланғоч киши изтироб чекаверади.
8. Ҳийлагарлар гапириб берадиган ҳар қандай воқеадан ақл кулади, тушида афсона айтувчи (алаҳсировчи) одам кулги қистатади.
9. Таъмагир воиз — нон тиловчи гадога ўхшанди, улар ўртасидаги фарқ—бири минбар устида, бошқаси минбар остида бўлади.
10. Риёкорлик тасбеҳининг доналари расволик уруғини ундиради, дарвоқе, уруғ ўз жинсига мансуб мева беради.
11. Фақиҳ (шариат олими) фикҳ (шариат илми)ни макр-ҳийла қуроли қилиб олса, у фақиҳ эмас, фикҳ касалига мубтало бўлган кишидир.
12. Ҳийлагар қозининг кўп шоҳидлар гувоҳлигида гувоҳномани

тўлдиргани ёлғондир, гувоҳнома қозининг мартабаси учун керакдир.

13. Жабру жафо йўлини тутган эл, шубҳасиз, жоҳилдир, жоҳил жаҳолатдан қутулдим, демак, илм ҳосил қилибди.

14. Сулук юкини кўтарувчи ҳаммолларга фақрликка чидашни осон

деб билгин, туяга оғзидаги қуриган тикан янги, тоза хурмодек туюлади.

15. Орифлар наздида донишманднинг ўринсиз лофи, Афлотун бошига тож, бўлса ҳам, бало-офатлар келтирувчидир.

16. Эшакмунчоқ эшак нўхтасини безашга муносиб бўлганидек, нодоннинг сафсаталари ҳам уни масхара қилишга арзийди.

17. Ҳар оқшом юлдузга боқсанг бойўғлидек сенга тикилиб туради,

ўзи алдоқчи бўлган юлдузлар қандай шумлик келтириши мумкин?

18. Чарх бир хастадурким, ундан эҳтиёт бўлиш лозим.

Чунки, аъзосининг ҳар тарафида юлдузлардан оқ хол (доғлар) бор.

19. Кўк гумбаз (фалак, осмон)нинг иши қон тўкишдан иборатдир, ҳинонинг ҳам барги кўку аммо ранги қизилдир.

20. Луқмахўр бўғзинг озор берувчи душманингдир, сен ханжар (бўғиз, ҳалқум) деганинг нуқталардан ясалган ханжардир.

21. Агар разил (пасткаш) одам атласу шоҳи (либослар) кийиш учун умрини барбод қилса ажабланмаслик керак, пилла қурти ҳам ўзига ипакдан кафан тўқийди.

22. Тариқат йўлчиларининг сулукига бойлик ҳам камбағаллик ҳам монe бўлади, сафар оти на семиз, на ориқ бўлиши керак.

23. Сулук машаққатлари ҳалим одамнинг пешонасига ажин сололмайди,

кучли шамолдан ҳосил бўлган тўлқин сувдан мрамрни чиқариб ташлолмайди.

24. Ўрдак жонига қарчиғай қанотининг ҳар бир пати ханжар бўлиб
ботганидек, солиқ баданидаги ҳар бир тук фосиққа аламли ниш бўлиб қадалади.
25. Оқил киши фақирларга пешволик қилса ҳам камтарлик қилади,
икки марваридни бир ерга пинҳон қилгандек (яхшилигини яширади).
26. Йўлбошчи (муршид)нинг яширин нарсаларни кўрсатувчи дили
гўё жоми Жамдир, Искандар оинаси Хизрга оби ҳаёт (тириклик суви)дир.
27. Кўз ёш ва қалб изтиробидан шараф бўлмаса, хотинларингга ях сумалаги кофурий шамъ каби балки унданда софроқ туюладн...
28. Наҳс ва нажас кабилар ёмонликдан туғилган эгизаклардир,
яхшилиқдан туғилганлари мушку анбарга ўхшайди.
29. Ёшу қарининг кўнгли ишқ билан ободдир, қадим Марв бинокори
(султон) Санжар, (ёдгорликлари туфайли) ҳар доим ҳам Санжардир.
30. Сафро сўзидаги «алиф» биқинига ўқдек қадал-са, асфар (сап-сариғ)
бўлгани каби фоний ошиқнинг юзи ишқ ўтидан сарғайгандир.
31. Ишқ денгизида саргардон бўлган ошиққа кишаннинг ҳожати йўқ,
гирдобдаги кемага гирдобнинг ўзи яхши лангардир.
32. Ишқсизликдан кўнгил қаро бўлса, ишқ туфайли ўтлар сочади,
совуқликдан кўмир, иссиқликдан чўғ бўлади.
33. Ошиқнинг иқбол тахти девоналик гулханидир,
самандарнинг кулранг тўшамаси бир тўда кулдир.
34. Санамлар қасрининг назоратчилари ҳар тарафдан келган интизор ошиқлар бўлиб, улар худди Хайбар қалъаси атрофида турган араб асирларига ўхшайди.

35. Ақл — яхши ном чиқаришнинг хазинаси, ишқ — улуғ бир олам,
рўзғор тутиш — хотин иши, лашкар бўлиш эрнинг насибасидир.
36. Чин орифнинг нажот хати — юрак хуноби (қон суви)нинг тўлқинлари
бўлиб, ринднинг қадаҳ тумори (дуоси) май пиёласи атрофидаги хатлардир.
37. Хорлиқ харсанги асирлар суянадиган ёстиқ бўлиб,
қонли кийим шаҳидлар ёнбошига кўрпа-тўшак (кафан)дир.
38. Ҳақиқий орифга фано мулкидан то бақо мулкигача бир манзил деб бил, қуёшга шарқдан ғарбгача бир кунлик йўлдир.
39. Хасис одам қўлидаги ҳар бир ақчасини абадий деб ўйлайди,
ухлаган одам тушида кўраётган ҳар қандай кайфу сафоларга ишонади.
40. Ҳийлагар, маккора хотин ҳар тарафга шўх жилва қилади.
У бир найрангбоз — кўғирчоқбоздурким, унинг капаси чодиридир...
41. Кўзингга паридек кўринган хотинни йўлдан оздирувчи шайтон деб
бил, елкаси атрофидаги икки қаноти (қўли) ёпинчиғининг шерозасидир.
42. Кўмилган моллар бошида ўтирган нақшин либосли золим, хазина устида ётган олачипор аждардир.
43. Эй золим жафокор, олтин тождан кеч, Ҳаққа яқинлик йўлини танла, «ақраб» (чаён) сўзининг бошидаги «айн» ҳарфини олиб ташласанг, «қурб» (яқинлик) қолади.
44. Сен «озар» дейдиган бу оловранг зарни ҳиммат аҳли тегиб ўтадилар, зарсиз Иброҳим (пайғамбар) тождор унинг бутпараст отаси — Озар зарли эди...
45. Ҳар доим тилинг тиғини тортавермаки, шамнинг бошида шуъладан олтин дубулғаси бўлса ҳам бошини кесадилар.
46. Гуноҳсиз одамга тил тиғи билан озор бериш, соғ томирга ништар уриб, дармонсиз қилган кабидир.
47. «Довар» сўзидан «алиф» ҳарфи кетса, «давр»га айланганидек,

адолатсиз ҳоким оқибат саргашта бўлур.

48. Хоксор кишилар даражада жаббор (жабр қилувчи)лардан юқори

турадилар, чумоли шердан ўта кичик бўлсада, минорада қулай юради.

49. Юртни обод қилишда золим ва одил подшоҳ тенг (баробар) эмас,

ерни шудгор қилишда чўчқа бошқаю деҳқон бошқа.

50. Мамлакатга икки подшоҳнинг хос мулозимларидан хароб этувчи шамол эсади,

«қайсар», «қайсар» сўзидан «қай» олиб ташланса, «сарсар» (кучли бўрон) қолади.

51. Подшоҳ ҳаётининг узайишидан кўнгил тўлмаса, ноқислик пайдо бўлади,

паришонликдан «қасир» (қисқа) сўзини «қайсар» (подшоҳ) деб ўқийсан.

52. Касб машаққатидан косибнинг қўлида пайдо бўлган қабарик, мақсад гавҳарининг қўлга киритилганлигидан нишонадир.

53. Сажда (ибодат) қилувчиларнинг сироти мустақим (Ҳақ йўл)дан юрганлик аломати тўғрилиқдир, саёҳатчи қаламнинг катта йўли — чизғич хатлар (чизиқлар)идир.

54. Бошда нима ҳозирлаган бўлсанг, ўлганингда (охиратда) ўшани олиб кетасан,

ёшлиқда нима ўрганган бўлсанг, қариликда ёдингда турган бўлади.

55. Эр бечораҳол бўлса ҳам, хотиндан кам эмас, дурнинг қиймати паст бўлса ҳам, тухумдан кам эмас.

56. Ҳаддан ортиқ камбағаллик меҳнатини Қоф тоғидан оғир деб бил,

«қоф»—«фоқа» камбағаллик сўзига айланса, жуда хунукдир.

57. Ҳиммат аҳлига фалакнинг нотекислигидан не зарар?

Юлдузлар сайр этганда ерда анҳору жарлар бўлса не ғам?

58. Ҳийлагарнинг сўзидан рост гапдек фойдаланиб бўлмайди, масхарабоз

полизидаги сабзавотлар деҳқон полизидаги сабзавотлардек эмас.

59. Хоин тубанлик билан ҳосилни қўлга киритади.

Тухум ўғирлайдиган сичқонлар худди шундай қиладилар:

бири занбар бўлиб ҳосилни бағрига босиб олади.

Иккинчиси занбар ташувчи бўлиб уни судраб кетади...

60. Амалдорларнинг кўзи камбағалларнинг молидадир

шоҳпарастлар

лашкар овқати баҳонасида уларни олиб кетадилар ва мол

ййғадилар.

61. Лафзи содда бўлса ҳам «ширин»нинг маъноси шириндир,

нуқтасиз «суккар» ёзилса ҳам шакар шакар бўлади.

62. Ишқ тубан кишини ҳам кўзга олижаноб қилиб кўрсатади,

парвонага шамнинг қомати Кашмир сарви (гўзали) кабидир.

63. Кўп нуқсонлар борки, ичида бир нави фойдалар ҳам бўлади,

лўлининг ёрилган чирмандаси маймун учун ўйнайдиган

чамбарагдир.

64. Бу кўҳна дунёда юксакларга интилиб, манфаат изламаки,

Исо алайҳиссаломдан юқорида юлдузлардан минглаб

кўршапалаклар бор.

65. Кўнгил оламига зангори олам зийнатининг ҳожати йўқ,

Фирдавс гулшанининг беагаги нилуфардан эмас.

66. Кимки, наргис кўзидек зарга кўз тикса, кўзи наргис

кўзидек найза учига муносиб бўлади.

67. Комил инсоннинг кўзи Хизр чашмасидир, ким-ки бу икки

чашмадан бирини топса, абадий ҳаётга эришган бўлади.

68. Кимки, зарга кўнгил қўйса, фақрлик (мақоми) дан қуруқ

қолади,

ризқида фақирликдан улуш бўлса, бу — дабдабасиз

фақирликдир.

69. Фақирликни гадолик тўшанчисининг четлари шарафидан деб

бил,

подшоҳ айвонининг кунгураси Зуҳал (Сатурн) қасридан

баландроқдир.

70. Мансабдорларнинг Қуръон қўйиш учун яساتган лавҳларининг

кунгураси дин қўрғони девори эшигининг рахналаридир.

71. Подшоҳ фақирликка моне бўлувчи нарсалардан халос бўлишни истаса,

тадбири шуки, тасарруфидаги барча молларини қайтадан тупроққа ташласин.

72. Ҳаққа олиб борадиган йўллар кўп, аммо тез элтувчи ва яқин йўл—фақр йўлидир, шунинг учун ҳам пайғамбар «алфақру фаҳри» (фақирлик фаҳримдир) деган.

73. Бу (Ҳаққа элтадиган) йўлда пайғамбар билан изма-из борган киши

Аршга парвоз қилади, чунки у (пайғамбар) йўл юрувчи ва йўл бошловчидир.

74. Пайғамбар шариатининг ҳомийси бўлган Жомий, Кавсар шаробидан

лаболаб тўлдирилган шариат қадаҳини қўлида кўтариб турибди.

75. Илмининг ҳаддан ортиқлигидан у пайғамбарга ворисдир,

балки набининг ҳадисига кўра у пайғамбарлар кабидир*.

76. Равшан фикрининг боғи бир чамандурки, ҳар бир

япроқ юзидаги томчи латофатда нурли қуёшдир.

77. Юксак табиатининг гулшани шундай шарофатли бир боғдурки,

ҳар бир гул кўйлагининг тугмаси ям-яшил осмондир.

78. Илмининг кўплигидан чарх ҳам четга чиқиб туради, қаердан ҳам

кўпикли қадаҳ дарё идишига қоп-қоқ бўлишга арзисин.

79. Унинг хотираси маъно дурларига муносиб қутича бўлганидек, чарх юлдузлар чўғига муносиб манқал (оташдон)дир.

80. Барча бокира (асл ва тоза) маънолар унинг қаламидан туғилади,

гўё қаламга оналик қилган, бокира маъноларга ҳам онадир.

81. Бокира маънолар жонбахш ҳолатлар вужудга келтирса, ҳеч боки йўқ, қизи Марям бўлган кишига Исо(пайғамбар) набирадир.

82. Фикрининг илми қалбимда порлаб, гўё булутни ёндирди,

пахта ойнадан эмас, қуёш ҳароратидан куйиб кетади.

83. Ақл унинг мукаммал сифатларини санашдан ожиз,
бир кўзи кўр одам осмон юлдузларини қандай санаб тугатади?

84. Эй дин ҳомийси — пайғамбар! Дўзах аҳли жаннатни умид
қилганидек,

хоксорлар жони эшигинг тупроғига етишишни ҳавас қиладилар.

85. Ғунча ичига тушган шабнамдек, бир неча муддатдан
бери ғампарвар кўнглимда фақирлик дуррининг орзуси тушган.

86. Фақр гадолигини истаган подшоҳ,
подшоҳликни орзу қилган гадо кабидир.

87. Тирикликни орзу қилган ўликдан кўра,
жонбахш фақр зулматида ўлмоқлик орзуйимдир.

88. Бахтсизлигим уруғи узлуксиз дил дарди мевасини
беради, уруғ қандай бўлса, ўшандай ҳосил бериши айб эмас.

89. Танамда фақат тақа ва алиф доғидан дардим аён
бўлгани йўқ, кўпинча ўқ-ёйдан баданимда жароҳатлар пайдо
бўлган.

90. Бир назар сол, жинсдошларимдан айрилиб турай. Нажмиддин
Кубронинг назарига тушган ит итларга сарвар (бошлиқ, етакчи)
бўлди.

91. Ҳиммат шами, ғам кулбасида мақсадга улаштирувчи
мумиё (даво) бўлса, юлдуз нури тундаги кемани соҳилга
еткарувчи раҳбар (йўл бошловчи)дир.

92. Бу назм (қасида)ни татаббуъ қилганим учун таънадан
йироқман,

зеро кимки, пайғамбарга чоқар (хизматкор) бўлса, суннатга
эргашган бўлади.

93. Қуёш нуридан най (қамиш)да шаккар (пайдо) бўлганидек,
хотирингни илтифотидан бу ширин нукта (нозик маъноли
сўз)лар ҳосил бўлди.

94. Қасида байтларининг сони бир кам юз бўлиб, ҳар бир байтига
боқий ва тирик бўлган Аллоҳнинг бир номидан равнақ етгандир*

95. Қасиданинг ҳар бир байтини Байтуллоҳ (Каъба) десам
арзийди, чунки эгнида матонатдан тикилган қора либос бор.

96. Лекин у, хусусан юлдузлар билан ғужғон чархнинг ёнбошида бўлса, порлоқ дур тўла қутичанинг эгаси бўлсам!

97. Номини «Тухфат ул-афкор» десам, ажабланадиган жойи йўқ, хузурига фикрим денгизидан бу гавҳарни тухфа қилиб келтирдим.

98. Қасиданинг ёзиб тугалланиш тарихи «Явми жомеъи шаҳри ражаб»

бўлди, ажабки, у ою кун ҳисоби унинг ниҳоя топганига мазҳардир.

99. То Қуёш тўртинчи осмондан нур сочиб турар экан, ер юзида толибларга олий соянгдан фэйзлар етаверсин!

IV. «ҚУТ-УЛ-ҚУЛУБ» ТАТАББУЪИ ҲАКИМ АНВАРЙ26

1. Чаҳон ки марҳалаи танги шоҳроҳи фаност,
Дар ў маҷўй иқомат, ки роҳи шоҳу гадост.

2. Куҷо маҳалли иқомат, ки қотеони тариқ,
Ба нақли дину дил андар камин паи яғмоств.

3. Чй марҳала-ств, ки по нанҳода баҳри шадан,
Зи боми марҳала кўси раҳилро ғавғост.

4. Аҷаб раҳе, ки на мабдаъ бувад дар ў зоҳир,
Ғариб бодияе, к-аш на мақсаде пайдост.

5. Дар ў накарда макон марду зан ҳамегузаранд,
Аз он замон, ки гузаргоҳи Одаму Ҳаввост.

6. Чу кори умму аб ин аст, бас ба фарзандон,
Ҳаме ба ирс расад, к-он иборат аз туву мост.

7. Ҳазор сол дар ин кўҳна дайр агар монй,
Ки муддаташ ба яке ламҳа гар ниҳй, на сазост.

8. Чаро, ки вақти шадан баъди тўли ин муддат,
Агар ба ним нафас гирияш наёяд рост.

9. Дар ин макон на умеди нишастан аст ба кас,
Ки аз таҳаттуки ў нонишаста бояд хост.

10. Аҷаб нигар, ки маконе чунин мазиқ ба туст,
Чунон васеъ, ки гўй ломаконаш фазост.

11. Аҷабтар он ки туро бо ҳазор ранҷ дар ў,
Зи чарх сад ғаму аз ахтарон ҳазор ҷафост.
12. Зи чарх ин расадат давраи шабонрӯзӣ,
Ки субҳи айши ту ҳар рӯз аз ў ба шоми аност.
13. Ба ҷоми ахзари гардун агар нақў нигарӣ,
Зи баҳри ратли ту донӣ, ки пур зи заҳри фаност.
14. Ба даври меҳраш агар бингарӣ, шавад маълум,
Ки аз шуоъ ба қасдат дусад синони балост.
15. Зи чарх низ бидон ихтиёри ин гардиш,
Ки ў ҳам андар гардиш забуни дасти қазост.
16. Чи ихтиёраш бошад, ки дар ҳазорон қарн,
Ки дасти қудраташ афганда дар таху болост.
17. Ба коми хеш наёраст як дам осудан,
Чунин ки чун мани саргаштаҳолу бесарупост.
18. Ба қадри меҳр нагӯям, ки қадри як зарра,
Зи ҳоли худ нафизояш гаштаву на кост.
19. Зи саъду наҳси нучумаш ки дар ҷаҳон асар аст,
Ҳама ба амри Худованди қодири яктост.
20. Ҳар он ки кавну фасоди ҷаҳон ба чархи нучум,
Ниҳода дидаи ҳақбинашро расида амост.
21. Кас ар ба фасҳати ғаброву рифъати чарх аст,
Ки ин забунӣ бо вай зи чарх то ғаброст.
22. Дилаш зи кон шуда сад пора хуну бар сари хок,
Агарчи кӯҳ ба қадри рафеъ гардунсост.
23. На беша шер кушанда, на муш мурда ба кӯй,
Зи ҷаври мӯри заифаш чунон, ки ранчу аност.
24. Бубин ба пили фалак ҳайкали қавипайкар,
Ки бар тан аз сари хартуми пашшааш чи балост.
25. Ҳамон паланг, ки хоҳад ба маҳ занад панча,
Ба пушт боз шуда панчааш чи он таҳи пост.
26. Ба талхкомие чинҳо ба рӯш бин, гарчи,
Ки аз талотуми амвоchi баҳр кулла зудост.
27. Наҳанг агарчи бувад қаҳрамони кишвари баҳр,
Ба кирми обие аз худ фузун ҳамеша ғизост.

28. Ба аждаҳо чӣ ниғаҳ мекунӣ, ба ганҷ бубин,
Ки монда ҳар яке аз ҳирс чанд аждарҳост?!
29. Сухан мағӯй зи анқо, ки ҳар ки қонеъ шуд,
Фарози Қофи қаноат бидон, ки ӯ анқост.
30. Нигар ба абри баҳорию ашку фарёдаш,
Ки чун сиёҳлибос аз барои худ ба фазост.
31. Дигар ба сарсари бунёдкан нигар, ки чӣ навъ,
Зи хоксорие дар даштҳо ҷаҳонпаймост.
32. Уқоби каргфиган бин, ки дар кафи сайёд,
Ба ҷуз ду болу думаш хурд рӯбои саҳрост.
33. Ба банди туғралу шоҳин нигар чу куштаниён,
Бубаста чашм паи қатлашон замони дағост.
34. Чу з-офариниш золимвашон барин наҳчанд,
Тариқи зулмкашон ҳам ба ҷанби ин пайдост.
35. Агарчи оҳуи Чинрост нофаи пурмушк,
Чу нофа пӯст канандаш бигӯй к-аш чӣ хатост?
36. На тавқи мушкин дорад тазарв бар гардан,
Нишони чанголи бозаш бимонда бар аъзост.
37. Дар ин ки қаҳқаҳазан кабк хун хӯрад доим,
Нишони ҳурмати минқору ранги панча гувост.
38. Залил он ки фасеҳони нукта ширин аст,
Забуни маҳбаси зоҳир зи тўтии гӯёст.
39. Нишони он ки сабеҳони покораз шуд,
Асири хории осораш аз гули хумрост.
40. Ба наълҳои Музаҳҳаб мабин пари товус,
Ки наълҳош бар аъзо зи теғи ранҷу аност.
41. Фитода булбули бедил даруни хокистар,
Даруни боғи малоҳат зи оташи савдост.
42. Аҷабтар ин ки гули дилрабои оташранг,
Ба хун нашафта з-андӯху чок карда қабост.
43. Агарчи нест зи саргаштагӣ ба парвона,
Ба ғайри сӯзу гудозе, ки волаву шайдост.
44. Ба шамъ сӯхтану мурданаши нигар, ки чӣ сон,
Паи азои худаш гоҳ нола, гоҳ бикост.

45. Зи мўр агарчи ҳаме шарзашер дар ранҷ аст,
Чӣ суд, чунки худаш поймол дар таҳи пост?
46. Зи пашша гарчи ба пили дамон расад озор,
Зи дуди як саргин дудсонаш рӯ ба қафост.
47. Агарчи ҷавҳари улвист оташи равшан,
Чӣ ларзаҳо зи таби муҳриқаш, ки бар аъзост.
48. Ҳаво мумидди ҳаёт аст халқро, лекин
Нигар, ки чун зи тааффу аз ӯ ба даҳр вабост.
49. Агарчи «ҳаст мин-ал-мои кулла шайъин ҳай»,
Ғариқи ўро мавт аст, аз ӯ кучо эҳёст.
50. Мағу, ки хок бувад манбаи сукуну қарор,
Зи бод чархзанон пайкараш нигар ки сабост.
51. Ба ҳеҷ шайъи зи ашё, зи ҷинси махлуқот,
Агар қавию заифу агарчи шоҳу гадост.
52. Ба даҳр коми бемеҳнате муяссар нест,
Ба ғайри қодири бечун, ки холиқи ашёст.
53. Ҳар он чи шуд зи азал офарида то ба абад,
Забунияш ҳама бар офаридагор гувост.
54. Чу шуд яқин, ки чунин аст кори холиқи халқ,
Ба ғайри он нашавад ҳар чи ҳаст ўро хост.
55. Пас он чи карда туро амру наҳй моамкан,
Бибояд аз паи он хешро гирифтаи рост.
56. Нахуст ҳар чи туро фарзу вочиба аст ба шаръ,
Навофилу сунан он чумларо тариқи адост.
57. Баёни муътақидотат, ки ном шуд имон,
Ки гуфтаниш ба забон, доштан ба дил, шуд рост.
58. Нахуст доштани зоти поки Ҳақ медон,
Бад-ин тариқ ки боқист балки, айни бақост.
59. Вучуди ўст, ки ў ҳасту буду хоҳад буд,
Ба нисбати аҳадият, ба хўрди ҳамду саност.
60. Сифоти ў набвад мунҳасир ба чуну ба чанд,
Ҳаёту илму иродат ба қудрату асмос.
61. Дигар ки фоили мухтор ўст, феъл аз ўст,
Вучуд гирад неку бад он чи карда фазост.

62. Дигар малоика медон мусаббеҳони сипехр,
Ки зикри ҳар як тасбеҳи номи поки Худост.
63. Дигар бувад кутуби ӯ, ки ҳар чи он ҷо ҳаст,
Ҳама ҳақ асту каломи муҳайминини доност.
64. Дигар бувад русул ин навъ к-ӯ фиристодаст,
Ба халқ, ҳар якашон раҳбару тариқи худост.
65. Муҳаммади арабӣ - пешвои хайли русул,
Агар ба халқ муаххар, вале базот улост.
66. Дигар ба зиндагӣ баъди марги явми нушур,
Ақида кардан бошад, ки ҳаст он ҳама рост.
67. Дигар вучуди ҳама хайру шар, ки аз қадар аст,
Бад-он сифат, ки ба тақдири хештан ороост.
68. Зи баъди муътақадотат, ки ном шуд имон,
Зи панҷ рукн мар исломро ҳамеша биност.
69. Баёни «Ашҳаду ан ло илаҳа иллаллоҳ»,
Муҳаммад он, ки рисолат ба зоти ӯ барпоост.
70. Салоти хамса дигар панҷ ганҷи ислом аст,
Маоф набвад аз ин, гар зукур ёки нисост.
71. Зи бист ним дирам, баъд аз он тасаддуқ дон,
Ки доданаиш бувадат фарз к-он ҳақи фуқарост.
72. Дигар зи соли, сӣ рӯз рӯза доштан аст,
Ки рӯзе, он ки хӯрад, доштан ду моҳ ҷазост.
73. Дигар азимати ҳақ шуд ба шарти амни тариқ,
В-ар иститоати он набвадаш ба кас, на равост.
74. Зи баъди муътақадот ин бувад ибодотат,
Ки бас шароити бисёр ҳам дар ин асност,
75. Агарчи зоҳиришон ҳаст ҷисми ҳар якро,
Нуҳуфта руҳе бошад, ки номи он тақвост.
76. Бадон чи шаръ накардаст амру аҳлуллоҳ,
Шаванд муртакибаш гунагун риёзатҳост.
77. Зи «ло илоҳа» ки мазкур гашту «иллаллоҳ»,
Басе, касе ки бад-ин навъ ғарқи ин дарёст.
78. Агар қатар фалак чумла бигсиланд аз ҳам,
Ғариқро зи хаси мавҷрав кучо парвост.

79. Шухудбин, ки зи захмаш кашанд пайконро,
Гаҳе салот на воқиф, ки рафт, ё барҷост.
80. Басо мусаллиё, к-ӯ аз паи ду рақъати шаб,
Зи баҳри хатми каломуллоҳ истода ба пост.
81. Закот бин, ки чу шуд чил дирам яке дигар,
Гирифта фарз кунад сарф, к-ин зи айни ризост.
82. Ба савм бин, ки чиҳил рӯзро ба як ният,
Намуда қатъ, ки дил фориғ аз шаробу ғизост.
83. Чи тавфи Каъба ки эҳромаш аз дари хилват,
Зи Шарқ меҳрсифат рӯ ба ҷониби Батҳост.
84. Равандағони раҳи Ҳақ бад-ин сулуку тариқ,
Раванду хотирашон пок аз хутури риёст.
85. Ту гар гувоҳии ваҳдат диҳӣ ба зоти Худо,
Кунӣ таваққӯӣи музду бар ин Худой гувост.
86. Ва гар саре ба сучуд оварӣ ба ғайри вузӯӣ,
Ба шӯҳраташ чу муаззин ба оламият нидост.
87. Ва гар зи махзани қоруният ба ним дирам,
Халал расад ҳама рӯзат газофу лофу сахост.
88. Варат ба хотири савм аст рӯзе аз сӣ рӯз,
Ғизои шоми ту аз хони бевазан яғмоств.
89. Варат азимати ҳаҷ шуд мурод аз он сафарат,
Умеди даҳ, сию чил суд кардани савдост.
90. Ҳама, ки зикр шудат шеваи мукулмонист,
Зи фисқи зулми ту ронам чу ним нукта балост.
91. Пиёлаҳои пурупур хӯрӣ, зи номардӣ,
В-аз он ба хотири ту дам ба дам хаёли зиноств.
92. Чу он-т гашт муяссар, накарда ғул ханӯз,
Миёни халқ ба даъвои мардият ғавғост.
93. Аҷабтар он ки занатро ба мардаке чун ту,
Ҳамин муомила рафтаств, худ ҳаминат сазост.
94. Туро зи тақвии хешу зи иффати зан ҳам,
Вуқуф, лек хаёлат зи марду зан ихфост.
95. Ҷуз он-т феъл набошад чунин ки қуввату қут,
Ҳама зи гӯшти хӯкест, к-он завчарабост.

96. Ба фарқи сад Закариё агарчи арра кашанд,
Ба махласаш чу диҳй як дирам, ба чонам азост.
97. Ба ин лаимию дилмурдагй ҳама даъвият,
Зи иффати Закариёву исмати Яҳёст.26а
98. Дилат, ки хайли шаётину девро ватан аст,
Ватан на мазбалашон гашта, бал азон авлост.
99. Малоик ар гузаранд аз фарози он кишвар,
Ки чун туиро дар вай нишиману маъвост.
100. Зи матни ботини шумат ҳама ҳалок шаванд,
Чунон, ки гӯиё он хайро фитода вабост.
101. Бад-ин сифот вале пеши хеш маҳбубй,
Чунон ки бар ҳама халқи ҷаҳон-т истиғност.
102. Азоби оташи дӯзах ҳама-т бувад сад ҳайф,
Ки шўълоро зи азоби ту мурдану итфост.
103. Бузургвор Худоё, ба ҳар чи кардам шарҳ,
Манам, на балки фузуниям аз он зи нафси дағост.
104. Ҳаёти хеш ки он як нафас агар бошад,
Ба ёди ту хуштар аз ҷаҳони «мо фиҳост».
105. Ба амру тоати шайтон намудаам зоеъ,
К-азон кунунам воҳасратову вовайлост.
106. На балки хайли шаётин маро шуда тобеъ,
Бад-ин татаббӯашон дев низ аз шуракост.
107. Ҳазор фарсанг аз чун худй чу бигрезам,
Ба ҷост, лек чу ман мудбире ба даҳр кучост?
108. Ба деву шайтон таълим карда шуд нафсам,
Ки ҳеҷ як натавонист кард, он чи ў хост.
109. Гаҳи ҷавониям ин навъ буд қачравишй,
Ба гоҳи пирии худ қачравй наёяд рост.
110. Ҳазор бор агар хешро кушам чй аз он,
Ба дарди муҳлики ман хештанкушй чй давост?
111. Вале ҳазорам чандин агар гунаҳ бошад,
Ба пеши раҳмати омад чу пеши чарх суҳост.
112. Зи баҳри раҳмати ту қатрае тавонад шуст,
Сиёҳномагй аз дуди маъсият, ки марост.

113. Нагўям ин ки чй сонам бидору чунам бар,
Бидор розиям охир туро ба он чй ризост?
114. Зи ғайри хеш раҳон, лутф карда Фониرو,
Насиб соз тариқи фано, ки айни бақост,
115. Чунон ба ёди худат маҳв созу мустағрақ,
Ки нагзарад ба дилаш ҳар чи ғайри ёди Худост.
116. Шуд ин қасида чу қути қулуби аҳли сулук,
Аз он таайюни «Қути қулуб» — аш аз асмест.
117. Ҳар он ки хонаду бо ин амал кунад, шак нест,
Ки аз ҳадиқаи қалбаш самари биҳиштосост.
118. Аз он наими биҳишташ чу қути қалб расад,
Шикаста қалби маро низ аз он наим раҷост.
119. Чунон ки аҳли тараб соф май чу нўш кунанд,
Зи даври соғарашон қатрае насиби турост.
120. Худо ба нозиму қорию роқимаш бахшад,
Ҳар он маслиҳати дину дунёву уқбост.

IV. «ҚУТ УЛ-ҚУЛУБ» (ҚАЛБЛАР ОЗУҚАСИ) ҲАКИМ АНВАРИЙГА ТАТАББУЪ

1. Жаҳонким, фанонинг бепоён йўлининг тор
бир йўлакчасидир, унда абадий яшамоқни
ўйламаким, бу — шоҳу гадонинг (ўтар-кетар)йўлидир.
2. Қандай қилиб мангу қолиш мумкинки,
йўл қароқчилари дин ва дил бойликларини
талон-тарож қилиш учун пистирмада турадилар.
3. Бу қандай йўлдирки, унга қадам босмасданоқ,
томидан кўчиб кетиш учун ноғора овози чалинади.
4. Бў ажаб бир йўлдирким, унинг ибтидоси зоҳир эмас,
ғариб бир биёбонким, бирор мақсад самараси ҳам кўринмайди.
5. Бу шундай ўтиш жойидирки, Одам ва Ҳавво замонидан
бери унда эркагу аёл макон тутмасдан ўтиб кетадилар.
6. Ота-онанинг иши шу бўлгач, унда фарзандларга
ҳам шу мерос тегди, натижаси эса — сен билан биз...

7. Сен агар бу кўҳна жаҳонда минг йил қолсанг ҳам,
унинг муддати бир лаҳзага тенг бўлмайди.
8. Чунки бу муддат ўтгандан сўнг агар ярим
нафас олмоқчи бўлсанг ҳам ололмайсан.
9. Бу маконда кишига ўтирмоққа умид йўқ,
унинг бирор жойида ўтирмасдан кетмоқ лозим бўлади.
10. Ажабо! Қара, сенга теккан бу тор макон
шундай кенгки, унинг бўшлиғи фазонинг ўзи!
11. Янада ажойиброғи, ундан сенга ранжу азоб
етиши билан бирга, чархдан юз ғаму,
осмондан мингжафолар ёғилади.
12. Чархдан кечаю кундуз шундай азоблар етгач, ҳар кун
тонгдан шомгача сенинг айшинг (ҳаётинг) заҳматдир.
13. Бу кўк фалак жомига яхшироқ назар солсанг, сени
ўлдирмоқ учун унга фано заҳридан тўлдирибдилар.
14. Унинг қуёши даврига агар боқсанг, маълум бўладики,
унинг нуридан сенга қасд қилиб, икки юз бало найзаси тегади.
15. Бу айланма фалакнинг ихтиёри ўзида эмас,
у ҳам бу айланишда қазонинг қўлидадир.
16. Унинг қандай эрк (ихтиёр)и бўлсинки,
минг асрлардан бери қудрат қўлини
остин-устун қилиб ташлабдилар.
17. Чарх мен каби овораю бевошга ўхшаб,
ўз ихтиёри билан бир нафас ҳам ором ололмайди.
18. Қуёш қадар демайман, балки бир зарра миқдорича
ҳам киши ўз ҳолини каму зиёд қила олмас.
19. Оламга бахт ва бахтсизлик келтирувчи
юлдузларнинг нишонаси — қодир ва якто бўлган
Худованд амри билан зоҳир бўлади.
20. Жаҳоннинг бор бузуқликлари юлдузлар
сайрига тегиб, ҳақни кўрувчи кўзларни кўр қилади.
21. Ҳар кимки, ернинг кенглигидан фалакка юксалса ҳам,
унинг паст (забун)лиги осмондан ергача бўлади.
22. Тоғнинг баландлиги осмон қадар бўлса ҳам,

юраги конлардан юз пора бўлиб, бошига тупроқ тортади.

23. Шер ўрмонда, сичқон ўлиги эса кўчаларда қолмайди,
заиф чумоли жабру жафо тортиб, у ҳам қолмайди.

24. Қара, шундай баҳайбат, катта филнинг хартумига
пашша кириб, унга не кўргуликлар кўрсатади.

25. Ойга панжа урмоқчи бўлган арслоннинг ҳам
терисини шилиб, оёқ остига ташлайдилар.

26. Денгиз тўлқинли чўққиларни кетказувчи
бўлса ҳам юзида қайғудан ажинлари бор.

27. Наҳанг (кит) денгиз сувининг қаҳрамони бўлса
ҳам, оқибат кўплаб сув қуртларига ем бўлади.

28. Нега аждарга қарайсан, хазинага боқ, унинг
ўзи бир қанча ҳирсу нафс аждаридан қолган.

29. Анқодан сўз очма, кимки қаноат Қофи (тоғи)
чўққисига қоне бўлса, у Анқодир,

30. Сен баҳор булутию унинг кўз ёши ва фарёдига қара,
ўзига мотам тутгандек осмонда қора либос кийган.

31. Яна сен бу бунёд қилувчи кучли шамолга қара,
хоксорлик билан олам даштларини кезади.

32. Бўрини ов қилувчи бургутни кўрким, сайёд қўлида икки
қаноти ва думидан бўлак, ўзи саҳро тулкисига ўхшаб қолади.

33. Сен тўғралу қарчиғай кишанларига боқ,
ўлимга маҳкум қилинганлар каби алдоқчи
замона уларнинг кўзларини бойлаб қўйган.

34. Азалдан золимларнинг иши шу тарзда,
мазлумларнинг равиши ҳам шу йўсиндадир.

35. Гарчи Хитой охусининг мушқдони
(киндиги)да тўла мушк бўлса ҳам, мушқдонини
шилиб олсалар, хато ишлиги билинади.

36. Тустовуқнинг бўйнидаги хушбўй ҳалқасимон чизиқлар
эмас, балки лочин чангалидан аъзосида қолган издир.

37. Қаҳқаҳа уриб сайрайдиган каклик аслида доим қон ютади,
унинг қизил тумшуғи-ю, қизил панжалари бунга далилдир.

38. Ширин сўзловчилар доим хордирлар,

гўё тўтилардек ошкора маҳбус, ожиздирлар.

39. Тоза рухсор май ичувчиларнинг хор бўлганлик аломати — қизил гулга асир бўлиб қолганликларидир.

40. Товус паридаги нақшларни олтин тамғалар дея кўрма, аъзосидаги гўзал тамғалари ранж тийғидандир.

41. Уйғоқ булбул савдо оташининг малоҳат боғидаги кул ичига тушибди.

42. Яна ажойиброғи шуки, оташранг дилрабо гул, ғаму андуҳдан қонга ботгану кўйлаклари чок бўлган.

43. Парвонанинг иши ҳам оворагарчилик, волаю шайдо бўлиб, куйиб-ёнишдан бошқа чораси йўқ.

44. Шамнинг ёнишию ўлимини кузатсанг, ўзига аза тутиб, гоҳ нола қилади, гоҳ эриб кетади.

45. Чумолидан ғазабли шерларга ранж етишининг нима фойдаси бор, чунки ўзи оёқ остидадир.

46. Пашшадан ўрмондаги филга ҳам озор етсада, бир тезак тутатилса, барчаси қочиб кетади.

47. Ёруғ олов гарчи олий жавҳар бўлса ҳам, унинг куйдирувчи ҳароратидан танда қанча титроқлар бўлади.

48. Ҳаво халқ ҳаётини узайтирувчи бир нарса, лекин у бузилса, ундан оламга вабо тарқалади.

49. Агарчи «барча нарса сувдан яралган»* бўлса ҳам, сувга чўккан ўлади, тирик қолиши маҳол.

50. Тупроқни сукунат ва ором манбаи деб билма, қуюн турганда у шамолга айланади.

51. Махлуқот жинсидан ҳеч бир нарса — гарчи кучлидир ё заиф, шоҳдир ё гадо.

52. Оламда меҳнатсиз бирор истак муяссар бўлмайди, фақат тенгсиз, қудратли Аллоҳ бундан мустасно, чунки у ашёларни яратувчидир...

53. Азалдан то абад яратилган ҳар бир нарсанинг ожизлиги яратувчининг борлигига гувоҳдир.

54. Махлуқотни яратувчининг иши шундай экан, у истаганидан ташқари ҳеч нарса бўлмайди.

55. Бас, Ҳақ сенга амр қилган ва таъқиқлаганларига имкон даражасида амал қилиб, яшамоқ пайдан бўлиши лозим.
56. Аввало, шариат сенга фарзу вожиб қилганини, сўнгра нафлу суннатларини адо қилмоқ зарур.
57. Мўътақадот (эътиқод қилинадиган нарсалар) иймон аталиб, тил билан айтиб, дил билан тасдиқлашдир.
58. Биринчидан, зоти покни Ҳақ деб билгин, шу тарздаки, у боқий, балки боқийликнинг ўзидир.
59. Унинг мавжудлиги бор бўлган ва доим бор бўлади, ягоналигидан ҳамду саного лойиқдир.
60. Унинг сифатлари қандай ва қанча деган билан тугамас, Ҳаёту илму иродати қудрат исмларидир.
61. Яна у хоҳлаганини бажарувчидир, феъл (амал) ундан, яхшилик ундану, ёмонлик фалақдан.
62. Яна фаришталарким, осмондаги тасбеҳгўйлардир, ҳар бири пок Худо номини зикр этиб тасбеҳ айтадилар.
63. Яна унинг китобларидурким, ундаги барча нарсалар ҳақдир ва ҳозиру нозир Худонинг сўзларидур.
64. Яна унинг халққа юборган расул (элчи)ларидурким, ҳар бири ҳидоят йўлининг раҳбаридирлар.
65. Араб бўлган Муҳаммад алайҳиссалом расуллар гуруҳининг пешвоси, улардан кейин яратилган бўлса ҳам, зот жиҳатдан аввалдир...
66. Яна ўлимдан сўнг қайта тирилишдирки, унга ишониш керак, ҳаммаси ростдир.
67. Яна барча яхши ва ёмоннинг мавжудлигини қадардан билмоқ ва тақдирнинг ҳақ эканлигига ишонмоқ.
68. Иймон деб ном олган эътиқодотлардан кейин, ислом дини беш аркон (шарт)лар билан барқарордир.
69. Аввало, «Ашҳаду ан ло илаҳа иллаллоҳ»ни айтиб, Муҳаммаднинг пайғамбарлигини тасдиқлаш.
70. Беш вақт намоз ҳам исломнинг ганжидир, бажармаган эркагу аёлнинг гуноҳи кечирилмайди.
71. Йигирма дирамдан ярим дирам садақа (закот)

бермоқ фарздир, у — фақирлар ҳаққидир.

72. Яна бир йилда ўттиз кун рўза тутмоқ.
Бир кун қасддан тутмаса, икки ой пайдарпай
қазосини тутиш жазоси (каффорати)дир.

73. Яна бири, йўллар очиқ бўлиши шарти
билан ҳаж қилмоқдур, агар (йўл) хавфсиз
очиқ бўлмаса ҳаж разо бўлмас.

74. Ўтиқодотлардан сўнг ибодатларинг шулардир,
аммо сенга белгилаб қўйган шартлари ҳам бор.

75. Агарчи зоҳирда жисми бўлса ҳам, ҳар бирининг
ботинида яширин руҳи бордирким, номи — тақводир.

76. Нимага шариат қатъий амр қилмаган бўлса-ю,
аҳли тариқат унга машғул бўлсалар, улар турли риёзатлардир.

77. Мазкур бўлган «Ла илаҳа иллаллоҳ»ни
зикр қилиб, бу дарёга ғарқ бўлганлар кўп.

78. Агар фалак қаторлари бир-биридан узилиб
кетса ҳам, бу зикр дарёсига ғарқ бўлганнинг
тўлқинлардаги хасу хашакдан парвоси йўқ.

79. Мушоҳадани кўрки, намозхоннинг ярасидан ўқни
тортиб оладилару, у беҳабар, ўқ жойидами ёки йўқ.

80. Кўп намозхонлар борки, кечаси икки ракаат намоз
ўқиш учун «Каломуллоҳ»ни тик туриб хатм қилиб қўяди.

81. Закотни кўр, қирқ дирамдан бир дирам берилиб,
фарз адо қилинади, бу ризонинг ўзидир.

82. Рўзани Қара, қирқ кун чиллани бир ният ила
ўткаради, қалб емоқ-ичмоқ ғамини чекмайди.

83. Бу қандай Каъба тавофидурким, эҳроми
Батҳо (Каъба) тарафига қараган шарқ
қуёшидек хилватхона эшигидан бошланади.

84. Ҳақ йўлидан юрувчилар шу сулуку тариқатда
юрибдилар ва хотирлари хатару риёдан покдир.

85. Сен агар Худо зотининг ягоналигига гувоҳлик
берсанг, шунга ҳам хизмат ҳақи (тўлов) умид
қиласан, бунга Худо гувоҳдир.

86. Агарда таҳоратсиз бошингни саждага қўйсанг,
донг чиқариш учун муаззиндек оламга жар соласан.
87. Агарда Қорундек хазинанг бўлсаю, ярим дирам
камайиб қолса, саховатдан лоф-қоф урасан.
88. Ва агар ўттиз кун рўзадан бир кун рўза тутсанг,
ифторлик учун бева-бечоралар дастурхонини талон-тарож
қиласан.
89. Агар ҳажга отлансанг, бу сафарингдан савдо қилиб ўн,
йигирма, қирқ танга фондалар олмоқчи бўласан.
90. Сенга айтганларимнинг барчаси мусулмончилик шевасидир,
зулму фосиқлигингдан бир зарраси ҳақида сўз айтсам бало
ёғилади.
91. Номардликдан кетма-кет май қадаҳларинн кўтарасан,
унинг оқибатида дам-бадам зино қилиш фикри хаёлингга
туғилади.
92. Агар зинога муяссар бўлсанг, ҳануз русл қилмасдан,
халқ ичида мардман дея ғавғо соласан.
93. Қизиғи шуки, хотининг ҳам сенга ўхшаган эркак билан шу
иш (зино)ни қилган ва шунинг ўзи сенга яхшигина жазодир.
94. Сен ўз «тақвоинг» ва аёлинг «иффати»дан ҳам
хабардорсан, лекин эркагу аёлдан хаёлингни яширасан.
95. Қувват ва озуқангнинг бари тўнғиз гўшtidан бўлгани
учун ҳам бировларнинг хотинига қарайдиган одатинг бор.
96. Юзта Закариё бошига арра тортсалар-у, халос
қилиш учун бир дирам берсанг ҳам аза тутасан.
97. Бу разиллик ва муртадлигинг билан тағин ўзингни
Закариёдек ифбатли ва Яҳёдек исматли қилиб кўрсатасан.
98. Дилинг шайтон ва девлар ватанидир, ватан эмас,
уларнинг ахлатхонаси, балки унданда тубанроқ макондир.
99. Малоикалар шул ўлканинг тепасидан ўтсалар,
унда сендек махлуқнинг маскан тутганини кўрсалар.
100. Сенинг шум ботинингдаги кирдикорларни кўриб,
уларга вабо теккандек ҳаммалари ҳалок бўладилар.
101. Шу ёмон сифатларинг билан ҳам ўзингни азиз

тутасан, гўё жаҳон халқидан ортиқ еринг бор.

102. Дўзах оловининг азоби ҳам сенга ҳайф,
олов сенинг азобингдан хомуш бўлиб ўчади...

103. Эй улуғ Худойим, нималарники шарҳ қилган
бўлсам, мен ҳам шундайман, балки баттар ёмонроқман.
Маккор нафс домига мубталоман.

104. Бир нафас бўлса ҳам ҳаётимни Сенинг ёдинг билан
ўтказиш жаҳон ва ундаги бор нарсалардан яхшироқдир.

105. Умримни Шайтоннинг амрига итоат этиб зое
қилдим, энди ҳасрату надоматлар чекаман.

106. Ёмонлигимдан шайтонлар менга эргашди,
бу эргашишда Иблис ҳам шерик бўлди.

107. Ўзимга ўхшагандан минг фарсах қочсам тўғри, бўлади,
лекин менга ўхшаган бир бахтсиз бу оламда борми ўзи?

108. Нафсим деғу шайтонга ёмонликни ўргатди.
У истаган нарсани бошқа ҳеч ким қилолмайди.

109. Ёшлигим шундай эгрилик билан ўтди,
қариликда эса эгрилик тўғри бўлмайди.

110. Энди ўзимни минг марта ўлдирсам ҳам,
ҳалокатли дардимга ўзимни ўлдиришим даво бўлмайди.

111. Аммо гуноҳларим бундан минг марта ортиқ бўлса ҳам,
Сенинг бепоён раҳматинг олдида фалак қаршисидаги
Суҳо (кичик юлдуз) кабидир.

112. Раҳматинг денгизидан бир қатра (томчи)си маъсият
тутунидан қорайган номаи аъмолимни ювиб ташлайди.

113. Сенга мени ундай қил, бундай қил демайман,
Сен қандай хоҳласанг шундай қил, мен розиман.

114. Фонийга лутф этиб, ғайр (ўзингдан бегона)дан уни қутқар,
бақога элтадиган фано йўлини унга насиб эт.

115. Ўз ёдингга маҳв этиб, шундай ғарқ қилгинки,
қалбида Худо ёдидан бошқаси қолмасин.

116. Бу қасида аҳли сулук қалбларига ғизо бўлди,
шу боис унинг номи «Қутул-қулуб» (Қалблар ғизоси) бўлди.

117. Кимки ўқиса-ю, унга амал қилса,

шубҳасиз қалб боғидан жаннатдагидек ҳосил олади.

118. У беҳишт неъматидан қалбга ғизо етса,
менинг шикаста қалбимга ҳам у неъматлардан умид бор.

119. Аҳли тараб соф майдан ичсалар, қадаҳлари
чеккасида қолган бир қатраси сенга насиб этар.

120. Худо назм қилувчи, ўқувчи ва кўчирувчисига
дину дунё ва охират фойдаларини ато қилсин!

V. «МИНҲОҶ-УН-НАҶОТ» ТАТАББЎЪИ АНВАРӢ, ХОҚОНӢ

1. Зиҳй аз шамъи рӯят чашми мардум гашта нуронӣ,
Ҷаҳонро мардуми чашм омадӣ аз айни инсонӣ.

2. Малакро аз паи овардани хоки ту ҳаммолай,
Фалакро баҳри тарҳи мулк таркиби ту майдоне.

3. Тилисми хилқататро дасти қудрат карда меъморӣ,
Дар он чо ганҷи ҳикмат аз малак бинҳода пинҳонӣ.

4. Зи илмуллоҳ ба таълими шарифи «аллам-ал-асмо»,
Бароварда миёни аҳли дониш исми пурдонӣ.

5. Гаҳе чилрӯза тифле гуфта бо пирони чилсола,
Нукоту дарси асрори яқин аз илми раббонӣ.

6. Туюри гулшани улвӣ, ки қуту тўъмашон зикр аст,
Ба пешат чумла бинҳоданд сар аз бас хушилҳонӣ.

7. Ҷуз он як мурғи ваҳшӣ к-ӯ ба пешат сар фурӯ н-овард,
Ки дар гардан фитодаш тавқи лаън аз қаҳри яздонӣ.

8. Туро дар олами мулку малоик аз раҳи рифъат,
Мусаллам шуд хилофат бар гурӯҳи инсию чонӣ.

9. Ҳарифи хирасар чун аз сарири мулк шуд хорич,
Туро ҳам сарварӣ, ҳам сарфарозӣ гашт арзонӣ.

10. Ҳама каррубиёнро сар ба наздат зилли худдомӣ,
Аз он маънӣ, ки гаштӣ сарфароз аз зилли субҳонӣ.

11. Зи тоби кавсари май соқиёни базми чоҳатро,
Ҳазорон гул ба рух чун лолазори боғи ризвонӣ.

12. Намедонам чӣ шуд бо он ки Ҳақ «ло тақрабо» фармуд,
Гирифтӣ бо рафиқат нуктаи он душмани чонӣ.

13. Чаро бояд ду маъсуми биҳиштиро ба як афсун,
Шудан бо он камоли зуҳд ду мардуди исёнӣ.
14. Магар з-он рӯз гандум синаи худ чок зад з-ин ғам,
Ки аз чӣ душманат фармуд тарки бандафармонӣ?
15. Чу додӣ зулфи хур аз даст з-он дам рӯзгоратро
Чу зулфи хур шуд ҳам тирарӯзӣ, ҳам парешонӣ.
16. Чи расвоист к-он навъ одами комил зи боғи хулд,
Шавад дар дашти ғам саргашта чун ғули биёбонӣ.
17. Сияхрӯию даргаҳрондагию ғурбату меҳнат,
Чӣ буд ин чумларо боис ҳамин як ҳаззи нафсонӣ.
18. Ба чандин сол инобат кардану рӯ бар замин мондан,
Чаҳонро ғарқа дар хун сохтан аз сели мижгонӣ.
19. Ки дил з-афғони зорат мурғу моҳиро ба дард омад,
Ғалат гуфтам, ки санги хораро з-он доғи ҳичронӣ.
20. Ба ҳар навъе, ки буд боре қабул афтод он тавба,
Ки шуд мардуд чандин сол аз истиғнои султонӣ.
21. Агарчи сӯи тахти кишвари асли набурдандат,
Вале мулки чаҳонро ёфтӣ ҳукми чаҳонбонӣ.
22. Чунон волии борифъат, ки будаш он ҳама макнат,
Ба як чурмаш чиҳо омад ба пеш аз макри шайтонӣ.
23. Чи сон арзу ниёз овард то шуд рафъ он уқда,
Бас он гаҳ бандагӣ кардан ба сад ҳавлу ҳаросонӣ.
24. Ту эй ғофил, ки бишморӣ яке худро зи авлодаш,
Кунӣ сад чурм ҳар соат, валекин бе пушаймонӣ.
25. Нахустат ҳаст ин зоҳир, ки чуз Ҳақ холиқе набвад,
Асоси даҳрро нозим, бинои чархро бонӣ.
26. Бад-ин сон офаринанда, ту нафсатро гузинанда,
Парастиро, ки хокат бар сари ин нафси зулмонӣ.
27. Чаҳон равшан зи нури офтоб, аммо ту чун хуффош,
Ҳама дар пардаҳои зулмати шаб ҷаста китмонӣ.
28. Забуни нафси кофир гаштаи з-он сон, ки метарсам,
Чу гӯи «ло илаҳа иллаллоҳ» аз дунбол натвонӣ.
29. Чу лои ло илоҳат лои Лот омад илоҳ он ҷо,
Чӣ ғунҷоиш пазирад, гарчи ту хоҳӣ, ки ғунҷонӣ?28

30. Даруни зарраи саргашта чун пинҳон шавад хуршед,
Миёни қатраи гандида баҳри оби ҳайвонӣ.
31. Чӣ ислом аст ин, к-аз шустиаш куффор агар хандад,
Бар ў шояд, ки охир шарм бодат з-ин мусулмонӣ.
32. Санам, к-аш худ тарошад, бингар орад бандагӣ барҷо,
Самадро бандагӣ некӯ надонӣ кард, то донӣ.
33. Шаҳодат гарчи бошад бар забонат, лек дар тасдиқ,
Мукаддар карда миръоти дилатро занги нисёни.
34. Вучуди поки товусони қудсиошёнро ҳам,
Нихӣ аз рӯи ақли худ бурун аз ҳадди имконӣ.
35. Вале баҳри мулавван мурғаки бозигари чархӣ,
Муаллақҳо занӣ чун чархи таҳтонию фавқонӣ.
36. Китоби эзидӣ, к-аз азми пушташ бар замин часпад,
Агар як ҳарф аз он бинвишта бар пушти фалак монӣ.
37. Зи хиффат қоҳбарге нашмарӣ ҳар ҳарфи савташро,
Ки бошад вақти қаҳгил сохтан муздурӣ қаҳ донӣ.
38. Шаҳони миллату эъҷоз напсандӣ, ки напсанданд,
Дуои «рабби ҳаб лӣ» кардан аз нанги Сулаймонӣ»²⁹
39. Валекин донаи пӯсидаро аз сустии ҳиммат,
Агар худ даст ёбӣ аз даҳони мӯр бистонӣ.
40. Қиёмат қомати хубон шуморӣ чаннату дӯзах,
Висолу ҳаҷрашон гӯй, зи фарти ноқисимонӣ.
41. Зиҳӣ кӯре ба боғи офариниш, к-аз сари ғафлат
Фалакро нилуфар донию тубиро гияҳ хонӣ.
42. Вучуди хайру шар з-он рӯй бар пои қадар бандӣ,
Ки поятро зи банди амру наҳӣи шаръ бирҳонӣ.
43. Вале дар гарданат он банд чун ҳабл-ул-варид омад.
Бувад душворат аз гардан бурун кардан ба осонӣ.³⁰
44. Намозеро, ки маъмур омадӣ баҳри убудият,
Ки дар кардан наӣ маъзур ар одобею арконӣ.
45. Ба ёдат н-ояд, ар ояд, кунӣ з-он сон, ки дар бурдан,
Бисӯзонад малакро болу пар аз фарти ниронӣ.
46. Қабули оро аз масҷид оӣ дертар берун,
К-аз ин масҷидгузинӣ хубтар сад бор раҳбонӣ.

47. Кунад раҳбон ба ҳар сачда вузуе, пеши бут бингар,
Ки ту беғусл пеши Ҳақ ниҳй бар хок пешонӣ.
48. Закотеро, ки хоҳй дод гоҳи киса во кардан,
Гиреҳ бар банди киса афканӣ, ҳам банди ҳамёнӣ.
49. Наёрий базл кард аз чил яке ҳам соҳибонашро,
Чили дар чил гар амволи ту бошад ҷумла толонӣ.
50. Надорй рӯзаи моҳи сиём он сон, ки Ҳақ фармуд,
Агар дорй, бувад он ҳам барои сарфаи ноне.
51. Куҷо нонрезаат мавҷуд гардад заррасон гар худ,
Гаҳи ифтор бошад қурси меҳрат кардай хоне.
52. Надорй рӯза в-ар дорй, накардй сачдаро ранча
Ва гар кардй вузуро оби чӯ аз худ наранҷонӣ.
53. Ва гар аз ғояти Ислом майли ҳақ кунӣ, ногаҳ,
Матоъи Макка пурсй аз гаронӣ, ё худ арзонӣ.
54. Агар суди накӯ уммед бошад, бор барбандй,
Дар ин ҳақ фарқ кай бошад, дар исломия насронӣ.
55. Ва гар суди умеди нафъ некӯ бошадат, сад узр
Зи хавфи роҳу камсармоягию заъфи ҷисмонӣ.
56. Бувад имонат он, исломат ин, эй мӯъмини муслим,
Чуз ин ҳам кофириҳо бошадат дар парда пинҳонӣ.
57. Дуруштиҳои чархат бахшад андومه, магар з-ин сон,
Ки зоҳир карда аз роҳи мичарраҳ шакли суҳонӣ.
58. Вале з-инсоф иоҳамворию нафсат агар бинй,
Дуруштии фалак бо он баробар ҳам нагардонӣ.
59. Паи мушкинғизолон ҳуллаи каттон биёрой
Вале худро фузун гирй зи Ғаззолия Каттонӣ.31
60. Чу Қорун гар дихад дастат, ки созй ганҷҳо пинҳон,
Нахоҳй баҳри он дар мулки дунё ғайри вайронӣ.
61. Ҳазорон бут даруни хирқаат пинҳону афзунтар,
Намой хешро дар хориқи одат зи Харқонӣ.32
62. Напошй дар замини дил ба ҷуз тухми амал ҳаргиз,
Чй сон уммед бархӯрдан бувад з-ин донаафшонӣ.
63. Ниҳй дар мазраи ҷон хирмани ҳирсу ҳавас ҳар сӯ,
Ки оташ уфтад дар хирман, ар ин аст деҳконӣ?

64. Дар он хирман чу баҳри қаҳр оташ зад, наёрад кушт
Агар зоҳир кунад сели сиришкат мавчи тўфонӣ.
65. Фаришта филмасал дар шакли инсон гар шавад зоҳир,
Наможд роҳи шайтонат, ки чўй баҳри меҳмонӣ.
66. Лаболаб роҳи райҳониш дорӣ, то кунӣ масташ,
Сиришта доруи беҳушӣ андар роҳи райҳонӣ.
67. Фалак эмин намонад аз ту бо ин девфеълиҳо,
Наметарсӣ зи қаҳри эзидӣ, эмин чӣ сон монӣ?
68. Гаҳи аҳзат бувад сангин, к-аз истинчо шуда рангин.
Зи дасти соҳиби хуни шикам лаъли бадахшонӣ.
69. Ба гоҳи базл агар худ қатра бавл аст аз истиғно,
Чунон бошӣ, ки мепошӣ ба олам дурри уммонӣ,
70. Ба нафсат гарчи фиръавнист в-ар пайдо шавад Фиръавн,
Ба худ напсандӣ андар хидмат ўро ғайри Ҳомонӣ.
71. Чу Фиръавну чу Ҳомон гар диҳад дастат, чунон хоҳӣ,
Ки сад Фиръавну сад Ҳомон туро бошад ба дарбонӣ.³³
72. Натарсӣ Мусӣ ар ояд, ки аз кўи сари Фиръавн,
Асои саркачаш ҳар дам наможд лаъби чавгонӣ.
73. Намудан дар яди байзо чу соя аз асои ў,
Фитад бар хок, аз ў ояд ба дафъи сеҳри Сўъбонӣ.
74. Арўси соҳири чархат ба дурҳои кавокиб ҳаст,
Чу чашм аз хоби ғафлат во кунӣ кампирдандоне.
75. Кунӣ ҳамчун арўсон чома сурху зард, беҳ бошад
Бари мардон аз он пўшидаҳо сад бор урёнӣ.
76. Агар поёну болои чаҳон они ту шуд яксар,
Зи мағрурӣ шиори худ кунӣ, чун субҳ хандонӣ.
77. Ки то шомат фалак ҳар субҳ меронад, занон ҳар дам
Зи поёни ту шаллоқӣ, зи болой ту апёнӣ.
78. Чи аз лаълу дури гўшат, ки чун гардун паи таъдиб,
Бимолад гўш, натвонӣ, ки гўши худ бичунбонӣ.
79. Каломи Ҳақ наёяд бар забонат аз раҳи нудрат,
Агар сад раҳ тануварҳои ишрат бар забон ронӣ.
80. Вале мусҳаф туро рухсори шоҳид бошаду дар вай
Паи зинат ниҳода холҳо оёти қуръонӣ.

81. Агар пеши Азизе як дирам дорй, паи ахзаш
Ҳама гар Юсуфи Мисрй бувад, созй-ш зиндонй.
82. Набахшй, ё раҳо надҳй мурувват карда гар сад раҳ,
Шафоат ё зимоният намояд пири Канъонй.
83. Ва гар ганчи касе пешат буду гашт мўхтоҷат
Дихй гар ҳаббааш норе ба хислатҳои эҳсонй.
84. Касе бар осмонат гар расонад аз раҳи таъзим,
Агар дастат диҳад ўро дихй бо хок яксонй.
85. Шавй оташ, ки сад сол ар мачусаш равшанй бахшад,
Чу як дам дар вай афтад, зоеъаш созад зи ниронй.
86. Зи бас, тори либосат ончунон кисват кунй худро,
Ки не домоне аз вай фаҳм гардад, не гиребоне.
87. Чу кирми қаз ба сад расвоият берун кашанд аз вай,
Ки ҳам гўри ту буда, ҳам кафан аз айни печонй
88. Танй аз риштаи қон пардае з-он сон, ки гар мирй,
Шавй бепарда аз бозичаҳои чархи гардонй.
89. Гаҳи май хўрдан он гаҳ руҳбозй бо бутон кардан,
Бувад ҳар ҳаззи нафсонй, барад як файзи рўхонй.
90. Аҷаб набвад, ки рўҳат мурдаву ту зиндаи нафсй,
Ба қои файзи рўҳоният будан ҳаззи нафсонй.
91. Саги мардон бувад нафсу ту аз сагсирате гашта,
Саге ин нафси кофир, он-т марди ин мусулмонй.
92. Бари мардон зи мардй чун занй дам чун саги эшон,
Сагат карда зи маҳзулй на бал к-аз фарти хазлонй..
93. Тамошо бин, ки лофи шермардй ҳам занй аз кибр,
Ағар чун юз нишинй бар фарози хинги ҷавлонй.
94. Гумонат ин ки он хингест ҷавлонй ба зери рон,
Надонй юз аз маркаб набошад ғайри полонй.
95. Зи май тардоманй в-аз беҳудй созй гиребон чок,
Магар гаштат гиребон чок аз ин олудадомонй.
96. На танҳо доманат тар шуд ба лои бода аз берун,
Ба лое аз дарун ҳам боиси ин гашт, то донй.
97. Бад-ин сон домани тар ҳар тараф доманкашон то кай,
Наҳоҳад гашт домангир як роҳат пушаймонй?

98. Туро ҳарчанд ин гумроҳӣ омад аз падар мерос,
Ҳам аз ғавғои нафсонӣ, ҳам аз васвоси шайтонӣ.
99. Вале ло ҳавл в-онгаҳ боз гаштат низ маврусист,
«Заламно раббано»—гуён ба маҳҷурию гирёнӣ.³⁴
100. Аҷаб набвад, ки сад чандин гунахро пок шӯяд, гар
Шавад зоҳир ба рӯи баҳри раҳмат мавҷи ғуфронӣ.
101. Худовандо, манам он бандаи золим ба нафси худ,
Ки сад чандин, ки гуфтам оядам аз нафси зулмонӣ.
102. Агар сад дӯзахи дигар бисозӣ баҳри таъзибам,
Сазоворам ва гар ҳам бахшиям, ҳастат ба осонӣ,
103. Ба сад чандин, ки гуфтам қоилам, аммо се кор аз ман
Ба даргоҳӣ ту ҳаргиз н-омад аз бад сирату сонӣ.
104. Бигӯям, то бидонад халқи олам, з-он ки дар пешат
Ба гуфтан нест ҳоҷат, з-он ки медонам, ки медонӣ,
105. Яке он буд, к-аз ман гарчи сад исён ба феъл омад,
Накардам фахр ҷуз бо сад сияҳрӯй пушаймонӣ,
106. Зи нафсам гар хато омад, вале аз бими қорам буд,
Зи афғон оташ афрӯзӣ, зи миҷғон ашк ғалтонӣ.
107. Дигар як, он ки дар шаръи расулат он шаҳи миллат
Ғули нори Бироҳимию фаҳри оли Аднонӣ.³⁵
108. Расули абязу асвад, имоми Ясрибу Батҳо,³⁶
Умеди фосику фочир, шафеъи сорикунзонӣ,
109. Ба феъл ар қосир афтодам, вале аз рӯи сидқи дил,
Ҳамеша будаам комил зи тавфиқоти раҳмонӣ.
110. Дигар дар хидмати Маҳдум тақсирам, агар ҳарчанд
Нагунҷад дар заминун осмон аз бас фаровонӣ.
111. Валекин гавҳари сидқи дуоям аз барои шаҳ,
Фузун шуд дар баҳор аз қатраҳои абри найсонӣ.
112. Чӣ шаҳ он шаҳ, ки натвон гуфт андар торами рифъат,
Чи хуршедаш нашуд сонӣ, ки хуршедаш бувад бонӣ.³⁷
113. Гаҳи кишварситой гавҳари дурчи Умаршайхӣ,
Дами соҳибқиронӣ ахтари авҷи Темурхонӣ.
114. Абулғозӣ шаҳи олиғуҳар Султон Ҳусайн омад,
Ки омад хон, бин хон то ҳарими Ёфас ўғлонӣ.

115. Зи иззу макрамат то Ёфасаш хоқонию шоҳй,
Зи ирси салтанат то Одамаш хонию Қоонй
116. Зиҳй аз рӯи рифъат пояи пастат фалакқадрй,
Зиҳй аз роҳи шавкат рутбаи зотат чаҳонбонй.
117. Зи анҷум касрати хайлат фузун аз нисбати ақлий,
Зн гардун рифъати қадрат бурун аз ҳадди имконй,
118. На дарки диққатат м:ағзи хирадро майли мабхутй,
На нутқи дилкашат зикри малакро ранги ҳазёнй.
119. Паи санҷидани барри ту будан каффа гардунро
Бувад ду нимаи арзан пўстро оини мизонй.
120. Ба назди раъйи покат ҳам бaсе равшaн шудaн аз худ,
Ба чурми маҳ расад қирй, ба қурси меҳр қатронй.
121. Чу баҳри шамсаи хиргоҳи чоҳат зарварақ чўянд,
Наёбад сафҳаи хуршед он чо қадри камсонй.
122. Бувад ҳар давраеро чархи аъзам нуқтаи марказ,
Ба қасри ҳашматат чун густаранд атбоқи саллонй.
123. Аноре бошад аз тоси фавокеҳ базми чоҳатро,
Қазо гар чавфи гардунро кунад пур лаъли руммонй.
124. Чу дуди оташи меҳрат шавад чархи дигар бошад,
Шарор он чо ба Баҳромй, зукол он чо ба Кайвонй.38
125. Бутон ҳар сў чу анҷум, анҷумаш чун кирми шабтоб аст,
Чу гардад меҳри роят моили базми шабистонй.
126. Нафози амрро чун бишканй тарфи кулаҳ набвад,
Қадарро ғайри маъмурй, қазоро ғайри ҳомонй,
127. Зи хинги чархи сайрат нимаи наъли кўҳан, к-афтад
Сазад, к-ин кўҳнагунбадро кунад тоқию айвонй.
128. Шаҳо, мадҳи ту набвад ҳадди ман, з-онрў гаҳи алкан
Расуллulloхро гуфтан наёрад наъти Ҳассонй.39
129. Валекин доштам табъозмоиро ҳавас як раҳ,
Ки гўям чанд байти мавъизат дар таври Хоқонй.
130. Намедонистам он то дар чй рангам рў диҳад в-акнун
Расид аз мабдаъи файз, он чи бинмудам суханронй.
131. Мусалсал з-ибтидои офариниш то бад-ин соат
Сухан дар як қасида рондам аз рӯи сухандонй.

132. Ба ҳар байташ китобе дарч кардам сар ба сар ҳикмат,
Ба ҳар як дурч пинҳон сохтам сад гавҳари конӣ.
133. Баёни ҳоли худ з-инсоф кардам в-он гаҳ авсофаш
Бувад, ҳам баҳра гирад аз таваҷҷӯҳҳои вичдонӣ.
134. Чунон бедор кардам аҳли оламро аз ин гулбонг,
Ки н-ояд хобашон то ҳашр аз андӯху пазмонӣ.
135. Чу манҳаҷ шуд наҷоти халқро аз тиҳи гумроҳӣ,
Ниҳодам номи «Минҳоч-ун-наҷот» аз лутфи субҳонӣ.
136. Сухан ҳарчанд қонпарвар бувад, хомушӣ авлотар,
Тариқи авли ар дорӣ ниғаҳ, соқит шавӣ Фонӣ.
137. Ҳамеша то ки дар арзи сухан гарчи бувад нофеъ,
Мумилл афтад адо мақсудро афтад чу тўлонӣ.
138. Бувад тўли ҳаёти шоҳ чандоне, ки дар арзаш,
Аторуд оқиз ояд, гар кунад сад даври кайвонӣ.

V. «МИНҲОЖ УН-НАЖОТ» 27 (НАЖОТ ЙЎЛИ) АНВАРИЙ, ХОҚОНИЙГА ТАТАББУЪ

1. Қандай яхшики, юзингнинг шамъи (нуридан)
инсонларнинг кўзи ёриди. Инсонликнинг жавҳари
бўлганинг учун жаҳон одамларининг кўз қорачиғига айландинг.
2. (Шундай асл инсонсанки), сенинг тупроғингни (Сен бунёд
этилган тупроқни) олиб келиш учун фаришталар ҳаммоллик
қилдилар. Сенинг (тан) мулкингни таркибини
яратиш учун фалак майдонлик вазифасини ўтади.
3. Яратилишинг тилсимиға қудрат-қўли меъморлик қилди
(Ўша- қудрат қўли) ўша тилсимға ҳикмат хазинасини
кўмиб қўяр экан, ундан фаришталар ҳам беҳабар қолдилар.
4. Аллоҳ илмларидан «Аллам-ал-асмо» (пинҳон нарсаларнинг
номлари) таълимини ўрганишда билим аҳллари ўртасида
бу исмларни энг яхши билувчи деб ном чиқардинг.
5. Баъзида қирқ кунлик гўдаклик вақтингда қирқ яшар
кексалар билан Аллоҳ илмларининг сирру
асрорлари ҳақида сўзлашдинг, сирлашдинг.

6. Қуту қувватлари зикрдан иборат бўлган олий гулшан қушлари (фаришталар) ҳам ёқимли овоз билан сенинг хузуригда бош қўйдилар (сёнга сажда қилдилар).
7. Бир ваҳший қуш (яъни, шайтон) сенинг хузуригда бош қўймади. (Шунинг учун ҳам) Худонинг қаҳри билан унинг бўйнига лаънат бўйинбоғи тушди.
8. Сенга баланд мартабаликда ер ва осмонда инсонлар ва жинларга халифалик муяссар бўлди.
9. Юраги қора душман (шайтон) ер юзидан ҳайдалгандан кейин сенга улуғворлик билан юксалиш насиб этаверди.
10. Тангрининг соясидан бошинг баланд бўлавергани сабабидан ҳамма фаришталарнинг боши хизматкорлик сояси остидадир.
11. Буюклигинг базмининг соқийлари кавсар майининг ҳароратидан юзлари жаннат боғининг лолалари каби минглаб гуллар билан безангандир.
12. Билмайман нима бўлдики, Ҳақнинг «ло тақрабо»— «икковларингиз яқинлашманглар» деган буйруғини эшитганинг ҳолда йўлдошинг (Момо Ҳавво билан бирга) жонингга душман бўлганнинг (шайтоннинг) сўзига кира қолдинг.
13. Икки гуноҳсиз жаннатийнинг баланд ибодат ва тақвоси билан бир алданиш натижасида (жаннатдан) ҳайдалишининг нима кераги бор эди?
14. Сенга душманинг бандага буюрилганини тарк этишни амр этди, натижада эътиқодга дарз кетди. Ўша кундан буён ғам ичида қолган буғдой ўз бағрини , чок этганича қолди.
15. Хурнинг сочини қўлдан берганингдан буён рўзғоринг хурнинг сочига ўхшаб ҳам қора кунга қолди, ҳам паришон бўлди.
16. Қандай расволикки, шундайни расо (комил) инсон жаннат боғидан қувилиб, биёбоннинг девига ўхшаб ғам саҳроси узра сарсон-саргашталиқда юрса.
17. Бундаин юзи қоралик, (Аллоҳ ато этган) даргоҳдан қувилиш, ғурбат ва машаққатларнинг ҳаммасининг боиси (фақат) шу бир лаҳзалик пасткаш нафсининг лаззати туфайли бўлди.

18. (Натижада) неча йиллар тавба қилиш, юзни ерга суртиш, киприк сели билан жаҳонни қонга ғарқ қилиш (билан ўтди).
19. Сенинг ғиғону зорингдан қушу балиқларнинг юрагига оғриқ кирди. Хато айтдим, (жаннатдан айрилишдек) ҳижрон доғи тошларга ҳам оғриқ солди.
20. Неча йиллар ўз иззат-нафсингни тутиш тахтидан йироқлашиб юриб, нима бўлса ҳамки, бир марта тавбаларинг қабул бўлди.
21. (Аллоҳ сени) асл мамлакат (жаннатнинг) тахти томон олиб бормаган бўлса ҳам бу жаҳон мулкини идора қилиш ҳукмини топдинг.
22. Шундай юксак мартабалик (инсон) шайтоннинг макрига учиб бир марта қилган гуноҳи учун бошига нималар тушмади.
23. У Худо олдида шундан арзу ниёзлар қилдики, юз ҳол кўрқувлар билан бандалик расмини бажо келтирдик, чигалликлар ечилиб, мартабалик юз берабошлади.
24. Эй ғофил, сен ўзингни ўша (гуноҳга йўл қўйиб товба қилган Одам Ато иа Момо Ҳавво) нинг авлодидан биттаси деб ҳисоблайсан. Ҳар соатда юзта гуноҳ қиласану, лекин ўкинч (пушаймонлик) нималигини билмайсан.
25. Аввало шу равшанки, Ҳақдан ўзга холиқ йўқ. Дунё асосини тартибга солувчи, фалак биносини бунёд этувчи ўзга бунёдкор йўқ.
26. Шундан бир қодир яратувчинг бўла туриб, сен нафс (йўлига) кириб, иблисга итоаткор бўлдинг. Бундай зулм етказувчи нафснинг бошига тупроқ сочилсин.
27. Жаҳон офтоб нури билан равшан, лекин сен кўр шапалакка ўхшаб кеча қоронгулиги пардаси остида сакраб, яшириниб юрасан.
28. Кофир нафснингга шунчалар банда бўлгансанки ўлимнинг чоғида кўрқаманки, «ло илаҳа иллаллоҳ» (Аллоҳдан бошқа Аллоҳ йўқ) калимаси тилингга келмай қолади.
29. «Ло илаҳа»даги инкор қилувчи «ло сўзи «Лот» (бутнинг номи) инкорни инкор қилувчи «ло» сўзи бўлиб қолади. Бу «ло» ни ҳақиқий Аллоҳга тақамоқчи бўлганинг

билан ҳеч натижа чиқара олмайсан.

30. Саргашта зарранинг ичига қуёш яширинади.

Сасиб қолган бир қатра ичида ҳаёт суви бўлади.

31. Бу қандай ислом бўлдики, унинг сустлигидан кофирлар кулиб турса. Бундай мусулмонликдан киши уятда қолса ажаб эмас.

32. Қара, бутпараст бутини ўзи йўниб бандалик юмушини бажо келтиради. Сен агар билсанг, Тангрига бандаликни ўрнига қўёлмайсан.

33. Тилинг калимаи шаҳодатни айтиб турса ҳам, лекин уни тасдиқ этишда юрагинг оинасини гуноҳ занги босади.

34. Қудси ошёнлик товусларнинг пок вужудини ҳам ўзингнинг ақлинг юзасидан имкондан ташқари нарсалар деб биласан.

35. Валекин ҳар турли рангга кириш учун чарх уриб ўйнайдиган қуш бўлиб фалақда юқори ва пастда муаллақ юрасан.

36. Аллоҳнинг китоби (Қуръон) дан бир ҳарфини ёзиб фалакнинг ортига қўйса, у эзилиб ерга ёпишиб қолади.

37. Енгилтаклик билан (Қуръон) нинг ҳар ҳарфидан чиққан овозни шувоқ учун солинаётган сомон баргичалик ҳам ҳисобламайсан.

38. Миллат ва мўжизалар шоҳларини — (мени) ёқтирмаса йўқ, дегандай писанд қилмайсан. «Рабби ҳаб ли» дуосини ўқиш вақти келганда Сулаймондан уялмайсан.

39. Бироқ ҳимматинг пастлигидан агар имконини қилсанг, чумолининг оғзидаги бир сасиган донни тортиб оласан.

40. Ноқислигингдан гўзалларнинг қоматларини қиёмат деб, (уларнинг) васл ва ҳажрини жаннат ва дўзах деб тушунасан.

41. Фафлат ва нодонликдан шундай кўрсанки, яратилиш боғида осмонни нилуфар деб биласан. «Биҳишт дарахти» Тубони гиёҳ деб ҳисоблайсан.

42. Дунёдаги ҳамма яхшилигу ёмонликларни қазою қадардан (пешонага ёзилгандан) деб биласан. Бироқ оёғингни шариатнинг буюрганлари бандидан олиб қочасан.

43. Бўйнингдаги ўша банд елкангдаги йўғон

томирингга ўхшайди. Уни бўйнингдан осонлик билан олиб ташлашинг оғир бўлади.

44. Бандалик қилиш учун сенга намоз буюрилган.

Уни одобу арконлари билан адо этиш фарз.

Бажармаслик учун сенда ҳеч қандай узр йўқ.

45. (Уларни) адо этиш ёдинга келмайди.

Адо этмоқчи бўлсанг ҳам шундай қиласанки, найрангингнинг ўти фаришталарнинг қанотини куйдириб юборади.

46. (Масжидга борганигда) одамларнинг кўзига кўриниш учун ундан (ҳаммадан) кеч чиқасан.

Бундай масжид парастликдан (бутхонага кириб)

бут-парастлик қилиш юз мартаба яхшидир.

47. Қара, бутпараст бут олдида ҳар саждадан олдин юзи, қўл-оёғини ювади. Сен бўлсанг ғулсиз,

яъни бутун аъзоларингни покламай туриб

Ҳақ олдида пешонангни ерга (саждага) кўясан.

48. Баъзан закот бериш учун ҳамёнингни очиш керак

бўлган чоғда уннинг оғзини чигил қилиб боғлаш учун

очасан. Ичидаги ҳамённи ҳам маҳкам тутасан.

49. Бойлигинг қирқу қирқ бўлганда ҳам (закот учун)

қирқдан бирини бермайсан. (Шунинг учун)

қирқу қирқ толонга лойиқдир.

50. Рамазон ойи рўзасини Ҳақ буюрганидек тутмайсан.

Тутсанг уни ҳам нонни сарф қилмаслик учун тутасан.

51. Ўзинг гоҳида дастурхонингга қуёш чамбарagini

нон қилиб қўйсанг ҳам ифтор чоғида ушатган

ноннингнинг ушоғи бўлмайди.

52. Рўза тутмайсан, тутсанг ҳам ранж тортиб

сажда қилмайсан (яъни намозларингни ўқимайсан).

Таҳорат қилишда ҳам ариқ сувини ранжитмайин

дейсан (Шунчаки покланасан).

53. Бордию ислом (фарзи) деб ҳаж қилишни

кўнглингга тугсанг, Маккада матонинг қимматлиги

ёхуд арзонлиги ҳақида суриштирасан.

54. Агар яхши фойда кўришга кўзинг етса, юк ортиб жўнайсан. Бундай ҳаж ислонийликми, насронийликми, қандай фарқи бор?
55. Шундай бўлса йўл хавфи, сармойнг (пулинг)нинг етарли бўлмаслиги танангнинг соғ эмаслиги ҳам узр бўлолмайди.
56. Эй мўъмин мусулмон агар имонинг шую, ислонинг бу бўлса, бу парда ортида яширинган қанчалар кофирликларинг бор.
57. Айланувчи чархнинг нотекисликлари (жаётда рўй берадиган жоҳиллик, кўполлик) сени шундай қилиб қўйганки, сомон йўли юлдузларини хира юлдуз қилиб кўрсатасан.
58. Агар нафсингнинг нотекислигига инсоф билан қарасанг, фалакнинг нотекислигига тенглаштирмайсан.
59. Гўзалларни овлаш (мушкин ғизолларни қўлга тушириш) учун ўзингни каттакон (мовут) тўн билан ўрайсан. Лекин ўзингни Ғаззолию Каттонийлардан юқори оласан.
60. Агар сенга қўйиб берса, Қорунга ўхшаб хазиналарни йиғиб яширасан. Лекин ўша хазинани яшириш учун дунёда вайронадан бошқани хоҳламайсан.
61. Сенинг хирқанг ичида юзларча бут яширинган бўлиб, хориқи одат—каронатда ўзингни Харақоний деб кўрсатасан.
62. Дил экинзорига ҳаргиз амал уруғидан бошқа нарса сочмайсан. Билмайман, бу деҳқончиликдан нима ҳосил оламан деб умидворсан.
63. Жон экинзорининг ҳар томонига ҳирсу ҳавас хирмонини қўясан. Агар деҳқончилик шундай бўладирган бўлса, ундай хирмонга ўт тушсин.
64. Агар у хирмонга ғазаб юзасидан ўт тушса, кўз ёшинг сел (бўлиб оққанда ҳам) бўлганда ҳам у ўтни ўчиролмайди.
65. Фаришта, бордию масалларда айтилганидек (кўз ўнгингда) инсон шаклида намоён бўлса, шайтонлигинг тутиб уни меҳмон қилмоқчи бўласан.
66. Райҳоний майинг билан фариштани маст

- қилмоқ учун унга (одамни) беҳуш қиладиган дори қўшасан.
67. Сенинг бу шум девфеллигингдан фалак ҳам омон қолмайди. (Бу ишларим билан) Худонинг қаҳридан қандай омон қоламан деб қўрқмайсан.
68. Гоҳида қўлингга олганинг тош артиниш вақтида рангли бўлиб қолсами, қонли қўлим билан қорнимни Бадахшон (лаълига) тўйдирганман деб биласан.
69. Агар бировга саҳоват қиламан, десанг берадиган нарсанг бир қатра сийдикдан иборат бўлса ҳам бутун оламга дурру инжу сочяпман, деб ўйлайсан.
70. Шу ҳаққалаган нафсинг билан қаршингда Фиръавн пайдо бўлиб қолса, уни Фиръавннинг кофир вазири Ҳомондан бошқа деб танитайман.
71. Агар Фиръавн билан Ҳомон қўлингга тушиб қолса, улардан юзтасини эшигинг олдида пойлоқчи қилиб қўйишни хоҳлайсан.
72. Агар Мусо Фиръавннинг кўчасининг бошидан келса, ундан қўрқмайсан, унинг саркаш ҳассаси сенинг кўзингга чавгон ўйинидаги эгри таёққа ўхшаб кўринади.
73. Мусо ҳассасининг қуёшдай равшанлиги сенга «яди байзо» (Мусонинг мўъжизали қўли) бўлиб кўринадн. Унинг ҳассасидан ерга тушган соя Суъбон сеҳрини дафъ қилади, деб биласан.
74. Чархнинг сеҳрловчи келини сенга юлдуз дурлари бўлиб кўринади. Лекин агар ғафлат уйқусидан омон уйғонсанг, у кампирнинг тишига ўхшаб. қолади.
75. Кийимингни келинларга ўхшаб қизил ва сариқ (рангда) ялтиратиб киясан. Мардлар олдида бу хилда кийинишингдан кўра юз марта яланғочлик афзалдир.
76. Агар дунёнинг баланду пасти бир бошдан сеники бўлиб қолса, мағрурлик шиори билан субҳидамга ўхшаб куласан.
77. (Бу ишларинг учун фалак) ҳар дамда тонгдан оқшомгача юқорингдан мушт, қуйингдан

шапалоқ тушириб, савалай бошлайди.

78. Фалак бир кун сенга адаб бериш учун қулоғингни лаълу дурлари билан ерга шундай ишқалайдик, уни қимирлатолмай қоласан (Шундай бўлгач, қулоғингга таққан дуру лаъллардан нима фойда).

79. Агар юз йўл айш-ишрат тадорикларини тилингга олганингда ҳам

Худонинг каломи (Қуръон) тилингга келмайди.

80. Қуръон саҳифалари сенга гўзалларнинг юзлари бўлиб кўринади,

ундаги оятларни зийнат холлари гумон қиласан.

81. Агар бирор азиз олдида бир дирам пулинг қолса, уни қайтариб

олиш учун ҳамма Миср Юсуфи бўлганда ҳам зиндонга соласан.

82. Канъоннинг улуғлари юз йўл шафқат қилиб

ёхуд кечирганда ҳам сен на кечирасан, на озод қиласан.

83. Бировнинг хазинаси сени олдинда бўлсаю,

у муҳтожликка тушиб қолса, дон донаси ўрнига ўт тутқазасан.

84. Агар бирор киши сенга (хурмат юзасидан)

таъзим қилиб, сени (бошингни) кўкларга еткурса,

қўлингдан келса уни тупроқ билан тенг қиласан.

85. Сей ўтбўлсангу, мажусий сенга юз йил ёруғлик

бағишлаган бўлса ҳам уни бир дамда куйдириб юборасан.

86. Ўзингга шундай либос бичасанки, унинг

на этагини, на ёқасини идрок этиб бўлади.

87. Ипак қуртига ўхшатиб сени (ўша) кийимданрасво қилиб чиқарадилар.

У сенга ўз қўлинг билан тайёрланган ҳам гўр, ҳам кафан бўлади.

88. Жон ипидан шундай парда тўқийсанки, агар ўлсанг

айланувчи чархнинг найрангларидан бепарда бўлиб қоласан.

89. Гоҳида май ичишу гўзаллар билан жонфидолик қилиш,

нафсинг ҳар бир лаззат топиши бир руҳоний файзини

кеткизади.

90. Ажаб эмаски, руҳинг ўлгану сен нафс учун тирик юрибсан.

Жонга руҳнинг файзини сўраш ўрнига нафсингнинг мубталосан.

91. Нафс мард кишиларнинг итидир Сенинг сийратинг эса ит кулдир.

Итлик бу кофир нафсга забунлик, мардлик—мусулмонликдир.

92. Мардлар олдида мардликдан лоф урсанг, уларнинг итига ўхшаб ҳамма нарсдан бебаҳра, хор бўлиб қолиб кетасан.

93. Томошани қарангкн, жавлон урувчи отинг устига мингудек бўлсанг, шерлик лофини ҳам урасан.

94. Гумон қилиб турган отинг ўйноқлар экан, сен бу ҳайвоннинг тўғри йўлдан юролмаслиги боз устига ўта ялқовлигини билмайсан.

95. Майдан маст бўлиб, ўзингдан кетиб булғанчлигингдан ёқанг чок бўлгандир.

96. Нафақат май лойидан гуноҳкор бўлдинг.

Билсанг, ичдан ҳам шу боис балолар юз берди.

97. Шунга ўхшаш ахлоқсизлигинг билан ҳар томонга судралиб юришинг қачонгача? Даъвогарликдан ўтиб бир йўл пушаймонликнинг йўлини тутмайсан.

98. Сендаги бу қадар гумроҳликлар отангдан мерос бўлиб қолган. Булар ҳаммаси нафсоний ғавғолар, шайтоний васвасалар туфайлидир.

99. Булар сенга отангдан мерос бўлиб қолган бўлса ҳам йиғи билан «заламно раббано» десанг гуноҳларингдан фориғ бўласан.

100. Раҳмат денгизининг устида юзлаб бундай гуноҳларни ювиб кетувчи мағфират мавжлари пайдо бўлса ажаб эмас.

101. Эй Худо, мен ҳам ўз нафсим билан золим бўлган бандаман. Одамни

хор этувчи нафсга берилганлигим айтганларимдан юз чандон ортиқ.

102. Агар менга азоб бериш учун бошқа юзта дўзах яратсанг, мен ўша

дўзахларда куйишга сазоворман. Агар кечираман десанг ҳам ўзингга осон.

103. Нима деган бўлсам ўшани юз баробарини ҳам айтаман.

Лекин уч иш сенинг даргоҳингга ҳаргиз менинг ёмонлигимдан келмади.

104. Мен уни айтай, токи олам халқи билсин. Буни (асли) сенинг олдингда айтишга ҳожат йўқ. Биламанки, сен уларни биласан.

105. Уларнинг бири шулки, агар мендан юзта гуноҳ (ўтган) бўлса, улар ўзимнинг феълимдан келди. Улар билан фахрланмадим,

балки юз қоралик билан пушаймон бўлдим.

106. Нафсим (туфайли) хато қилганимда ишим қўрқувдан ўт солувчи фиғон чекиш, киприкларимдан ёш тўкиш бўлди.

107. Яна бири шуки, миллат (халқлар) шоҳи, Иброҳим ўтининг гулию

Аднон аҳлининг фаҳри бўлган пайғамбарнинг шариатида бўлдим.

108. Оқ ва қора танлиларнинг пайғамбари, Ясриб ва Батҳонинг имоми,

фисқу фужур эгаларининг умиди, ўғрилар ва зинокорларнинг шафоатхоҳи

109. (Муҳаммад пайғамбар) олдида агарчи феълим билан қусурликларга

йўл қўйдим, лекин раҳмоннинг тавфиқотидан ҳамиша комил эдим.

110. (Яна бир бошқаси) Махдум (Абдурахмон Жомий) олдидаги қусурларим кўплигидан еру Кўкка сиғмаса ҳам.

111. Лекин шоҳ учун сидқидилдан дуоларим гавҳари баҳор ёмғири қатраларидан кўпдир.

112. Бу шоҳ шундай шоҳки, унинг кўк гумбазидай баланд мартабалилигини айтиб тугатиб бўлмайди.

У қуёшга ўхшайдир ва тенги йўқ (Давлатни қуёшга ўхшаб бошқаради).

113. Дам Умаршайх гавҳар сандиғининг эгаси, дам Темурхон юлдузи авжининг бахтиёр кишисидир.

114. Абдулғози Сўлтон Ҳусайн (авлодидан) аслзодалардандир. У хон ўғли хон, Ёфас ўғлонидир.

115. Иззату ҳурмат буюклигида шоҳлиги ва хоқонлиги Ёфасгача боради.

Подшоҳлик сулоласида хонлиги ва хоқонлиги Одам Атогача етади.

116. Қандай дилхушликки, унинг буюклиги олдида фалакнинг қадри пасаяди. Қандай ажойибки, шавкати юзасидан зотининг мартабаси жаҳонни идора қилади.

117. Ақлга сиғмас даражада қавмининг кўплиги юлдузлардан ҳам кўп. Қадрининг баландлиги имкондан ҳам ортиқ.

118. Диққатининг идроки ақл мағзини лол қилади. Кўнгил тортувчи нутқи олдида фаришталарнинг зикри нурсиз бўлиб қолади.

119. Сенинг буюклигингни ўлчашда осмоннинг тарозу палласи битта тариқнинг (тенг бўлинганидаги) иккала пўсти бўлиб қолади.

120. Сенинг пок талъатинг наздида ҳамма равшанлик топади. (Лекин) ой

ўз гуноҳи учун қора бўлади. Қуёш кулчаси эса, кичкина бўлиб қолади.

121. Мансабинг чодирини қуёшдан тўсиш учун зарварақ қидирсалар,

у ҳолда қуёш дастурхони қадр-қиммат тополмайди.

122. Ҳар бир давр айланишининг марказий нуқта узви бўлади.

Ҳашаматинг қасри устида кўкнинг қаватлари нозланиб айланиб юрадилар.

123. Қазо агар дунёнинг бўшлиғини қизил лаълга айлантирса, шоҳона базмингда мевалар қўйилган тосдаги анорга ўхшайди.

124. Агар меҳринг ўтининг тутунидан Баҳромга (Марс юлдузига ишора)

ўхшаганларга ўт тушса, у ҳам, Зуҳал юлдузи ҳам завол топади.

125. Табъинг қуёши кечки базмга майл кўрсатса, гўзаллар ҳар томонда юлдузчадир. Юлдузлар эса, кечаси ёнадиган қуртчадир.

126. Агар сен бирор иш юзасидан буйруқ берадиган бўлсанг, сенинг

фармонинг отилган ўқдек нишонга етиб, жорий бўла бошлайди
ва

шоҳларнинг тақдир ва қисматга бўйсунидан бошқа иложи
қолмайди.

127. Дунёни айланувчи отингдан эски тақасининг ярми тушиб
қолса,

уни эски дунё гумбази ўзига тоқ ва айвон қилиб олади.

128. Эй шоҳ, сенинг мадҳингни ўрнига қўйиб айтиш менинг
ҳаддим эмас. Бушиор Ҳассоннинг мақтови Расулulloҳ
мадҳининг ўрнини босолмагандек бўлади.

129. Лекин бир маротаба табъимни синаб кўришни ҳавас қилдим.
Хоқоний йўли билан бир неча ибратли байт айтай дедим.

130. Билмадимки, бу қай тарзда юз беради, муяссар бўлади.

Менга Худодан файз етдию сўз юритишга бошладим.

131. Одам зотининг яратилишидан бошлаб то шу дамгача
бўлган аҳволотни бир қасидада суҳандонлик билан битдим.

132. Ҳар бир байтга бус-бутун ҳикмат билан тўлган китоб
мазмунини

сиғдирдим. Ҳар байтга юз коннинг гавҳарини яширдим.

133. Инсоф юзасидан ўз ҳолимни ҳам айтиб ўтдим,
арзнамаларимни одамлар эшитсинлар, билсинлар
ҳамда виждоним буюрганларини ёзганларимдан
баҳраманд бўлсинлар дедим.

134. Бор овозим билан, дунё одамларини (ғафлат уйқусидан)
шундай уйғотдимки, уларнинг қиёмат кунигача
пушаймонликдан уйқулари келмасин.

135. Қасидам одамларга гумроҳликдан қутулишлари
учун нажот йўли бўлсин (шунинг учун ҳам)

Худонинг лутфи билан унинг номи
«Минҳож ун-нажот» («Нажот йўли») бўлди.

136. Сўз танларга ҳар қанча жон бахш этса ҳам
хомушлик яхшироқдир. Эй Фоний, яхшилиқ
йўлини тутсанг, яхшиси сукутдир;

137. Сўз баёни ҳамиша нафли бўлса ҳам,

у узайиб кетса малоллик келтиради ва
мақсадга етмоқ узоқлашиб кетади.

138. Шоҳнинг ҳаёти шундай кам-кўстсиз давом этсинки,
унинг қаршисида Уторид юлдузи юз давра уриб
Марс юлдузидек кайвонлик қиламан деса ожиз қолсин.

VI. НАСИМ-УЛ-ХУЛД ТАТАБЎЪИ ХОҚОНӢ

1. Муаллим ишқу пири ақл шуд тифли дабистонаш,
Фалак дон, баҳри таъдиби вай инак чархи гардонаш.
2. Дабистон бин, муаллибро, ки бошад аз раҳи маънӣ,
Аносир чор девору равоқи чарх айвонаш.
3. Аҷаб қаҷ-маҷ забони тифл, ки устоде бад-ин диққат,
Ба умре як сабақ омӯхтан натвонад осонаш.
4. Аҷабтар он ки баъди умре ар донист дар соат,
Зи лавҳи хотири худ пок шӯяд з-оби нисёнаш.
5. Чӣ гӯи тифл, к-он пири ҳарза даъвои доноӣ
Расонд он чо, ки гуфтанд аҳли дарду шавқ нодонаш.
6. Аз он устоду шогирдӣ натиҷа кай шавад ҳосил,
Ки он шуд нуру ин зулмат, баҳам омехт натвонаш?.
7. Ки таълиме, ки гӯяд ин муаллим сарбасар ёбӣ
Масун аз нуқси қаҳлу комил аз оини ирфонаш.
8. Намояд раҳ ба сӯи гулшане к-аз ғояти нузҳат,
Бувад Тўбӣ қади хурову Кавсар лаъли ризвонаш.
9. Магӯ Кўбӣ, ки бошад сарвҳои он чаман яксар,
Алифҳое, ки бошад чилвагар дар боғи имонаш.
10. Зи бас зебу назорат аз каломи поки субҳонӣ,
Шуда «чаннату таҷри таҳтиҳ-ал-анҳор» дар шонаш.41
11. Зулоли чашмаи Хизр омада як соғар аз ҳавзаш,
Мисоли сафҳаи хуршед як вард аз гулисонаш.
12. Насими Исавианфос суккони хушоинаш.
Забури лаҳни Довудӣ зи мурғони хушилҳонаш.
13. Зи санги резаи анҳор аз бас ҷавҳару қимат,
Хичил сад раҳ дури уммонию лаъли Бадахшонаш.

14. Ба фаррошии ӯ хас рӯфта аз дам Исии Марям.
Ба дарбонӣ ба каф карда асо Мӯсии Имронаш.
15. Чунин гулшан набошад ғайри боғи маъфират, эй дил,
Ки кард ораста аз баҳри комил сунъи яздонаш.
16. Чи комил он ки аз таълимҳои ин муаллим ёфт
Шараф вайронаи зоҳир, зоҳир ганчи пинҳонаш.
17. Аз он вайрона ҳар чуғз омада з-он сон ҳумоюнфар,
Ки андар соя баҳри касби давлат рафта султонаш.
18. В-аз ин ганчи Каёнӣ камтарин гавҳар бад-он қимат,
Ки гар ғоиб шавад мулки Чаму Кай, нест товонаш.⁴²
19. Хушо, чамъияти ботин бад-он сон солики фонӣ,
Ки ҳифзи инчунин ганче кунад зоҳир парешонаш,
20. Хушо, маъмурии мулки дили он раҳрави комил,
Ки шуд шаҳри бадан аз баҳри поси ганҷ вайронаш.
21. Ба зоҳир хор дар пой бараҳна рафта, дар маънӣ
Бурун оварда хур аз нӯги сӯзанҳои мижгонаш.
22. Ба зикри ботинӣ доим, валекин хирқай садчок
Гули чаннат, ки бар авроқ бошад байти Қуръонаш,
23. Зи сар то по маломат, лек зоти воҳидаш дар дил,
Алифсон дар маломат омада шамъи шабистонаш.
24. Ба қатъи роҳи ҳастӣ хайфишон аст чашми мустаъҷил,
Чу абри раҳмату дурҳои баҳри файз боронаш.
25. Ба ботин ғарқи дарёи вусул, аммо ба зоҳир даст
Ба қисми муктасиб киштӣ раҳон аз баҳри уммонаш.
26. Ба таййи арз аз Машриқ ба Мағриб турфат-ул-айне
На дар рӯзи хиром, аз қоҳили меҳри фалаксонаш.
27. Бараш аз ҳиммати олию тарки ҳаззи нафсонӣ,
Фалак чун шоҳиди марду ду холи чеҳра кайвонаш.
28. Кӯҳан хирқа, ки дар вачду самоъ афканда аз гардан,
Ба домонии чарх афтода хуш тавқи гиребонаш.
29. Шуда аз бас ҳақорат чархи аъзам нуқтасон маръй,
Чу гоҳи вачд дар давр омада паргори домонаш.
30. Магасмонанд ғавғо дар малоик, омада ҳар сӯ,
Чу гашта паҳн хони ваҳдат андар зикри меҳмонаш.

31. Масеҳо субҳи фитрат файзёб аз поси анфосаш,
Хизир дар шоми зулмат чуръанӯш аз оби ҳайвонаш.
32. На бокаш з-он, ки ғарқоби ҳаводис сар кашад бар чарх,
Чӣ ғам суккони гарди Аршро аз Нуху тўфонаш.
33. Ту эй дил, гар ҳамеҳоҳӣ, к-аз атвори чунин комил,
Ки аз аҳди аласт афтода бо Ҳақ рост паймонаш.
34. Насибе бошадат в-он филҳақиқат гар муяссар нест,
Мадад ногашта тавфиқи илаҳ аз лутфу эҳсонаш.
35. Вале он ҳам, ки табъи барманиш бар шеваи некон
Шавад моил, нишоне бошад аз тавфиқи субҳонаш.
36. Агар марди раҳӣ, аз нафси нопокат гузар в-онгаҳ
Даро дар шореъи даште, ки паймуданд поконаш.
37. Вале аввал баровар ғусле аз ашки пушаймонӣ,
Хуш он к-ӯ Ҳақ насозад з-ин пушаймонӣ пушаймонаш.
38. Пас, он гаҳ гар тавонӣ муршиди комил ба даст овар,
Ки раҳ дур асту пур биму мусофиркуш биёбонаш.
39. Аҷаб водӣ, ки дӯзад пои раҳравро ба ҳар гоме,
Ба манъи васли мақсад бар замин хори мағелонаш.
40. Гирифтор омада насрайни гардун чун магас ҳар сӯ,
Ба доми торҳои анкабут аз баргу ағсонаш.
41. Баҳорашро бувад селоб ҳар қониб сароб он гаҳ,
Самум аз бас мулавван тоза гулҳое ба алвонаш.
42. Фазояшро ба ҳар гом омада сад офати мӯҳлик,
Ки ёбӣ аждаҳо дар қатъи он аз қон ҳаросонаш.
43. Дусад кӯҳи бало дар вай кашида теғи хунрезӣ,
Ба доман санг бар ҳар сӯ зи баҳри сангборонаш.
44. Ҳазораш баҳри офат ғарқи ҳар гирдоб, сад гардун,
Ба ғаввоси хирад не соҳилаш пайдо, на поёнаш.
45. Наҳангашро чу моҳии замин ҳар рӯз ду тӯъма,
Вале аз илтиҳоби чӯъи деги меъда тафсонаш.
46. Ҳазорон беша дар вай, лек бар ҳар барг бинвишта
Зи хатти обкаш чуз ҳарфҳои яъсу ҳирмонаш.
47. Вале дар бешаҳо афтода оташҳои қонсӯзе,
Ки фавқи сабзаи гардун кашида шӯъла Ниронаш.

48. Ба ҳар манзил баланду пастии он дашт то ҳадде,
Ки афтода саро боло, Сурайё монда поёнаш.
49. Раҳе з-ин сон, ки шарҳ омад, чу пеши роҳрав афтад,
Яқин аст ин, ки бе роҳбар намудан қатъ натвонаш.
50. Бувад он роҳбар аз рӯи маънӣ муршиди комил,
Ки дар қатъи чунинг роҳ аст, ҳар душворӣ осонаш.
51. Нахуст он муршидат андар раҳи дин ҳар чи фармояд,
Ҳамебояд қабулаш кардану пазруфтан аз ҷонаш.
52. Бувад фарз аввалат маъмур кардан нафси кофирро,
Пас андар ҳазрати султони дил кардан мусулмонаш.
53. Нафармуда риёзатҳои гуногун дар кучо гардад
Мулоим ончунон кофир, ки орий зери фармонаш?.
54. Зи фарқи пили ҳинду кам намуда зарбаи чангак,
Чу мӯраш гар забун гардад, кунад бо хок яксонаш.
55. Ба чӯби сахту занчири мукаррар шербон, гар худ
Наранҷонад, кучо гардад мулоим шери дарронаш.
56. На шер ин ҳирси рӯбаҳбоз, бал рӯбоҳи хирсоин,
Ки шерони ҷаҳон омад забуни макру дастонаш.
57. Раҳе ин гуна пурофат туро ин навъ ҳамроҳе
Ки шогирдон бувад дар раҳзанӣ сад деу шайтонаш.
58. Ба водие чунин ҳоил нашояд шуд ба ҳамроҳӣ,
Ки тобеъ ҳаст дар ҳар гом сад ғули биёбонаш.
59. Фароғи раҳ чӣ сон бошад, даруни пераҳан афъӣ,
Фурӯ рафта таҳи ҳар мӯй баҳри қатл дандонаш.
60. Чи афъӣ кирми шуме, муҳлике, мақсудро монёъ,
Набурда раҳ ба мақсад то накушта шоҳи Кирмонаш.43
61. Чу гашта душмани одам, ки масчуди малоик буд,
Бурун карда зи баҳрп донаи аз боғи ризвонаш.
62. Падарро карда чун мағлуб бар авлод маврусист,
Бар аъзо санги бедодаш ба сина неши хизлонаш.
63. Касе, к-ӯ бар чунин душман шавад ғолнб, тавон гуфтан,
Ки дар мардонагӣ Рустам набошад марди майдонаш.44
64. Ту аз амри чунин муршид агар нанҳӣ қадам берун,
Забунат гардаду дигар хилофат набвад имконаш.

65. Вале маъмур шуд будан з-онсоне, ки мебояд,
Зи ҳар чи саъбтар з-он набвад ин дон саъбтар з-онаш.
66. Туро гўяд, ки чун аз макру шайди нафс ворастӣ,
Ҳамедор аз пайи осоиши ҷон зору ранҷонаш.
67. Вузуи домиро вирди худ кун, кишвари ҳастӣ,
Агар ҳоҳӣ, ки созӣ, з-он пурифат сели вайронаш.
68. Фанову равшаниро аз қиёму гиряи шаб дон,
Ки шамъ ин кард то доданд ҷой меҳри раҳмонаш.
69. Хавотир баҳри дилро ҳамчу амвоҷи паёпай дон,
Ки бас, киштӣ, ки гардад ғарқа аз осеби туғёнаш.
70. Киро ёрои таскини чунин амвоҷ бошад, ҷуз
Сулаймонэҳтишоме он ки бод омад ба фармонаш.
71. Ба дил нафю субути ло илаҳ овар ба иллаллоҳ,
Бадон сон, к-омада таълимат аз муршид бад-он сонаш,
72. Мурод аз ло илаҳат мосиваллоҳ бошад андар дил,
Задан нафӣи улуҳият зи таҳқиқоти ваҳдонаш.
73. Зи «иллаллоҳ» маъбудӣ ҳақиқӣ боядат мақсуд,
Ки насси «кул хуваллоҳу аҳад» шуд шоҳиди шонаш.
74. Вале он зикр бояд ончунон дар хотир овардан,
Ки ҷуз мазкур набвад оғаҳ аз даъвою бурҷонаш.
75. Алифҳо боядат мисморҳо то дӯзияш дар дил,
Ба-дон исботу нафӣ онсон, ки моиад ақл ҳайронаш.
76. Дилат чун аз раҳи ботин ба Ҳақ шуд восили мутлақ,
Ба зоҳир ҳам риоят шаръро воҷиб ҳамедонаш.
77. Салоти хамса к-омад панҷаи исломро қувват,
Адо месоз маръӣ дошта одобу арконаш.
78. Закот аз бист як шуд, лек чун шуд, бистро дода,
Бале, шукронаро доданд карда қарзи мардонаш.
79. Ба савмат чумла аъзоро зи номашрӯъ шуд монеъ,
Валекин савми дил омад зи манъи ёди раҳмонаш.
80. Пас он гаҳ иститоат шарти Ҳаҷ медону амни раҳ,
Ки натвон по ниҳод аз рӯи зоҳир дар биёбонаш.
81. Вале пас роҳрав сар по бараҳна меҳрсон рӯзе,
Шуда ин роҳу по буда ба чорум чархи гардонаш.

82. Ба рафтан мўр чун озурда гардад дар таҳи пойе,
Ки ҳар мўр аждаҳо омад зи рашки васли чононаш.
83. Аз он бар ҷисми лоғар жандаи пашмин кашад солик,
Ки ноҳамвории нафси ҳашинро ҳаст сўҳонаш.
84. Ҳазорон доғ аз санги риёзат бар тани сўфӣ
Бувад як сўю пас як сўй дар дил доғи ҳирмонаш.
85. Агар чурми ту дар мизони маҳшар кўҳи Қоф омад,
Ба як оҳи надомат метавонӣ кард парронаш.
86. Ту ро сад баҳри тоат гар бувад, лекин риёлоуд,
Чӣ гўй баҳри тоат беҳ, ки гўй баҳри исёнаш.
87. Даруни тира аз нақши дирамҳо ҳаст мадхалро,
Зи берун пур дирам з-он сон, ки гўй шакли ҳамёнаш.
88. Агар сад ҷон баҳо дода харидастӣ тариқи фақр,
Худоят дорад арзонӣ, ки бигрифтастӣ арзонаш.
89. Аду гар қасди ҷонат кард, чун қодир шудӣ бар вай,
Зи тақдири Ҳақаш медон яқин пас, дил маранҷонаш.
90. Хурӣ хокистар авло зон бувад, к-аз сифла нон чўй,
Агар худ қурси маҳ бошад таҳи хокистаре нонаш.
91. Зи Ҳақ чў, ҳар чи чўй, балки аз Ҳақ ҳам маҷў, з-он рў,
Ки бе чустан расад ҳар чи паймуд қисми инсонаш.
92. Балое, к-аз Ҳақат ояд, ба ҷои неъматаш медон,
Баҷо гар шукри он неъмат наёри, ҳаст куфронаш.
93. Дили равшан, ки дар чоҳи риёзат афканӣ, бинӣ
Ба тахти Мисри иззат оқибат чун моҳи Канъонаш.
94. Ба тарки зарқ шайхи ҳилагарро нест ҷуз нуқсон,
Чӣ ёбад суд бозоре, ки шуд барбаста дўконаш.
95. Ту сирри Ҳақ агар дорӣ, ниҳон набвад аҷаб гоҳе,
Ки сирри бут ниҳон дорад даруни сина рўҳбонаш.
96. Буте к-ат ҳаст маҳбуби маҷозӣ, дорияш пинҳон,
Ба маҳбуби ҳақиқӣ ансаб омад сирру китмонаш.
97. Ризои дўст чустан он бувад, к-ат ҳарчи пеш ояд
Шавӣ розию аз тақдир донӣ суду нуқсонаш.
98. Ба панди воизи ғофил маяфган гўшу з-он бигзар,
Ки дар хоб аст аз ғафлат ҳамон афсона ҳазёнаш.

99. Машав машъуфи амри хориқи одат дар ин водӣ,
Ҳама гар во намояд таййи арзат шайхи Хирқонаш.
100. Бувад оини дарвешони комил ин равиш, бингар,
Чи зебо ояд, ар зоҳир кунад шоҳони давронаш.
101. Зи шоҳон нест, набвад лоиқи ин рутба чуз шоҳе,
Ки дарвешӣ зи шоҳӣ бартар аст аз айни ирфонаш.
102. Шаҳи дарвешваш, султони фақроин, ки аз Эзад,
Фарози тахти шоҳӣ фақру дарвеш аст дар шонаш.
103. Абулғозӣ сипеҳри салтанат Султон Ҳусайн омад,
Ки то одам бувад аҷдоди султон ибни султонаш.
104. Мағӯ султон, ки султонони олам ҳаст худдомаш,
Аз он маънӣ, ки собит гашт нисбати хон ибни хонаш.
105. Ба гоҳи мулкдорӣ бандагон Дорову Доробаш,
Гаҳи сомони кишвар чокарон Сосону Сомонаш,⁴⁵
106. Паи ором боғи мулкдорӣ гулшани даҳраш,
Дар ў ду мавзеъи базм омада Эрону Тўронаш.
107. Гаҳи оин санои нописанд оини Чамшедаш,
Ба вақти мулкбахшӣ, мухтасар мулки Сулаймонаш.
108. Ҷанобаш ончунон оӣ, ки гар чўб аз кафи ҳоҷиб
Фитад, бошад пас аз сад қарн чо бар фарқи кайвонаш.
109. Хитобаш ончунон нофиз, ки бар кўҳ ар шавад ворид,
Сароби дашти нобудӣ шавад аҷзои ларзонаш.
110. Яке аз ҷовишони камтараш Кударз бин Кашвод,⁴⁶
Яке аз чокарони лашкари Соми Наримонаш.
111. Бувад бўстони хулқи ў, ки созад мурдари зинда,
Насими рўхбахше, к-ояд аз насрину райҳонаш.
112. Ҳавои ҷуди ў бошад, ки дар фасли баҳори ў,
Садаф чун чарх сад пурдур шавад аз абри найсонаш.
113. Чу атбоқи фалак бошад ҳазорон густаронида,
Кашида чун шавад дар рўзи бори ом шелонаш.
114. Дусад чун Ҳотаму Бармак, барад сад сол аз он рўзӣ
Чу рўзи ҷашн бошад бар замин нонрезаи хонаш.⁴⁷
115. Ба рӯи Кисравон нури сучуди хоки даргоҳаш,
Ба пушти Қайсарон хатти нишони чўби дарбонаш.

116. Ҳаворо қатраи борон бад-он навъе, ки бишкофад,
Бад-онсон бигзарад аз ҷисми хоро нўги пайконаш.
117. Бувад теғаш чу ҷаллоде, ки пўшад кисвати аҳмар,
Зи хуни хасм чун пўшида гардад ҷисми урёнаш.
118. Чунон гар абри боранда дарояд барқ дар хоро,
Дили сангиндилонро пора созад чашми гирёнаш.
119. Шаҳо, дар мадҳат ин назми маро ҳар кас, ки бархонад,
Нагардад мултафит бо шеъри Хоқонию Хоқонаш.
120. Пас аз вай соҳири ҳиндӣ чунон ин назми худ орост,
Ки «Мирот-ус-сафо» шуд ном аз табъи сухандонаш.48
121. Дигар шуд орифи Чом “Ҷило-ур-руҳ»-ро нозим,
Мушарраф сохта аз наъти олий «Фахр-ул-аднон»-аш.
122. «Насим-ул-хулд» кардам номи ӯ дар мадҳи шаҳ з-он рӯ,
Ки ҷонро ҳаст ҳар байте насим аз хулду ризвонаш.
123. Зи рӯҳи ин истимдод кардам назди Ҳақ лекин,
Дилам ҳар ч-он зи Ҳақ мехост, фоиз шуд бад-он сонаш.
124. Ба Ҷомӣ гар надорам роҳи даъво андар ин маънӣ,
Ки ҳаст устои ман в-ин назм гашта зеби девонаш.
125. Ба Хусрав ҳоҷати даъво набошад з-он, ки хонанда
Шавад воқиф, чу ояд дар назар ҳам ину ҳам онаш.
126. Агар чавҳарфурӯшон баҳри савдо сӯи Ҳиндустон
Баранд ин тўҳфаро ё тоҷири дарё ба Шервонаш.49
127. Зи рӯҳи Хусравам ояд дусад инсофу сад таҳсин,
Зи Хоқонӣ малолатҳо ки кардан шарҳ натвонаш.
128. Ҳамеша то ки дар маръои дашти дилкаши олам,
Раият чун рама, султони одил ҳаст ҷўпонаш.
129. Дар ин маръо раият сад ҳазорон бод беш он навъ,
Ки ҳар якро бувад чокар ҳазорон хону Қоонаш.

VI. «НАСИМ УЛ-ХУЛД» (ЖАННАТ ШАБАДАСИ) ХОҚОНИЙГА ТАТАББУЪ

1. Муаллим ишқу унинг мактабининг талабаси ақл пиридир.
Фалакни унга адаб ўргатиш учун айланиб турувчи чарх деб бил.

2. Маъни ўргатувчи муаллимнинг мактабини кўргинки, сув, ҳаво, оташ ва тупроқ унинг тўрт девори, айланувчи чарх эса, унинг гумбазидир.
3. Мактабдаги бола сўзларни чиройли ва тўғри айтиб кетолмаётганлигидан устоз диққат. Одам умри бўйи ҳар бир сабоқни осонлик билан ўрганиб кетолмайди-да.
4. Бундан ҳам ажабланарлиси, (толиб) умри ўтиб бўлган соатда (ҳали ҳеч нарса) билмаганлигини билиб, хотир лавҳида сақлаб қолганларини ҳам фаромушхотирлик ёшлари билан бутунлай ювиб ташлайди.
5. Бу борада бола уёқда турсин, ўзини билағон деб ҳисоблайдиган сўзнинг пири донолик даъвосини қиёмига етказиб турса ҳам дарду шавқ аҳли буни нодон деб ҳисоблайдилар.
6. Уларнинг бирлари ёруғлик манбаи нур, иккинчиси (яъни) ақл зулмат бўлгач ва асло бир-бири билан кўшилиб кетмагач, бундай устозу шогирддан қандай натижа бўлар эди?
7. Бу муаллимнинг таълимини агар бошдан-оёқ фахм этсанг, жаҳл нуқсонларидан эмин бўлиб, Аллоҳ билимларидан баҳра олиш билан комиллик касб этишга ишонч ҳосил қиласан.
8. У шундай бир гулшан томонга йўл кўрсатадики, унинг бу дилкаш жойнинг дарахтлари тубо ҳурларининг қадди-қоматига ўхшайди, кавсар жаннатий лаъллардан товланиб туради.
9. Уларни жаннат дарахтлари демагин, у чаманниг сарвларини бирма-бир иймон боғида жилвагар бўлган алифлар деб билгил.
10. Гўзаллигию тароватидан уни Аллоҳнинг пок каломидаги «жаннату тажрий тахтиҳ-ал-анҳор» («жаннатда тагларидан ариқлар оқиб турадиган жойлар бор»)нинг унинг шаънига айтилганлигини кўрасан.
11. Хизр чашмасининг суви унинг ҳавзидан олинган бир идиш сиғимичадир.

Осмондаги қуёш бу жаннат гулистонининг бир гули
саҳифасичадир.

12. У ерда Исо нафасидек хушбўй шабада эсиб туради.

Қушларининг ёқимли овози Довуднинг
«Забури» ни ўқиган вақтдаги оҳангни эслатади.

13. У ердаги ариқнинг жавҳарсимон майда тошларининг
қимматидан Бадахшоннинг лаълисию Уммонларнинг
дурлари юз йўл хижолат чекади.

14. Марямнинг ўғли Исо ўзининг ўликларни тирилтирувчи
нафаси билан ўша ернинг хас-чўпларини супуриб юради.
Имроннинг ўғли Мусо қўлидаги ҳассаси билан
ўша боғ эшигида соқчилик қилади.

15. Эй кўнгил, (юқорида таърифланган) гулшан маърифат
боғининг ўзгинаси. Яратганнинг қудрати шундайки, уни ўзи
комил инсонлар учун ораста қилиб қўйган.

16. Ўша мактабдаги ўша муаллимдан комиллик топганнинг
ташқи дунёси кўриниб турган вайрона тан мулки ва
яшириб қўйилган хазинаси ҳам бахтиёрликдир.

17. Ўша вайронадан бойўғли Хумо—бахт қушидек шундай
парвозга келадикки, унинг соясида подшолар давлатни
идора қилиш қуввасини топадилар.

18. Бу Каёний хазинасидаги ҳар бир гавҳар шу даражада
қимматга лойиқки, агар у йўқолса Жамшиду Кайхусрав мулки
харж қилинганда ҳам қоплаб бўлмайди.

19. Қандай яхшики, хотиржам ботин жамоаси
(фонийлашган соликлар) бундай хазинани сақлаш билан
ташқи оламда кўриниб турганларини пора қилади.

20. Комиллик касб этган ўша соликнинг ўша ганжни
сақлаш учун бадан шаҳрининг вайрон бўлиши қандай яхши
(Дил мулкининг маъмурлиги учун уни сақлашга азм қилган
тан шаҳрининг вайрон бўлиши қандай яхши).

21. (Солик йўлда экан), зоҳирда унинг оёғига тиканлар
санчилади.

Маънан эса, унинг оёғига кирган ўша тиканларни жаннат

хурлари киприклари билан чиқариб оладилар.

22. Солик доимий ботиний зикрадир. Бироқ унинг кийган кийими юз порадир. Бу поралар Қуръон оятларидан иборат бўлган жаннатнинг гулларига ўхшайди.

23. Солик бошдан-оёғигача маломатда, лекин унинг дилида яккаю ягона Аллоҳнинг зикри «маломат» сўзи ичидаги алифга ўхшаб дил уйини ёритиб туради.

24. Ўзини топмоқ йўлини босиб ўтишда кўз ёшлари кўкрагига тушиб, қуйига қараб равона бўлади. Бу тўкилган ёшлар раҳмат булутидан томган файз денгизининг дурларидекдир.

25. Ботинда, яъни руҳий олами билан (Аллоҳ жамолига етишиш) дарёсига ғарқ бўлиб, зоҳирда эса, хунарлардан баҳравар қўли билан Уммон денгизидаги кемасини ҳаракатга келтиради.

26. Сўфий кўз юмиб очгунча Машриқдан Мағрибгача бўлган йўлни босиб ўтади. Осмондаги қуёшга ўхшаб ер юзини секинлик билан бир кунда айланмайди.

27. Уларнинг ҳимматларининг юксаклигию нафсоний хузур-ҳаловатларнинг тарк этишидаги мардлигига фалак ва Зухал юлдузининг икки холи гувоҳдир.

28. Суфиёна завқу шавқ лаҳзаларида эғнидан тушиб кетган эски кийими фалакнинг этагича, унинг ёқаси эса осмоннинг айланасичадир.

29. Суфийларнинг ўзлигини йўқотиб руҳни завқ-шавқ пайтларида айланувчи чарх кичик бир нуқтадек майдонга ўхшаб қолади. Чархнинг айлана этаги ҳам зикрга туша бошлайди.

30. Шунда агар ваҳдат дастурхони ёйилса, малоикалар унинг атрофида ҳар томондан келган пашшалардай ғавғо кўтариб, меҳмон бўла бошлайдилар.

31. Масихо (Исо) азал субҳида унинг муҳофиз нафасидан файз топган.

Хизр эса, зулмат кечасида унинг тириклик сувидан ичган.

32. Осмонда ҳодисалар тўфонининг бош тортиб

келишидан нима парво. Арши аъло атрофида яшовчи (фаришталар — қудсилар)нинг Нуҳ тўфонидан нима ташвишлари бўлиши мумкин?

33. Эй кўнгил, сен бундан комил солиқларнинг равишини истамоқчи бўлсанг, билгинки, улар «аласт» кунида Ҳақ билан аҳду панмон қилганлар.

34. Сен агар ундан йўл-йўсин ўрганмоқчи бўлсангу бу насиб этмаса, сен шунда ҳам умидсиз бўлма ва Аллоҳнинг иноятидан баҳравар бўлиш ниятидан қайтма.

35. Чунки ёмонликни ўзига касб қилиб олганлар агарда яхшиларнинг йўлига рағбат қилсалар бу ҳам Аллоҳнинг инояти аломатидир.

36. Сен агарда йўлга чиққан мард, яъни солиқ эсанг нопок нафсингдан кеч ва шу маҳалнинг ўзида ҳалол кишилар юрган тўғри йўлни чоғла.

37. Бу йўлга кираётганингда аввал тавба-тазарру ёшлари билан бутун баданингни покла. Яхши томони шундаки, яратган (ўз ишидан) пушаймон бўлганларни пушаймон қилдириб қўймайди (Ўтган ишнинг доғига ташлаб қўймайди).

38. Ундан кейин агар уддасидан чиқсанг етук бир йўл кўрсатувчи (муршид) топ. Чунки йўл йироқ, хатарли унинг биёбони мусофирларни қатл этувчидир.

39. Бу йўлнинг қандайлигини билсанг, ундаги тиканли дарахтлар йўл юрувчининг оёғини ерга бутунлай ёпиштириб қўяди. Ҳар қадамда дарахтларнинг тиканлари мақсадга етишиш йўлига монелик қилади.

40. У ердаги тиканли дарахтлар шох ва баргларидаги ўргимчак ини тузоғига фалакнинг қушга ўхшаш жуфт юлдузлари пашшадек илиниб ётадилар.

41. Баҳорида ҳар томонда узоқдан кўзга жимирлаб кўринадиган селлар оқади. Иссиқ шамолида ранг-баранг гуллар турлича бўлиб кўринади.

42. Унинг кенг майдонларида ҳар қадамда юзлаб

ҳаммани ҳалок қилувчи офатлар учраб туради. Йўлни кесиб ўтишда ҳатто аждаҳо ҳам қўрқувда жонини ҳовучлаб юради.

43. Йўлни кесиб ўтишда икки юз бало тоғи қон тўқувчи қиличини қайраб тургандай (Ўша) бало тоғи этагига тош тўлдириб ҳар томондан чоғланиб туради.

44. Минглаб офат денгизининг гирдобдарига юзлаб дунёлар ғарқ бўлган, унинг на соҳилини ва на ниҳоясини ақл англаб етиши мушкулдир.

45. Катта балиғига ерни елкасида кўтариб турган балиқ каби ҳар куни икки ютум керак бўлади. Лекин унинг медаси (ошқозони) яна тўймай, очликдан қизиб туради.

46. Сўз бораётган манзилда мингларча ўрмонлар учрайди. (Бу ўрмонларда баҳайбат) дарахтларнинг ҳар бир япроғида ўзларининг ердан сув тортиб оладиган томирлари билан маҳрумлик,

умидсизлик ҳарфлари ёзиб қўйилганлигини кўриш мумкин.

47. Бироқ бу ўрмонларни (одамнинг жонини ўртовчи) алангалар қоплаб олган. Улар мовий осмон гумбазигача шула сочиб турадилар.

48. Бу (даштнинг) баланду пасти кетгунича гўё ер қаъри юқорига кўтарилиб, Сурайё юлдузи пастга ингандайдир.

49. Бундай таҳликали ва душвор йўл устидан чиқиб қолган йўловчи

учун йўл бошловчи (пир)сиз, аниқки, илгарлаб кетиш мушкул бўлади.

50. Йўл бошловчи (ўз навбатида) маънавияти билан комил муршид

(пир) бўлмоғи лозим. Шунда юқорида айтиб ўтилган йўлни босиб ўтиш хатарлардан холи бўлади.

51. Аввало у дин йўлида ҳар неки буюрса қабул қил ва сидқидилдан адо эт.

52. Сенга биринчи фарз —кофир нафсингни ўзингга бўйсундириб оласан.

Ундан кейин кўнгил подшосининг олдида уни мусулмон қиласан.

53. Нафсингга турли риёзатлар буюрмасдан туриб, у кофир нафсинг юмшаб,
унинг иллатлари устидан ҳукмрон бўлишинг мумкин эмас.
54. Ҳиндистоннинг зўр филини ҳам чангакнинг зарби чумолига ўхшатиб
бечора, ожиз қилиб қўяди. (Сен ҳам нафсингни шундан қилиб қўй).
55. Шер эгаси қаттиқ чўпу қават-қават занжир билан йиртқич ҳайвонни
занжирбанд қилмаса, у йиртқич қандай қилиб итоаткор бўлиб қолади.
56. Бу (нафс) шер эмас, тулкини ўйнатувчи айиқ ҳам эмас, балки айиққа ўхшаган айёр тулкидир. Чунки унинг макру найранглари олдида жаҳон шерлари ер тишлаб қолганлар.
57. (Соликнинг) офатли йўлида бу каби нафс ҳамроҳи бор экан, йўлдан уришда юзлаб деғу шайтонлар унга шогирддай бўлиб қолдилар.
58. Бу водийда юзлаб биёбон девларини ўзига ром қилиб олган нафсинг сенга ҳамроҳлик қилиши мақбул эмас.
59. Кўйлагингнинг ичида заҳарли илон бўлгандан кейин қандай қилиб бу йўл беҳатар бўлсин. У илонларнинг ҳар бири ҳар бир тук тагига тишини тираб сени ўлдириш учун чоғланиб турибди.
60. Бу заҳарли илонгина эмас, шундай шум қуртки, у (кишини) ҳалок қилувчи бўлиб, мақсадга етишга монелик қилиб туради. У Кирмон шоҳини (қуртлар шоҳини) ўлдирмагунча мақсадимга етдим демайди.
61. У хамма малоикалар сажда қилган одамга душман бўлиб, уни бир дона буғдой туфайли жаннатдан кувдирган иблисдекдир.
62. Нафс шундай отани мағлуб қилди. Мағлублик одам авлодига мерос бўлиб қолди. Шундан буён нафс танамизга жабр-ситам тошини отиб, юракка наштарини санчиб келади.
63. Агар одам шундай душманни (шайтоний нафсни) енгиб ўтса, баҳодирликда Рустамгина эмас, балки жанг

майдонининг асл мардидир, деб айтиш мумкин.

64. Агар сен муршид — йўл бошловчининг буюрганларидан ташқари чиқмасанг (уларни сўзсиз бажарсанг), нафс сенинг олдингда ожизланади, сенга қарши туриш қуввати сусаяди.

65. Айтайлик, нафсинг сенга бўнсунди, лекин бу ҳали қийинчилик, машаққатлар бутунлай чекинди дегани эмас (сен ниманики,

мушкул деб билган бўлсанг бундан ҳам ортиқ мушкулликлар бор).

66. (Сенга йўл бошловчи бўлган комил) айтади: Нафсинг макру ҳийлаларидан қутулдинг. Энди (хотиржамлигинг), жонингнинг

осойиши учун (хушёрликни қўлдан бермаслик, огоҳлик учун) унинг азобда бўлишини мақбул бил.

67. Агар офатлар билан тўлиб-тошган бу селдан борлиқ мамлакати (яъни вужудинг)нинг вайрон бўлишини истасанг доимий покланиб, шариат буюрганларини адо этишни кўнглингга туккин.

68. Аллоҳ ишқига ғарқ бўлиш ва нурга чўмишни тунда ўкиладиган намозу йиғи, муножотлардан деб бил. Шам шундай қилганлиги ва қуёшдан порлаганлиги учун унга юксакдан жой бердилар.

69. Дил денгизида кетма-кет келадиган тўфонлар хатари борлигидан билгилки, агар сен ҳам зарарли туғёнларга берилсанг, кўнгил кемаси ғарқ бўлиши мумкин.

70. Мана шундаи хатарли мавжлардан бошпана топиш иложини шамол ҳукми остида бўлган Сулаймондек қудрат эгаси топа олиши мумкин.

71. Дилингда маҳкам туриб «ла илаҳа»ни «иллаллоҳ»га келтириб боғлашни билгин. Муршидинг нафю исботни қандай буюрган бўлса, шу тариқа адо эт.

72. Сен «ла илаҳа» дейишингдан мақсад кўнглингдан «масиваллоҳ» (Аллоҳдан бошқасини) чиқариб ташлаш бўлиши керак.

Нафй зикридан мақсад бошқа илоҳларни рад этиб,
Аллоҳнинг ягоналигини исботлаш- дир.

73. «Иллаллоҳ» дейишингдан мақсад ҳақиқий маъбуд
(Аллоҳ) бўлиши лозим. «Қул ҳуваллоҳу аҳад»
оятининг ҳукми унинг шаънига шоҳид бўлади.

74. Лекин бу зикрни шундай хотирага олиш керакки,
ўша зикр қилувчининг бундан бошқа огоҳлиги ва далили
бўлмасин.

75. («Ла илаҳа иллаллоҳ» даги) алифлар дилингда тикиб
қўйилгандай, михлангандан мустаҳкамлансин.

Уни исбот ва рад қилишдан ақлга йўл қолмасин.

76. Маънавиятингда Ҳаққа восилликни муқаррар қилгач,
зоҳирда шариат қоидаларига амал қилишни зарур деб бил.

77. Беш вақт намоз ислом панжасининг қуввати бўлди.

Унинг одобу арконларига риоя қилиб, адо этгин.

78. Закот йигирмадан бир деб олинди.

Унинг қолганни йигирмасидан ҳам ҳақ бериш дил ҳукмидир.

Балли, шукронани бериш мардларнинг қарзидир.

79. Рўзанг вужудингни шариат томонидан таъқиқланганлардан
сақланди.

Дилнинг рўзаси Раҳмонни ёдлаб туришингнинг
йўлини тўсиб турувчилардан ҳимоя қилади.

80. Ундан кейин ҳажнинг шартларини адо қилмоқчи

бўлсанг бунинг учун унга қодир бўлмоқлигию,

йўл хавфсизлиги керак. Ўнинг биёбонига

зоҳир юзасидан қадам ташлаб бўлмайди.

81. Бироқ йўлга чиққанлар бош-оёқ яланг юрадилар.

Қуёшга ўхшаб кийим-бошга эътибор қилмайдилар.

Ўзи йўлдаю оёғлари айланувчи чархнинг тўртинчи қаватида
бўлади.

82. Юришда оёқ остидаги чумолига ўхшаб озурда

бўлсалар-да, мақсадга (висолга) етишиш ҳаракати рашкидан

чумолилларнинг ҳар бири аждар келбатига эга бўлади.

83. Соликнинг ўзининг ориқ елкасига жундан тайёрланган кийим

ташлаб олиши бежиз эмас. У ҳаддидан ошадиган нафснинг эговидир.

84. Сўфийнинг танида риёзат тошидан минглаб доғлар пайдо бўлган.

Бироқ буларнинг бари бир томону айрилиқнинг доғи бир томондир.

85. (Аллоҳ кечирувчидир), гуноҳинг қиёмат тарозусида Қоф тоғига тенг бўлса ҳам пушаймонлик (тавба) оҳи билан уни учуриб юборишинг мумкин (тавба гуноҳни ювиб кетади).

86. Сен тоат-ибодатни юз карра ўрнига қўнсангу унга риё юққан бўлса уни тоат денгизи эмас, гуноҳ денгизи деб бил.

87. Зим-зиё ичинг дирамларнинг(танга пулларнинг) нақшлари била хира тортиб кетган. Ташқаридан эса у танга тўлдирилган ҳамёнга ўхшайди.

88. Агар юзта жонингни гаровга қўйиб, фақрлик тариқининг қўлини тутсанг

Худо сенга арзон қилибди, арзонга сотиб олибсан.

89. Душман сенинг жонингга қасд қилган тақдирда унга (зарба беришга) қодир бўлсанг ҳам буни Худодан (тақдирдан)

деб бил, унинг кўнглини ранжитишни кўзлама.

90. (Ҳожатмандлик туфайли) нокасдан нон сўрагандан кўра, унинг кул остидаги нони ой кулчаси бўлганда ҳам ҳеч қачон сўрама.

91. Нимаики сўрайдиган бўлсанг Ҳақдан сўра, балки Ҳақдан ҳам сўрашга ҳожат йўқ, зеро йўл юрувчига аталган (ризқ-рўзи) аввалдан тайин этилган.

92. Ҳақдан бало етса, унинг неъматидеб бил.

Бу неъмат шукрини қилмасанг куфрдир.

93. Риёзат қудуғини қазиб, кўнглинг равшанлик тортганда англаб

биласанки, у сени оқибатда иззат билан Канъонли ой (яъни Юсуф каби) Миср тахтига ўтқзади.

94. Ҳийлагар шайх ҳийла-найрангини тарк этса ҳам

бу нуқсондан бошқа нарса эмас. Дўкони ёпиқ бўлган бозордан ким ҳам наф кўради.

95. Сен Ҳақнинг сирини яширин тутсанг бунинг ажабланадиган жойи йўқ. Бутга сиғинувчи ҳам ўз бути сирини юраги қатида яширин сақлайди.

96. Мажозий маҳбубинг бўлсаю, сен уни яширин тутсанг бундай сир ҳақиқий маҳбублик йўлига олиб боради.

97. Дўст ризосини қидирсанг олдинга нимаки келса (бошинга нимаки тушса) бунинг фойдасига ҳам зиёнига ҳам рози бўлиб ҳаммасини тақдирдан деб бил.

98. Ғофил воиз насиҳатларига қулоқ солма ва ундан йироқ бўлки, у ғафлатдаги одамнинг уйқусидаги афсоналардир.

99. Харақониндек шайх сени оз фурсатда ер юзини кездириб, ажойиботларини кўрсатса ҳам бу (тариқат) водийсининг кароматларига маҳлиё бўлма.

100. Билгинки, комил дарвишларнинг тутган йўли доимо шундайдир, Агар замона шоҳлари ҳам бу йўриқни тутсалар зийнат устига зийнат шу эди.

101. Замона шоҳларидан дарвишликни шоҳликдан юқори қўйган бир киши (Яъни, Султон Ҳусайн Бойқаро)гина бу мартабага лойиқдир. Орифлигига кўра дарвишлиги шоҳлигидан устундир.

102. Султон Ҳусайн Бойқаро дарвишваш шоҳ, фақрликни одатга айлантирган султондир.

Шоҳлик тахтининг юксаклиги, дарвишлигу фақрлик Ҳақ таоло томонидан унинг шаънига лойиқ кўрилгандир.

103. Султон Ҳусайн Бойқаро салтанат осмонининг Абулғозийси бўлиб келди. Одам Ато давридан бошлаб аждодидида султонлик насаби давом этиб келади.

104. Уни султон дема, оламнинг султонлари унга мулозимдирлар. Шунинг учун ҳам унга хон ибн хон (Хон ўғли хон) лақаби нисбат бўлди.

105. Мулкни бошқаришда Доро ва унга ўхшаганлар унга қулдирлар.

Мамлакатни тартиб билан бошқаришда Сосон ва Сомонлар унга хизматчидир.

106. Дунёнинг гулшани унинг мулкдорлик боғининг оромгоҳидир.

Эрон ва Турон унинг базм қурадиган иккита мавзеидир.

107. Мамлакатни идора этишда Жамшиднинг бошқарув уй тартиблари унга нописанд. Мол-мулк бағишлаш, яъни саховатпешаликда эса, Сулаймоннинг мулки арзимас бўлиб қолади.

108. Даргоҳи остонаси шу даражада баландки, унинг дарвозабони қўлидан бир чўп тушиб кетса, у юз асрдан сўнг

Кайвон (Зухал) устида ётган бўлади.

109. Унинг хитоби — амри шундай таъсирлики, агар тоққа тегадиган бўлса, тоғнинг аъзоси титраб йўқлик даштининг кукунига айланиб кетади.

110. Кударз бинни Кашвод унинг камтар сарой хизматчиларидан биридир. Сомнинг ўғли Наримон унинг лашкарларига бир хизматкордай.

111. Унинг яхши хулқи ўликни тирилтиради. Унинг райҳону гулларидан жон бағишловчи шабада эсиб туради.

112. Унинг саховати ҳавосидан баҳорда осмон юлдузларга тўлгандай баҳорий булутидан юзларча садафлар дурга тўлади.

113. Халқни қабул қилиб, шоҳона зиёфат берадиган кунида фалак қаватлари каби минглаб дастурхонлар ёйилади.

114. Байрам кунлари ёзилган дастурхоннинг нон ушоқларидан икки юзта Ҳотаму Бармакка ўхшаган юз йил ризқ топадилар.

115. Хисрав (подшоҳ)лар юзида даргоҳи тупроғига сажда қилганликнинг нури бор. Қайсарлар (подшолар) орқасида унинг пойлоқчиси қўлидаги чўпи (урган вақтдаги) изини кўради.

116. Ёмғир қатралари ҳавони қандай тешиб ўтсалар унинг камонининг ўқи тошларни шундай тешиб ўтади.

117. Уруш чоғларида шоҳнинг яланғоч танаси қизилқон билан қоплангандан, қиличи ҳам қизил кийим кийган жаллодга айланади.

118. Ёмғирли булут чақмоғи билан тошни ёриб киргандай шоҳ йиғлаган пайтларида тошбағирлар юрагини пора қилиб ташлайди.
119. Эй шоҳ, сенинг мақтовингга бағишланган бу шеъримни кимки, ўқиса, ҳоқонлик даражасидаги Хоқоний шеърига эътибор қилмай қўяди.
120. (Хоқонийдан) кейин Ҳинд сеҳргари (Хусрав Деҳлавий) бу назмни қаламга олди. Унинг табъи назми билан «Миръотус-сафо» («Ёруғлик оинаси») номли (асари) пайдо бўлди.
121. Яна бири орифи Жом — Абдурахмон Жомийнинг «Жило ур-руҳ» қасидасида олий даражадаги зот ишга қаттиқ киришиб, ушбу Аднон авлодининг фахри бўлган Муҳаммад алайҳиссалом наътини яратишга эришди.
122. Мен шоҳ мадҳидаги (ўз шеъримни) «Насимул-хулд» («Жаннат шабадаси») деб атадим. Чунки унинг ҳар байти танга жаннат шабадасидек баҳра бериб туради.
123. Шу иккала (устоз) руҳидан Ҳақ йўлида мадад сўрадим. Дилим яратгандан нима тиласа, шундай файз етди.
124. Жомийга унинг қасидаси юзасидан даъвом йўқ. Бу (гапим) шу маънодаки, бу (зот) менинг устозим ва унинг қасидаси девонига зийнатдир.
125. Хусрав (Деҳлавий) га даъво қилишимнинг ҳожати йўқ. Чунки ўқувчи (қасидаларнинг) ҳар иккисини ҳам назардан кечирган.
126. Агар жавҳар сотувчнлар савдо иши билан бу туҳфани (менинг асаримни) Ҳиндистонга олиб борсалар ёки дарёдан кечиб ўтувчи савдогарлар Ширвонга олиб ўтсалар.
127. Хусрав (Деҳлавий)нинг руҳидан менга икки юз инсоф билан айтиладиган (гапу), юз таҳсин, муқаррардир. Хоқонийга эса келадиган малолликларни тушунтириб беролмайман.
128. Ҳамиша оламнинг дилкаш дашти (яйловларида) раият-галаю, одил шоҳ-чўпондир.

129. Ушбу майдонда юз минг, ундан ҳам ортиқ фуқаро бўлсин, уларнинг ҳар бирига минглаб хонлару, шоҳлар хизматда бўлиб қолсинлар.

ФУСУЛИ АРБАА (Тўрт фасл)

САРАТОН

Боз оташи хўр сохт самандар саратонро,
Афрўхт чу оташкада гулзори ҷаҳонро.
Ҳам кард аён боди самум оҳи ҳазинро,
Ҳам сохт баён оташи ҳаҷр сирри ниҳонро.
Аз шўълаву дуди саҳару шом ҷаҳон сўхт,
Мирриху Зуҳал, кай кунад ин навъ қиронро?
Хуршед пай шўъбадабозӣ чу мушаъбид,
Аз шўраву аз талқи тар орошт дўконро.
Гулрез, нигар, ҳар тараф аз хатти шуоъаш,
Оташбозӣ карда ҳама сирату сонро.
Анҷум қатароти қалай омада ҳар сў,
Дар тоси фалак тофта аз хур забонро.
Дар дуд маписанд аз шарар, к-аз дами фосид,
Гаштаст аён сурхча аъзои духонро.
З-оташ на забона-ст, ки аз фарти ҳарорат,
Кардаст бурун аз даҳани кўра забонро.
Бар хок агар пўя занад кас, натвон ёфт,
Аз пошна, ё худ сарангушт нишонро.
Гўё кўраи нор таҳ афтода зи ҷояш,
В-афканд ба даври кўраи арз маконро.
Гаштаст ҳаво шўъла, бубин, дар ҳаҷару тин,
Хоҳӣ нигарӣ ахгару хокистари онро.
Дар чашма, ки ҷўшида барояд зи замин об,
Чун ҷўш зи гармошт бубинаш ҷараёнро.
Гоҳи ҷараёнаш на ҳубоб аст, ки гашта,
По обила аз тоби замин оби равонро.
Гармову арақ сохта чун мокиси ҳаммом,

Аз чини бадан пир ҳама шахси ҷавонро.
Дар тофта регаш бинигар, чор сум инак
Бишкофтаву сўхта оҳуи давонро.
В-ар на зи чӣ н-осояд аз ҷастани муфрит,
Раҳ дода дар анфосу вучудаш хафақонро?!
Аз орзуи шўшаи ях чо битавон дод.
Дар синаи тафсидаи лабташна синонро.
Дар кўзаи гардун шуда хуршед чу оташ,
Заррот шарораст ҳаме шўълаи онро.
Оташ, ки забонвариини ӯ зи забона-ст,
Кас олим не маънии он савту баёнро?
Гўё, ки чу ҳумо шуда муфрит ба мизоҷаш,
Кардаст аён гоҳи такаллум ҳазаёнро.
Н-аз ҷаври фалак хун шуда аз лаъл дили кўх,
К-афтада зи гармо аҳгар синаи конро.
Он рафт, ки аз оташи ишқу дили маҳрур,
Кас нуктасигол омада абнои замонро.
К-аз гуфтани «оташ» ба хилофи масал акнун,
Сўзад, ки занад обила атрофи забонро.
Монанди сияҳсина шавад доғ вучудаш,
Ҳар мурғ, ки бар хок ниҳад ҷисми тапонро.
Шуд он, ки дами субҳ зи анфоси Масеҳо,
Додӣ ба тани хок ҳаме муждаи ҷонро.
Он воқеа омад, ки ҳаво аз дами мўҳлик,
Зоил кунад аз санги сияҳ тобу тавонро.
3-ин гармии хуршед бираст, он ки панаҳ сохт,
Зилли шарафи рояти Ҷамшеди замонро.
Султони фалакқадри Ҳусайн — он шаҳи ғозӣ,
К-аз адл чу Фирдавси ҷинон сохт чаҳонро.
Шоҳе, ки зи як кунгури қасраш ба дигар як,
Садсола паридан фиканад мурғи камонро.
Аз човушиаш қадру баҳо Кисрову Ҷамро,
В-аз чокарияш иззу шараф Қайсару Хонро.
Аз савлати ӯ мўртанӣ шери аринро,

В-аз шавкати ў пашшавашӣ пили дамонро.
Базлаш ба хаёли хирад афканда тамаъро,
Эҳсонаш аз нафси тамаъ бурда ҳавонро.
Ояд чу насими карам аз гулшани хулқаш,
Созад ба назар нори сақар варди ҷинонро.
В-ар з-он ки шароре ҷаҳад аз оташи қаҳраш,
Хокистари бевазн кунад кӯҳи гаронро.
Эй файзрасоне, ки ба чуз файзпазирӣ,
Коре набувад пеши ту як файзрасонро.
Ҳам абр зи дасти ту кунад касб карамро,
Ҳам чарх зи хоки дари ту рифъати шонро.
Бар қисвати умри аду аз моҳи ливоят,
Он омада, к-аз партави маҳтоб катонро.
38. К-ў қатраи хуни адуи теғи туро бин,
Нодида ақиқи Яману барқи Ямонро.
39. Дар водии адли ту з-ифроти сиёсат,
Калбест ниғаҳдори рама гурги шубонро.
40. Аз тарбиятат сарвқаде омада гулҳад,
Дар тарфи чаман чун нигарӣ сарви чамонро.
Зарпошии дастат на чу абр аст, ки гоҳе
Равшан кунад аз соиқа як сӯи ҷаҳонро.
К-он рӯз, ки чун меҳр фишонд зари эҳсон,
Пӯрзар кунад офоқ карон то ба каронро.
Бар рӯи мунири ту чу наззора кунад меҳр,
Зоил кунадаш ҳумрати хичлат ярақонро.
Чун бар чамани ҳилму виқори ту вазад бод,
Аз дил барад он тоза ҳавояш зарабонро.
Он рӯз, ки аз абри бало қатраи пайкон
Борад, ки занад об фазои майадонро.
Ду саф чу ду кӯҳе, ки бувад раста зи оҳан,
Бинмуда чу баргу шаҷараш теғу синонро.
З-он кӯҳу ҷанон пашша ялон арбадаойин,
Бинанд чу дар тӯъмахӯрӣ шери жаёнро.
Ҳар гурд ба ҳамчун худӣ овехта дар разм,

Ангехта дар кинаварӣ барқи чаҳонро.
Аз хун, ки ба ҳар сӯ шуда чун сел равона,
Саҳрои вағо карда аён лоласитонро.
Минқорсифат карда зи ҳар гӯша даҳан боз,
Чун майл шуда хӯрдани хун зоғи камонро.
Бар бухтии кафрез ғиреви хуми рӯин,
Он навъ наттоқи фалак афканда фиғонро.
К-аз қазри асам пардаи мағз аз таабу ранҷ,
Ангушт ба гӯш омада фарёди амонро.
Он лаҳза агар пошна бар рони сабукхез,
Чунбониву таҳрик занӣ кӯҳи гаронро.
3-ин сон фаръи акбар аз офоқ барояд,
К-афлок ба худ ёбад аз он варта зиёнро.
Ҳар сӯе, ки рӯй оварӣ гар хасм бувад кӯҳ,
Чун коҳ чӣ қувват будаш ҳамли чинонро.
Дар як нафас осор намонад зи аъодӣ,
Чун аз асари барқ хасбоди паронро.
Кори адуву размгаҳ оварда фаро ҳам,
Тобе чу сӯи базмгаҳ айши инонро.
Каҷ карда ба фарқи сари худ тоҷи Каёнӣ,
3-иқболи қидам зеб диҳӣ тахти Каёнро.
59. Мулке, ки зи шоҳе бигирифтӣ ба гадоӣ,
Бахшӣ чу диҳӣ чилва кафи мулкситонро.
Андар хури базлу карамат нақд расонӣ,
Набвад ба яқин ҳавсала не баҳру на конро.
Ёбад зи суҳо то фалаки аъзамат эҳсон,
Яъне, зи ато моя диҳӣ хурду калонро,
Дар базми наволи ту ду қурсанд маҳу меҳр,
Чун паҳн кунад ходими эҳсони ту хонро.
В-ин турфа, ки дар даври ту мӯҳтоҷ, на соил,
То бишканад аз хон чунин нони чинонро,
3-он ру, ки гадоён сари хони ту бахшанд,
Бисёр ба шоҳрн зи чунин моида нонро.
Диндорият он гуна, ки як нукта, ки гӯӣ,

Билхосия сози чу ҳарам дайри муғонро.
Шоҳо, чу зи аввал ба дусад айб харидӣ,
Ин бандаи бефоидаи ҳечмадонро.
Беҳтар зи туам кас нашиносад зи баду нек,
Аз неку бади ман чи яқинро, чи гумонро.
Нашниданат авлист зи таърифу зи таъриз,
Андар ҳақи ман нуктаи баҳмону фалонро.
Аз айбу ҳунар ҳар чи ту гӯй, ки чуноне
Ман банда қабул аз дилу қон карда ҳамонро.
То дар саратон аз асари гармии хуршед,
Хуршедвашонанд харидор катонро.
Бодо ҳама маъмури ту в-аз махзани лутфат,
Омода катон, дар саратон хилъаташонро.

САРАТОН (Ёз)

1. Қуёш оташи саратонни яна самандарга айлантирди,
жаҳон гулзорини оташкада каби ловиллатди.
2. Гармсел ҳазин оҳни (нималигин) аён қилиб қўйди,
ҳажр ўти пинҳон сирларни ошкор этиб қўйди.
3. Алангаю, тутундан жаҳоннинг шому саҳари куйди,
Миррих ва Зуҳалнинг бунчалар яқин келишини биров кўрганми?
4. Қуёш найрангбоз каби масхарабозлик пайига тушиб,
шўрхоқ еру билқиллаган тупроқ билан дўконни (ер юзини)
безади.
5. Қуёшнинг шуълали чизиқларидан ҳар томон сочилган анвойи
«гуллар»ни қара — гўё ҳамма нарсани ўт билан ўйнаётгандек
кўринади.
6. Юлдузлар ҳар томонда қалай томчилари каби кўринади —
фалак гумбазида қуёшдан эриган нарсалар чўғланган каби.
7. Тутунда ўтдан кўрқмагинки, фосид нафасдан—
аён бўлган қизиллик — тутуннинг ўзидир.
8. Тили йўқ оташ ҳам ҳароратнинг зўридан —

ўчоқ оғзидан тилини ташқарига чиқармоқда.

9. (Билқиллаган) тупроққа шиддат билан қадам босган киши — бошмалдоғу товонидан нишон ҳам тополмайди.

10. Гўё дўзах ўчоғи жойидан ағдарилган ва ер курраси айланасидан макон топган.

11. Ҳаво алангага айланган, кўр, тош ила тупроқни, қарасанг, уни чўғ ила кул ҳолида кўрасан.

12. Ердан суви қайнаб чиқаётган чашма —

қайнаши иссиқдан бўлса, унинг оқишини кўриб қўй.

13. Оқиш пайтида ҳосил бўлаётган шунчаки пуфакчалар эмас, оқаётган сувнинг ер ҳароратидан оёғида пайдо бўлган қаварчиқлардир.

14. Иссиқ ва терлар ҳаммом томчиларига ўхшайди, ажиндан барча ёш баданлар кексага айланди.

15. Қайноқ қумга қара, югурувчи оҳунинг тўрт туёғини тешиб, куйдириб юборган.

16. Бўлмаса нега ҳаддан зиёд югуришдан тинчимай, нафаси тиқилиб, вужудидан хафақонга жон берди?!

17. Муз сумалаклари орзусида бўлган (киши) иссиқ кўксидан қонсираган найзага жон беришга тайёр.

18. Гардун кўзасида қуёш оловдек ёниб, унинг ҳамма шуълалари аланга учқунларини эслатади.

19. Оловнинг сўзамоллиги унинг тили (ёлқини) мавжудлигидандир,

бу ҳодиса маъносига етадиган бирор олим киши йўқ?

20. Гўё истиманинг шиддатидан мижози бузилди, бу (унинг) алаҳсираши пайтида аён бўлади.

21. Тоғ фалакнинг жабридан эмас, бағридаги лаълдан хун бўлган, ҳароратнинг зўридан кон сийнасига ўт тушгандир.

22. Ишқ оташи ва дил ҳарорати кучайгани туфайли у кетди нозик фикрлилар замона фарзандлари бўлиб келди.

23. «Олов» сўзини айтиш билан энди одатга хилоф равишда, тилнинг ўзи куйиб, атрофига қаварчиқлар тошади.

24. Ҳароратли жисмини тупроққа қўйган ҳар бир

қушнинг, кўкраги қорабағир қушидек қорайиб,
вужудида доғ қолади.

25. Шундай бўлдики, тонг нафаси Масеҳо нафасидан —
тупроқдан яралган жисмга жондан хабар берди.

26. Қиёмат куни келди, ҳавонинг ҳалокатли нафасидан—
(Каъбадаги муқаддас) Қора тошдаги тоқат ва бардошни йўққа
чиқарди.

27. Қуёшнинг тафтидан паноҳ изловчи киши,
(уни) замона Жамшиди туғи соясининг шарофатидан
топқусидир.

28. Олийқадр Султон Ҳусайн Шоҳи Ғозийдир,
унинг адолатидан жаҳон жаннат боғларига айланди.

29. (У) шундай шоҳки, қасрининг бир кунгурасидан
иккинчисигача, камон ўқи учиб ўтиши учун юзлаб йил керак.

30. Унга эшик оғаси бўлиш Ҳусраву Жамшидга юксак
қадр, хизматини қилиш Қайсару Хонлар учун шаъну шавкатдир.

31. Унинг салобати олдида уядан чиққан шер чумолидек
гап, унинг шавкати олдида маст фил ҳам пашшадекдир.

32. Саховати ақл хаёлига тамаъни солади,
эҳсони эса тамаъ нафсидан тубанликни қувади.

33. Хулқи гулшанидан карам насими эсганда,
гўё дўзах оловини жаннат гулзорига айлантиргандек туюлади.

34. Ва лекин қаҳри оташидан сачраган учқун
вазмин тоққа тушса, уни енгил кулга айлантиради.

35. Эй файз бағишловчи, сени файз бағишлашдан бошқа ишинг
(йўқдир), ва сенинг олдинга тушадиган бошқа бир файз
етказувчи йўқдир.

36. Булутлар ҳам сен туфайли карамни касб этдилар,
чарх ҳам сенинг эшигинг тупроғидан қадр ва буюклик олди.

37. Душманнинг умр либосини байроғингдаги ой пачалаб
ташланди, гўё катондан тикилган кинимни ой нури
тилимлагандек.

38. Душманнинг қони қатрасини тиғингда кўр, —
яман ақиқи-ю, ёрқин яшинни кўришдан олдин.

39. Адолатинг водийсида сиёсатинг зўридан бўри
чўпоннинг қўйлари подасини итдай қўриқлайди.
40. Сенинг тарбиянгдан сарвқоматнинг чехраси гул-гул яшнади,
чаманзорга кўз ташласанг, чаман сарви ҳам (шунчалар яшнади).
41. Қўлингни зар сочишини булутга ўхшатиб бўлмайди,
(чунки) у чақмоқ чаққанда, дунёнинг бир томонинигина ёритади.
42. Сенинг қўлинг қуёш каби эҳсон зарларини сочган кун,
бутун оламни чекка-чеккаларигача зарга тўлдириб юборади.
43. Порлоқ юзингга қуёш қарагудек бўлса, қизариб
хижолат туфайли унинг сариқлиги йўқолади.
44. Сенинг мулойим ва улуғвор чаманингда шабада эсса,
унинг тоза ҳавоси юрак ўйноғига шифо бўлади.
45. Бало сочувчи булутлардан ёмғир ўрнида найза
қатралари ёққан кун — ўша майдонни сув
сепилгандек (қон билан) шалаббо қилиб юборади.
46. Икки саф темир растасидек икки тоғ мисол — тиғу
найзаларни баргу дарахлар сингари саф торттириб кўрсатди.
47. У тоғу боғлардаги ғавғо кўзғовчи, асов пашшалар,
вахший арслонни ўзларига емиш ўрнида кўрадилар.
48. Ҳар бир паҳлавон урушда ўзи каби сарбоз билан
жангга кираркан, қасоскорликда, гўё жаҳон чақинини
кўзғагандек.
49. Сел каби ҳар томонга оққан қонлардан,
жанг кечаётган саҳро қип-қизил лолазор тусини олди.
50. Жангчининг камони зоғи қонсираган чоғда
ҳар бурчакдан ваҳший қушдай тумшуғини очади.
50. Кўпик сочар нар туя устидаги ноғоранинг фарёди—
гўё фалак жарчиси самодан туриб наъра тортганга ўхшайди.
51. Карлигинг асли қулоқ пардасининг толиқишидандир,
шафқат сўраш фарёдидан қулоқлар қоматга келади.
53. Чопқир отнинг сонига пошнангни текказишинг
билан, оғир тоғларни ҳам силкитиб, ларзага келтирасан.
54. Бундай буюк тарафкашлик офоқнинг аъмолидир, —
бундан фалакнинг ўзига ҳам ҳалокатли зиёнлар етади.

55. Қайси тарафгаки юзингни бурсанг, гар душман тоғдек кўринса-да, жаннат боғидаги нарсалар олдида у сомондай қувватсиздир.
56. Бир нафасда душманлардан ном-нишон ҳам қолмайди, — момақалди роқ пайтида тўзон тинчиб қолганидек.
57. Душман ва жанггоҳ ишларини саранжомлаб, инон-ихтиёрингни базмгоҳ айши томон бурасан.
58. Каёний тожини бошинг фарқига қийшайтириб қўйиб, илоҳий иқболинг билан Каён тахтига зебу оройиш берасан.
59. Бирор шоҳдан тортиб олган мулкни, бир гадойга бергандек, бир жилва билан юрт олувчилар қўлига бериб юборасан.
60. Хайфу эҳсоннинг қуёшидан баҳраманд бўлган киши учун, на денгизу на кондан жавоҳирот излашга ҳафсала қолади.
61. Эҳсонинг буюклигидан энг кичик юлдуздан то юксак фалаккача баҳра топади, яъни маблағингдан каттаю кичиккача сармоя берасан.
62. Эҳсон ходиминг базм дастурхонини ёзганда, эҳсон базмингда ою қуёш икки кулча бўлиб кўринар.
63. Қизиғи шундаки, сенинг даврингда на гадой ва на муҳтож бор, — токи бундан дастурхондан жаннат нонини ушата олсин.
64. Сенинг дастурхонингдан баҳраманд бўлган гадолар — бундай тўкин дастурхон неъматларини шоҳларга туҳфа қиладилар.
65. Диндорлигинг шу мақомга етганки, агар бир латиф сўз айтсанг, унинг хосияти билан оташпарастлар ибодатхонаси муқаддас ҳарамга айланади.
1. Эй шоҳ, ўзинг аввал икки юз айб билан сотиб олдинг, бу фойдасиз, ҳеч нарсани билмайдиган бандани (мени).
 2. Сендан бошқа ҳеч ким менинг яхши-ёмонимни билмайди. Менинг яхши-ёмонимдан нимани маъқул кўриш, нимани инкор этишни ҳам ўзинг биласан.
 3. Менинг таърифунг танқидим ҳақида эшитмаганинг

маъқулроқ. Шунингдек, у-бу кишиларнинг нозик фикрларига қулоқ тутишга ҳожат йўқ.

4. Менинг айбу ҳунарларим ҳақида ҳар нарса десанг— мен-камина, уларни жону дилим билан қабул этгайман.

5. Саратон кўеши ҳарорати баландлиги таъсиридан, хуршидваш гўзаллар катонга харидор бўлдилар.

6. Барча хизматингда бўлсин ва лутфинг хазинасидан— саратонда либос тикиб кийишларига катонлар тайёр.

ХАЗОН

Дигар шуд баҳри санчидан баробар адли давронро,

Зи кофўру зи мушк рўзу шаб ду палла мезонро.

Валекин мушк афзунтар шавад, гарчи ҳаво аз бард

Кунад кофуркорӣ ҳар нафас кўху биёбонро.

Шуд аз юбси димоғи даҳр савдо ғолибаш он навъ,

Ки созад дар саводи шаб ниҳон аъзои урёнро.

Нигар савдоии маҷнун шуда ҳар сў шаҷар аз чӣ?

Либос аз бар фиканда баркашад аз бод афғонро.

Ба шухони шаҷар бингар, ки аз бемории муфрит,

Аён гарданд ҳар сў заъфаронии ранги бўстонро.

Ба чўи об чун гул хўрад он зардӣ бубин, ё худ

Фалак дар об афкандаст акси барги ағсонро.

Агар гул хўрданаҳ хоҳӣ, ки гардад бар дилат равшан,

Нишона дар лабаш ёбӣ, гул дар коми пинҳонро.

Ҳама зардӣ нагў, к-аз рўзи бозори нишоти дай,

Хазон ораста аҷноси рангоранг дўконро.

Хазон набвад магар шўхони гулшанро баҳор омад,

К-зоҳир карда ҳар як дар либоси хеш алвонро.

Кафи худро ҳино баста чанор аз маҳзи раъной,

К-аз ин дар изтироб афканда хубони гулистонро.

Шикаста сарв баҳри дасти ў монанди машшота,

Нигор аз барг зоҳир карда нақшу ҳайъати онро.

Чанор оташ аз он созад аён, к-аз ғояти шўхӣ,

Зи тарй нигор баста, созад хушк дастонро.
Сапедор аз ҳарири лимӯй в-аз ҳуллаи асфар,
Басе шармандагй оварда хуршеди дурахшонро.
На барги тут, к-аз мум аст, карда нахлбандиҳо,
З-санъати нахлбанди даҳр зеби боғу бўстонро.
Бад-он ҳайъат, ки тубиро ту гӯй баргҳо раста,
З-шакли собиту сайёр ҳусни боғи ризвонро.
Чаман аз барги руммон шӯъла афрӯзад. вале созад
Дар ў ахгар мисоли ҳуққаҳои лаъли руммонро,
Ба ҳар як ҳуққа бинй сад ҳазорон лаъли руммонй,
Агар орий бурун з-он ҳуққа гавҳарҳои пинҳонро.
Зи рашк аз қатраҳои хун, ки зоҳир кард аз ў гардун,
Ҳамон, гар ҳамон дам карда хунолуд пайконро.
Самоқ оташ зада дар пуштаи худ, то ки бирҳонад,
Зи сармо пуштапарвозони атрофи кӯҳистонро.
Дар авроқи разон наққоши сунъ аз хомаи ҳикмат,
Ба рӯи зарварақ аз ранги лаъли рехт афшонро.
21. Магӯ лаъли магар аз бодаи лаъласт он афшон,
Паи тарғиби май дар инчунин фасле ҳарифонро.
Ба боғ аз булбули дostonсаро гарчи асар набвад,
Муғаннй ў бад-ин матлаъ музайян соз дастонро.
Хазон з-авроқ беҳ з-акнун ки зинат дод бўстонро,
Хуш ояд сурхрӯй аз шароби зард мастонро.
Бидеҳ соқй маи асфар ба ранги шӯълаи озар,
Ки бошад рӯшноихо майи рангин деҳқонро.
Аҷаб мадфун, ки аз чӯйи зараш деҳқон чу бикшоюд,
Зи хок орад бурун гӯй хавоси оби ҳайвонро.
Чй зебо бикри шӯхе, к-ў чу берун ояд аз парда,
Дар-ў сад парда аз кофарвашиҳо аҳли имонро.
Чи хуршеде, ки чун аз машриқи соғар шавад толеъ,
Барафрӯзад ба шомии айш сад шамъи шабистонро.
Ва гар аз рӯи оташнокаш афтад партаве дар дил,
Чу нори Мусй афрӯзад дили арбоби ирфонро.
Ва гар аз лутф бинмоюд тариқи маҷлисорой,

Дихад ороши фирдавси аъло базми султонро.
Валекин нек н-ояд чуз ба боғе, к-аш хазон созад,
Зи авроқи нучумосои равшан коху айвонро,
Ба барги заъфаронӣ обкаш хатҳои шингарфӣ,
Нишони хуни ашк афтад рӯҳи ушшоқи гирёнро.
Кунад барги муруд аз лаълфомӣ нозиронро, ҳаст,
Магар май дар каду оварда буд ойини бўстонро.
Агарчи нест он мавсим, ки аз гулҳо шавад гулшан,
Чи суратхонаи Монӣ зуҳури сунъи Яздонро.

ХАЗОН (Куз)

1. Даврон адолатини ўлчаш мезонлари ўзгарди,
тарозунинг бир палласида (кундузнинг рамзи) кофур,
иккинчисида (кечанинг тимсоли) мушк тортиладиган бўлди.
2. Ва лекин мушк кўпроқ бўлади, гарчи ҳаво совуқдан —
ҳар лаҳзада тоғу биёбонда кофуркорлик қилаётган бўлса, ҳам.
1. Димоғнинг қуришидан даҳр савдосининг ғолиблиги
шу қадар кучандики, гўё яланғоч, очиқ аъзоларни
тун қоронғуси ўз пардаси остига олгандай.
2. Жунун савдосиданми, қара, дарахтлар ҳар томон
ёйилиб, либосини ечиб ташлаб, изғирин шамолдан фиғон чекади.
3. Дарахт шўхлари (шоҳлари)га қара, ҳаддан зиёд
хасталиқдан, қайси тарафига ҳарама, ҳамма ёқдан
дарахтзорнинг заъфарон (сарик) ранги кўзга ташланади.
6. Ариқ сувини кўргин, гул ютганидан сариклиги кучайди,
ё фалак сувга хазон бўлган шоҳлар баргининг аксини солганми?
7. Кўнглинг равшан бўлиши учун гул (об) ичишни истасанг
комингда яширин гулнинг нишонасини унинг лабларидан
топасан.
8. Барча сарикликларни дай ойининг хуррам бозор
куни шарофатидан дема, куз ўз дўконларини
ажойиб, ранго-ранг матолар билан безатган.

9. Хазон (куз) эмас, балки гулшан шўхлари учун баҳор келиб, ҳар бир эшикда ўзининг алвон рангли либосини намойиш қилармиди?!
10. Чинор ўз кафтларига раънолик, зеболик учун хино боғлади, бундан гулистон хўбларини изтиробга қолдирди.
11. Синган сарв унинг қўлини деб, машшотага ўхшаб, баргдан ранг чиқарди, унинг шаклу шамойилини зоҳир эта олди.
12. Чинор бағоят шўхликдан оташини намоеън қилади, қўлларига боғланган ҳўл хинони жисмидаги оташ туфайли қуритиб қўяди.
13. Оқ терак шаффоф ҳарирдан ва сариқ рангдан заррин либос кийдики, унинг бу кўринишидан чарақлаган қуёш ҳам шарманда бўлди.
14. Бу гул ясовчилар ясаган, оддий мумдан қилинган тут барги эмас, даҳр гулсозининг санъатидан боғу бўстонлар оройиш топган.
15. Жаннат дарахтларини у ҳолатда кўриб, сен унда барглар ўсган деб ўйлайсан, аслида жаннат боғининг ҳусни муқим ва ҳаракатдаги сайёраларнинг шаклларидадир.
16. Чаман анор баргларида шуъла таратади, бироқ унда чўғ мисол анордек лаъл қутичаларини яратади.
17. Агар ўша қутичадан яширин гавҳар доналарини ташқарига чиқарсанг, ҳар бир қутичада юз минглаб анор-лаъл доналарини кўрасан.
15. Гардун унинг жисмидан чиқарган қон қатраларига рашк қилиб, ўша дамда, ўша лаҳзада найзанинг учини қонга белади.
16. Самоқ*ўз буталарида ин қурган тоғ кушларини совуқдан ҳимоя қилиш мақсадида ўз-ўзига ўт қўйди.
17. Ток баргларида Азал наққоши ҳикмат қалами билан зарварақ юзига лаъл рангидан зебу зийнат берди.
18. (Зарварақларга) сочилган рангни лаълдан дема, унга қизил шароб сачраган, суҳбатдош дўстлар шундай фаслда майни тарғиб қилиш пайида бўлганлар.
19. Гарчи боғда сайроқи, хушхон булбулдан асар

бўлмаса-да, муғанний, ўз созингни ўша матлаъ оҳангида безагил.

20. Куз энди ўзининг беҳи рангли япроқлари билан
бўстонга ўзгача зеб берди, — сариқ шаробдан маст
бўлганларнинг юзига қизиллик хўп ярашгандек.

21. Эй соқий, оташ шуъласи рангидаги сариқ майингдан
бер, чунки рангли май деҳқон учун рўшнолик манбаидир.

22. Ажиб бир хазина: деҳқон зар оқувчи ариғини очса,
тупроқ тагидан гўё оби ҳайвон хосиятини юзага чиқаради.

23. Гўзал бир шўх, бокира ва зебо (санам) юзидаги
пардани очганда, уни кўрган иймон аҳлининг
кофирликлари юз пардани ҳам ҳайратда қолдиради.

27. Унинг май тўла қадаҳ кунчиқар тарафидан
кўтарилган қуёш каби чиқиб келиши, — айш
шомини ёритувчи юз шамин ҳам ҳайратда қолдиради.

27. Агар нурли ва оташли юзидан дйлга кичик бир шуъла тушса,
маърифат (ирфон) арбоблари қалбини Мусо ўтидай куйдиради.

28. Ва агар лутф кўрсатиб мажлис — даврани безаса,
султоннинг базмига жаннат боғларидек оро беради.

30. Ва лекин бирор боғ куз пардоз берган мисол кўркем
эмас, бу фалак кўшклари яшнатган юлдузлардек япроқлар иши.

29. Ўзига сув тортган заъфарон барглардаги қизил чизиқлар —
(ҳижронда) кўзларидан ёшу қон оқизган гирён ошиқларнинг
руҳини эслатади.

32. Муруд барги қизғиш ранги билан нозирларнц ўзига
жалб қилади, — (у) «бўстон одатига кўра қовоқ
идишда май келтирмаганмиканлар?» (деб ўйлайди).

33. Гарчи гулларнинг қийғос очилиш мавсуми бўлмаса-да,
Аллоҳ қудратининг жилваси олдида Моний суратхонаси нима
бўлибди?

БАҲОР

Вазад боди баҳор эҳёи амвоти гулистонро,
Зи анфоси Масеҳо тоза созад олами чонро.

Кунад гул чилваю, афғон кашад булбул ва-з он ҳар ду,
Расад баргу наво маҳзундилони байт ул-эҳзонро.
Ниҳад ҳар лолаи кӯҳӣ пуроташ анбари суда,
Фурӯ пӯшад ба касби атр бар кӯҳ абр домонро.
Даҳони ғунчаро дандону тоҷи лоларо зевар,
Чу меёбад, аз-он дурпош созанд абри найсонро.
5. Бувад аз пар задан мақсудаш ин, к-оташ барафрӯзад,
Зи ахгарҳои барги гул саҳар мурғи саҳархонро.
Фарози инчунин оташ зи таҳрики сабо ҳар субҳ,
Чинор аз ғояти сармо кушояд дасти ларзонро.
Кашанд аҳли сабӯҳӣ бодаи гулгун ба пой гул,
Навоҳо бо ҳазор оин музайян карда дастонро.
Баҳоре инчунин рафту хазоне инчунин омад,
Ҳамеша худ ҷуз ин коре набошад чархи гардонро,
Шуда гулчеҳраи маъшуқ чунону чарх оварда,
Ба ранги ошиқона ошиқи маҳчури пазмонро,
Агар нашмурдӣ онро муғтанам, инро шумур боре,
Ки инро ҳам наёбӣ, то бичӯй ҳамчунон к-онро.
Ба рӯи шохи зард ин дам, ки барги лаългун бинӣ,
Бибояд рехтан дар чоми зар лаъли Бадахшонро.
12. Баҳори умрро дидан, ки чун рафту хазон омад,
Хазон ҳам бигзарад то бингарӣ ин кохи вайронро.
Агар хоҳӣ баҳори беҳазон бинӣ, варо бингар
Баҳористони халқи хусрави Эрону Тӯронро.
Мағӯ Хусрав, ки то ҳафтум падар султон бин султон,
Чӣ султон, балки то ҳафтод волид хон бин хонро.
Абулғозӣ сипехри салтанат Султон Ҳусайн — он шах,
Ки аз дарёи ҷӯдаш қатра ёбӣ баҳру уммонро.
Зи нутқаш бастагиҳо нуктаи Исои Марямро,
Зи рояш тирагиҳо панҷаи Мӯсои Имронро.
Камина чоқари румияш бин дар хайли Қайсарро,
Камина бандаи чинияш дон дар пеши Ҳоқонро.
Шаҳаншоҳе, ки сад хоқону қайсар бандасон бошанд,
Чу андозад ба фарқи аҳли олам зилли эҳсонро.

Фалак чоҳе, ки дарбонони даргоҳаш даме сад раҳ
Зи наъли мӯза чунбонанд мағзи фарқи Кайвонро.
Чу наъли зар ба як-ду меҳи кавкаб рахшро бандад,
Ба по то афтаду ёбад гадоӣ меҳри рахшонро.
Чу андар ҳикмати асрори хилқат фикр бигморрад,
Биёбад, ончи махфӣ монда Афлотуни Юнонро.
Зиҳӣ шоҳе, ки аз ройи ту бошад равшани ҳар рӯз,
Ба гардун меҳрро з-он сон, ки аз вай моҳи тобонро.
Бувад қазмат ба ҳар коре ки бояд кард то ҳадде,
Ки аз хотир ба боди тир бўстон дода нисёнро.
Ба баҳру кон з-абру офтоб он дурру ёкуте,
Ки хоҳанд ар наёбанд. аз кафат ёбанд товонро.
Фалак ҳамчун кавокиб гардад аз даврони худ роҷеъ.
Ба раҷъат гар расонад қосиди амри ту фармонро.
Шаванд афлоку анҷум гар ба чашми тарбият, бинӣ,
Ба рӯзи бор хиргаҳро дар ў гулҳои камсонро.
Ба баҳру бар ғараз қасди дараҳти умри хасми туст,
Наҳанг ар арраро дар кор дорад пилдандонро.
Дусад майдони ҳаҳд, чун гӯй ҳар гаҳ чобуки азмат.
Ба тарфе гумбази гардун расонад нӯги чавгонро.
Зи қазри тираи чоҳи тахайюл ҳикмати раъят,
Бурун ояд на сад моҳи Муқаннаъ, моҳи Канъонро.
Бувад банду кушоди коинот аз амру наҳйи ту,
Хирад бар чархи анҷум бандад ин беҳуда бўҳтонро.
Басе нон чун маҳу хуршед соилро шавад рӯзӣ,
Ба базм ар густарад қассом чуду ҳашмати хонро.
Тахайюл гар набандад нақш чун зоти ту мавҷуде.
Дар ин мабҳас хирад ҳар дам намояд манъ имконро.
Ба дафъи сеҳри аъдо гар қадам монӣ, замон фаҳмад
Ҳам аз зоти ту Мӯсоро, ҳам аз румҳи ту Сӯъбонро.
Ба рӯзи растахези кин, ки гурдони дағо хоҳанд,
Ф урӯ шондан ба оби теғу пайкон гарди майдонро.
Ғиреви кӯси ҳарбӣ ҳар замон дар изтироб орад,
Ба маҷрои миёҳ андар уруқи арзи шарёнро,

Синонҳоро найистони бало бинӣ, зи анбуҳӣ
Зи бас гулгуналам оташ фитода он наистонро.
Аён гардад қиёмат аз таҳаррук дар ду кӯҳи саф,
Ки уммеди ҳаёт он дам намонад навъи инсонро.
Зи гарди размгаҳ абри бало рӯ бар сипеҳр орад,
Фалак з-он абр бар атроф резад тири боронро.
Зи бас ғилзат ғубори сарсари офат кунад тира,
Ҳама чашм зарраро, сар ба сар бал ранги хуфтонро.
Кашида теғи кин чун офтоб он рӯз ҳар ҷониб,
Ба пӯя афканӣ чун ашҳаб афлоки яқронро.
Бурун орӣ димор аз рӯзгори хокиву обӣ,
Нагӯям пури дастонро, ки бал Соми Наримонро.
Ба ҳар зарбе ки андозӣ чи аз ханҷар, чи аз руин,
Зи тан орӣ бурун хонро, ба хун омехта ҷонро.
Ба ҳар найза, ки бар пойи саворӣ афканӣ бар чарх,
Наёяд бар замин наспурда андар осмон ҷонро.
Ки гар кӯшиш намоӣ фатҳи иқлиме ба ҳар ҳамла,
Гаҳи бахшиш ба як соил бубахшӣ ҳосили онро.
Чу аз майдони разму чайш баргашта ба фирӯзӣ,
Паи оини базму айш зинат бахшӣ айвонро.
Фарози тахти Ҷамшеду Фаридун афканӣ маскан,
Фурӯ шишта зи хуршеди ду ораз кард майдонро.
Паи хушҳолии аҳли тараб аз нуктаи ҷонбахш,
Сикандарваш фурӯ резӣ ба соғар оби ҳайвонро.
Ба даврат соқиёни моҳпайкар бода гардонанд,
Кашида мутрибони Зӯҳраоин савту илҳонро.
Туро бо он тавоноиву зарби теғи оламгир
Дихад рӯ олами дигар, ки резӣ ашки ғалтонро.
Хаёли дардмандиҳои ишқат уфтад дар сар.
К-аз оҳу ашк зоҳир созӣ андар базм тўфонро.
Зи оҳи сард аҳли базмро дар дил занӣ оташ,
Ки дида бурд, к-ӯ зоҳир кунад чун барқ ниронро.
52. Ба базлат баҳри вучудат наёрад тоб аз он маънӣ,
Ки созӣ хушк зарфи баҳрро, холӣ кунӣ конро.

Шаҳо, аз ўҳдаи мадҳи ту берун омадан созад, —
Маро очиз, чунон к-аз васфи Хайруннос Ҳассонро.
Ҳамон беҳтар, ки н-орам бар забон ғайр аз дуогўй,
Насозам мунфаил аз мадҳатат табъи парешонро.
Ҳамеша то ки баъд аз рафтани фасли баҳор ояд,
Хазону шаън ин бошад дурангиҳои давронро.
Баҳори боғи чоҳат бод аз боди хазон эмин,
Мабинад аз камол оини иқболи ту нуқсонро.
3-мулкороиву адлат чаҳонро бод маъмури,
Хусусан мулки Эронро, дар ў халқи Хуросонро!

БАҲОР **(Кўклам)**

1. Баҳор шамолининг эсиши, гулистон гулларига янгидан ҳаёт бағишлайди, гўё Масиҳо нафасидан жонлар оламини янгилайди.
2. Гуллар жилва қилади, булбул афғон чекади, буларнинг ҳар иккисидан — ғам уйидагиларнинг ҳазин дилларига (янги) япроқ ва наво етади.
3. Ҳар бир тоғ лоласи майдаланган оташин анбар ҳидини таратади, атрнинг хушбўй исини касб этиб, тоғ юзасини булутдек қоплайди.
4. Ғунчанинг оғзи тиш билан, лола эса тож билан гўзал, улар бунга эришгач, баҳор булутларидан дур ёғдиради.
5. Гулнинг оташин япроқлари ишқнда саҳарда сайровчи қушларнинг — қанотларини қоқишдан мақсади ўтти елпиб ловиллатишдир.
1. Оташ шуъласининг бу қадар баландлиги ҳар саҳар эсадиган сабодандир, чинор совуқнинг заптидан қалтироқ кўлларини очади.
7. Тонг хуморини ёзувчи ичувчилар гулгун қадаҳни гул бутаси остида

кўтарадилар, наволар минг оҳангда садо бериб, мақом зебига зеб кўшади.

8. Баҳор шу тарзда кетди-ю, куз шундайин келди, айланувчи чархнинг

ҳамиша шундай ҳолатни такрорлашдан бошқа иши йўқдир.

9. Маъшуқнинг гулдек чеҳраси шунчалар ўзгардики, чарх — ҳижрондаги нимжон ошиқни ошиқона тусга киритди.

10. Агар уни ғанимат билмадинг, буни (баҳор дамларини) ғанимат

билгин, кейин изласанг, буни ҳам тополмайсан, шунингдек, уни ҳам.

11. Сарғайган шохлар устида бу дам кўрганинг лаълдай товланувчи

барг, эҳтимол, заррин жомга Бадахшон лаълининг тўкилганидир.

12. Умр баҳорини кўряпсан-ку, ўтиб кетди-ю, хазони келди, Бу вайрона қаср (чарх)ни кўраман дегунча, хазон (куз) ҳам ўтиб кетгусидир.

13. Агар беҳазон баҳорни кўришни истасанг, уни кўргил — Эрону Турон подшоҳи халқининг баҳористонини.

14. Дема хусрав, балки унинг етти отаси султон ибн султондир, султон нима, унинг етмиш авлоди хон ибн хондир.

15. Абулғозий — салтанат гумбази, Султон Ҳусайн, у шоҳнинг — саховат дарёси олдида денгизу уммон қатра кабидир.

16. Нутқидан Марям Исосининг тили тутилади, раъйдан Имрон Мусосининг панжалари хира тортади.

17. Мени Қайсар олдида турган унинг румлик бир хизматкордек кўр,

мени Хоқон олдида турган унинг хитойлик қули деб бил.

18. Хизматида юз хоқону қайсарлар қулдек камарбаста бўлган шаҳаншоҳнинг, олам аҳлини ўзининг беҳад хайру эҳсонлари билан ҳимоясига олишини кўр.

19. Фалак шундай жойки, даргоҳининг эшик оғалари ҳар дамда юз

карра — этиклари пошнасидан Зуҳал юлдузи мағзини титратадилар.

20. Олтин тақадай бир-икки юлдуз михларига отини боғлайди, унинг оёғига тушиб, порлоқ қуёш гадойлик даражасини топади.

21. Яратилиш сирру асрори ҳикмати ҳақида фикрлаганда, Юнон Афлотуни учун ҳам махфий қолган сирларни топади.

22. Ҳар куннинг равшанлиги сенинг раъйинг билан бўлган шоҳлигингга офарин, айланувчи фалакда Қуёш ҳам, ундан кейин моҳитобон ҳам (раъйингга қарайди).

23. Жазм қилган ишларинг шунчалар кўпайиб кетдики, бўстон хотирида тир ойини ўйлаб унут бўлиб кетди,

24. Денгизу конда бўлуту офтоб туфайли жилваланувчи дурру ёқутсен, ўша жавоҳиротни изловчилар уни тополмасалар, сенинг кафтингдан оладилар.

25. Фалак ҳам юлдузлар каби ўз доираси бўйлаб айланиб қайтади, агар сенинг амрингни бажарувчи чопар қайтиш ҳақидаги фармонингни етказса.

26. Фалак ва юлдузларга тарбия кўзи билан қарасанг, ўтган кунларга нисбатан (бу) чодирнинг ноёб гулларга тўлганини кўрасан.

27. Еру сувда душманларинг умринг дарахтини кесиш қасдида бўлса, бунинг учун наҳанг орқаси аррасининг парраклари филнинг қозик тишларидан бўлиши лозим.

28. Гуй (тўп) каби икки юз марди майдон — доимо тайёр (шотир)ларинг чавгон таёқларининг учини фалак гумбазига етказадилар.

29. Хаёлот чоҳининг қоронғу қаъридан ҳикматли байроғинг — нафақат юз Муқанна чеҳараси, балки Юсуфи Канъон бўлиб кўтарилади.

30. Коинотнинг ривожи ёхуд инқирози сенинг амру наҳйингдандир, бу беҳуда бўҳтонни илму дониш аҳли айланувчи чархга боғлайди.

31. Агар эҳсон улашувчи базмда ҳашаматли дастурхонини ёзса, тиланганга ою қуёш катталигида нон насиби рўзий бўлади.

32. Тасаввурда сенинг зотингдек улуғ зот топилмаса, хирад аҳли бу мавзуда қанчалик баҳслашмасин, бир хулосага келмоқ учун ақл имкониятлари монетьлик қилади.
33. Душманлар сеҳрини даф этишга қадам қўйсанг, замон тушунадики, сенинг зотингдан Мусони, найзангдан Сўбон (аждаҳо)ни англаш мумкин.
34. Уруш-жанжал кунида қаҳрамонлар макр-ҳийла қилмоқчи бўлсалар, майдон чангини тиғу пайкон суви билан бостириб қўяқоладилар.
35. Ҳарбий ноғора ғулғуласи қулоққа чалиниши билан юракка изтироб солади, сувнинг ҳаракати билан, гўё ернинг томирини жунбушга келтиради.
36. Найзалар зичлиги даҳшатли қамишзордай бўлиб кўринади, алвон байроқларнинг ҳаддан зиёдлигидан, ул қамишзор аланга ёлқинида қолгандай кўринади.
37. Ўзаро урушаётган тарафларнинг икки қатор тоғни эслатувчи сафининг ҳаракатида қиёмат намоёнدير, бундай манзарани кўрган инсоннинг бу дамда яшашдан умиди қолмайди.
38. Жанг майдонидан кўтарилган чанг-тўзон бало булутлари мисол осмонга ўрлайди, фалак ҳам ўша булутлардан атрофга ўқ ёмғиринн ёғдиради.
39. (Сарбозлар ҳаракатидан) офат тўзони қуюқлашиб, ҳаммаёқ қоронғи бўлиб қолади, сафда кўзлар тупроққа тўлди, оламн гўё хуфтон пардаси қоплади.
40. Офтоб найзалари мисол ўша куни ҳар тарафдан адоват тиғлари тортилдики, гўё фалак ранго-ранг отларини йўрттириб кетаётгандай.
41. Қуруқлик ва сувда яшовчиларни тор-мор қилиш билан чекланмай. Рустами дostonнигина эмас, балки (унинг бобоси) Наримоннинг ҳам додини берасан.
42. Ханжар ёхуд дубулғадан етказадиган ҳар бир зарбанг билан, танидан еган (овқат)ини ҳам, қонига қўшиб жонини ҳам чиқармай қўймайсан.

43. Ҳар бир найзангга санчиб, осмонга отган отлиғинг,
осмонда жонни топширмай, ерга қайтиб тушмайди.
44. Ҳар бир ҳамланг билан бирор иқлимни фатҳ этишга
интилсанг, унинг ҳосиласини гоҳо бирор сўраган
кишига инъом қилиб юборасан.
45. Лашкаринг билан жангу жидол майдонидан ғалаба
билан қайтганингда, базму айш барпо этиш
йўлида кўшкка зийнат бағишлайсан..
46. Жамшиду Фаридун тахтидек юксакликни маскан қилдинг,
(гўё) Офтобдан тушиб келиб, майдон (ер сатҳи)ни иккига
ажратиб юборди(нг).
47. Мажлис аҳлининг хушҳоллиги учун жонбахш сўзларинг
билан бирга, Искандар Зулқарнайндай қадаҳларга оби ҳаёт
қуясан.
48. Атрофингда моҳпайкар соқийлар қадаҳ айлантирадилар,
Зухраваш чолғучилар куй-қўшиқни авж пардага етказадилар.
49. Шунчалар қудратингу оламни олишга қодир тиғ
зарбанг билан, ажиб юмшоқлигинг ҳам борки,
бундай пайтларда кўз ёш тўкасан.
50. Сенинг оташин ишқинг дардлари хаёли бошга
тушгач, оҳ-воҳ ва кўз ёшидан базмда тўфон соласан.
51. Совуқ бир оҳ билан базм аҳли юрагига шундай ўт
урасанки, буни кўрган совуқ ҳаво фалақда
момақалди роқ шовқин-сурони туғилиши учун йўл очиб беради.
52. Сенинг вужудингдаги инъом-эҳсон майли денгиздай
бепоён, унга кон тоб беролмайди, бу масалада сен
денгизни қуритиб, конни бўшатиб қўясан.
53. Шоҳо, сенинг мақтовинг уддасидан чиқиш мен учун
мушкул, бу Ҳисоннинг Хайруннос (Муҳаммад
пайғамбар) васфи олдида ожиз қолгандек бир гапдир.
54. Яхшиси, тилимни сенинг ҳаққингга дуодан бошқага
очмаганим маъкул, чунки паришон табъим мақтовингни
уддалай олмай, олдингда шарманда бўлиб қолиши мумкин.
55. Ҳамиша токи баҳор фасли кетганидан кейин, куз

келгач, давроннинг иккиюзламалик ҳолати ҳам шундандир.

56. Мартабанг боғи баҳори куз шамолидан омон бўлсин,
камолу шавкатинг, иқболинг асло нуқсон кўрмасин.

57. Давлатни бошқаришу адолатингдан жаҳонда
маъмурчилик бўлсин, хусусан, Эрон мулкини ва унда
Хуросон халқини ҳам шундай саодат чулғасин!

ДАЙ

Зи хиргаҳи фалак оташ нуҳуфт дуди саҳоб,

Даро ба хиргаҳу оташ фуруз аз маи ноб.

Намуна баҳри мушаммаъ намуд қавси қузах,

Пайи лифофаи хиргоҳи осмон зи саҳоб.

Агар на абр лифоф аст баҳри хиргаҳи чарх,

Зи тори қатра чаро ҳар тараф кашид таноб?

4. Зи баски симфишон гашт абри симобӣ,

Зи сими барф замин шуд чу Қулзум симоб.

Зи баҳри дай агар-т орзӯ бувад дар айш,

Биёву киштии дарёи лаълро дарёб.

Шаҳест гулхане аз шўълаву зи хокистар,

Қи ҳаст он якаш алтойе ин дигар санҷоб.

Ба сӯи мағриб н-орад шудан зи машриқ меҳр,

Агар наяфканад аз абр пул ба рӯи халоб.

Даромадан ба рикоб асту бурдани сармо,

Дар ў фано шуда, гўё ба пои халқ рикоб.

Ҳаво ҳазиди зи сармо дар оҳанин гунбад,

Ба руи об, ки ях баста куббаҳои ҳубоб.

Мағӯ ҳубоб, ки аз шиддати бурудати дай,

Чу фарши сим шуда сатҳи мўҳраи гирдоб.

Фурӯғи орази ҳубон ба гоҳи яхмола,

Бувад чу бар фалаки обранг нури шаҳоб.

Чу бум шўъла шавад парзанон, зи шиддати бард,

Зуголвор дар-ў уфтанд хайли ғуроб.

Зи бас баёз, ки бар чашмҳо расид аз барф,

Ба сони сурма азиз омада саводи туроб.
Магўй сурма, ки чун мушки ноб хоки сиёх
Ба зери пардаи кофургун шуда ноёб.
Зи парда, бин, ки сиришт аст анкабутосо,
Ки дар даҳонаш ҳама тори сим гашта луоб.
Ба ларза ҷуссаи муфлис зи шавқи оташи тез,
Мушобеҳи дили махмур аз ҳавои шароб.
Шуда чу ҷазри асам гўши муфлисон зи самоъ,
Ки ду китф шуда бар раҳгузори гўш ҳичоб.
Ба ҷисми шахс таҳаррук намонда чуз ларза,
Чу маййити мутаҳаррик зи қудрати ваҳҳоб.
Дар об моҳи беҳис чу мех рафта ба хок,
Ба хок мор фитода ба сони баста таноб.
Гузашта чун малаҳ аз пушт ҳар тараф зону,
Ҳар он ки буда баҳам дастсой ҳамчу зубоб.
Чу дида шўъла ба ранги пари малахи ҷаста
Дар ў ба сони малах карда хешро нуртоб.
Даруни ҳалқаи чашм ашк баста чун айнак,
Вале ба чашм аз он не фурўғи касбу на тоб.
Зи боди қотили дай мурда оташи Зардушт,
Ки гашта аз дами Исояш зиндагӣ ноёб.
Дар ин замон ки зи сўрохи сўзанӣ сарсар
Чунон вазад, ки шавад зи ў бинои умр хароб.
Чу нор хона талаб кун, гирифта равзани ў,
Дар ў чу донааш ахгар, чу оби ў маи ноб.
Муғаннию ҳарифию соқии дилкаш,
К-аз ин се-чор наёяд адад фузун ба ҳисоб.
Нишот кун, ки муғаннӣ адо кунад, ин шеър:
Ба ёди маҷлиси шоҳаншаҳи рафеъ ҷаноб.
Ки эй, зи оразу лаб гоҳ майли базми шароб.
Дар об сохта оташ аён, дар оташ — об.
29. Ба ғайри рўю даҳонат надида кас зарра,
Даруни доираи офтоби оламтоб.
Ғаҳи хироми қадат гу: «биё муояна бин»,

Ҳар он кас, ки надидаст — умрро ба шитоб.
Ниқоб монеи нури рухи ту нест, ки нест
Чаҳор пардаи гардун ба офтоб ҳиҷоб.
Кашам хаёли туро риштаҳои қон баста,
Зи баҳри васл ҳаминам мураттаб аст асбоб.
Чу роҳи чашм бубастам ба пораҳои ҷигар,
Дарун хаёли рухат монда буду, берун - хоб.
Ба бўи васл ниҳад рӯ ба дарғаҳат, Фонӣ,
Чунон ки аҳли ибодат ба гӯшаи меҳроб.
Муяссар ар шавад рӯ ба дарғаҳи шоҳӣ,
Ниҳам, ки кӯҳли мурод аст хокаш аз ҳама боб.
Ба килки сунъ Абулғозияш лақаб гашта,
Лақаб, ки гуфта қазо к-он аҳсан-ул-алқоб.
Нучуми кавкабаи Султон Ҳусайни дарёдил,
Ки баҳри рифъат ўро фалак шудаст хубоб.
Сипеҳр чатри муъаллошро ба таҳи соя,
Чаро, ки қуббаи ў гашта меҳри оламтоб.
Нучум раҳши сабукпошро ба наъли Сиём,
Чаро ки пӯяи ўро сипеҳр гашта туроб.
Зиҳӣ, ба пояи рифъат туро макон чое,
Ки ломаконаш чу таҳт-ус-саро шуда ба ҳисоб.
Чу хоҳӣ ба зирваи ҳашмат туро маҳалли авче,
Ки Арш гашта ба хоки ҳазизи ў ноёб.
Саманди азми туро суръат ончунон, ки ба бутв,
Намуда чарх сареъаш чунон, ки хар ба халоб.
Рикоби ҳилми туро он субот, к-андар чашм
Намуда арзи каронаш чу осмон ба шитоб.
Зи дасти чӯди ту шуд баҳру кон чунон холӣ,
Ки кӯҳ тўдаи хошок гашта, баҳр сароб.
Зи лутфи оми ту гар неку бади қаҳон мунъим,
Ки кас савол наёбад ба сад ҳазор ҷавоб.
Насими гулшани хулқи ту чун вазид ба рӯҳ,
Дами Масеҳ намуда чу дуди нори азоб.
Шарори шўълаи қаҳрат чу часта ҷирми сипеҳр,

Ҳазор барқи бало карда бар замини пуртоб.
Шуда зи теги ту вайрон иморати тани хасм,
Шавад чунон, ки иморат зи оби тез хароб.
Дили адут зи пайкони новакат мурда,
Чунон, ки шўълаи нори кўҳан зи қатраи об.
Зи саҳми тири ту фатҳ ҳазор ҳисни ҳасин,
Бале, ғамом зи борон намуда фатҳ- ул-боб.
Пайи фузунии ишрат ба базми ҳашмати ту,
Ки он зи мадди камонча аст ё навои рубоб.
Фалак зи гесӯи Ноҳид бандад онро мӯе,
Қазо зи пари малойик ба ин диҳад мизроб.
Сипеҳри қадри ту баҳре, ки ба ҳар ғарқаи хасм,
Бувад ҳазор чу гардун доираи гирдоб.
Дар он замон, ки зи боди фитан ғубори бало,
Кашад ниқоб ба рухсор меҳри оламтоб.
55. Ғиреву кӯси дағо он қиёмат андозад,
Ки бигсаланд зи ҳам уштурони чарх таноб.
56. Ду саф ба ҳайъат ду кўҳи оҳан аз паи қатл,
Ки раста дар вай аз теғу найза сурати ғоб.
Паи шикори тазарви ҳаёту тўтии рӯҳ,
Парад хаданг зи зоғи камон ба боли уқоб.
Дирам ба сиккаи мулки адам расад аз гурз,
Чу бар пашиза чавшан зананд чун зарроб.
Ба сони теғ ҳама аз фавод хун лесанд,
Чунон ки гоҳи ғизо аз ҷигар забони зубоб
Чу ҳамла ҷониби хасм оварӣ, дар он соат
Кашида теғ зи зилли ливои фатҳмаоб.
Чунон зи ҷо равад аз садмаи ту сафи аду,
Ки кўҳи хору хас аз пеши тундрав селоб.
Вазад насими зафар бар ливои мансурат,
Ба ҳар тараф, ки таваҷҷўҳ кунӣ барои савоб.
Зафарпаноҳ, сипоҳи туро ба ҳар ҷумла,
Нидои фатҳи мубин бишнавад зи ғайб хитоб.
Зи размгаҳ чу ба айвони базм ронӣ рахш,

Ҳазор Кисрову Кайхусрават равон ба рикоб.
Даруни қасри фалак рифъати чаҳоноро,
Ниҳода базми Каёнӣ кунӣ чу майли шароб.
Яқин, ки дархури он разм бошад ин базмат,
Ки даври чарх надидаст мисли ҳар ду ба хоб.
Ба саъй ҳар чи зи шоҳон гирифта бошӣ мулк,
Кунӣ атои гадоён ба мадҳи беитноб.
Ҳамеша то ба шито пӯшад абри кофурӣ,
Зи барф пардаи кофургун ба чурми туроб.
Ба маҷлиси маи кофуртабъу мушкинатр,
Ба айш бод муқаввӣ ба ранги лаъли музоб.
Ҳазор бор чавонмардият чу Бармаку Тай,
Ҳазор сол чавонбахтият чу аҳди шабоб.

ДАЙ (Қиш)

1. Фалак чодиридан кўринаётган оташни булутлар пардаси тўсди, чодирга киргину тиниқ, қизил майдон оташга зўр бер.
2. Фалакда кўринган камалак ҳар қандай соябонга ўрناق бўлди, осмон чодирӣ эса булутлардан ўзига ёпинчиқ ясаш пайига тушди.
3. Агар чарх чодирӣ булутлардан ёпинчиқ — жилдини олмаганда эди, нега қатралар торидан (томчилардан) ҳар тарафга иплар тортади?
1. Симобий булутлар кумушранг заррачаларни кўп сочганидан, ер қорнинг кумуш рангидан денгиз сатҳидай симобий тусга кирди.
2. Агар қиш кучоғида айш суриш орзуси уйғонса, келгину, лаъл дарёсида сузувчи кемани топ.
3. Шуъла ва кулдан иборат бир гулхан шоҳликка тенгдир, чунки улардан бири алтойи*ва иккинчиси синжобий**га баробардир.
4. Қуёшнинг шарқдан ғарбга мўътадил ҳаракати, булутдан ботқоқлик юзига (нурдан) кўприк солинмагунча кўзга ташланмайди.

5. Узангига оёқ қўнишинг билан совуқдан ғолиб келасан,
фанодан жой олишинг, гўё халқ оёғига узангидек.
6. Ҳаво совуқдан қочиб темир гумбаз ичига яширинган,
сув юзасидагн пуфакчалар қуббалардай муз боғлаган.
7. Пуфакчалар дема, балки қиш совуғининг шиддатидан,
гирдоб сатҳи кумуш тўшама палос тусини олгандир.
11. Яхмалак учадиган сатҳда гўзаллар оразининг шуъла
сочиши, гўё мовий осмонда учар юлдуз нуриддек кўринади.
12. Совуқ шиддатидан шуъла калхатдай қанот қоқади, қора
қарғалар
тўдаси сўнган кўмир парчаларидай ерга таппа-таппа туша
бошлайди.
12. Қор туфайли кўзларга уриб турган оқликнинг зўридан қаро
ер ҳам (кўзларни қувватлантирмоқ учун) сурмадек азиз бўлди.
13. Сурма дема, қора тупроқ тоза мушкдай кофурий
парда тагига кириб яширинди.
14. Пардани кўтариб қара, ўргимчакдек ёмон кўринади,
унинг оғзида кумушсимон торлар сўлакка айланган.
15. Ўткир олов орзусида камбағалнинг жисми ларзада, бу гўё
маст киши дилининг шароб ҳидинн туйиш ҳолатига ўхшайди.
16. Муфлисларнинг қулоғи туғма карлардай
эшитишдан қолган, гўё уларнинг икки елкаси
эшитиш йўлларини пардадай тўсиб қуйган.
17. Киши жисмида қалтирашдан бошқа ҳаракат
қолмаган, уларнинг бу холати жон бағишловчи (Тангри)
қудратидан ларзага келган ҳаракатдаги мурдаларни эслатади.
18. Муз остида беҳис ётган балиқ тупроққа қоқилган
михни эслатади, тупроқ устидаги илон эса гўё
эшилган арқондек ҳаракатсиз ётади.
20. Чигиртка каби орқасидан ҳар томонга тиззалар чиқиб,
бор одам — ҳаммаси, пашша каби қўлларини бир-бирига
ишқалайди.
21. Шуълаларнинг кўринишини сакраётган
чигирткаларнинг қаноти деб ўйлаб, унга чигирткага

ташлангандай ташланиб қолади.

22. Кўз (ҳалқаси) ичида қалқиган ёш кузойнакни эслатади, бироқ бундай ойнақдан кўз на ёруғлик ва на ҳарорат касб этади.

23. Қиш (дай)нинг қаттол шамолидан Зардуштнинг оташи ўчади, ҳатто Исонинг нафасидан ҳам тириклик қайта пайдо бўлмайди.

24. Бу замонда игнанинг тешигидан ҳам ўтган қаттиқ шамол шундай эсадики, инсон умр биносини ҳам хароб этади.

25. Анор каби тешигу туйнуги йўқ бир хона изла, ундаги доналар чўғ, суви эса тиниқ ва қизил шаробдай бўлсин.

26. Муғанни-ю, аҳли дил ва дилкаш соқий пайида бўл, ана шу уч-тўрт ҳисобни оширишдан манфаат йўқ.

27. Муғанний бу шеърни нафосат билан ижро этганидан шодлан, олиқадр шаҳаншоҳнинг мажлисини ёдга олиб.

28. Эй, оразу лабдан, баъзан шароб базмини кўмсаганлар бундай майл сувда оташ ва оташда сув ясамоқ билан баробардир.

29. Оламини ёритувчи бу офтоб доираси ичида — сенинг чехраю оғзингдан бошқа бежирим нарсани ҳеч ким кўрмади.

30. Қадду қомат ва хироминг чоғи, айтгин, келсину ҳавас билан кўрсин, бундан бебахра қолганлар эса, дунёга шундоқ келади-ю, шитоб билан ўтиб кетади.

31. Ниқоб сенинг чехранг нурина тўсиш учун тўсиқ бўлмайди, бўлолмайди, бу — гардуннинг тўрт пардаси офтобга ҳижоб бўлолмаганидекдир.

32. Сенинг хаёлинг юкини жон иплари билан боғлаб тортаман, чунки сенинг васлингга эришиш учун менда мавжуд асбоб фақат шудир.

33. Кўзим йўлларини (нигоҳимни) жигар поралари билан тўсганимда, ичкарида оразинг хаёли-ю, ташқарида — уйку қолган эди.

34. Васлинг бўйи умидида, Фоний даргоҳингга юзини кўяди, бу ибодат аҳлининг меҳроб гўшасига бош қўйишидекдир.

35. Агар шоҳлик даргоҳига юзланишга муяссар бўлсам,
ўша муборак даргоҳнинг ҳар жиҳатдан мурод бўлган
хокини сурма ўрнида ишлатар эдим.
36. Азал қалами билан лақаби Абулғозин битилди, қисматида
ёзилган бу муборак лақаб унинг жисму жонида намоёнدير.
37. Қалби дарё Султон Ҳусайннинг юлдузи
порлоқлигидан, юксаклиги шунчаларки, фалак ҳам
унинг олдида пуфакдек гап.
38. Фалакнинг юксак чодирни сенинг соябонинг остидадир,
негаки, ўша чодирни тутиб турувчи тиргакларнинг
қуббалари оламни ёритувчи офтобга ўхшайди.
39. Юлдузлар олами учқур рахш (от) тақаси остида
Сиём тоғидайдир, негаки, унинг оёқлари остида
осмон ҳам тупроқдек (паст) бўлиб қолади.
40. Сен юксалиш поғоналарида эришган маконингга тасанно,
гўё ломакон ҳам уйнинг остки хонасида қолгандай ҳисоб.
41. Ҳашамат чўққиси сенда авж пардага юксалганига офарин,
ҳатто Арш ҳам унинг энг паст тупроғига тенг келолмайди.
42. Қароринг саманди (оти) суръати шу қадар шиддатлики,
у сенга шошқалоқ чархнинг ҳаракатини
эшакнинг ботқоқдаги юришидай қилиб кўрсатади.
43. Мулойимлигинг узангиси — кўзга ташланиб турган
ўша саботу матонатдир, ўз соҳасининг
кенглигини шитобли осмондай кўрсатди.
44. Сенинг саховатинг туфайли денгиз ва конлар
шунчалар бўшаб қолдики, оқибатда тоғ бир
ғарам хашак бўлди-ю, денгиз эса сароб.
45. Сенинг умум илтифотингдан жаҳоннинг яхши-ёмони
бирдай баҳраманд бўлса, киши юз минг жавоб олдида,
биргина саволни кўндаланг қилиш учун ҳам илож тополмайди.
46. Сенинг хулқинг гулшанидан руҳларга эсанг насим,
Исо Масеҳнинг нафасини ҳам дўзах оловининг тутунидек қилиб
кўйган.
47. Заҳринг оташи шуъласи осмоний жисмларга

етганда, ундан ерга юз минг бало чақинлари ёғилади.

48. Сенинг тиғинг қудратидан душманларинг жисми иморати вайрон бўлган, бу сув тўфонидан харобага айланган иморатлар ҳолатини эслатади.

49. Душманларинг дили камонинг найзаларидан ўлди, бамисоли гулхандаги охирги чўғларнинг бир қатрагина сувдан ўчганидек.

50. Сенинг ўқларинг зарбидан ҳар қандай мустаҳкам қалъалар ҳам фатҳ этилади, ҳатто осмондаги оқ

булутлардан ёғиладиган ёмғир ҳам сенга ғалаба тилайди,

51. Сенинг ҳашаматли базмингда ишратни авж олдириш учун, муғаннинлар камонга ёхуд рубоб оҳангларига зўр берадилар.

52. Фалак уларга (камонга ва рубобга) торлар ўрнига

Нохид (Зухра) юлдузидан соч толаларини олиб

берган, қисмат эса муғаннийга нохун ўрнида

малоикалар парларини раво кўрган.

53. Сенинг қадринг осмони ҳар қадамда бир ғанимларга

лиқ тўла денгиздир, улар қанчалик кўп бўлмасинлар,

гардун доираси гирдобига тушиб йўқ бўладилар.

54. Фитна шамоллари кучайиб, бало ғуборларини

ёғдирган замонда, оламни ёритувчи куёш юзини

ниқоб билан тўсгандай бўлади.

55. Фитна, макру ҳийла ноғорасининг шовқин-сурони

қиёматни эслатади. бундай манзара чарх танобига

боғланган туяларни ҳам бир-биридан айриб ташлайди.

56. Икки саф бир-бирининг қатли учун қўзғалган икки темир

тоғни эслатади, тиғу найза ўсган ажиб ўрмонни хотирга

келтиради.

57. Ҳаёт тустовуғи ва руҳ тўтисини ов қилиш илинжида,

камон зоғидан учган ўқлар бургут қанотларига санчилади.

58. Сарик чақалардан, танга зарб қилувчидек, совут

қилганларида, юртнинг олтин ёки кумуш пуллари

тўқмоқ зарбасидан йўқликка юз тутлади.

59. Тиғга ўхшаб ҳамма юрак қонини ялайди,

бу ҳол — овқат пайтида пашшалар жигарга қўниб,

тиллари билан озуқа олишларидекдир.

60. Сен душман тарафига ҳамла қилсанг, у вақтда, улар фотиҳлик мақомидаги кишининг байроғи соясида тиғ сурадилар.

61. Сен етказган зарбадан душман сафи шундай тўзийдики, бу хору хас тоғини шиддатли сел олиб кетишини эслатади.

62. Ғалаба шабадаси сенинг ғолиб байроғингни ҳилпиратади, чунки сен олиб борадиган жангу жадаллар савоб учундир.

63. Ҳар соҳада зафар қучувчи сипоҳинг аниқ ғалаба нидосини ғайб оламидан келгандек эшитади.

64. Жанг майдонидан айш-ишрат айвонига от сурсанг, сенинг узангингда минг Кисро ва Кайхусрав юради.

65. Фалақдек юксак ва жаҳонни безовчи қасринг ичида — каёний базмларини доғда қолдириб, шароб базми уюштирасан.

66. Равшанки, жанг майдонида кўрсатган жасоратинг олдида олиқадр базмларингнинг тенги йўқ, айланувчи чарх бундай нотақрор икки ҳолатни тушида ҳам кўрган эмас.

67. Саъю ҳаракатлар билан шоҳлардан молу мулк олган бўлсанг, уларни бева-бечораларга бир зумлик мадҳлари учун бериб юборасан.

68. Кофурун булутлар ҳамиша осмонни қоплаб олганидек, қордан кофурий парда ер жисмини қоплаб олган.

69. Мушк ҳидлари таралувчи кофурий май мажлисига — эритилган лаъл рангли қизил шароб, айшга файзу қувват берсин!

70. Жавонмардлинг Бармаку Ҳотами Тойдан ҳам минг марта зиёда бўлсин, йигитлик даври шушбахтликлари минг йил сени тарк этмасин!

МУФРАДОТ

Бисмиллоҳир-раҳмонир-раҳим,²
Номаи фатҳ аст зи ҳайи қадим,
Таъмия дар исми мусаммоست ин
Оллаҳ-оллаҳ чӣ муаммоست ин?

Ва баъд чунин маъруз медорад, ки дар ин замони латиф ва даврони шариф, ки илми муаммо шоеъ гашта буд ва латофат ва диққати он аз ҳад гузашт ва хавотири атфоли хурдсол ва атроки ҳаваснок³ бад-он моил ва аз ғояти нозукӣ дарёфти он мушкил. Ба хотири фотир чунон расид, ки муҳаққар мухтасаре тартиб дода шавад ва дар ҳар қоида аз қавоиди муаммои чанд муаммо мақсур бар тавзиъи он оварда шавад холӣ аз такаллуф ва зебой ва орий аз зеби маъноӣ шеърӣ ва муаммоӣ ва дар он кӯшид, ки дар тавзиъи ҳар қоида муаммо, ки оварда шавад, ғайри он қоидаро дар он муаммо дахле набошад. Магар он ки мазкур шуда бошад ва ҳақиқати он иттилоъ афтода, ба чуз як-ду қоида, ки аз эроди он нозимро гурез нест ва дар иҷтиноб аз он тадаббур не. Ва филвоқеъ таъби мубтадиро аз идроки он кулфате ва зехнашро машаққате намерасад ва агарчи ин мухтасарро қобилияти он нест, ки дар силки расоил дарояд ва ин муҳаққаро салоҳияти он нест, ки ба чашми аҳли биниш дарнамояд. Валекин ба чиҳати тасҳили таълими аъмол хондани атфолро шояд.

Агарчи ҳаст дебо тезбозор,
Вале карбос ҳам дорад харидор.
Дур ар бошад сазои гӯши шоҳӣ,
Барад наққоши шоҳӣ гӯши моҳӣ.⁴

Ва чун ин муҳаққар дар ин фан ба мушобиҳаи «алиф» ва «бе»⁵ буд, мусаммо ба муфрадоат намуд. Ва хувал азизул вадуд.

Муаммо каломест мавзун, ки ҳуруфи исме аз вай ҳосил шавад ба ҳамон тартиб, ки дар исм аст. Чунонки таъби мавзуни салим

ҳусулашро қабул намояд ва зеҳни мустақим ба сиҳаташ ҳукм фармояд.

Ва аъмоли муаммоӣ бар се қисм аст. Чи баъзе ба ҷиҳати таҳсили модда ва ҳуруфи исм аст ва онро аъмоли таҳсилӣ гӯянд. Ва баъзе ба ҷиҳати такмили сурат ва тартибаш ва онро аъмоли такмилӣ хонанд. Ва баъзе ба ҷиҳати тасҳили ин аъмол фоида ва нафъи он ҳар ду қисро шомил аст ва инро аъмоли тасҳилӣ номанд. Аъмоли тасҳилӣ чаҳор аст: интиқод, таҳлил, таркиб, табдил.

Интиқод — ишорат кардан аст ба баъзе ҳуруфи калима ба ҷиҳати навъе тасарруф дар ӯ бад-он навъ, ки: «аввал», ва «нахустин» ва «рух», ва «сар», ва «тоҷ» ва «чайб», ва «боло», ва «софӣ», ва «шӯъла», ва ончи далолат кунад бар ҳуруфи аввали калима гӯянд ва ҳарфи аввалро хоҳанд. Чунон, ки дар исми Одам:6

Дили моро чу хоҳӣ бозчусташ,

Зи оҳу дарду меҳнат чӯ нахусташ.

Ва чунон, ки дар исми Малик:7

Ҷониби хӯру сӯи Кавсару Фирдавс мапӯй,

Рӯҳи он моҳу лаби лаълу сари кӯяш чӯй.

Ва ҳамчунин «охир», ва «ниҳоят», ва «по» ва «доман», ва «поён», ва «дурдӣ» ва ончи далолате дошта бошад бар ҳарфи охири калима гӯянд ва ҳарфи охир хоҳанд.

Чунон, ки дар исми Валад:8

Чун кунӣ гаштӣ чаман баҳри тараб,

Пои сарву гулу шамшод талаб.

Ва чунон ки дар исми Валӣ:9

Чу гири домани ӯ, пои гул чӯй,

Пас он гаҳ дурди май гиру гуле бӯй.

Ва ҷомеъи ҳар ду қисм аст ин мисол чунон ки дар исми Омилӣ:10

Шӯълаи оташи ишқи туву он гаҳ сари мо,

Пои гул чун бувад ў дурдии май, хезу биё.

Ва бар ин қиёс «миёна», ва «миён», ва «дил». ва «камар», ва ончи далолате бар ҳуруфи васати калима кунад гўянд ва ҳарфи миёнаи калима чун ҳуруфаш фард бошад ирода кунанд. Чунонки, дар исми Вали:11

Чун намояд кофири бебоки ман,
Дил зи ҳушу илму дини худ бикан.

Ва чунон, ки дар исми Киё:12
Миёни майкада бинӣ дили рамидаи ман,
Камар намуд бутонам баҳри дил бурдан.

Ва мисолеки ҳар ду қисро шомил бошад чунонки, дар исми Шамс:13

Аввали шому миёни чаману домани наргис,
Бо чунин шамъу қадаҳ хуб бувад дилбари мўнис.

Ва гоҳ бошад, ки «канор» ва «гўша», ва «лаб», ва «тараф», ва «гарон» ва ончи омтар аз аввал ва охир бошад зикр, кунанд, аввал ё охир хоҳад. Чунон, ки дар исми Убайд14

Қониби айш чу хоҳӣ биталаб гўшаи боғе,
Лаби чўю тарафи руду гузин баҳри фароғе.

Ва мешояд ки «сонӣ» ва «солис» ва мисли он гўянд ва ҳарфе, ки дар он мартаба бошад ирода кунанд, чунонки дар исми Хуррам:15

Косаҳо дорад чу соқӣ, аввалаш хоҳам зи хум,
В-ар дирам бошад, тамаъ дорам зи сониву сеюм.

Ва тавонад будки, ончи омтар аз аввал ва охир бошад таония ё ҳамъ кунанд чун «тарафайн», ва «атроф», ва «ду гўша», ва

«ҷониб», ва «канорҳо» ва маҷмуъи тарафайнро хоҳанд. Чунонки,
дар исми Рукн:16

Чу тарфи рӯи худ бинамуд бо ман,
Ҳамехоҳам кунун атрофи гулшан.

Ва ҳамчунин «хирқа», ва «пӯст», ва «ғилоф», ва амсоли он
гӯянд ва маҷмуъи тарафайн хоҳанд. Чунон ки дар исми Занги:17

Масти маро нигар ки чун гашт ба айш майли вай,
Хирқаи зоҳидон кашад, сӯи кабобу сӯи май.

Ва бар ин қиёс: «дилҳо», ва «миёнҳо», ва «мағз»тавон гуфт ва
маҷмуъи мобайн-ут-тарафайн хост. Чунонки, дар исми Саламӣ:18

Бингар, ки аз тараҳҳум он шоҳи аҳли ислом,
Дилҳои муслиминро меҷӯяд аз паи ном.

Ва аз туруқи интиқод бошад ишорат кардан ба як ҳарф ё
бештар бар сабили ибҳом, ки мақсуд муайян нашавад ҷуз ба
қаринаи ном. Чунон, ки дар исми Амон:19

Инчунин к-аз оби чашми ман ҷаҳон вайрон шавад,
Андак аз ашки ману бисёр аз уммон бувад.

Таҳлил—иборат аст аз он, ки лафзеро, ки ба эътибори маъноӣ
шеъри муфрад бошад, ба эътибори маъноӣ муаммоӣ мураккаб
доранд аз ҷуз ё бештар. Чунонки, дар исми Шамс:20

Мондаст зи лаҳни боданӯшам,
Бар ҷониби он суруд гӯшам.

Ва чунонки, дар исми Мазид:

Охир аз чашми ту бозӣ ёфтани шуд хӯи дил,
Оҳ, агар нанмӯӣ, эй сарви сиҳикад, рӯи дил.

Ва чунонки, дар исми Тақӣ:22

Чу набвад меҳру маҳ, эй турфа соқӣ,
Бувад пайваста рухсори ту боқӣ.

Таркиб — иборат аз он аст, ки лафзеро, ки ба эътибори маънои шеъри мураккаб бошад, аз рӯи маънои муаммои муфрад доранд, ба шарти он ки мақсуд аз ӯ маънӣ бошад на лафз.

Чунон, ки дар исми Қаро:23

Аз рӯи қаҳр чун ёр чашмам ба пой сояд,

Бар рӯи оби чашмам домони ӯ намояд.

Ва чунонки, дар исми Зиё:24

Бо мани муфлис ҳадиси бодаи софӣ мағӯ,

Қонеъам аз ғояти файзу хуши болои ӯ.

Табдил — иборат аст аз он, ки баъзе ҳуруфн ҳосиларо бадал кунанд ба ҳуруфи дигар бевасилаи суvari китобии ҳуруф.

Чунонки, дар исми Бурҳон:25

Гӯшаи боғу дили хурраму рухсори нигор.

Чун ниҳон ёбӣ, аз он пас қадаҳ аз каф мағузор.

Ва чунонки, дар исми Каркин:26

Чун равад аз пеши манн, кораш ҷафову кин бувад,

Гар ба пеш ояд, ғамам бинад, дилаш ғамгин шавад

Ва чунонки, дар исми Қадам: 27

Чун ба кӯи ошиқон мондам қадам,

Охир аз ишқу чунун дидам надам.

Ва чунонки, дар исми Шараф:28

Зи рӯи шӯхию таррорӣ он ёр,

Тараф гирад ҳамеша баҳри ағёр.

Ва чунонки, дар исми Беҳзод:29

Сарви хоки пойи ту чун дил бар сар шод шуд,

Буд банда, чун баҳо овард, аз он озод шуд.

Ва аз тариқи табдил аст он, ки ду чузв калимаро ки ҳосил карда бошанд ба ду чузви дигар бадал кунанд чунонки, дар исми Чомӣ:30

Мурғи дилам ба кўи ў боз ҳаво ҳамекунад,
Майлба кўяш ар кунад беҳ ки бачо ҳамекунад.

Аъмоли таҳсилӣ ҳашт аст: тансис, таҳсис, тасмия, талмеҳ, тародиф ва иштирок, киноят ва тасҳиф, истиора ва ташбеҳ, ҳисоб.

Тансис ва таҳсис иборат аз он аст, ки баъзе ҳуруфи исмро ба сареҳ зикр кунанд ва ба ваҷҳе аз вучуҳ таъйин намоянд. Чунонки, дар амсилаи собиқа ба зухур мерасад, чи собиқаи партави ишорат бар ин тофта, ки нозими муамморо аз ин чора нест ва низ чунонки, дар исми Дилором:31

Кучо дар ҷаннат-ул-маъво барад ком,
Ки дар кўяш дили ман гирад ором.

Ва чунонки, дар исми Лоло:32

Дар салому дар каломи ёри ман,
Нест илло номи гулрухсори ман.

Ва тавонад буд, ки ҳуруфи исм ба тартиб дар як маҳал дар назм индиروح ёбад ва ишорат ба таҳсиси он карда шавад. Чунонки, дар исми Ҳақдод:33

Раҳмати Ҳақ дод моро номи ў,
Дар миёни раҳмату мо ном ҷў.

Ва чунонки, дар исми Рустам:34

Гуфтам: Эй дил, сустӣ андар ишқи гулрухсори ман,
Гуфт: «Рустам» он чи гуфт, он аст номи ёри ман.

Ва чунонки, дар исми Осаф:35

Восифе, к-аш васфи ў қомат бувад,
Ҳар чи дар вай бингарӣ номат бувад.

Ва чунонки, дар исми Салмон:36

Дар мусулмонӣ нигар онро, ки бинӣ ғарқӣ май,
Гарчи некӯ нест, аммо коми мо дон номи вай.

Тасмия иборат аст аз ишорат кардан ба мусаммои ҳарфи мундариҷа дар назм ва исми ўро хоستان ба ишорат кардан ба исмаш ва мусамморо хоستان. Аммо қисми аввал чунон ки, дар исми Кофӣ:37

Тамошои рӯяш гумонам набуд,
Зи рӯи карам ёр ораз намуд.

Ва чунонки, дар исми Салом:38

Дилам, к-аз сунбулат дар қайди дом аст,
Аз ў як гўша сўи дил тамом аст.

Ва аммо қисми сонӣ чунонки, дар исми Обил:39

Гўшаи абрӯи худ он бут ба ораз чун намуд,
Ваҳ, ки аз аҳли саломат чумлаи дилҳо рабуд.

Ва чунон ки дар исми Шоҳид40

Шак нест, к-аҳли олам дар сояш дарояд,
Шоҳе, ки аз адолат дилҳо ҳамерабояд.

Ва ҷомиъи ҳар ду қисм аст ин мисол, чунонки, дар исми Муъин:41

Дилҳо зи шамиме, ки зи кўят ёбанд,
В-он аз тарафи анбари мўят ёбанд.

Талмеҳ иборат аст аз ишорат кардан ба ҳарфе ё бештар, ки дар мавзўи машҳур таҳрир ёфта бошад. Ва дар ин фан он чи аксар мутаориф шуда, ишорат кардан аст ба рақамҳои тақвим, ки аҳли танаъум аз чиҳати ихтисор вазъ кардаанд. Чунонки, дар сабти номҳои сабъаи сайёра.

Қамарасту Уториду Зўҳра,

Шамсу Мирриху Муштарию Зуҳал.

ба ҳарфи охир иктифо кардаанд ва рақами камарро «р», ر менависанд ва Шамсро “с” س ва алоҳозалқийс ва ба ҳамин тариқ аз барои шараф «ф» ف — ва ҳубут «т» — ط ва барои лайл «л» ل ва аз барои рӯз ба эътибори наҳор «р» ر ба эътибори «явм» «м» م ва дар айёми ҳафта аз якшанбе гиранд ва рақами ў ба тартиби ҳуруфи «абҷад» то он ки рақами шанберо” ڙ” гузоранд. Ва ҳамчунин дар сабти асоми буручи давоздаҳгонагӣ, чун Ҳамал, чун Савр, чун Ҷавзо, ва Саратон ва Асад. Сунбула, Мизон, ва Ақраб, Қавс ва Далв, ва Ҷадӣ ва Ҳут. Аз барои Ҳамал “м” рақам ниҳанд ва аз барои Савр «!» ва ба тартиби ҳуруфи «абҷад» то он ки рақами Далв «ى» ва рақами Ҳут «ه». Ба ҳамин тариқа истилоҳе чанд доранд, ки пеши асҳоби ин фан муқаррар аст. Пас ҳар яке аз он мавзӯъ, ки доранд дигар тавон қард ва ҳарфе, ки рақами он кардаанд хост. Чунонки, дар исми Сарӣ:42

То нуру сафову баҳшишат ом шуда,
Шамсу Қамару Муштарият ном шуда.

Ва чунонки, дар исми Комил:43
Пеши куфри зулфу исломи рухат созам туфайл,
Ҷони худ з-эшон агар ёбам, нишони явму лайл.

Ва тавонад буд, ки ҳарфе, ки аломати яке аз ин чизҳо бошад,
дигар кунанд ва он чиз хоҳанд. Чунонки, дар исми Шараф:44
Қиссаи шомӣ ғам ар пардозам,
Рақам аз домани зулфат созам.

Ва ҷомеъи ҳар ду қисм аст ин мисол чунонки, дар исми
Халил:45
Намудафт Миррих дар шомӣ тор,
Ба он ломӣ зулфи сияҳхоли ёр.

Ва аз тариқи талмеҳ аст ишорат кардан ба калимоти
Қуръонӣ. Чунонки, дар исми Қулӣ:46

Бар мусҳафи ҷамолаш чун чаши худ расондам
3-ихлос лафзи аввал то рӯи ёр хондам.

Ва чунонки, дар исми Рукн:47

Чу дидам қамарамрову рӯи ўст ниҳон,
Бигӯ ду ҳарф, ки аз вай падида гашт ҷаҳон.

Тародиф ва иштирок бибояд донист, ки ду лафз ки аз барои
як маъне мавзӯъ бошанд мутародифон гӯянд. Ва агар зиёда аз ду
лафз бошад алфози мутародифа гӯянд: Чун дар лафзи «моҳ» ва
«қамар», алфози «Шамс» ва «айн» ва «юҳ» ва «хур» ва «меҳр» ва
«офтоб». Ва агар бар акси тародиф, чи лафзро ду маъне бошад ё
бештар онро лафзи муштарак хонанд. Чун лафзи «айн», ки
муштарак аст миёни «чашм» ва «чашма» ва «зар» ва «хур» ва
ҳарфи муайян. Ва лафзи «шаст» ки муштарак мнени адади муайян
ва олати маъруф. Пас агар дар назм лафзе мазкур шавад аъам аз
он ки ба истиқлол ё ба ғайри истиқлол ва мақсуди нозими
муаммо муродифи он бошад ба воситаи мафҳумеки, ҳар як аз ин
ду лафз барои он мавзӯъанд таъбир аз ин амал ба тародиф карда
мешавад. Чунон ки, дар исми Довуд:48

Ба даври рухат чун ба боғе дароям,
Зи ҳар сӯй гулбарги ўро рабоям.

Ва агар лафзе мазкур шавад ва мақсуд маънии дигар бошад,
аз маонияш ва раъйи маънии шеърӣ, таъбир аз ин амал ба
иштирок карда хоҳад шуд. Чунонки, дар исми Пир.

Қалби сипаҳ гирифт хат аз тарафи рӯи ёр,
Бояд гирифт ин дам аз он ёри худ канор.

Ва ҷомеъи тародиф ва иштирок аст ин мисол, чунон ки дар
исми Умар:50

Ба рӯяш чу аз бода афтод тоб,
Рухи моҳи ман шуд кунун офтоб.

Ва чунонки, дар исми Чамшед:51
Бутонанд анчум ба ҳар анчуман,
Аз он чамъ хуршед шуд ёри ман.

Киноят ва он бар ду қисм аст. Қисми аввал иборат аст аз зикри лафзи дигар ба воситаи маъние, ки мавзӯе, ки лафзи мақсуд бошад, на лафзи мазкур. Чунон ки, дар исми Юнус:52

Расуле аз бараш оварда турфа номаи ӯ,
Вале ба ҳарфи нахустини нома рафта фуру.

Ва қисми дуввум иборат аст аз зикри лафз ва иродаи лафзи дигар ба воситаи маънӣ, ба шарти он ки далолати аввал ба тариқи талмеҳ набошад. Чунонки, дар исми Бек:53

Эй ки холи зери лаб аз анбари соро ниҳӣ,
Менамояд нек, агар он хол бар боло ниҳӣ.

Ва чунонки, дар исми Чавҳар:54
Гавҳари лаълаш балоғат менамояд дар сухан,
Бас ту ҳам, эй дил, ба алфози балеғаш ёд кун.

Ва чунон ки, дар исми Афзал:55
Эй хоҷа касеро ки ту фозил донӣ,
Бояд номаш ба вачҳи аҳсан хонӣ.

Ва чунон ки, дар исми Хон:56
Он, ки бо лаъли лаби чонбахш ҷонони ман аст,
Чун намояд холи мушкин зери лаб ҷони ман аст.

Ва чунонки, дар исми Тоҳир:57
Номе, ки дар сафо садафи пурҷавоҳир аст,
Аз нуқта зи ҳиндуи холи ту зоҳир аст.

Тасҳиф иборат аст аз тағйир кардани сурати хаттии лафз ба маҳв ва исботи нуқта. Ва он бар ду қисм аст. Тасҳифи вазъӣ он аст, ки лафзи муқарраре зикр кунанд, ки далолат кунад бар он, ки мурод аз калима, ки тасҳифи он хоста шавад, сурати хаттии ўст бе таъарруз ба маҳви исботи нуқта. Бахусусҳо чун лафзи «сурат», ва «нақш», ва «расм», ва «чун», ва «шакл», ва «намуна», ва «нишон», ва «мисол» ва «монанд», ва «ашбаҳ» ва амсоли он. Чунонки, дар исми Борик;58

Сурати ёре ҳамехоҳад хирад,
Гў, чу ояд бар сари ў, дил барад.

Ва чунонки, дар исми Раҷаб59
Чӣ сон аз гул шавад ҳалли мушкили ман,
Ки бар шакли рухат чўяд дили ман.

Ва чунонки, дар исми Шамс:60
Чу он маҳ асб қаҳонид бар фарози сипехр,
Нишони суми самандаш бимонд бар рухи меҳр.

Ва чунон ки, дар исми Фаррух:61
Чу рӯи моҳро пурсӣ, чӣ гуна аст?
Ниғаҳ кун, к-аз рухи ёрам намуна аст.

Ва тасҳифи чаълӣ он аст, ки дар назм ишорате шавад ба маҳв ва исботи нуқта. Ба хусусҳо ва таъбир аз нуқта ба анвоъи мухталифа кардаанд. Чун «қатра», ва «дур», ва «ашк», ва «гавҳар», ва «дона», ва «хол», ва «хўрда», ва амсоли он. Чунонки, дар исми Самуд:62

Магў, ки бурд дилатро рӯи хеш намуд,
Намуд, лек ба рух як-ду хол барафзуд.

Ва чунонки, дар исми Сафо:63
Чу дорад соф-софе бода ёрам,

Дигар як қатра боқӣ кай гузарам?

Ва чунонки, дар исми Борак:64
Шоҳи замон чу дар сар пайдо кунад ҳавояш,
Дурҳои тоҷи торак резад ба зери пояш.

Ва чунонки, дар исми Фаррух:65
То дили худ сохтаи холи рухашро маҳал,
Холи рухи дигарон ҳаст чу доғи ачал.

Истиора ва ташбеҳ ва он иборат аст аз он, ки лафзе зикр
кунанд ва аз ӯ як ҳарф ё бештар хоҳанд бавоситаи мушобиҳат дар
сурати хатгӣ. Чунонки, дар исми Саъд:66

Бар зулф чу меҳри оразат намудӣ,
Меҳре дигарам бар сари меҳр афзудӣ.

Ва чунонки, дар исми Зиё:67
Сабо ду барги гул овард аз боғи рухат ҳосил,
Ниҳодам он яке бар чашму ин паҳлӯи доғи дил.

Аъмоли ҳисобӣ ва он панҷ услуб аст. Услуби исмӣ ва он
иборат аст аз дарҷ кардани исми ададе дар назм ба қасди далолат
бар адад, хоҳ мақсуд исми он адад бошад. Чунонки, дар исми
Воҳид:68

Дуиро дар хаёли хеш мабанд,
Дили худро ҳамеша бар якӣ банд.

Ва хоҳ ҳарфе, ки далолат кунад бар он. Чунонки, дар исми
Қули:69

Даруни дил, ки хаданги ту беадад бошад,
Бале, камини ададаш бингарӣ, дусад бошад.

Услуби ҳарфӣ ва он ишорат аст бар таъйини ҳарфе ё бештар,
то зеҳн интиқол кунад аз вай ба ададаш. Хоҳ мақсуд исми он адад

бошад ва хоҳ ҳарфе, ки дол бошад бар он. Чунонки, дар исми
Дўст:70

Бўи зулфатро ду қисм омад ҳисоб, эй нўшлаб,
3-он яке рутб-ул-лисон омад ачам, 3-он як араб.

Ва чунон ки, дар исми Шайх:71

Баҳри нақди васли он маҳ симу зар кардам шумор,
Чун рухе бинмояд он дам, нақди ҷон созам нисор.

Услуби ақсой ва он иборат аст аз зикри аҳвол ва авсофи ададе
бар вачҳе, ки зеҳн аз мулоҳизаи он интиқол кунад ба ҳамон адад.
Чунонки, дар исми Бахтиёр:72

Садяки моҳи ману даҳсади хуршед шумор,
То тавонӣ ки ба вачҳе бибарӣ раҳ сӯи ёр.

Ва чунонки, дар исми Фалакӣ:73

Бингар ғайри тоқи афлоке,
Ки бар қасри ёр шавад хоке.

Услуби инҳисорӣ ва он иборат аст аз зикр кардани маъдуде,
ки ҳасри ӯ адади муайяни маъруф ва машхур бошад бар вачҳе, ки
зеҳн интиқол намояд ба ададаш. Чунонки, дар исми Таййиб:74

То моҳи сипеҳр қадри ман кард уруч,
Ҳар лаҳза кунам ҳисоби афлоку буруч.

Ва чунонки, дар исми Баҳдул:75

Ҳар ки бар паҳлӯи моҳи хештан паҳлӯ ниҳад,
Доғҳоро аксар аз паҳлӯи худ як сӯ ниҳад.

Услуби рақамӣ ва он иборат аст аз ишорат кардан ба рақаме
аз арқоми ҳисоби ба вачҳе аз вучуҳ то зеҳн мунтақил шавад ба
ададе, ки он рақам барои он мутағаййин шуда. Ва суvari арқоми
ҳисоби ин аст: 1— ۱—як, ду 2— ۲, се 3— ۳, чаҳор 4— ۴, панҷ 5— ۵,
шаш 6— ۶, ҳафт 7— ۷, ҳашт 8— ۸, нӯҳ 9— ۹ ва зобита. Дар ин
арқом чунон аст, ки аввали рақам ҷониби

ямини нозири мартабаи оҳод аст, ва сониян, ашарот ва солисан, миъот ва робиян улуф ва хомисан ашароти улуф ва содисан миъоти улуф, ва собиян улуфи улуф ва алоҳозал қиёс ило ғайринтиҳоя. Ва дар мартабае, ки сифр иборат аз доираи сағира бад-ин нигоранда дар ҳеч наёяд, балки ба чиҳати ҳифзи мартаба бошад. Пас аз барои даҳи ин сурат 100— 100 бояд нигошт, на аз барои сади ин 10— 10, ва аз барои ҳазору якӣ ин 1001— 1001 ва аз барои ҳазору даҳи ин 1010— 1010 ва аз барои ҳазору садӣ ин 1100— 1100 ва бар ин қиёс. Чун ин қоида дониста шуд, пас тавонад буд, ки ҳамчунон чи ба воситаи сурати хаттӣ тавассул тавон чуст ба ҳуруф. Чунонки, дар амали ташбеҳ гузашт. Ҳамчунин тавассул тавон чуст ба воситаи сурати рақаме ба аъдод. Чунонки, дар исми Садр:76

Аз ду зулфу қоматаш ду ҳалқа бину ду алиф,
Гар ду чандон ҳам алиф, ҳам наъл хоҳӣ мухталиф.

Ва чунонки, дар исми Зирак:77
Зор бингар дар сари кӯяш мани беморро,
Бар дили зорам нигар доғи фироқи ёрро.

Ва тавонад бўд, ки аз аъдод низ тавассул чӯянд ба сурати рақамӣ.

Чунон ки дар исми Ҳисом:78
Қомати ёре, ки медонад ҳисоби ҳандасӣ,
Оварам дар чашм, з-он сурат раҳам аз бекасий.

Ва мисоле, ки ҳар ду қисро шомил бошад. Чунонки, дар исми Ҳаким:79

Эй сабо, чонам бибар, бар хоки пой ӯ фишон,
Ё зи хоки кӯи ӯ бар гӯшаи чашмам расон.

Ва ин мисол бинобар он аст, ки чун сурати сифр аксар бар ҳайъати нуқта воқеъ мешавад, пас ба чиҳати сифр иктифо ба нуқта мекунанд.

Аъмоли такмилӣ се аст: Таълиф, исқот, қалб.

Таълиф иборат аст аз ҷамъ кардани алфози мутафарриқа, ки дар ҳар маҳал аз назм индиروح ёфта бошад ва он гоҳ бар сабили иттисол бошад, ки аҷзоро ба ҳам пайвандад ва бе он ки ҷузве дар ҷузве дарояд ва инро таълифи иттисолӣ хонанд. Чунончи, дар амсилаи собиқа зоҳир аст, чи собиқаи партавӣ ишорат бар ин тофта, ки дар назми муаммо иҷтиноб аз ин қоида мутаъассир аст, балки мутаъаззир. Чунонки, дар исми Ҳомид:80

Чун бибарад ҷом ба сӯи даҳан,
Қатра зи лаб пок кунад моҳи ман.

Ва чунонки, дар исми Темур:81
Зайли оҳи ман чу пайвандад ба зайли осмон,
Моҳи турки ман кунад мазқури онро ҳар замон.

Ва чунонки, дар исми Ҷобир:82
Эй, сари зулфат шуда абру, ҷамолат офтоб,
Чуд ар толеъ шавад, тарфи ҷамолат з-он саҳоб.

Ва чунонки, дар исми Ғариб:83
Холе ба чашм кардам бар рӯи дилрабоне,
Савдо нигар, ки пухтам ҷоеву ваҳ чӣ ҷое!

Ва гоҳ бар сабили имтизоҷ бошад ба он навъки, баъзе аҷзо дохил бошад дар баъзе ва инро таълифи имтизоҷӣ хонанд. Чунонки, дар исми Дониёл:84

Ҳаст ҳар сӯ бингарам васли қадат ҳосил маро,
Нест бар ҳар сӯ хаданги ғамзаат дар дил маро.

Ва чунонки, дар исми Камол:85
Зулфат аз тоби сунбули пуртоб,
Рухат аз хай шуда гули сероб.

Ва чунонки, дар исми Содир:86

Эй сарви равон, пешам як лаҳза чу биншинӣ,
Дар синаам аз ҳаҷрат пайваста алиф бинӣ.

Ва чунон ки дар исми Чалол:87
Ба захми теғи ту гашта ду пора фарқи сарам,
Аҷаб мадор ба рухсора пораи, чигарам.

Амали исқот иборат аст аз нуқсон кардани ҳарфе ё бештар аз лафзе, ки индиروح ёфта башад дар назм ва он бар ду қисм аст: Исқоти мислӣ ва исқоти айнӣ. Исқоти айнӣ он аст, ки он чи қасди андохтани он карда бошанд, дар ҳамон лафз, ки аз он хоҳанд андохт, мутаайин сохта бияндозанд. Чунонки, дар исми Содиқ:88

Бувад к-он холи лаб боло намояд.
Дигар раҳ чун намояд, дил рабояд.

Ва чунонки, дар исми Зирак:89
Чун дили сӯзони маро дид ёр,
Сӯхт дилаш бар дили мискини зор.

Ва исқоти мислӣ он аст ки он чи қасди андохтани он карданд, дар ҷои дигар таъйин карда бияндозанд. Чунонки, дар исми Убайд90

Нест ғайр аз аҷз дилро дар ғамат, эй нозанин,
Рӯ бааҷз орад зи-бедоди ту идрокиам бубин.

Ва мисоле, ки ҷомеъи ҳар ду қисм аст, чунонки, дар исми Ҷамшед.

Чу ниғаҳ намуд он ҷамоли камол,
Ёфт хуршед хешро ба завол.

Ва чунонки, дар исми Малик:92
Шамими зулфу каломи лабат бувад бешак,
Ки аз шикофи дилам рахнаҳо барад як-як.

Ва дар ин амал ба ҳар лафзе, ки далолат ба вачҳе аз вучӯҳ бар
нестӣ ва завол тавассул тавон ҷуст ва ин ҷумла аст. Чунонки, дар
исми Камол:93

Гӯ, меҳру маҳ аз сипеҳр манамоӣ дигар,
Гар ҳаст ба он узору рухсор назар.

Ва чунонки, дар исми Вайс:94
Ғам мадор аз тиру теғи он санам,
То ки вай бошад, туро з-инҳо чӣ ғам?

Ва чунонки, дар исми Алиҷон:95
Рӯ зи олам бар дари ҷонон биёр, эй беқарор,
Нози ҷонон мангару дарди диле кун ошкор.

Ва тариқи нафӣ, чунонки, дар исми Коко:96
Чанд гӯӣ, ки ҳисоби дили худ соз тамом баён,
Ҳар шигофест, ки ақлаш бинад, набарад поён.

Ва чунонки, дар исми Валӣ:97
Ҳадиси бўса гарчи арз кардам як-ду бор ўро,
Валекин менаёрам гуфт лафзе аз канор ўро.

Ва аз он ҷумла тавассул ҷустан аст бафеъле чанд, ки бе
калимаи наҳӣ ва нафӣ далолат бар исқоти шайъ кунад. Мисли
«кашидан», ва «пӯшидан», ва «афшондан», ва «рондан», ва
«раҳондан», ва «рехтан» ва «рамидан», ва «паридан», ва
«гусехтан», ва «гудохтан», ва «шудан», ва «фаромӯш шудан», ва
«равон шудан», ва «пора шудан», ва «безор шудан», ва «ниҳодан»,
ва «нуҳуфтан», ва «буридан» ва «хиромидан», ва «эҳтироз кардан»
ва амсоли ин. Ба ҳамин тартиб хоҳад мазкур шуд. Чунонки, дар
исми Чақмоқ:98

Аз Чақар шуд моҳи ман навъи дигар доманкашон,
Ҳар чӣ ёбад дар Чақар, гӯ чарх дар пояш фишон.

Ва чунонки, дар исми Рашид:99
Рӯи ҳури ман ниҳон буд, ин ки гуфтам зоҳираш,
Аз ҷамолаш гӯшае бинмуду пӯшид охираш.

Ва чунонки, дар исми Киё:100
Аз ламъаи оташи рухат чун дармонд,
Хуршед хайи орази худро афшонд.

Ва чунонки, дар исми Оҳӣ:101
Дили худро зи кӯи ёр рондам,
Сару дил аз балои ӯ раҳондам.

Ва чунонки, дар исми Ҳамро:102
Аз мастии нашоти сабӯҳӣ, ки тараб,
Он моҳ рехт соф май, он гаҳ газид лаб.

Ва чунонки, дар исми Тоҳир:103
Аз ошёнӣ хеш чу дур афканад қазош,
Дар мурғи дил рамида нигар оҳи дилхарош.

Ва чунонки, дар исми Борак:104
Бар сари кӯ дид бемори худ он паймонгусил,
Чун сараш бибрид аз ҷавр, он гаҳаш бигсехт дил.

Ва чунонки, дар исми Шуъайб:105
Оташи шавқи дили шамъ гудохт,
Айбаш ин, к-ӯ сӯи ту меҳр андохт.

Ва чунонки, дар исми Ҳуд:106
Оҳуе, к-аз тири ӯ бигрехт, тираш дарзамон,
3-ӯ гузашту гашт андар пой ӯ ҳамчун камон.

Ва чунонки, дар исми Чунайд:107

Қадаш, эй чон, гар зи оғўшат шавад,
Сарви бўстонӣ фаромўшат шавад.

Ва чунонки, дар исми Шиблӣ:108
Дил аз шавқи рӯи ту овора гашт,
Бале, чунки он дида сад пора гашт.

Ва чунонки, дар исми Шомӣ:109
Аз шаробам талхкомӣ шуд Худо безор аз ў,
Гарчи охир ногузир аст ин дили бемор аз ў.

Ва чунонки, дар исми Зуннун:110
Зулфу холат вола ҳам доранд, гарчи аз чунун
Сар ниҳодам дар раҳат, аммо пушаймонам кунун.

Ва чунонки, дар исми Начм:111
Булбул аз ғунча рӯ нухуфту парид,
То даҳони ту ғунчасон хандид.

Ва чунонки, дар исми Зирак:112
Ёр моро дар хиром омад чу қомат бешаке,
Меҳру маҳ аз ҳар тараф пешаш намояд даҳ яке.

Ва чунонки, дар исми Бобо:113
Оху ашкам дар ғамат, эй дилнавоз,
Боду борон аст аз ў кун эҳтироз.

Ва аз он чумла аст, ки лафзи «холӣ» ва «тиҳӣ» ва мисли он зикр кунанд ва исқоти мобайн-ут-тарафайн хоҳанд. Ва чунонки, дар исми Начм:114

Ринди муфлисро, ки дайр омад мақом,
Бесаранҷом аст, к-аш холист чом.

Ва аз бадоеъи суvari исқот аст ин мисол, чунонки, дар исми
Комил:115

Зи оби Хизр нахоҳам, ки қон ба ком расад,
Маро бас аз лаби ў гар забон ба ком расад.

Қалб ва он иборат аст аз ишорат кардан ба тағйири тартиби
хуруф муяссар шавад. Пас агар маҷмӯъи хуруф алат-тартиб
мунқалиб шавад, ўро қалби кул хонанд. Чунонки, дар исми
Шаҳоб:116

Дил, ки аз теғат ба хун оғўшта аст,
Гарчи беҳуш буд, боҳуш гаштааст.

Ва чунонки, дар исми Шараф:117
Ҳар тараф дилҳои саҳти дилбарон,
Гашта фарши кўят, он чо рахш рон.

Ва чунонки, дар исми Мазид:118
Ҳар шабе дорам дил аз ҳаҷри ту пур хуни ҷигар,
Пораҳо бингар бар ў бар ҳар яке доғи дигар.

Ва агар на ончунон бошад онро қалби баъз гўянд. Чунонки,
дар исми Зайд:119

Нафаси ошиқонаи зоҳид,
Дар дилаш гашта чун дами фосид.

Ва чун ин тасарруф ба тақдим ва таъхири ду калима ё бештар
воқеъ шавад ва бемулоҳиза тасарруф дар тартиби хуруфашон
онро қалби куллӣ хонанд. Чунонки, дар исми Дилором:120

Ман аз ў орому ў дил хост аз ман, бин, ки чун:
Ҳарчи мечустем, шуд зеру забар аз чархи дун.

Ва чун ишорат ба тағйири тартиби хуруфи калимот ба
муфрад карда шавад, ки ба ҳасби вазъи далолат бар он кунад, чун

калимаи «қалб», ва «акс», ва «давр» онро қалби вазъӣ гўянд.
Чунонки, дар исми Малик:121

Навбаҳорон гарат ҳавои мул аст,
Соф май гир з-он ки даври гул аст.

Ва чунонки, дар исми Ғаюр:122

Гарчи булбулро зи гул хори ҷафо шуд муттасил,
Саҳл бошад, гар намояд сӯи булбул рӯи дил.

Ва агар фаҳвои сухан мушаъар бошад, ба тағйири тартиби
ҳуруф бе он ки муфрадоти каломро далолате бошад бар он, онро
қалби ҷаълӣ хонанд. Чунонки, дар исми Камол:123

Комил он бошад, ки як ҷо тири ишқаш аз ҷигар,
Чун барояд гираду маҳкам кунад ҷои дигар.

Ва чунонки, дар исми Начм:124

Дар чаман он шӯҳ шайн ангехта,
Барги насрин бар лаби ҷӯ рехта.

Ва чунонки, дар исми Лутф:125

То лӯлиёна шӯҳиву лаъб овард ба ҷой,
Он тифл сар ниҳод мукаррар ба зери пой.

Ва чунонки, дар исми Амон:128

Номат, ки ба ростӣ қалам кард дилам,
З-ӯ ҳамчу нигин нақш баровард дилам.

Қ и т ъ а:

Умедам бувад ин ки чашми худованд,
Бар ин нақшҳои парешон фитода.
Пас аз ҳақку ислоҳ гўяд, ки гоҳе
Кунад илтифоташ худовандзода.

Таммат

Р у б о й

Ин нусха, ки шуд ба юмни саъйи ту тамом,
Маҳбуби табоеъи хавос асту авом,
Дар фанни муаммо чу машоҳири киром,
Кас чун ту надидам, ки бурун орад ном.127

Х о т и м а:

Чун ҳусни адои ин манзум вассофи ин тасниф аст ва лутфи баёни ин марқум маддоҳи ин таълиф, мантиқи суханорой аз ситоиши он маоф бояд дошт ва хотири нуктафазойро бар таърифи он набояд гумошт. Вассалому алайкум.

МУФРАДОТ

Меҳрибон ва раҳмли Оллоҳнинг номи билан» [жумласи],
Азалдан барҳаёт [Тангри] дан [бизга берилган]
ғалабанинг бошланиш номасидир.
Бу аталган исмнинг яширинганидир,
Ё Оллоҳ, бу қандай муаммодир?

Ва сўнгра шундай арз қилинадики, бу гўзал замонда ва шарафли давронда муаммо илми шуҳрат топди ва бу илмнинг латофати ва дақиқлиги ҳаддан ошди. Кичик ёшлик болаларнинг ва ҳавасманд туркинларнинг хотирлари бу илмга мойил бўлди. Лекин унинг ғоят нозиклигидан билиш қийин эди. Бинобарин, менинг ожиз хотиримга шу келдики, арзимас мухтасар бир рисола тузилса ва ҳар бир қоидада бир неча қисқа муаммодан равшан ва

очиқ қилиб мисол келтирилса, такаллуфдан холи ва шубҳадан хориж бўлган маънолик бирор шеър— муаммо бўлса.

Ҳар бир қоидани ойдинлаштириш учун шундай муаммо келтириш

керакки, бошқа қоиданинг у муаммога дахли бўлмасин.

Фақат ўша кўрсатилган қоидага тегишли бўлсин.

Унинг ҳақиқатига киши тушинсин. Бир-икки қоидага уларни келтиришдан назм қилувчи, қочиб қутула олмайди ва ундан узоқ

бўлишга тадбир йўқ. Шундай бўлса, унинг идрокдан ўқувчига

бирор кулфат ва зеҳнига бирор машаққат етмайди. Бу мухтасар [асар] нинг

рисолалар қаторига кириш қобилияти ва бу каминада уни олимлар

кўзларига кўрсатиш салоҳияти бўлмаса ҳам. болаларга муаммо

амалларини ўрганишларини осонлаштириш учун яраши мумкин.

Қимматбаҳо ипак кийимнинг бозори чаққон бўлса-да,

Бўзнинг ҳам харидори бордир.

Агарчи дур шоҳларнинг қулоқларига муносиб бўлса ҳам,

Шоҳнинг наққоши балиқнинг қулоғини олиб кетади.

Бу камина ушбу фанда «алифбе» мисолида бўлганлигим учун (рисоланнинг) отини «Муфрадот» деб номладим ва У — Тангри азиз ва дўстдир.

Муаммо — бу бир вазнлик сўздурки, ундан исмда қандай тартибда бўлса,

худди шу тартибда исм ҳарфлари ҳосил бўлади. Токи мавзун

—

шеърый табъли киши унинг ҳосил бўлишини қабул қилсин,

соғлом зеҳн эса, уни тўғри деб ҳукм қилсин.

Муаммо амаллари уч қисмдир. Яъни баъзилари исмнинг модда ва

ҳарфларини ҳосил қилиш учундир ва бу навъни «аъмоли таҳсилий»

(ҳосил қилиш амаллари) деб атайдилар. Ва баъзилари эса, сўз шаклининг

тўғрилиги ва тартиби ҳақида бўлади ва буни «аъмоли такмилий»

(мукаммаллаштириш амаллари) деб айтилади. Ва баъзи бу амалларни

осон қилиш учун уникгфойдава нафън мазкур икки қисмга доир

бўлганлигидан «аъмоли тасхний» (осонлаштириш амаллари) дейдилар.

Аъмоли тасҳили — ҳосил қилиш амаллари тўрт хилдир:

Интиқод (саралаш), таҳлил (ҳал қилиш), таркиб (бириктириш), табдил (ўзгартириш).

Интиқод — шунга ишорат қилишдирким, сўзнинг баъзи ҳарфларини олиш мақсадида шу навъ: «аввал», ва «биринчи», ва «юз», ва

«бош», «тож», «ёқа», «баланд», «софлик», «аланга» каби сўзнинг аввалги

ҳарфига далолат қилувчи сўзлар келтирилса, сўзнинг биринчи

ҳарфини истайдилар. Масалан, Одам исмида:

Дилимизни яна ахтармоқчи бўлсанг,

Ох, дард, меҳнатдан биринчисини қидир.

Ва яна мисол, Малик исмида:

Ҳур,Кавсар, Фирдавс томонига бориб юрма,

Ул ойнинг юзини, лаъл лабини ва кўчасининг бошини изла.

Ва шу каби «охир», «ниҳоят», «оёқ», «этак», «сўнг», «қуйқум»

сингари сўзнинг охирги ҳарфига далолат қиладиган сўзлар бўлса, охирги ҳарфни истайдилар.

Масалан, Валад исмида:
Хурсандчилик учун чаманни томоша қилсанг,
Сарв, гул ва шамшоднинг тагини талаб қил.

Ва худди шундан, Вали исмида:
Унинг этагидан ушлаганингдан кейин, гулнинг тагини ахтар,
Сўнг майнинг қуйқумини олиб, гул ҳидла.

Ва бу мисол иккала қисмига ҳам тегишлидир. Масалан, Омилий исмида:

Ишқинг ўтининг шуъласи-ю, бизнинг бошимиз,
Гулнинг таги, майнинг лойқаси бўлса, тезда туриб кел.

Ва шунга қиёс қилиб «ўрта», «бел», «юррак», «камар» ва шулар каби сўзнинг ўртасидаги ҳарфга далолат қиладиган сўзларни

айтадилар ва бундан сўз ўртасида ўзи ёлғиз қолган ҳарфни ирода қиладилар.

Масалан, Вали исмида:
Менинг бепарво гўзалим кўринса,
Хушинг, илминг ва динингдан дилингни уз.

Ва масалан, Киё исмида:
Менинг хурккан дилимни майхонанинг ўртасида кўр,
Гўзалларим кўнгил олиш учун белини бойлади.

Иккала қисмига доир бўлган мисол Шаме исмида:
Шомнинг аввали, чаманнинг ўртаси ва наргиснинг тагида,
Шундай шамъ ва қадаҳ билан улфат дилбар бўлса яхши бўлади.

Ва баъзида «қирғоқ», «чекка», «лаб», «тараф», «бўй» каби аввал ва охирдан нимаики умумроқ бўлса, айтадилар ва аввал ё охирги ҳарфни истайдилар:

Масалан, Убайд исмида:

Айш томонини истасанг, бир боғнинг бурчагини талаб қил,
Ариқ лаби ва анҳор томонини осойишталик учун танла.

«Иккинчи», «учинчи» ва шунинг каби сўзларни айтиб, ўша тартибда (ўринда) бўлган ҳарфни ирода қилиш ҳам мумкин.

Масалан, Хуррам исмида:

Соқинда косалар бўлса, аввалини хумдан истайман,
Агар тангам бўлса, иккинчи ва учинчисини тамаъ қиламан.

Аввали ва охиридан умумроғи олинса ҳам бўлади.

Бунда «тасн्या» (иккилик сон) ва ё жамъ (кўплик сон) қиладилар.

«Тарафани», «атроф», «икки томон», «қирғоқлар», «чеккалар», «бўйлар», «ҳар икки тараф» каби сўзларни айтиб иккала тарафдаги

ҳарфларни истайдилар. Масалан, Рукн исмида:

Юзининг бир томонини менга кўрсатди,

Энди гулшаннинг атрофини истайман.

Шунинг каби «тўн», «пўст», «қин» ва шунга ўхшашларни айтсалар,

иккала тарафни истайдилар, Масалан, Занги исмида:

Менинг маст гўзалимга қара, у айш-ишратга майл қилганда,
Кабоб ва май томонга зоҳидларнинг тўнидан тортади.

Шунга қиёс қилиб, икки томоннинг мажмуъини истаган чоғда «диллар», «беллар», «мағз» деб айтса бўлади.

Масалан, Саламий исмида:

Қара, ўша ислом аҳлининг подшоси раҳм юзасидан,
Ном чиқариш учун мусулмонларнинг дилларини олади.

Интиқод йўллари билан бўлса, бир ҳарф ёки ундан кўпроқ
ҳарф

билан ишорат қилганда, номнинг яқини билан мақсад
белгиланади.

Масалан, Амон исмида:

Менинг бу кўз ёшимдан жаҳон вайрон бўлса,
Кўз ёшимдан озгина қолса, уммон денгизидан кўп қолади.

Таҳлил шундан иборатки, бирор сўз шеърий маъноси
эътибори

билан ёлғиз бўлса, муаммолик маъноси эътибори билан икки
ё

ундан ортиқ қисмдан иборат бўлган мураккаб ҳисоблайдилар.

Масалан, Шамс исмида:

Майхўр гўзалимнинг қўшиқ овози қолибди,
Қулоғим ўша қўшиқ томонидадир.

Ва масалан, Мазид исмида:

Охир дилимнинг одати сенинг
кўзларингдан ўйин топиш бўлиб қолди,
Эй сарви қомат [дилбар], қадингни
дилимга кўрсатмасанг оҳ! [чекаман].21

Ва яна мисол, Тақий исмида:

Эй ажойиб соқий, қуёш ва ой ҳам сендек эмас,
Сенинг рухсоринг абадий бўлсин.

Таркиб — шундан иборатдурки, бир сўз шеърий маъноси билан мураккаб бўлса, ундан муаммолик маъносини ёлғиз оладилар.

Шарт шуки, ундан мақсад сўз бўлмай, маъно бўлади.

Масалан, Қаро исмида:

Қаҳр юзасидан ёр оёғи билан кўзларимни эзиб ташласа,
Кўзим ёшининг устида ёр этагининг акси кўринади.

Ва яна шунга ўхшаш Зиё исмида:

Соф ва тиниқ май сўзини мен камбағалга айтма,
Мен унинг файзининг чексизлиги ва қаддининг
яхшилигидан қаноат ҳосил қилганман.

Табдил шундан иборатдурки,

Ҳосил бўлган баъзи ҳарфларни уларнинг шаклига
қарамасдан, бошқа ҳарфларга ўзгартирадилар.

Масалан, Бурҳон исмида:

Боғнинг чеккаси, дилнинг шодлиги, нигорнинг рухсорини,
Яширин топганиндан кейин қўлингдан қадаҳни қўйма.

Ва яна мисол, Каркин исмида:

У гўзалим менинг олдимдан кетса, иши жафо ва душманлик
бўлади,

Агар у олдимга келиб, ғамимни кўрса, дили ғамгин бўлади.

Ва яна Қадам исмида:

Ошиқлар кўчасига қадам қўйиб,
Охирида ишқ ва жунундан пушаймон бўлдим.

Ва яна Шараф исмида:

У ёр шўхлиги ва золимлиги туфайли,
Ҳамиша ағёрларнинг тарафини олади.

Ва яна Беҳзод исмида:

Сенинг оёғинг тупроғини сарв ўз бошида кўриб шод бўлди,
У қул эди, баҳосини тўлагач, қулликдан озод бўлди.

Табдилнинг йўлларида яна бири шуки, ҳосил қилинган
сўзнинг

икки қисмини бошқа икки қисмга бадал қиладилар.

Масалан, Жомий исмида:

Кўнглим қуши унинг кўчасида яна парвоз қилади.

Агар унинг кўчасига бориш майли бўлса яхшидир, бажо
қилади.

Таҳсил (ҳосид қилиш) амаллари саккизтадир.

Яъни: тансис, тахсис, тасмия, талмеҳ, тародиф ва иштирок,
киноят ва тасҳиф, истиора ва ташбиҳ, ҳисоб.

Тансис ва тахсис (тансис — очиқ қилмоқ, тахсис хос қилмоқ)
шундан иборатдурким, исмнинг баъзи ҳарфларини ошкора
айтадилар ва

бирор йўл билан таъйин қиладилар. Масалан, ўтган
мисолларда зоҳир

бўлди ва юқорида ишорат қилиндик, муаммо назм
қилувчилар ундан қочиб қутула олмайдилар.

Масалан, Дилором исмида:

Жаннат ул—маъвода кўнглим ором топмайди.

Менинг дилим унинг кўчасида ором олади.

Ва яна Лоло исмида:

Менинг ёримнинг саломида ва гапида,

Гул юзлигимнинг номидан бошқа ҳеч нарса йўқ.

Исмнинг ҳарфлари тартиб билан бир жонда назмга

киритилса ҳам бўлади. Бу ҳарфларни мазкур исмга махсус эканлиги ҳақида ишора қилинади.

Масалан, Ҳақдод исмида:

Ҳақнинг раҳмати унинг номини бизга берди,
Биз ва раҳматнинг орасидан ном изла.

Ва яна шундай, Рустам исмида:

Дилимга: «гул юзлигим ишқида султсан» дедим.

У айтди: «Яширинман». У нимаики деган бўлса, ёримнинг номидир.

Ва яна Осаф исмида:

Эй сифатловчи, унинг васфини қилғилки, сенинг мурудингдир,
Шу васфга қарасанг, у сенинг номинг бўлади.

Ва худди шундай, Салмон исмида:

Мусулмончиликда майга ғарқ бўлмоқ
Яхши бўлмаса ҳам, аммо унинг номини
бизнинг мурудимиз деб бил.

Тасмия-номлаш назмда номланиб ёзилган ҳарф билан ишорат қилиш ва унинг исмини топиш ёки исм билан ишорат қилиш ва ундан номлангани (ҳарф номини) иташдир. Лекин биринчи қисмда.

Масалан, Кофи исмида:

Унинг юзини томоша қилишда гумоним йўқ эди.
Карам юзасидан ёрим юзини кўрсатди.

Ва шунга ўхшаш, Салом исмида:

Дилим сунбулдек кокилинг тузоғига илингандир.
Унинг бир чеккаси бутунлай дил томонидадир.

Ва аммо иккинчи қисм. Масалан, Обил исмида:
У гўзал қошининг учини юзига кўрсатганда,
Оҳқим, ҳамма саломат кишиларнинг
дилларини ўзига тортиб олди.

Ва яна мисол, Шоҳид исмида:
Адолатдан дилларни олган шоҳнинг соясига
Бутун олам аҳли кирса ажаб эмас.

Ушбу мисол мазкур икки қисмдаги қоидани ўз ичига олади.
Масалан, Муъин исмида:

Дилим кўчангдан эсган хушбўй ҳидларни,
Анбар сочингдан топгандирлар.

Талмеҳ-рамз ва иймо машҳур мавзуларда муқаррар
бўлган бир ёки бир неча ҳарфларга ншора қилишдан
иборатдир.

Бу фанда кўпроқ машҳур бўлгани мунажжим аҳлларининг
қисқартириш учун тузган «тақвим» ҳисоб рақамларидир.
Масалан, Сабъаи сайёранинг номларини киритиш:

Ойдир ва Уторид (Меркурий)дир, Зухрадир(Венера),
Қуёш ва Миррих (Марс), Муштарий (Юпитер), Зуҳал.

Ана шуларнинг охирги ҳарфлари билан кифояланадилар.
Масалан «Қамар»да () ни ёзадилар, «Шамс» () да у ҳарфини
ёзадилар ва шунга ўхшаш «Уторид»да ҳарфи, «Зухра»да
ҳарфи,

«Муштарий»да ҳарфи, «Миррих»да ҳарфи ва «Зухал»да
ҳарфи ва шу йўл билан «Шараф» учун о , «Хубут» учун ,
«Лайл»—оқшом учун , кун учун кундуз эътибори билан
«наҳор»- дан ,

ҳарфи ва «явм»дан ҳарфини ёзадилар. Ва ҳафталар учун якшанбадан

оладиларда, унинг рақамини «абжад» ҳарфлари тартиби билан

энг охирида шанба рақамига ҳарфини кўядилар. Якшанба , душанба ,

сешанба , чоршанба , панжшанба , жума ва шанба

(Ва шунга ўхшаш ўн икки буржларнинг номларини ҳам худди шундай ёзадилар улар: Ҳамал, Савр, Жавзо, Саратон, Асад, Сунбула, Мезон, Ақраб, Қавс, Жади, Далв, Ҳут. Ҳамал учун « » рақам қиладилар. Савр учун ва абжад ҳисобининг тартиби билан кўядилар токи Далв рақами ва Ҳут рақами .

Шу тариқа бир қанча истилоҳлар борки, бу фан арбобларининг

олдиларида муқаррардир. Мана шу мавзуъларнинг қайси бирларини зикр қилсалар, рақам қилган ҳарфларни истайдилар.

Масалан, Сарий исмида:

Қачонки сенинг нуриг, тозалигинг, сахийлигинг ҳаммага маълум

бўлди. Ва сенинг номинг Қуёш, Ой, Муштарийдан иборат бўлди.

Ва яна мисол, Қомил исмида:

Қофир қора сочинг ва мусулмон порлоқ юзингдан кеча ва кундуз нишонини топсам,
Бадалига жонимни қурбон қилар эдим.

Мазкур нарсаларга бир ҳарф аломат бўлса, уни ўзгартиришлари ва

ўша нарсани талаб қилишлари ҳам мумкин. Масалан, Шараф исмида:

Ғам туни достонини агар баён қилсам,
Зулфинг этагидан рақам қиламан.

Халил исмида: Қоронғи кечада Миррих (Сатурн юлдузи кўринганга (ўхшайди)).

Мазкур иккала қоидани ўз ичига оладиган мисол: Ёрнинг қора зулфи ва холи.

Талмеҳ йўлларида яна бири қуръондаги сўзларга ишора қилишдир.

Масалан, Қули исмида:

Жамолингнинг саҳифасига кўзим тушгач,
Ихлосдан аввалги сўзни ёр юзигача ўқидим.

Ва худди шундай, Рукн исмида:

Ой юзлигимни кўрганимда, юзи ниҳон эди,
Икки ҳарф айтгинки, ундан жаҳон пайдо бўлган бўлсин.

Тародиф ва иштирок — билмоқ лозимдирким, икки лафз бир маъно билдирса, иккаласини «Мутародифон», (икки бир маъно билдирувчилар) дейдилар.

Ва агар бир маънони билдирувчи иккидан ортиқ сўз бўлса, уларни «Мутародифа» (бир неча бир маънони билдирувчи сўзлар)

дейдилар. Мисол учун бир маънони билдирувчи икки лафз «Ой» ва

«Қамар». Бир маънони билдирадиган кўп сўзларга мисол «Шамс»,

«айн», «йўҳ», «хур» «меҳр», «офтоб». Ва агар буларнинг аксича бир

лафз икки ёки иккидан кўпроқ маънони билдирса, ундан сўзни

«Муштарак лафз» (умумий сўз) дейдилар. Мисол келтирганимиз «айн»

лафзи муштарак лафздир. «айн» сўзи кўз, булоқ, зар, хур ва муайян ҳарф номи ()

сўзлари ўртасида муштаракдир. Ва «шаст» сўзи маълум сон (олтмиш)

билан таниқли асбоб номи (қармоқ, илгич) ўртасида муштаракдир.

Шундай бўлгач, агар назмда бир сўз зикр қилинганда хоҳ мустақил равишда,

хоҳ мустақил равишда бўлмаганда муаммо назм қилувчининг мақсади

бу сўзларнинг муродифи бўлса, тародиф амалига киришадилар.

Масалан, Довуд исмида:

Юзинг даврида, бирор боққа кирсам,

Унинг ҳар томонидан гулини тераман.

Ва агар бир сўз зикр қилинса ва ундан мақсад бошқа маъно бўлса, ва маънолари шеърда кўрсатилган маънодан бошқа бўлса, буни иштирок амали дейилади.

Масалан, Пир исмида:

Ёри томонидан келган хат аскарнинг дилини олди,

Бу дамда у ўз ёридан канор (қучоқ) олгиси келди.

Бу мисол икки қоидани ҳам бирлаштиргандир. Масалан, Умар исмида:

Юзида майдан қизариш ҳосил бўлиб,

Менинг ойимнинг юзи энди офтобга айланди.

Ва яна мисол, Жамшид исмида:

Санамлар ҳар бир мажлис учун юлдузлар,

Булар орасида менинг ёрим Қуёшдир.

Қиноят — бу икки қисмга бўлинади.

Биринчи қисми шундан иборатки, бошқа сўз зикр қилиб, шу сўзни эмас, балки маъно орқали мақсаддаги сўз талаб қилинади.

Масалан, Юнус исмида:

Бир элчи унинг ажойиб хатини олиб келди,
Лекин биринчи сўз билан у хат ботиб кетди.

Қиноятнинг иккинчи тури шиундан иборатки, бир сўзни айтиб. иккинчи сўзни талаб қиладилар. Лекин бунга маъно восита

бўлмайди. Шарт шуки, аввалги сўз далолати талмеҳ йўли билан бўлмаса.

Масалан Бек исмида:

Эй (гўзал) лабинг остидаги холни тоза анбардан қўйганинда,
Агар у холни юқорига қўйсанг яна яхшироқ кўринади.

Ва яна мисол, Жавҳар исмида:

Лабинг гавҳари сўзлаганда, балоғат кўрсатади (етук сўзлар чиқаради).

Шундай экан, эй дил, сен ҳам уни етук сўзлар билан ёдла.

Ва яна Афзал исмида:

Эй хожа, сен бирор кишини фозил деб билсанг,
Унинг номини яхшилик билан ўқишинг, тилга олишинг керак.

Ва худди шундай, Хон исмида:

У жон бағишловчи қизил лаб билан менинг жононим бўлган (гўзал)

Агар мушкин холини лаби остида кўрсатса, менинг жоним бўлади.

Ва яна мисол, Тоҳир исмида:
Софликда ичи тўла гавҳардан иборат бўлган ном,
Сенинг ҳинду холинг нуқтасидан намоёнدير.

Тасҳиф — ёзувда хато қилиш амали нуқталарини йўқотиш ёки нуқталар қўшиш йўли билан сўзни ўзгартиришдан иборат бўлиб, бу амал иккига бўлинади.

Тасҳифи вазъи — бунда ёлғиз бир аниқ сўз зикр қилинадикки, ўзгартириш лозим бўлган сўз хатнинг шаклига дахли бўлмай, балки нуқталарини йўқотиш мақсадига далолат қилади.

Ва бу ҳақда махсус сўзлар бор:

«Сурат», «нақш», «расм», «чун», «шакл», «намуна», «нишон», «мисол», «монанд», «ашбаҳ» ва шунга ўхшаш.

Масалан, Борик исмида:

Бир ёр суратини ақлим талаб қилади,
У келса, дилим унинг кўчаси бошига боради.

Ва яна мисол, Ражаб исмида:
Гулдан менинг мушкилим қандай ҳосил бўлсин?
Бу мушкилнинг ечилишини дилим сенинг юзинг
шаклидан истайди.

Ва яна мисол, Шамс исмида:
У ой юзлик майдонда отини чоптирганда,
Оти туёғининг изи куёш юзида қолди.

Ва яна мисол, Фаррух исмида:
Ойнинг юзи қанақа, деб сўрасанг,
Қара, у менинг ёримнинг юзидан намунаدير.

Тасҳифи жаъли — бу назмда махсус сўзлар орқали нуқталарни

йўқ қилиш ёки қўшишга ишорат қилмоқдир. Нуқтадан таъбир қилмоқ

бир неча навълар билан бўлади. Масалан: «қатра», «дурр», «ашк»,

«гавҳар», «дона», «хол», «хурда» ва шунга ўхшаш сўзлар. Масалан, Самуд исмида:

Гўзал юзини кўрсатган чоғда дилингни ким ўғирлади деб сўрама,

Юзини кўрсатди, лекин бир-икки холини орттирди.

Ва яна мисол, Сафо исмида:

Ёримнинг тоза-тоза майи бор,

Ундан бир қатра ҳам қолдирмайман.

Ва яна мисол, Борак исмида:

Замон шоҳи агар бошида манманлик пайдо қилса,

Тожининг устидаги дурлари оёғи остига тўкилади.

Ва яна мисол, Фаррух исмида:

Юзидаги холини дилимга жо қилганим ҳамоно,

Бировлар юзларининг холи менга ажал доғидек бўлди.

Истиора ва ташбиҳ — бу шундан иборатки, бир сўзни зикр қиладилар ва ундан хат суратида ўхшаш борлиги воситаси билан бир

ё кўпроқ ҳарфни истайдилар. Мисол, Саъд исмида:

Зулфингга юзинг қуёшини кўрсатганингда,

Меҳрим устига меҳримни орттирдинг.

Ва яна мисол, Зиё исмида:

Сабо юзинг гулзоридаги ҳосилдан икки гул баргини олиб келди,

Бирини кўзимга қўйдим, иккинчисини дилимнинг доғига қўйдим.

Аъмоли ҳисоби (ҳисоб амаллари) ва у беш услубдир. Биринчиси —

исмлик услубдир са у шундан иборатки, бирор соннинг номини

мақсад қилиб, унинг исмини ёки унинг номидан сон шаклини оладилар.

Масалан, Воҳид исмида:

Иккиликни ўз хаёлингга келтирма,
Дилингни ҳамиша яккаликка боғла.

Ва хоҳ у исмга далолат қилган бирор ҳарф бўлсин. Масалан, Қули исмида:

Отган саноқсиз ўқларинг дилим ичидадир,
Ҳа, қарасанг энг камида икки юзта бордир.

Ҳарфлик услуб — бу бир муайян ҳарф билан ёки кўпроқ ҳарфлар

билан ишорат қилмоқдур. Токи зеҳн ундан ададга қараб борсин.

Хоҳ мақсад у исмининг адади бўлсин ва хоҳ ададга далолат қилган ҳарф бўлсин. Масалан, Дўст исмида:

Эй ширинлаб, зулфинг ҳидининг
ҳисоби икки қисм ҳисобланади,
Унинг бир қисмидан ажамлар ва иккинчи
қисмидан арабларнинг тиллари баҳра олади.

Ва яна мисол, Шайх исмида:

Ул ойнинг висолига тўлаш учун кўп олтин ва кумушни санадим,

Агар у юзини кўрсатса, жоним нақдинасини ҳам нисор қилар эдим.

Санаш услуби ва бу соннинг аҳволи ва сифатларини зикр қилишдан иборатдир. Шу йўл биланким, уни мулоҳаза қилиш билан кишининг зеҳни сонга қараб йўл олсин.

Масалан, Бахтиёр исмида:

Менинг оймнинг юздан бирию, Қуёшнинг ўн юзтасини сана,
Ва мумкин бўлгунча бир йўлини топиб, ёр томонга қараб бор.

Ва яна мисол, Фалакий исмида:

Қара, осмон тоқидаги гумбаздан бошқа ҳамма тоқлар
баландликда Ёрнинг қасри олдида паст бўлди.

Инҳисор услуби муаммо назмида халқ орасида маълум ва машҳур бўлган ва уни зикр қилганда зеҳн унинг ададига
бориб

етадиган сонларни келтиришдан иборатдир.

Масалан, Таййиб исмида:

Осмон ойи менинг қадримни баланд қилди.

Шу сабабли мен ҳар лаҳзада осмон ва буржларни санайман.

Худди шундай мисол Баҳлул исмида:

Ҳар кимки ўз ойи (гўзали) билан ёнма-ён ўтирса,

Узининг ёнидан кўп доғларни бир томонга ташлайди.

Рақамлик услуб — бу шундан иборатки, ҳисоб рақамларидан бирортаси билан ишорат қилинади. Шу йўл биланким, кишининг зеҳни ўша ададга қараб борсин ва ўша рақам унинг баробарида таъйин бўлган бўлсин. Ҳи-соб рақамларининг суратлари булардир: : — бир, — икки, —уч, — тўрт, — беш, — олти, —етти, — саккиз, —тўққиз ва— ноль.

Бу рақамларнинг ёзилиши қоидаси шундайки,

аввалги рақам ўнг томонда бўлиб, бу бирлар мартабасидир.

Кейин ўнлар, учинчи тартибда юзлар, тўртинчисида минглар, бешинчисида ўн минглар, олтинчисида юзминглар, еттинчисида минг-минглар (миллионлар) ва шунга ўхшаш давом этади. Мартабадаги сифр (ноль) кичик доирадан иборатдир. Шунинг учун бу « » ҳисобга кирмайди. Унинг вазифаси мартабани қўриқлашдир. Шундай бўлгач, ўн адади учун ёзиш керак, юз учун шаклида ёзиш керак. Минг бир учун 1001- , минг ўн учун 1010 , бир минг юз учун 1100- ва шунга қиёс қилиб бошқаларни ёзиш керак. Энди бу қоида билинган, худди хат шакли воситаси билан ҳарфларга боғланса бўлади. Бу масала «ташбих» амалида ҳам юқорида зикр қилинган эди. Ана шунга ўхшаш рақам воситаси билан сонларга боғланса бўлади. Масалан, Садр исмида:

Иккизулфи ва қоматидан икки ҳалқа ва икки алифни кўр,
Агар алиф икки баробар бўлса, наъл ҳам
икки баробар бир-бирига муҳолифдир.

Ва яна мисол, Зийрак исмида:
Ёр кўчасининг бошида мен беморни хор-зор ҳолда кўр,
Ва ёрнинг фироқида доғ бўлган зор дилимни кўр.

Ва сонлар ҳам рақам суратларига қараб боғланишлари мумкин:

Масалан, Ҳисом исмида:
Ҳандаса (геометрия) ҳисобини биладиган ёримнинг
қоматини,
Кўз олдимга келтираману, кимсасизликдан чўчийман.

Мазкур икки қисмни ҳам ўз ичига оладиган турига бир мисол.
Ҳаким исмида:

Эй сабо, жонимни олиб бориб, у гўзалнинг оёғи остига ташла,
Ёки унинг кўчаси тупроғидан кўзимнинг чеккасига теккиз.

Бу мазкур мисол шунинг учунки, қўп вақт сифр (ноль)нинг сурати нуқта шаклида воқеъ бўлади. Шунинг учун сифр ўрнига нуқта билан қаноатланадилар.

Аъмоли такмили (мукаммаллаштириш амаллари) учга бўлинади; таълиф, исқот, қалб. Таълиф (улаш) назмга киритилган алоҳида-алоҳида сўзларни бир-бирлари билан қўшишдан иборатдир.

Бир жузв (бўлак) билан аралашиб кетмайди. Ана шуни «таълифи иттисоли» деб атайдилар. Масалан, ўтган мисолларда кўриниб турибди ва ўтган намуналарда бу тўғрида ишорат қилиб ўтилдики, муаммо шеърларида бу қоидадан узоқ бўлмоқ қийин, балки имконсиз.

Масалан, Ҳомид исмида:

Менинг ойим қадаҳни оғзи томон олиб борса,
Лабидаги қатраларни тоза қилади.

Ва худди шундай, Темур исмида:

Оҳимнинг этаги осмон этагига уланганда,
Худди шуни гўзал турким ҳам қилади.

Ва яна Жобир исмида:

Эй (гўзал), зулфинг учи булутдек ва
жамолинг офтобдек бўлибди.

Агар у булутдан жамолинг
тарафига тулуъ қилса, бу иш карамдир.

Ва яна мисол, Ғариб исмида:

Бир дилрабонинг юзига кўзим билан хол қўйдим,
Қарагил, бир жойда савдо пиширдим афсус, қандай жойда?

Ва баъзан қўшилиш йўли билан бўлади. Шу тариқаки, баъзи қисмлар баъзиларининг ичида аралашади ва шу сабабдан бу

хилдаги таълифни «таълифи имтизожий» (аралаштириб қўшиш) дейдилар. Масалан, Дониёл исмида:

Ҳар томонга қарасам ҳам қаддингнинг васлини кўраман,
Ҳар томондан дилимга ғамзанг ўқи санчилмайди.

Ва яна мисол, Камол исмида:
Зулфингнинг тобланиши сунбулнинг тобланишидандир,
Юзинг тердан гули серобга ўхшаб қолибди.

Ва худди шундай, Содир исмида:
Эй сарв қоматлик, бир оз ёнимда ўтирсанг,
Ҳажрингдан сийнамда нуқул алиф (ўк)ни кўрасан.

Ва яна мисол, Жалол исмида:
Тиғинг захмидан бошим фарқи иккига бўлинади,
Жигаримнинг порасига қараб ажабланма.

Исқот амали назмда келтирилган лафздан бирор ҳарфини ёки кўпроқ ҳарфини камайтиришдан иборатдир. Ва бу икки қисмга бўлинади. Яъни Исқоти мислий ва Исқоти айний. Исқоти айний—Айний исқот шуки, сўзда қанча ҳарф ташлашни қасд қилган бўлсалар таъйинландилар.

Масалан, Содик исмида:
Лабининг холи юқоридан кўриниб,
Бошқа йўл кўринганда дилни тортади.

Ва яна мисол, Зийрак исмида:
Менинг ўртанувчи дилимни ёр кўрганда,
Мен бечора зорнинг дилига дили куяр эди.

Исқоти мисли шундан иборатки, нимаики ташлашни қасд қилинса, бошқа жойда таъйин қилиб ташлайдилар. Масалан, Убайд исмида:

Эй нозанин, сенинг ғамингда дилимнинг
ожизликдан бошқа ҳеч нарсаси йўқ,
Кўргил, сенинг зулмингдан идроким
ҳам ожизлик томон йўл олди.

Бу мисол мазкур икки амални ҳам ўз ичига олади. Масалан, Жамшид исмида:

У, жамоли камолга етган (гўзал) қараганда,
Қуёш ўзини заволга етган деб топди.

Ва яна мисол, Малик исмида:

Зулфингнинг хушбўй ҳиди, лабингнинг сўзи, шубҳасиз
Дилимнинг тешикларидаги рахналарни бир-бир йўқотади.

Ва бу амалда ҳар қандай лафз билан йўқликка ва заволга далолат қиладиган бўлса, боғланиш йўлини ахтариш керак.

Масалан, Камол исмида:

У гул юзли (гўзал) рухсори ва чиройи билан назар қилиб
турганда,

Ой ва Қуёшга: «Осмонда бошқа кўринма», — деб айт.

Ва яна мисол, Вайс исмида:

У санамнинг ўқ ва қиличидан ғам ема,
У (гўзал) сеники бўлса, сенга булардан нима ғам.

Ва яна, Алижон исмида:

Юзингни оламдан жонон эшигига ўгир, эй беқарор,
Жононнинг нозига қарамаю, дилинг дардини ошкор қил.

Ва рад этиш йўли билан масалан, Коко исмида:

«Ўз дилинг ҳисобини тамоm баён қил», —
деб неча марта айтасан Шундай ёриқ чоклари
борки, озгинасини кўрса ҳисобига етмайди.

Ва яна мисол, Вали исмида:
Мен унга бир-икки марта бўсадан сўз очсам-да,
Лекин қучоғим ҳақида бир сўз ҳам айтмайман, — деди.

Ва бу жумладан инкор қилиш ва қилмасликка далолат
қиладиган сўзлар билан эмас, балки бирор нарсанинг исқотнга
далолат қиладиган бир неча феълларни восита қилиш мумкин.

Масалан: тортмоқ, киймоқ, силкимоқ, қувламоқ, озод қилмоқ,
куймоқ, ҳуркимоқ, учмоқ, қирмоқ, эритмоқ, бўлмоқ, эсдан
чиқармоқ, равон бўлмоқ, бўлинмоқ, безор бўлмоқ, қўймоқ,
яширмоқ, кесмоқ, хиром қилмоқ, эҳ-тиёт бўлмоқ ва шунга ўхшаш
тартиб билан зикр қилинади. Масалан, Чақмоқ исмида:

Менинг ойим этак силкиб, Чақардан чиқди,
Чақардан нимаики топса, айт, чарх унинг оёғи остига сочсин.

Ва яна мисол, Рашид исмида:
Гўзалимнинг юзи яширин эди, бу зоҳирини айтганимдир,
У жамолидан бир чеккасини кўрсатди-ю, қолганини ёпди.

Ва яна Киё исмида:
Юзингнинг алангасидан ўт олганда,
Қуёш ўз юзидаги терларини тўқди.

Ва яна мисол, Оҳий исмида:
Ёр кўйидан дилимни қочирдим,
Бошим ва дилимни ёр балосидан қутқардим.

Ва яна мисол, Ҳамро исмида:

Базм вақтида тонгги майнинг кайф ва шодлигида,
У ой тоза майни тўқди-да, лабини тишлади.

Ва яна мисол, Тоҳир исмида:

Қазо уни ўз ошёнидан узоққа ташлаганда,
Дили хурккан қушнинг кўнгил тирновчи оҳига қара.

Ва яна мисол, Борак исмида:

Кўйида ётган беморини кўрганда, у аҳдини бузувчи гўзал,
Бошини жабр билан кесди-ю, дилини дафъ қилди.

Ва яна мисол, Шуъайб исмида:

Шавқ ўти шамънинг дилини эритди,
Айби шуким, сен томон меҳр қўйди.

Ва яна мисол, Ҳуд исмида:

Бир кийик унинг ўқидан қочди, шу замонда ўқ,
Ундан ўтди-ю, оёғига тегиб камондек букилди.

Ва яна мисол, Жунанд исмида:

Эй жон, унинг қадди сенинг кўйнингда бўлса,
Бўстоннинг сарвини эсингдан чиқарасан.

Ва яна мисол, Шиблий исмида:

Дил сенинг жамолинг шавқидан овора бўлди,
Ҳа, чунки кўзларим юз пора бўлди.

Ва яна мисол, Шомий исмида:

Шаробдан менинг комим аччиқ бўлди, ундан худо безордир,
Охирида бу бемор дилим ундан қочиб қутила олмаса ҳам.

Ва яна мисол, Зуннун исмида:

Сенинг зулфинг ва холинг девона ва ошиқ қилдилар,

Йўлингда бошимни қўйдим, аммо энди пушаймонман.

Ва худди шундай, Нажм исмида:
Сенинг оғзинг ғунчадек кулганда,
Булбул ғунчадан юзини яширдию учди.

Ва яна мисол, Зийрак исмида:
Бизнинг ёримиз хиром қилиб келди, уни қараки,
Қуёш ва Ой унинг олдида ҳар тарафдан ўндан
бир бўлиб кўринди.

Ва яна мисол, Бобо исмида:
Эй дилнавоз, сенинг ғамингда менинг оҳ ва кўз ёшим,
Шамол ва ёмғирдан иборатдир, ундан ҳазар қил.

Ва яна, шу жумладан «холи», «бўш» ва шунга ўхшаш сўзларни зикр қиладилар ва сўзнинг ўртасини исқот қиладилар.

Масалан, Нажм исмида:
Камбағал ринднинг жойи майхона бўлиб?
Жоми бўш бўлганлиги сабабли у бесаранжомдир.

Ва бу Комил исмидаги мисол исқот амалининг бадиий кўринишларидандир.

Жоним мақсадга етса ҳам Хизр суви — оби ҳаётни истамайман.

Тилим мақсадига етиши учун, унинг лабининг бир қисми менга
кифоядир.

Қалб — ҳарфларнинг тартибини ўзгартиришга муяссар бўлинганда ишорат қилишдан иборатдир. Агар ҳамма ҳарфлари

тартиби билан ўзгартирилса уни «Қалби куллий» деб аталади.
Масалан, Шаҳоб исмида:

Дилим тиғингдан қонга беланди,
У хушида йўқ эди, энди хушига келди.

Ва яна Шараф исмида:
Ҳар тарафда қаттиқ кўнгилли гўзаллар,
Кўнингда тўшама бўлдилар, у ерга от чоптир.

Ва яна мисол, Мазид исмида:
Ҳар кеча дилим сенинг ҳажрингдан жигар қони билан тўлади,
Ундаги парчаларга қара, унинг ҳар бирида бошқа-бошқа
доғлар бор.

Агар шундай бўлмаса, уни «Қалби баъз» дейдилар. Масалан,
Зайд исмида:

Зоҳиднинг «Ошиқона» нафаси,
Унинг ичида бузуқ ҳавога айлангандир.

Бу қоида икки калима ёки кўпроқ сўзда олдин кейин воқеъ
бўлганда, уларнинг ҳарфларини тартибига қарамасдан
бемуроҳаза «Қалби куллий» дейдилар. Масалан, Дилором исмида:

Ман ундан ором, у мендан дил истарди,
Қара, биз нимаики истаган бўлсак, пасткаш фалак
уни остин-устун қилди.

Ва агар ҳарфларнинг тартибига ишорат қилинган бўлса ва у
ёлғиз калималар аслида ўша маънога далолат қилса, «қалб»,
«акс», «Давр» каби сўзлар бўлса, уларни «қалби въази» дейдилар.
Масалан, Малик исмида:

Навбахор вақтида майни ҳавас қилсанг,
Тиниқ май олгинки, гул давридир.

Яна мисол, Ғаюр исмида:
Агарчи булбулга гулдан ҳамиша жафо
тикани санчилиб турса ҳам, Дил юзини
булбул томонга кўрсатса, қийин эмас.

Ва агар сўзнинг мафҳуми ҳарфларнинг тартибини ўзгартириш билан ҳарфларнинг ёлғизликларига қарамасдан далолатга ишорат қиладиган бўлса, бундай қалбни «Қалби жаъли» (ясама қалб) дейдилар. Масалан, Камол исмида:

Камолга етган киши улким, маҳбубнинг ишқ ўқи
жигарининг бир жойидан чиқса,
Уни олиб, бошқа жойига маҳкам қилиб қўяди.

Ва яна мисол, Нажм исмида:
Ул гўзал чаманга айб тақди,
Насрин гули ўз баргларини ариқ бўйига тўқди.

Ва яна мисол, Лутф исмида:
Лўлиларча шўхлик ва ўйинни жойига қўйдй,
У бола такроран оёқ остига бош қўйди.

Ва яна мисол Амон исмида:
Номингни дилим тўғрилиқ билан ёзди,
Ундан дилим худди узукдек ном чиқарди.

Қ и т ъ а.
Умидим Шулким кишиларнинг кўзлари,
Менинг бу пароканда нақшларимга тушса,
Тузатиб ва ислоҳ қилиб ўқиб,
Менга илтифот кўрсатсалар экан.

Т а м о м

Рубойй

Бу сенинг ҳаракатинг туфайли тамом бўлган (китоб),

Ҳамма хос ва авом табиатларининг севилганидир.

Муаммо фанида буюк ва машҳур бўлиб,

Ном чиқарган сен каби кишини кўрмадим.

Хотима

Бу назм мазкур асарнинг мақтови учундир ва бу баён қилинган рақамлар муаллифини васфи учундир. Мен сўз безовчининг мантиқини таърифлашдан ожизман. Шунинг учун менга уни таърифлашни буюрманг ва афв этинг.

Вассалому алайкум.

ИЛОВАЛАР

БАЪЗИ САБАБЛАРГА КЎРА ОЛДИНГИ ТОМЛАРГА КИРМАЙ ҚОЛГАН МАТН ПАРЧАЛАРИ

«МАҲБУБ УЛ ҚУЛУБ», 14-ТОМ 37-ФАСЛ

КАДХУДОЛИҒ СИФАТИ ВА ХОТУНЛАР ЗИКРИДА

43-бет. Кадхудолик — қутула олмас балоға мубталолик, давосиз ранжға хору зор бўлмоқ ва иложсиз эмгакка гирифтор бўлмоқ. Агарчи бу иш боштин-оёқ аламу озордур, аммо анинг кайфиятида тафовутлар бордур. Мувофиқ тушса кадбону...

43-бет, 24-қатор:... кўнгул андин ранжу ва қабиҳа бўлса — руҳға андин шиканжа.

25-қатор: ... андин яролиғ, ямон ишлик бўлса — эрга андин юзқаролиғ. Майхўра бўлса — уйдин ободлиқбартараф, бадқора бўлса — уй андин байтуллатаф. Улки аввал мазкур бўлди...

29-қатор: ...анга муборак бўлсун. Аммо бу тоифани Ҳақ таъоло ноқису чап яратибдур ва камолу ростлиғни зотларидин ҳаворатибдур. Ва феълларин нохуш қилибдур ва кўпрак эранларни аларға забун ва боркаш қилибдур. Фитна ва макр аларға пеша, афсун ва ғадр аларға андиша. Ҳақ таъоло неъматлариға носипос, халқ яхшилиғлариға ҳақношунос. Нохуффошлиқ динлари, ноинсофлик ойинлари. Худнамолик аларға шева, худписандлик аларға мева. Динлариға ақл йўқидин қусур, ақллариға дин йўқидин футур. Либосларида нафс лавсидин нопоклик, либосотларида зот хабосатидин бебоклик. Ҳушёрлари жаҳл майидин маст, усруклари маю маъшуқпараст. Айббинлик — назарлари, айбжўйлик — ҳунарлари. Қайду фирибда фусунсоз, макру ҳийлада сеҳрпардоз. Бежурмларға қасду ғийбатлари қатлпайванд ва бегунаҳларға кизбу туҳматлари

ростмонанд. Ҳақ тарафин тутмоқлари мутаасир, ботил жонибидин ўтмаклари мутааззир. Итиклик била юз қизартмоқ аларға тазйин, сўз асносида юзига қаро тиламак аларға ойин. Шаҳзодаи парисурат абушқаға ишлари — ғадру бедод, зангии девсийрат ўйнашқа расмлари — муҳаббату иттиҳод. Лардада ўлтурмоғлари ҳийласозлиғ, ясаниб отланмоғлари асбакбозлиғ. Ҳийлалари анкабут торини пардапўш бўлғай, кишининг бу навъ пардадори керакким, эски саночға ғога суртқай ва титрайдурғон бошға титрагуч санчқай — авло улдурким, фалак бошини ажал тоши била янчқай. Бу тоифадин агар қари додақдурки, ясалурға роғибдур ва агар арпа ей олмас эшакдур, нақшин афсор ва жаллға толибдур. Буларнинг забун эранлари юк тортар эшаклари ва ожиз қалтабонлари ва қуллари, балки додаклари. Андоқки, халойикда тафовут бор, буларнинг ҳам тафовутлари беҳисобдур ва бешумор. Бу тафовут уч қисмдур: бири авомдур, бири хавосдур, бири хосул-хосдур. Авомлари баҳойим ва сибобмонанд — ичмаку емаку уйқуға хурсанд. Тоатлари зебу оройиш, ибодатлари зийнату намойиш, шиорлари исломдин ғафлат ва муроду комлари фискдашухрат. Хавослари иблисшиор ва девойин, шевалари макру пешалари кин. Савобу ройлари — райбу маккорлиқ, салоҳу тақволари — ситаму ғаддорлиқ. Ғадру макрда дев алар қошида ғул, фасоду ҳийлада шайтон алар олдида гўл. Малойик алар қошида балоҳат била маъюб, шаётин алар олдида ҳамоқатқа мансуб. Хонаводалар бузмоқ аларға масжид ясардек фан, ноҳақ қон аларға ўлук тиргузганча мустаҳсан. Юз яхшилиқға минг ямонлиқ ишлари, нўш еткурганга ниш урмоқ осойишлари. Иффату салоҳ уйи алардин бузук, офияту зуҳд биноси алардин йиқуқ. Алар макри таърифидида кўп улумда...

Вафо заилица ва ҳаё зикрида

82-бет, 7-қатор: ... ҳар кимда имон йўқ — андин одмийлиқ келмоқ имкон йўқ. Умрким, вафосиздур — андин умид кўзин тутса бўлмас маҳбубки бевафодур — андин жовиди висол тамаъ

тутса бўлмас. Эранлар — аҳли вафо ва хотунлар — бевафо,
комиллар — аҳли ҳаё...

**«МУНШАОТ» ГА КИРМАЙ ҚОЛГАН МАТНЛАР
(14-ТОМ)
АЙЗАМ МИН ИНШОИ АЛПШЕР НАВОИЙ РУХСАТИ ҲАЖ**

«Не водийи саъб эрур фано саҳроси
Ким, анда йўқ гузарга бало ёроси.
Ҳаргиз чу ёниб келмади нопадоси
Кимдии киши истагай нишон илқоси.

Ғараз бу рубоийдан будурким, умр тори анкабут риштасидин инчқароқ ва ҳам нозикроқ ва ҳаёт кўнглаги онинг пардасидин юқароқ ва чурукроқдур. Ажалтунд-боди асари фалак атласини пора-пора қилғон зўровар эрур. Бас, бу умр ториға не бунёд ва ул ҳаёт кўнглагига не эътимод. Хусусан, бу хаста баданға ўлум заъфароний пардалар чекмиш ва сини касрати «син» ададиға баробар ўлмиш. Яъни, олтмиш ҳисобиға шумораси етмишда ул ажал шастидин нишона кўргузгон ёдек қадди бало ҳаёт ўқин йироқ отмоқ асбобин тузгай. Бас, фақир бу ҳолатда «фақрун иллаллоҳ» ҳукми била тенгри эвига бормай, қойда борғай.

Ал-жавоб:

Тутғайки сени Каъба сари кетгайсен,
Ул Масжиди Ақсоға тавоф этгайсен.
Бу хаста кўнгулга тенгрининг хотири эвibdур
Гар хотирни тутмайсен, нетгайсен».1

* * *

Бадномлиқ майхонасининг азалий сармастлари ва
бесаранжомлиқ паймонасининг ламязали майпарастлариким,

Шарибно ало зикри-л-ҳабиби модомаху,
Сакарно биҳо мин қабли ан яхлуқа-л карам,—
аларнинг нағмаи руди;

ва

Риққату-з-зужоҷу ва риққату-л-хамр,
Фаташобаҳо ва ташкала-л-амру,

Факаннамо хамрун ва ло қадахун
Ав кааннама қадахун ва ла хамрун,—

буларнинг таронаи сурудидурур.2

* * *

Дунё давлати андоққи, бемадордур, меҳнати доғи
нопойдордур. Ҳаводис тиғидин нечукким фуқаро кўкси
захмноқдур, ағниё бағри чок-чокдур. Душман қасди нишидин
агарчи гадолар қутулмади, подшоҳлар ҳам халос бўлмади. Тадбир
хасу хошоки тақдир тундбодидин соврулмай не қилғай, ҳар не
қазодин воқиъбўлса, шукр қилмай шикоят қилмоғдин не
очилғай. Банда иши Тенгри таолоға тоат қилмоқдур ва онинг
барча амриға итоат ва кўпга шукру озға сабру қаноат — эътироз
шумдур ва нохушнудлуқ мазмум. Невчунки, кўп банд борки,
мужиби кушойиш бўлур ва баче ранжки, боиси осойиш. Чун, иш
ғайб пардасиға чирмалди, ақл кўзидин махфий қолди. Ҳар ойна
инсон қуввати мунинг идрокига вафо қилмас ва башар ҳар не
орзу қилса ўз беҳбудин билмас, беихтиёрлиғдин халқ иши зорлиғ
ва ихтиёр даъвосин қилмоқ маҳзи бейихтиёрлиғ.

Бу учурдаким, шоҳу гадони Тенгри таоло хости ихтиёрсиз бу
сафарга озим қилди, Сизни кўрмай борурға ихтиёр йўқлуғидин
чора топмай бечоравор азимат воқиъ бўлди. Соғ-саломат Тенгри
таоло паноҳида бўлғайсиз, омин.3

* * *

Ҳукамо қавли бода тарбиятида мундоқдурким, киши
тиласаким, май улча мумкиндур талх келгай, қуярда керакким,
узуми улча мўмкиндур чучумиш бўлғайким, висол шарбати
чучуклиғидин сўнгра сипеҳр даври соғаридин андоққи фиروق

хуноби аччиқ келур—узум доғи ҳар неча чучукрак бўлса, бодаси аччиқроқ келур. Бу мазкур бўлғон узуми ёнчғонднн сўнгра янги купгаким, неча қатла ёғлағондин сўнгра қалин мумламиш бўлғайлар — қуюлғай ва бир йилдин сўнгра сузгайлар, доғи уч ой таъриф қилғон йўсунлуқ купда бошин беркитиб қўйғайлар. Ондин сўнгра соф шишаларга солиб қирқ кун бек тоқларда қўйғанларким, ҳазрат Хожа Ҳофиз қуддиса сирруху дебдурким:

Аё сўфий, шароб онгаҳ шавад соф
Ки дар шиша барорад арбаине.

Ондин сўнгра ул май тўрт сифатқа мавсуф бўлур: сафойи лавн, тийби таъм, атри ройиҳа, эътидоли қивом. Бу нав тартиб била тўрт сифатқа мавсуф бўлғон жинс-дан оз миқдори кўп маразға илож бўлур, деб муқаррар қилибтурлар. Бу вақтда «Дорушшифо»дағи ғурабо ва муразодин баъзиға атиббо буйруғи била бу навъ жинс дарбойист бўлбтур. Хотирға андоқ келдиким, чун ул фарзанд кўпрак авқот бу амрға нштиғол кўргузур, анинг сувчихонасида шак йўқки, бу навъ жинс бўлғусидур. Ондин бирор нима юборилса, нотавон ғарибларға ва сихҳат сармоясидин бенасибларға агар қуввате ва сихҳате етишса шак йўқки кулли савоб анинг зим-нида бўлғусндурур.

Караму лутф бирла қил ирсол
Бор эса бу савод аро ёзғон.
Ичибон кўп гунаҳ, қозғондинг,
Ичируб бир савоб ҳам қозғон.4

* * *

Р у б о и я:

Эй пайки сабо, ки мушкбор омадаи,
Аз нофан охуйи татор омадаи,
Ё он, ки з-гулҳойи баҳор омадаи,

Не-не, ки з-чилвагоҳи ёр омадаи.

Қуллуқ дуодин сўнгра арза улким, иноятномаеким бу бандани онинг била ёд қилилиб эрди чун сихҳатингизга мушъир ва саломатлиғингизга мухбир эрди — ошуфта хотирға мужиби ком ва музтариб кўнгулға боиси ором бўлди. Тўрт ғазалким, тўрт жавоҳири инсонийдин хабар берур эрди, балки тўрт кутуби осмонийдин асар еткурур эрди — етишти. Алфозидин хўблар хуснидек сафҳаға оройиш ва маонисидин аларнинг васлидек кўнгулға осойиш юзланди. Тарокиби латофатомиз ва латофати нашотангиз. Таърифин қила олмағандин дуо қилилди ва шарҳин айта олмағандин сано айтилди. Умид улким, то жаҳон бўлғай дуо ва саноингиз тилларга жорий бўлсун ва ул дуо ва сано ўқлари ижобат ҳадафига корий. Омин, ё Раббил-оламин,5

«ИЛК» ДЕВОН»ДАГИ РАСМИЙ ДЕВОНЛАРГА КИРМАГАН ЁКИ ЎЗГАРИШЛАР БИЛАН КИРИТИЛГАН МИСРА ВА БАЙТЛАР

Маълумки, шартли равишда «Илк девон» (ИД) дея номланган ва ҳозирда Санкт Петербург С. Шчедрин номидаги Давлат халқ кутубхонасида 564-инвентарь рақамн остида сақланаётган тўплам Навоийнинг 25 ёшгача ёзган шеърларини ўз ичига олган. Ундагиг 391 ғазал, 1 мустазод, 1 мухаммас ва 41 рубоий шоирнинг мухлислари томонидан йиғилиб, 1465 йилда машхур хаттот Султон Али Машҳадий томонидан Ҳиротда китобат қилинган. «Илк девон»нинг 1568 йилда Ҳиротда Маҳмуд котиб томонидан кўчирилган яна бир нодир нусхаси Қозон Давлат университети кутубхонасида сақланаётганлиги ўз вақтида атоқли матншунос олим Порсо Шамснев томонидан маълум қилинган эди¹.

«Илк девон»дан жой олган 391 ғазалнинг ҳаммаси «Ҳазоин ул-маоний» (ХМ)га киритилган, аммо 187таси фақат «Илк девон» (1465) ва «Ҳазоин ул-маоний» (1492—98) девонлар мажмуасидагина учрайди. Қолган 204 ғазал эса «Бадоеъ ул-

бидоя» ва «Наводир ун-нихоя»дан ҳам ўрин олган (улардан баъзиларининг «ББ» ёки «НН» га кирмаган ҳоллари ҳам бор).

Шуни ҳам қайд этиш керакки, «ИД»дан «ББ» ёки «НН»га маълум таҳрир билан киритилган кўпгина ғазаллар кейинчалик «ХМ»га ҳам киритилар экан, «ИД» даги матнга мувофиқ қайта таҳрир қилиниб жойлаштирилган. Маълум бўладики, «ИД»даги шеърларни шу шеърларнинг расмий девонлардаги матнлари билан қиёслаш таҳрирлар масаласига (айниқса «таҳрирни таҳрир» сингари ноёб ҳодисага) ойдинлик киритади. Бу эса Навоий ғазалларининг матний тарихини кузатиш имконини беради. Бу иш қисман ё. Исҳоқовнинг «Навоийнинг илк лирикаси» монографиясида амалга оширилган.

Қиёс «ИД»нинг Ҳамид Сулаймон томонидан тайёрланган факсимил наشري (Тошкент, 1968) асосида амалга оширилди. Шунингдек, шеърлар матни «ИД»нинг ҳозирда УзРФА Алишер Навоий номидаги Адабиёт музейи П. Шамсиев фондида сақланаётган Қозон нусхаси фотокопияси билан ҳам солиштирилди. П. Шамсиевнинг аниқлашига кўра, Санкт Петербург нусхасида мавжуд бўлган 41 ғазал (№ 5, 24,28, 34,35, 40, 44, 55, 58, 68, 129, 134, 144, 146, 158, 161, 164, 177, 180, 183, 190, 270, 273, 279, 303, 306, 316, 328, 338, 342, 345, 346, 348, 350, 352, 372, 374, 379, 388, 390, 391) ва 4 рубой (№1, 2,3,4) Қозон нусхасида йўқ. Уларнинг ўрнига эса Навоийнинг расмий девонларидан 50 ғазал ва 5 рубой кўшиб қўйилган. Шунингдек, Санкт Петербург нусха сидаги 67 ғазал (№194—260) ёки умуман кўчирилмаган ёки қўлёзманинг ўша варақлари йўқолган. Маҳмуд котиб «ИД»ни кўчиришда, асосан Султон Али Машҳадий нусхасига таянган, бироқ баъзан матнларни «ХМ» билан ҳам қиёслаган ва «ХМ»га мувофиқ ўзгартиришлар киритган.

Қиёсни амалга оширишда қуйидаги тамойилларга таянилди:

1. «ИД»даги шеърлар шартли равишда рақамланди ва саҳифаси кўрсатиб борилди. Шунда, «№»дан кейинги сон ғазалнинг тартиб рақамини, қавс ичидаги сон ушбу ғазалнинг

«ИД»да неча байтдан иборатлигини, вергулдан кейинги сон эса кўлөзма (факсимили) саҳи-фасини билдиради.

2. Ушбу ғазал кейинчалик қайси девонларга, нечанчи рақам остида киритилганлиги 20 томлик МАТ асосида берилди. Бунда икки бош ҳарф Навоийнинг расмий девонлари номини (ББ— Бадоеъ ул-бидоя, МАТ, 1-том, Т., 1987; НН — Наводир ун-нихоя, 2-том. Т., 1987; ҒС — Ғаройиб ус-сиғар, 3-том, Т., 1988; БВ — Бадоеъ ул-васат, 5-том, Т., 1990; ФК — Фавойид ул-кибар, 6-том, Т., 1990), «№»дан кейинги сон шеърнинг

муайян томдаги тартиб рақамини, қавс ичидаги сон эса унинг мазкур девонда неча байтдан иборатлигини англатади.

3. «ИД»даги шеърлар расмий девонларга қандай ўзгаришлар билан ўтганлиги қайд этилди. Бунда бир-биридан қия таёқ (/) билан ажратилган сонлар ғазалдаги байт ва мисра тартибини билдиради (мас, 2/1 — иккинчи байтнинг биринчи мисраси в.ҳ.) таъкид билан ажратилган сўз, мисра ва байтлар таҳрир қилинган ёки расмий девонларга кирмаган сўз, мисра ва байтлардир. Шуни таъкидлаш лозимки, «ИД»да тўпловчи ёки котиб томонидан кўплаб имловий хатолар, мисра ва байтлар ўрнини алмаштириб, баъзида эса чалкаштириб юбориш ҳолларига йўл қўйилганлиги сабабли барча фарқларни қайд этиш имконсиздир. Шу сабабли ҳам иложи борича байт мазмунига таъсир қиладиган, шеър матнига ўзгартириш киритадиган ва муаллиф томонидан онгли равишда, бирор мақсадни кўзлаб амалга оширилган таҳрир табиатини очишга хизмат қиладиган ўзгаришларнигина қайд этдик.

ҒАЗАЛЛАР

№1(7), 16-в.

1) ҒС№5 (7).

3/1: Йўлунг тоши бўлуб ёқути аҳмар; ҒС: Йўлунг муҳлик тоши...;

5/1: Шаҳо...; ҒС: Суҳо...; ИДда 3 ва 4-байтлар ўзаро ўрин алмашган.

№2(9), 2б-в.

1) ББ№7(9); 2) ҒС№7(9).

3/1: ИД, ҒС: Фалак қолиб...; ББ: Малак...; 3/2: ...дурур наътинг...; ИДда 3- ва4-байтлар ўзаро ўрин алмашган; 7/2: ИД, ҒС: ...шоҳи устинда сипехросо; ББ: ...остида сариросо; 9/1 ИД, ББ: ...оламни анинг...; ҒС:...

отинг; ИД, ҒС: зикридин, нўқса; ББ: ...ёдидин йўқса; 9/2: ИД, ҒС: Анга дўзах...; ББ: Анга хошок...

№3(13), 2б-в.

1) ББ№9(13); 2) ҒС№8(13).

2/1: ...тобса қўяр...; ББ, ҒС: ...ётиб қўяр...

№4(8), 3б-в.

1) ББ№23(9); 2) ҒС№9(9).

2/1: ИД, ҒС: ...дамбадам...; ББ ...ҳар замон...; 4/1: ...рангин тавр...; ББ, ҒС: ... рангин тус...

№5(7), 3б-в.

1) ББ№24(7); ҒС№10(7).

1/1: Етса; ББ, ҒС: Синса...

№6(9), 4а-в.

1) ФК№1(9).

5/2: ... монеъ...; ФҚ: ...нофиъ...

№7(7), 4б-в.

1) ББ№45(7); 2) ФК№2(7).

6/1: ётмиштур...; ББ, ФК: ...топмиштур...

№8(9), 5а-в.

1) ФК№6(9).

2/2: ...ошно; ФҚ: ...анбиё; 5/1: ... олатингдин...

ФҚ: миллатингдин...

№9(10), 5а-в.

1) ФК№8(10).

ИДда 5 ва 6, 8 ва 9 байтлар ўзаро ўрин алмашган.

№10(9), 5б-в.

1) ББ№22(9); 2) ФК №9(9).

1/1: ИД, ФК: ёра; ББ: пора; 2/2 тутса,ББ: тўлса; ФК: бўлса; 3/1: ИД, ФК: айтиб; ББ: элтиб; 4/2: жон олур; ББ, ФК: жон берур; 7/1: ИД, ББ: кеча, оҳ; ФК: кечса, оҳ; 9/1: ИД, ФК: Зор кўнглум; ББ: Зор жисмим...

№11(8), 6а-в.

1) ФК№10(9).

ФК даги 6-байт ИДда йўқ; 2/2: Унс бир; ФК: Унс бу; 5/2: ...устида кул; ФК: ...остида кул.

№12(9), 6б-в.

1) ФК№11(9).

1/1: не фол; ФК: не ҳол; 6/1 ...ўлсам доғи; ФК: ...ўлсам вале.

№13(7), 7а-в.

1) ФК№12(7).

Баъзи сўзлар имлосида хато борлигини ҳисобга олмаганда, фарқ йўқ.

№14(7), 7а-в.

1) ББ№32(7); ФК№13(7).

5/1: шукри учун; ББ, ФК: ...тенгри учун; ИДда 5 ва 6-байтлар ўзаро ўрин алмашган. Қозон нусхасида ФКдагидек.

№15(7) 7б-в.

1) НН№34(7); 2) ФК№14(7).

5/2: ИД, ФҚ: ...хумор айлабон; НН: ...хумор иста-бон; 7/1: Ичурда;
НН, ФК: Ичурса. Қозон нусхасида 5-байт йўқ.

№16(7), 8а-в.

1) ФК№16(7).

Фарқ йўқ, фақат 2/1: ...дандон; ФК: ...хандон... Қозон нусхасида
ФКдагидек.

№17(7), 8а-в.

1) ФК№17(7).

2/1: ...ваё; ФК: ...дема.

№18(7), 8б-в.

1) НН№19(7); 2) ФК№18(7).

1/2: урён аро; НН, ФК:... вайрон аро 3/1: ИД, ФК: Лаъл; НН: Айн;

5/1: Қоматингнинг ёди кўксум...; НН, ФК: Қоматинг ёдида
кўнглум...

№19(7), 9а-в.

1) ББ№42(7); 2) НН№25(7); 3) ФК№20(7).

2/1: ИД, ББ, НН: ...қизил тол; ФК: ...қизил гул.

№20(7), 9а-в.

1) ФК№22(7).

3/1 ...юзни, кўр; ФК; юзни, дер.

№21(7), 9б-в

1) ББ№20(7); 2) НН№27(7); 3) ФК№21

5/2; Кетурсалар; ББ, НН, ФК: Киюрсалар...

№22(8), 10а-в.

1) ФК№23(9).

ФКдаги 8-байт ИДда йўқ.

№23 (9), 106-в.

1) ФК№24(9).

4/1: ...ҳам бўлмас; ФК: ...бўлса ҳам; ИДда 5 ва 6-байт лар ўзаро ўрин алмашган.

№24(8), 106-в.

1) ФК№25(9).

ФКдаги 6-байт ИДда йўқ; 5/1: ...йўқ айб; ФК: не айб.

№25(8), 11а-в.

1) ФК№28(7).

ФКда ИДдаги ушбу 6-байт йўқ:

Даҳр хуш гулшан эрур, найлайким,

Йўқ вафо гулларидин ҳам гўё.

№26(6), 11б-в.

1) ФК№30(7).

ИДда 7-байт (мақтаъ) йўқ; 2/1: Хаста жонингға балое жон,
даводур қотиле; ФК:... балойи жовидондур қотиле.

№27(9), 11б-в.

1) ФК№32(9).

Фарқ йўқ.

№28(9), 12а-в.

1) ББ№11 (9); 2) ФК№34 (9).

3/1ИД, ФК: Шикебу сабру; ББ: Шикебу ақлу; 6/1: ИД, ФК: Қиёмат эрди онсизким; ББ: Қиёмат эрди ул маҳким; 7/1: ИД, ФК: ...юз нахлни; ББ.: ...юз сарвни; 7/2: ...бўлмас; ББ, ФК: эрмас; 8/2: ИД, ФК:... ўлур пай-до; ББ: эрур зоҳир.

№29(7), 12б-в.

1) НН№40(7); 2) ФК №35 (7).

1/1: ИД, ФК: телба; НН: хаста; 6/1: ИД, ФК: Чу; НН:Бу

№30(9), 13а-в.

1) ББ№44(9); 2) ФҚ№36(9).

4/1: ...юз тутмиш дуди оҳимдин...; ББ, ФК: юз қўймишдур оҳимдин...

№31(7), 13б-в.

1) ББ№48(7); 2) ФК№37(7).

5/1: ...ҳижрок туни; ББ, ФК: ...ҳижрон куни.

№32(7), 13б-в.

1) ББ№41(6); 2) НН№43(7); 3) ФК№38(7).

Ушбу ғазал ББда мақтаъсиз; 2/1: ИД, ББ, НН: Жониму умрумдур ул ой, бевафо бўлса, не тонг; ФК: Жону умрум улдурур гар бевафо бўлса, не тонг; 4/1: ИД, ББ, ФК: келмади; НН: кўрмади; 5/1: ИД, НН, ФК: ...боғида очилмади; ББ: ...боғида ер топмади.

№33(7), 14а-в

1) БВ№22(7).

6/2:... гар куфру гар дин аро; БВ: ...гар куфр, агар дин аро.

№34(9),14б-в.

1) ББ№51(9); 2) БВ №23(9).

4/2: ...зори ниҳонимға; ББ, БВ: ...доғи; ИДда 3 ва 4-байтлар ўзаро ўрин алмашган; 7/1:... ўти ичра; ББ, БВ: ўти бирла.

№35(7), 14б-в.

1) НН№44(7); 2) БВ№24(7).

6/1: Хирқа май раҳни учун; НН, БВ: Хирқа жинсин раҳн учун.

№36(7), 15а-в.

1) БВ№25(7).

4/1: ...сўрма. зордин; БВ: сўр ул зордин.

№37(7), 15б-в.

1) FCN№26(7).

5/2: ...ҳалол бу икки хунхор оллида; FC: ...биҳил ул икки хунхор оллида.

№38(7), 15б-в.

1) FCN№27(7).

2/1: Олам аҳли базмидин гар йўқ...; FC Олам аҳлидин агар йўқтур...; 6/2: Бу кўнгул зиндони ичра мубтало ҳам бўлмаса; FC: Бу кўнгул гар бўлса ўз ҳолида, гар ҳам бўлмаса.

№39(8), 16а-в.

1) ББ№43(8); 2) FC №29(8).

ББдаги 4-байт ИД ва FCда йўқ; ББда мақтаъ йўқ.

№40(7), 16б-в.

1) НН№16(7); 2) FCN№30(7).

1/2: ИД, FC: кийгандек; НН: келгандек; 3/1: ИД, FC: оқти; НН: инди; ИД: сарбасар; НН, FC: ҳажрида; 4/1: ўюб топсанг; НН, FC: ўюб ёқсанг; 6/2:... айлар фирибу НН, FC: ...қилмоқ фирибу; ИД зарқ ила; НН FC: макр ила...

№41(9), 17а-в.

1) ББ№12(9); 2) FCN№31(9).

1/1ИД: чашми хунборим, ББ: жисми беморим; FC: чаис ми бедорим; 2/2: жисми афгорим; ББ, FC: чашми хун-борим 4/2 Сабру хушум; ББ, FC: Сабру ишқим; 9/2; Айладим жону кўнгул...; ББ, FC: Айладим жавлон қилиб...

№42(7), 17а-в.

1) НН№37(7); 2) FCN№32(7).

2/1: ИД, FC: бошида ғулу; НН: қошида ғулу; 5/1: давридадур; НН, FC: аксидурур; ИДда НН ва FCдаги 2,5 ва 6-байтлар ўзаро ўрин алмашган (2=>3;5=>6; 6 ->2).

№43 (9), 176-в.

1) FCN№33(9).

7/2: ҳар дам; FC: ҳар тун.

44 (9), 18а-в.

1) HН№12(9); 2)FCN№34(9).

1/2; ...тури ранжу алам...; HН, FC:... юз хатти алам...

№45(7), 186-в.

1) FCN№35(7).

2/2: ...не хоёл ичра...; FC: ... не тахайюлға...

№46(9), 186-в.

1) FCN№36(9).

ИДда FCдаги 1/2 ва 2/1 ўзаро ўрин алмашган.

№47(7), 19а-в.

1) ББ№46(7);2) FCN№37(7).

1/2: ... айлар наво; ББ, FC: ...айлар садо; 7/2: ...анфоси сабо; ББ, FC: ...келгай сабо.

№48(7), 196-в.

1) ББ№52(7); 2) FCN№38(7).

7/2: ...бўлғай банда..., ББ, FC: ...ҳаргиз банда.

№49(7), 20а-в.

1)HН №8(8); 2) FC №39(7).

3/1: ...сени истаб..., FC: ...сени айлаб; 3/2: ...сўзи; HН, FC: зикрин; сангадур HН, FC: санга дер; 7.1: Эй Навоий; HН, FC: Жуз Навоий...; HНга мақтаъдан кейин яна бир байт қўшилган.

№50(9), 20а-в.

1) ББ №53(9); 2) FCN№40(9).

1/2: ...ҳабиб айлар; ББ, ҒС ...ҳабиб атаб.

№51(9), 20б-в.

1) ББ №55(9); 2) ҒС№41(9).

Имловий хатолардан бошқа фарқ йўқ.

№52(7), 21а-в.

1) ББ№56(7); 2) ҒС№42(7).

5/1: Чун: ББ, ҒС: Ким; 5/2:...1нақдини айларлар...; ББ, ҒС: ...эл нақдини айлар...

№53(8), 21б-в.

1) ББ№60(8); 2) ҒС№43(8).

2/1: ...кўксимда бу; ББ, ҒС: кўксум аро; 3/1: Отса...; ББ, ҒС: Этса...

№54(8), 21б-в.

1) ББ№61(8); 2) ҒС№44(8).

1/1: ИД, ББ: ...илкимда; ҒС ...оллимда; 2/2: этмас ББ, ҒС: қилмас;
3/1: қадах май ич; ББ, ҒС: ...бир қадах ич; ББ ва ҒСдаги 2- ва 3-байтлар ИДда ўзаро ўрин алмашган.

№55(9), 22а-в.

1) ББ№68(9); 2) ҒС№45(9).

1/2: ...йўқтур ҳеч ажаб; ББ, ҒС: ...ҳеч эрмас ажаб. №56(7), 22б-в. 1) НН№50(9); ҒС№46(9). НН ва ҒСдаги 3- ва 5-байт ИДда йўқ.

№57(7), 23а-в.

1) ҒС№47(7).

3/1: эрур; ҒС: берур.

№58(9), 23а-в.

1) ҒС№48(9).

1/2: ...воқеъ андиндур; ҒС:...воқеъ бўлур андин; 6/1:...нозидин; ҒС:...ноз андин...

№59(9), 23б-в.

1) ББ№65(9); ҒС №49(9).

Баъзи сўз ва қўшимчалар имлосидаги хатоларни ҳисобга олмаса, фарқ йўқ.

№60(7), 24а-в.

1) ҒС№50(7).

7/2: Эй хаёл аҳли...; ҒС: Эй висол аҳли...

№61(7), 24б-в.

1) НН№63(7); 2) ҒС№51(7).

3/2: ...чок эрди..., НН, ҒС: чок ўлди...; 4/1: ИД, НН: мундоққи; ҒС: андоғқи...

№62(6), 24б-в.

1) ББ№63(7); 2) ҒС№52(7).

1/1: ...йўлидин...; ББ, ҒС: ...ғамидин...; ББ ва ҒСдаги мақтаъ байт ИДда йўқ.

№63(7), 25а-в

1) ББ№64(7); 2) ҒС №53(7).

2/1: ...зақан...; ББ, ҒС: ...за«ад:...; 3/1: ...,маҳзун...; ББ, ҒС:... муҳриқ...

№64(8), 25а-в.

1) ББ№66(9); 2) ҒС№54(9).

ББ ва ҒСдаги 4-байт ИДда йўқ, бироқ уннинг 2-мисраси ИДда 3-байтнинг 2-мисраси сифатида берилган. Шунга асосан, ушбу ғазал илк вариантда 9 байтли бўлган деб тахмин қилиш мумкин. ИД ва ҒСда байтлар кетма-кетлиги бир хил, ББда ўзгарган.

№65(9), 25б-в.

1) ББ№69(9); 2) ҒС№55(9).

2/1: ...қилди амин; ББ, ҒС: ...ром этгали; 7/2: айтилиб; ББ, ҒС: ёзилиб; 8/1: етиб; ББ, ҒС: билиб.

№66(8), 26а-в.

1) ББ№73(8); 2) ҒС№56(8).

Фарқ йўқ.

№67(7), 26б-в.

1) ББ№71(9); 2) ҒС№57(9).

ББ ва ҒСдаги 3 ва 4-бант ИДда йўқ, 8-байт ИДда мақтаъдаи кейнн берилган.

№68(7), 26б-в.

1) ББ№70(7); 2) ҒС№58(7).

Фарқ йўқ.

№69(9), 27а-в.

1) ББ№75(9); 2) ҒС№59(9).

Фарқ йўқ.

№70(6), 27б-в.

1) ББ№74(9); 2) ҒС№60(9).

ББ ва ҒСдаги 6,7,8-байт ИДда йўқ. 4/1:... вайрон этти...; ББ, ҒС: ...ҳамвор этти...

№71(9), 28а-в.

1) НН№52(9); 2) ҒС№61(9).

Фарқ йўқ.

№72(6), 28а-в.

1) ҒС№62(7).

ҒСдаги 3-байт ИДда йўқ.

№73(7), 28б-в.

1) НН№63(7); 2) ҒС №63(7).
фарқ йўқ.

№74(6),29а-в.

1) НН №76(7); 2) ҒС №64(7).

НН ва ҒСдаги 4-байт ИДда йўқ; 2/1:зоҳид; НН, ҒС:эй шайх; 6/1:
хонақаҳға йўл қўяйин; НН, ҒС: хонақаҳ йўлин тутайин.

№75(7), 29а-в.

1) НН №78 (7); 2) ҒС№65 (7).

7/2: Анинг захмида боди пайкон чекиб; НН, ҒС: Анинг захмида ёр
пайкон чекиб.

№76(7),29б-в.

1) НН№67(7);2) ҒС№66(7).

4/2: ...била жонимни олиб: НН, ҒС: ...била ҳолимни билиб.

№77(7), 30а-в.

1) ББ№77(7); 2) ҒС№67(7).

ИД ва ББда байтлар кетма-кетлиги бир хил, ҒСда ўзгарган; ИД
(3/2), ҒС(5/2): кўрсанг; ББ: топсанг; 7/2: Шоҳ қасрининг мудом
даргоҳи олийшонин ўп; ББ ва ҒС: Шоҳи Ғозий қасрининг даргоҳи
олийшонин ўп.

№78(8),30а-в.

1) НН№80(9); 2) ҒС №68(9).

НН ва ҒСдаги 6-байт ИДда йўқ.

№79(8),30б-в.

1) ФК №42(9).

ФКдаги 2-байт ИДда йўқ.

№80(8), 31а-в.

1) НН№65(8); 2) ФК№43(8).

Имловий хатоларни ҳисобга олмаганда, фарқ йўқ.

№81(7), 31а-в.

1) НН №56(7); 2) ФК №44(7).

5/2: Хастаға кўпрак урур ранжу тааб; НН ФК: Хастаға кўпрак ўлур кеча тааб.

№82(9), 31б-в.

1) ФК №45(9).

5/2 ...бу айшу тараб; ФК: ...ҳар лаҳза тараб.

№83(7), 32а-в.

1) ФК №47(7).

Фарқ йўқ.

№84(9), 32б-в.

1) ФК №49(9).

ИДда 3 ва 4-байт ўрин алмашган; 4/2: Ғайр аҳли била бўлди...; ФК: Дин аҳли била бўлди..., 8/1 ...бедард; ФК: ...хамдард.

№85(7), 32б-в.

1) ФК №50(7).

Айрим имловий хатоларни ҳисобга олмаганда, фарқ кузатилмайди.

№86(9), 33а-в.

1) ФК №52(9).

ИДда мақтаъ йўқ, унинг ўрнига ушбу байт ёзиб қўйилган:

Даҳр боғида гиёҳи меҳр ҳаргиз бутмади,

Ғар десангим, кўрмасин меҳринг бутурга ҳайрон(?).

ФКдаги 9-байт ИДда йўқ.

№87(8), 33б-в.

1) ББ №81(9); 2) FCN №72(8).

ББдаги 5-байт ИД ва ҒСда йўқ; Мақтаъ: ИД, ҒС: ...аввалким; ББ: ўлгилким.

№88(7), 34а-в.

1) ББ №83 (7); 2) ҒС №73 (7).

1/2: ...елкамдин...; ББ, ҒС: ...эгнимдин...

№89(7), 34а-в.

1) ББ №84(7); 2) ҒС №74(4).

7/1: ...қилғай рақам; ББ, ҒС: ...айлай рақам.

№90(7), 34б-в.

1) ББ№85(7); 2) ҒС№75(7).

Фарқ йўқ.

№91(7), 35а-в.

1) ББ№86(7); 2) ҒС №76(7).

Фарқ йўқ.

№92(7), 35а-в.

1) НН №100(7); 2) БВ №72(7).

5/2: ИД, БВ: ...зулмат ичра; НН: зулматида.

№93(9), 35б-в.

1) БВ №88(9).

Фарқ йўқ.

№94(8), 36а-в.

1) ФК№90(9).

ИДда мақтаъ йўқ; 2 ва 3-байт ИДда- ўзаро ўрни алмашган.

№95(7), 36б-в.

1) ФК№97(9).

ФКдаги 7 ва 8-байт ИДда йўқ.

№96 (6), 366-в

1) БВ №94(9).

БВдаги 4,5,6-байт ИДда йўқ.

№97(9),37а-в.

1) ФК №104(9).

Фарқ йўқ.

№98(7), 376-в.

1) ФК №105(7).

Котиб томонидан 4 ва 5-байтларнинг 2-мисралари хато равишда ўрни алмаштирилиб ёзиб қўйилган.

№99(9), 376-в.;

1) ФК №106(9).

7/2: "...ул ҳолимға; ФК: ...ўз ҳолимғаю...

№100(9), 38а-в.

1) ФК №108(9).

ИДда 2 ва 3,6 ва 7-байтлар ўзаро ўрин алмашган.

№101(9), 386-в.

1) ФК №109(9).

3 ва 4-байт ИДда ўзаро ўрин алмашган; 5/2: ...сархушу шайдоланиб яно..., ФК: ...сархушу тунд отланиб яно...; 6/2: ...чунки яна...; ФК:... чунки вафо 7/2: ё бу шайдо...; ФК: ...ё бу тунд...

№102(9), 39а-в.

1) ФК №110(9).

4/2: Қотил кўзи; ФК:кофур кўзи; 5/1: Дилраболарнинг либоси ғунчаидур гўйиё; ФК: Дилраболиғнинг либоси чўхасидур гўйиё.

№103(5), 396-в.

1) НН№130(7); 2) БВ№111(7).
НН ва БВдаги 5 ва 6-байт ИДда йўқ.

№104(9), 396-в.

1) ФК№115(9).

Фарқ йўқ.

№105(8), 40а-в.

1) БВ №117(9).

2/2 ...гоҳ-гоҳе...; БВ: ...нетти гоҳе. Аввалда ғазал 9 байтли бўлган бўлиши керак, чунки котиб хато равишда 4/2ни 3/1 ўрнида ёзиб қўйган, 3/2 ,ва 4/1 қисқариши на тижасида ғазал 8 байтли бўлиб қолган.

№106(9), 406-в.

1) ФК№118(9).

Фарқ йўқ.

№107(6), 41а-в.

1) ФК№119(7).

ИДда мақтаъ байт йўқ.

№108(9), 41а-в.

1) НН№142(9); 2) ФК№120(9).

Фарқ йўқ.

№109(9), 416-в.

1) ФК№121(9).

9/1: ...истасанг... талаб; ФК: ...десанг... тилай.

№110(7), 42а-в.

1) ФК№122(7).

ИДда 5 ва 6-байтларнинг 2-мисралари хато равишда ўрин алмашган.

№111(9), 42б-в.

1) ФК №123(9).

2/2: ботмас; ФК: топмас.

№112(8), 42б-в.

1) ФК №124(9).

ФКдаги 5-байт ИДда йўқ.

№113(9), 43а-в.

1) ФК №125(9).

2/2: Ул савод ичра жунун.; ФК: Ул салосил қайдида...

№114(7), 43б-в.

1) НН№143(7); 2) ФК №126(7).

3/2: ...бир-бирин ҳолима...; НН, ФК: ...ҳар бири ҳолимға...; 4/1: ИД,

ФК: ...осмишанг...; НН: ... осмасанг..

№115(6), 43б-в,

1) БВ №131(7).

БВдаги 4-байт ИДда йўқ.

№116(9), 44а-в.

1) НН№190(9); 2) БВ №145(9).

6/1: зулмиға боғламамиш бел, гўниё; НН, БВ: зулмиға гул боғламиш бел, гўниё; Мақтаъ: озод бўл; НН БВ: туфроқ бўл.

№117(7), 44б-в.

1) НН№ 171(7); 2) БВ №186(7).

1/1: ИД, БВ: Сарв уза...; НН: Сарвдин...; 1/2 ИД, БВ: ...ширин эмас...;

НН: ...ширин деса...

№118(7), 45а-в.

1) БВ №211(8); 2) БВ №194(8).

ББ ва БВдаги 2-байт ИДда нўқ; 7/2: ИД, ББ: фақр ичра...; БВ: ...ишқ ичра...; 8/1: ББ, БВ: истама; ИД: истабон...

№119(7), 45а-в.

1) ФК №143(7).

5/1: ...недин... бир...; ФК: ... ҳар...

№120(7), 45б-в.

1) НН№164(7); 2) ФК№149(7).

5/5: ИД, ФК: бу туфроғ; НН: бу тутрук; 6/1: аҳли меҳнат; НН, ФК: аҳли ҳикмат...

№121(8), 46а-в. ,

1) ФК №152(9).

2/1: йиғланиб ибрат била; ФК: ибрат олиб йиғлади; 4/1: тиғи ҳажр; ФК тиғи қатл; ФКдағй 6-байт ИД да йўқ.

№122(7), 46б-в.

1) ФК №164(7).

Имловий хатоларни соқит қилганда фарқ йўқ.

№123(7), 46а-в.

1) НН№209(7); 2) ФК№176(7).

3/2: афсоналар; НН, ФК: ҳамсоялар...

№124(6), 47а-в.

1) ББ№192(8); 2) ФК№191(7).

ИДда ББ ва ФКдаги 1-байт йўқ. ББдаги 5-байт ИД да ҳам ФКда ҳам йўқ; ИДда қофия — дур, ББ ва ФК да бор. Мақтаъ: ...телба этмиштур; ББ, ФК: ...телбарат мишдур...

№125(6), 47а-в.

1) ББ№213(8); 2) ФК№194(7).

ББ ва ФКдаги 2-байт ИДда йўқ, ББдаги 5-байт эса ФКда ҳам ИДда ҳам йўқ.

№126(9), 476-в.

1) БВ№148(9).

Фарқ йўқ.

№127(5), 48а-в.

1) БВ №151(7).

БВдаги 3 ва 6-байтлар ИДда йўқ.

№128(7), 48а-в.

1) БВ №158(7).

Фарқ йўқ.

№129(9), 486-в.

1) БВ №160(9).

ИДда 6/2 ва 7/2 ўзаро ўрин алмашган.

№130(6), 49а-в.

1) БВ№168(7).

БВдаги 2-байт ИДда йўқ; 5/1: ...илмим; БВ: ...айбим; Мақтаъ: ...ўлдию; БВ: ...иттию.

№131(7), 49а-в.

1) БВ№230(7); 2) НН№183(7); 3) БВ№177(7).

Ўзгаришсиз.

№132(6), 496-в.

БВдаги 3-байт ИДда йўқ; Имло хатоларидан бошқа фарқ йўқ.

№133(7), 496-в.

1) НН №167(7); 2) БВ №181(7)

3/1: ИД, БВ: Баҳри... НН: Ҳажри; 4/2: ИД, БВ: фоли бор... НН: холи бор; 4/1: анга; НН, БВ: уза.

№134(8), 50а-в.

1) ББ №204(9); 2) БВ №193(9).

ББ ва БВдаги 2-байт ИДда йўқ; ИД 2-байт (ББ, БВ 3-б):

Новакинг очти ики нов еткач ашким шавқидин, Гўйиё ул новакининг икки ўқ пайкони бор. 5/1: кўнглумни ...ББ, БВ: кўксумни.

№135(7), 50б-в.

1) ФК №141(7).

4/2: .. савдо уза; ФК: ...савдозада; 5/2: жонимга; ФК: кўнглумни;

8/2: ИД, БВ: бир... ББ: юз; 9/2: Икки... ББ, БВ: Янги...

№136(6), 51а-в.

1) ФК №158(7).

ФКдаги 5-байт ИДда йўқ, бироқ унинг иккинчи мисраси 4/2 ўрнига ёзиб қўйилган ва 5/1 ҳамда 4/2 қисқариши натижасида ғазал 6 байтли бўлиб қолган. Бироқ, сақланган қисмларига асосланиб, у бошдаёқ 7 байтли бўлган, деб тахмин қилиш мумкин.

№137(7), 51а-в.

1) ФК№171(7).

2/1: суйидин; ФК: ўқидин; ФКдаги 4 ва 5-байтлар ИДда ўзаро ўрин алмашган.

№138(7), 51б-в.

1) ББ№186(7); 2) ФК№188(7).

2/1: ИД, ФК: Қошингға(-да); ББ: Бошингға; 2/2: жафодур; ББ, ФК: балодур; 6/1: ББ, ФК: меҳнатидин ИД: офатидин.

№139(7), 51б-в.

1) ББ №208(8); 2) ФК №193(8).

ББ ва ФКдаги 5-байт ИДда йўқ; 3/1: ББ, ФК: Нил ила; ИД: Сел ила; ББ ва ФКдаги 6 ва 7-байтларнинг 2-мисралари ИДда ўзаро ўрин алмашган; 8/2: «Кечкурун» сўзи ўрнида ИДда хато равишда «Ганжи Кррун» ёзилган.

№140(9), 52а-в.

1) ББ №122(9); 2) БВ №132(9).

1/2: меҳри; ББ, ФК: барқи; 5/2: ББ, ИД мадди; БВ: ҳадди; 9/1: бордур таҳайюр; ББ, БВ: бўлғай тажарруд.

№141(7), 52б-в.

1) БВ №133(7).

ИДда 5/2 ва 6/2 ўзаро ўрин алмашган; 6/2; ИД қилсам ошкор.

№142(9), 53а-в.

1) БВ №134(9).

3/1: Чоку; БВ: Поку; ...Не тонг; БВ: ...Не ғам; 4/1: ниҳонлар айладим; БВ: ниҳон қилғай эдим; 5/1: йўқдур қиймати; БВ: йўқ жон қиймати; 6/2: бу бари; БВ кимки бир; 7/1: бу; БВ: мўр; 7/2: шаҳдек; БВ: шаў ким.

№143(7), 53а-в.

1) ББ №205(7); 2) НН№176(7); 3) БВ№135(7).

5/2: султон била; ББ, НН БВ: эҳсон ила; 6/2: зулмати; ББ, НН, БВ: зулмидин.

№144(5), 53а-в.

1) БВ №137(9).

3/2: озоридур; БВ: афгоридур; БВдаги 6,7,8,9-байтлар ИДда йўқ.

№145(9), 54а-в.

1) ФК№201(9).

ИДда қофия сўзларда —«нг» орттирилган.

№146(7), 54а-в.

1) ФК№207(9).

4/2: хабардор; ФК: мададкор; ИДда 5/2 ва 6/2 ўзаро ўрин алмашган; 7/2: жунуну; ФК: фусуну; ФКдаги 8 ва 9-байт ИДда йўқ.

№147(7), 54б-в.

1) ФК №208(7).

2/1: ...йил эди умидидин уйла; 3/1: ...яросида ёвушти ўлғали; 3/2: дилафгор; 4/1: бир неча аҳли хат; 5/1: зухдунга ҳар дам ўртанмаким; 7/2: Хуш тут...

№148(7), 55а-в.

1) ФК №200(9).

ФКдаги 4 ва 8-байт ИДда йўқ; 2/1: ... маломат ўқлари бирла ёқиб; Мақтаъ: ...ҳиммат айлабон; ФКдаги 8-байт «Гулшани даҳр ичра...» деб бошланади. ИДда эса ушбу байт 5-бўлиб, «Кишвари васл ичра...» деб бошланган. Ҳар икки байтдан бир қисмдан ИДда сақланганига кўра, ушбу ғазал бошда 8 байтли бўлган, дейиш мумкин.

№149(6), 55а-в.

1) ФК №203(7).

ФКдаги 5-байт ИДда йўқ, бироқ унинг 2-мисраси 4/2 ўрнига ёзиб қўйилган. Шунга асосланиб, ушбу ғазал аввалда 7 байтли бўлган, котиб ё муқаррирнинг айби билан 6 байтга тушиб қолган, дейиш мумкин; 3/1: эй кўзунг; 4/1: ...киприк учиға боғлағон; Мақтаъ: ағламоқтин.

№150(7), 55б-в.

1) ФК№221(7).

4/1: Тутмасун кимга; 5/1: Қолмағай; 5/2: зулфики; 7/1: Бўлса васлининг.

№151(7), 56а-в.

1) БВ №227(7).

1/1: ...булҳавас; БВ: ...бўлса бас; 6/1: ...дудурким; БВ: ...эрурким

№152(7), 56а-в.

1) БВ №230(7).

1/2: ...бўлмасун...; БВ: ...Бўлмағай.

№153(8), 56б-в.

1) НН№294(9); 2) ФК№223(9).

НН ва ФКдаги 3-байт ИДда йўц; 6/1: ...қил, эй пири дайр; НН, ФК: ...бер, эй майфуруш; 6/2: ИД, ФК: Ким...; НН: Гар...

№154(7), 57а-в.

1) ФК №224(7).

6/1: ...ёрутти фироқ шуъласидия; ФК: ёрутти су шавқ шуъласини.

№155(8), 57а-в.

1) ФК №227(9).

ФКдагн 8-байт ИДда йўқ; 2/2: ... ҳар кеча; ФК: ҳар тараф; 3/1: кўйида; ФК: кўз била; 4/1: бу сори; ФК: тушкали; 6/1: жомида балодур,- ФК: ...тўладур; 6/2: ажаб бу; Ф1\ : ажаб йўқ; 7/1: эҳсон бордурур; ФК: эҳсон даъб эрур; 7/2: бу мирзо; ФҚ: бизинг мирзо.

№156(6), 57б-в.

1) ФК№ 232(7).

ФКдаги 3-байт ИДда йўқ, бироқ унинг 2-мисраси 2/2 ўрнида келган. Шунга кўра, ушбу ғазал аввалдаёқ 7 байтли бўлган, дейиш мумкин. Мақтаъ/2: ...сендин сўз андоқ бор бас; ФҚ ...сендин сўз ўқ осор бас.

№157(6), 58а-в.

1) ФҚ№225(7).

ИД мақтаъсиз.

№158(7), 58а-в.

1) БВ №225(7).

1/1: эттим; БВ: этсам; 1/2: Не аччиғ мен йиғласам...; БВ: Неча аччиғ йиғласам... 4/1: ...қилур ул хат бирла юз; БВ: ...айлар ул қад бирла юз; ИДда 2 ва 3-байт ўзаро ўрин алмашган.

№159(8), 58б-ғ.

1) БВ №226(9).

БВдаги 6-байт ИДда йўқ, бироқ унинг 2-мисраси 5/2 ўрнига ёзиб қўйилган. Шунга кўра, мазкур ғазал илк вариантдаёқ 9 байтли бўлган, деб тахмин қилиш мумкин. 1/1: ...қўнглума бедод...; БВ: ...жонимға бе-дод...; 3/1: ...ҳижрон туни; БВ: ҳижрон ғами; 8/2: „,ойини вафодин...; БВ: ...ойини фанодин...

№160(6), 59а-в.

1) НН№297(7); 2) БВ №240(7).

НН ва БВдаги 5-байт ИДда йўқ; 1/1: Гулшан ичра...; НН, БВ: Олам ичра...; 3/2: Ғамза бозорида ... ғавғо бас; НН, БВ: Умр бозорнда савдо бас.

№161(7), 59а-в.

1) НН №293(7); 2) БВ №239(7).

2/1: ИД, БВ: ...десам парий; НН: десам ниҳон; 3/2: офати хазонму эмас; НН, БВ: офати жаҳонму эмас.

№162(6), 59б-в.

1) БВЛГ2 250(7).

БВдаги 3-бант ИДда йўқ; 2/2: Магар бу водийни...; БВ: Магар бу уйни...; 4/1: Дедингки, ишқ аро бер ҳажру... БВ: Дедингки, ҳажр аро бер ишқ...

№163(7), 60а-в.

1) БВ №252(7).

1/1: Юзу тилида; БВ: Юзу эгнида...

№164(8), 60а-в.

1) ББ №284(9); 2) НН №322 (9); 3) БВ №263(9).

ББ, НН ва БВдаги 5-байтнинг 1-мисраси ва 4/2 мисраси ИДда йўқ, бироқ 5/2 4/2 ўрнига ёзиб қўйилган. Аммо қисмлари сақланганига асосланиб, ушбу ғазал бошдаёқ 9 байтли бўлган, дейиш мумкин. 7/2: Жунундин мўрлар гар хат қайди; ББ, НН, БВ: Фусундин мўрхатлар қайди...

№165(9), 60б-в.

1) НН №325(9); 2) БВ №264(9).

Фарқ йўқ (2 ва 6-байтлар қофиясидаги хатолардан ташқари).

№166(7), 61а-в.

1) НН№337(9); 2) БВ №268(7).

1/2: Ялдо шабидин; НН, БВ: Ялдо тунидин...; 3/2: ИД, БВ: ...ҳар юзда; НН: ул юзда; ИД: қатраи нил; НН, БВ: нуқтаи нил.

№167(7), 61б-в.

1) БВ №270(7).

2/1:... ул ой ғамидин; БВ:...ул гул ғамидин;3/2: Аҳли дил...; БВ:Аҳли дин...

№168(6), 61б-в.

1) БВ №271(7).

БВдаги 3-байт ИДда йўқ, бироқ 3/1даги «гавҳари васл» ибораси ИДда 4/1 таркибида келган. Шунга кўра, ушбу ғазал аввалда 7 байтли бўлган, дейиш мумкин.

№169(6), 62а-в.

1) БВ №275(7).

БВдаги 6-байт ИДда йўқ.

№170(7), 62а-в.

1) ФК №271(7).

ИДда 3 ва 4-байт ўзаро ўрин алмашган.

№171(6), 62б-в.

1) ФК №272(7). ФКдаги 2-байт ИДда йўқ.

№172(7), 63а-в.

1) ФК №275(7).

1/2: Гар алардин тила(р)мен жонни халос; ФК: Ким, алардин тиламон жонни халос.

№173(7), 63а-в.

1) ФК №274(7).

4/2 ИДда 6/2 билан ўзаро ўрин алмашган.

№174(7), 63б-в.

1) ФК №277(7).

2-байт: Ерлар тўлубоя, ошиқ айлар нолалар аҳбоб

Ҳар хаста тўқуб эткучи ғамхорга маъруз?

ФКда эса ўзгаришлар кузатилади.

№175(7), 64а-в.

1) БВ №278(7).

3/2даги қофия такроридан бошқа фарқ йўқ.

№176(7), 64а-в.

1) ФК №279(7).

4/1: ...оразу гул...; ФК: ...оразу лаб...; 4/2: Ким, баса зевар эрур ул рухи ширин ораз; ФК: ...тузлуқ эрур ул лаби ширин...; 6/1: ...боғда неча...; ФК: ...боғда елдин...; 7/2: Ғамза таҳрис айлабон айлади таҳсин ораз; ФК: Ғамза таъриз этибон...

№177(8), 64б-в.

1) НН№353(9); 2) ФК№283(9).

НН ва ФКдаги 4-байт ИДда йўқ; 3/2: хушнаmodур бил...; НН, ФК: хушнамо эрмиш; ИД ва ФКда байтлар кетма-кетлиги айнан, ННда бошқача.

№178(7), 65а-в.

1) ФК №282(7).

6/1: Эски олам аҳлиға кўп боғлама; ФК: Эски оламға кўнгул кўп боғлама.

№179(7), 65а-в.

1) ФК №284(7).

ФКдаги 4-бант ИДда мақтаъдан кейин келган.

1) ФК №285(7). 4/1: ...мени ултурди; ФК: мени тиргузди.

№181(6), 66а-в.

1) ФК №286(7).

ФКдаги 3-байт ИДда йўқ; 2/1: Ақл ишқ оллида...; ФК: Аҳли ишқ оллида...

№182(7), 66а-в.

1) ФК №292(9).

ФКдаги 5 ва 7-байт ИДда йўқ, бироқ 7/2 бу ерда 6/2 ўрнига ёзиб қўйилган. Шунга кўра, ушбу ғазал аввалда 8 байтли бўлган, дейиш мумкин; 3/2: мени мажнун; ФК: ...мени маҳзун; 8/1: дўстлуқлардин; ФК: дўстлардин.

№183(7), 66б-в.

1) ФК №290(9).

ФКдаги 5 ва 8-байт ИДда йўқ, бироқ 8/2 унда 7/2 ўрнида берилган. Шунга асосланиб ғазал аввалдаёқ 7 байтдан ортиқроқ бўлган, деб тахмин қилиш мумкин.

№184(7), 67а-в.

1)ФК №291(7).

2/2: гул кўрарға; 3/1: зоҳир этсун; 4/2: булғай ху-боб; 5/1: қон тукарға; 6/2: киби зиёдин; 7/2: Қилди висол...

№185(8), 67а-в.

1) БВ №290(9).

БВдаги 8-байт ИДда йўқ.

№186(7), 67б-в.

1) БВ №292(7).

3/1: лутфу қаҳр; 7/1: сўрмоғлиғ эрур.

№187(9), 68а-в.

1) НН№365(9); 2) БВ№293(9).

2/1: бошида тож; 6/1: ИД, БВ: Нетти бир кун; НН: Нетти бир тун...

№188(7), 68б-в.

1) БВ №295(9).

БВдаги 7 ва 8-байт ИДда йўқ.

№189(7), 68б-в.

1)НН №375(7); 2) БВ №301(7).

2/1: равза уза; 2/2: ИД, БВ: манга; НН: анга;3/2: биров била пайконлиғ; 4/2: Агар етиб улар ичра...

№190(7), 69а-в.

1) ФК №298(10) ФКдаги 2,5 ва 9-байт ИДда йўқ.

№191(9), 69б-в.

1) БВ №302(9). 2/2: ...берди даврида; 8/2: ...яксон янглиғ.

№192(7), 69б-в.

1) ФК№299(7). 4/1: масту бедорлиғ.

№193(7), 70а-в.

ФК №302(7).

Имловий хатолардан бошқа фарқ йўқ.

№194(7), 70б-в.

1) ФК №304(7).

2/1: ...бало маҳваш топтунг; 4/2: ...давронни тавф; 5/2: ...бу ҳожатға.

№195(6), 70б-в.

1) НН №386 ((9); 2) БВ №308(9).

НН ва БВдаги 2,4 ва 8-байт ИДда йўқ; 3/1: ИД, БВ: захмим не янглиғ; НН: жисмим не янглиғ; 5/1: ИД, БВ:... бозигар ул кўз даврида; НН: ...нози магар юз даврида; 6/1: ...истар кўзум; 7/1: ИД, БВ: ...майдон аро; НН: ...олам аро; 7/2: ИД, БВ: Тавсашшгни чопмағил; НН: Тавсанингни солмағил...

№196(9), 71а-в.

1) НН №392(9); 2) ФК №316(9).

1/1: Ишқдин жисмим...; НН, ФК: Ашқдин жисмим...

№197(6), 71б-в.

1) НН №395(7); 2) ФК №317(7).

НН ва ФКдаги 4-байт ИДда йўқ; 3/1: ИД, НН: ...бори кўнгулга; ФК: ...нозук кўнгулга; 6/1: жоми висол...

№198(6), 71б-в.

1) БВ №334(7); 2) НН №398(7); 3) ФК №318(7).

БВ, НН ва ФКдаги 6-байт ИДда йўқ; БВ, НН, ФК даги 2-байт ИДда 5-бўлиб келган ва 4/2 унга такоран ёзиб қўйилган.

№199(6), 72а-в.

1) БВ №312(7).

БВдаги 6-байт ИДда йўқ, бироқ унинг 2-мисраси 5/2 ўрнида ёзиб қўйилган, бинобарин, ушбу ғазал бошда 7 байтли бўлган, дейиш мумкин.

№200(7), 72б-в.

1) БВ №314(7).

3/2: ...мендин ҳолиё...

№201(9), 72б-в

1) БВ №321(9).

1/2: ...айлаб рақам; БВ: айлаб қалам; 4/1: ...офат бу кеча; 4/2:

...ичра чун; 8/2: ...анда муносибдур; 9/2: ул мухталит...

№202(5), 73а-в.

1) НН №391 (7); 2) ФК №315(7).

НН ва ФКдаги 2 ва 3-байт ИДда йўқ; 6/1: ИД, ФК: Ишқ ичра

эътийоринг; НН: Ишқ ичра ихтиёринг; ИД: анбариндур; ФК, НИ:

муътабардур...

№203(9), 73б-в.

1) ФК №313(7).

4/1: юз айлаб; 8/1: муқим эски сафол; 8/2: ...эй шаҳ...

№204(9), 73б-в.

1) ФК №314(9).

2/1: ...манга ҳурмат; 5/2: ўқу қаддимни...

№205(7), 74а-в.

1) НН №401 (7); 2) ФК №319(7). 2 ва 3-байтларнинг 2-мисралари

ўзаро ўрин алмашган.

№206(8), 74б-в.

1) ФК №323(8).

4/1: мёхфий борғаним; ИДда 2 ва 6-байт ўзароўрин алмашган.

№207(7), 75а-в.

1) ҒС №340(7).

Фарқ йўқ.

№208(7), 75а-в.

1) ББ №348(7); 2) ҒС №342(7).

5/1: Юз бало тошики, ишқ атфолидек ёғдурмадинг.

№209(7), 75б-в.

1) ББ №353(7); 2) ҒС №346(7).

3/1 — «эл», 6/2 — «қадам» сўзлари тушиб қолган, бошқа фарқ кузатилмайди.

№210(7), 76а-в.

1) ҒС №341(7).

4/1: Тийраликда гардима еткай шиҳоб.

№211(7), 76а-в.

1) ҒС №34(9).

ҒСдаги 3 ва 6-байт ИДда йўқ, бироқ 6/2 мавжуд бўлиб, у 5/2 сифатида келган. Шунга кўра ушбу ғазал аввалдаёқ камида 8 байтли бўлган, дейиш мумкин. 4/2: топмаслар исломим менинг, ҒС: ...осориш менинг.

№212(6), 76б-в.

1) ББ №354(7); 2) ҒС №347(7).

ББ ва ҒСдаги 4-байт ИДда йўқ; 2/1: ...эл кунглин паришон айладинг; 3/1: Қошу кўзи; 6/2:... бош ародур

№213(7), 77а-в.

1) ББ №357(7); 2) ҒС №348(7).

Фарқ. йўқ.

№214(7), 77а-в.

1) ББ №362(7); 2) ҒС 349(7).

3/2: Заифу хору зоримдур менинг; 6/1:... бемехру хуруфи кўк киби; 7/2: ...ул чобуксуворимдур менинг.

№215(7), 77а-в.

1) ББ№364(7); 2) ҒС №350(7).

Ўзгаришсиз.

№216(7), 78а-в.

1) ҒС №343(7).

6/2: Қани, эй кўз, бу хижилдур ўзлиғинг.

№217(7), 78а-в.

1) ББ №367(7); 2) ҒС №352(7).

4/1: этмасунлар эътибор.

№218(7), 79а-в.

1) ББ №369(7); 2) ҒС №353(7).

Ўзгаришсиз.

№219(7), 79а-в.

1) ББ №370(7); 2) ҒС №354(7).

Ўзгаришсиз.

№220(9), 79а-в.

1) ББ №372(9); 2) ҒС №355(9).

6/1: ИД, ҒС: Улмагимни боқма; ББ Ўлмагимни ёқма; 7/1: ...уни кирди сагаргаҳ ёдима; 9/2: ...чунким бу наво фарёднинг; ББ ва ҒСдаги 3 ва 4-байтлар ИД да ўзаро ўрин алмашган.

№221(7), 79б-в.

1) ББ №373(7); 2) ҒС №356(7).

3/2: Қадаҳларким, ичарсен...

№222(7), 80а-в.

ББ №375(7); 2) ҒС №357(7).

7/1: Навоий ёдини чун этса жонға миннат қўй.

№223(7), 80а-в.

1) ББ №394(7), 2) ҒС № 360(7).

Ўзгаришсиз.

№224(7), 80б-в.

1) ҒС №362(7).

5 ва 6 байт ИДда ўзаро ўрин алмашган.

№225(6), 81а-в.

1) НН №419(7); 2) ФҚ №330(7).

НН ва ФҚдаги 4-байт ИДда йўқ; 2/1: ...пора-пора қилиб; 2/2: ...ўрни бўлса... НН: ўрни тўлатса... ФҚ: ўрни тутса; 6/1: келди газоф.

№226(7), 81а-в.

1) ФҚ №332(7).

1/1: ...шўхи шакарханд; 4, 5 ва 6-байтларнинг 2-мисралари ўзаро ўрин алмаштириб ёзиб қўйилган.

№227(6), 81б-в.

1) ФҚ №334(7).

ФҚдаги 6-байт ИДда йўқ; 2/1: бир журъа ичиб; Мақтаъ: Хушу сабру...

№228(6), 82а-в.

1) НН №431 (7); 2) ФҚ №335 (7).

НН ва ФҚдаги 3-байтнинг 1-мисраси ИДда йўқ, бироқ ушбу мисранинг охирги 2 сўзи ва тўлиқ 2-мисраси ИДда 2/2 сифатида

берилган. Шунга қўра ушбу ғазал бошдаёқ 7 байтли бўлган, дейиш мумкин; 5/2: шикану зулфисира...

№229(8), 82а-в.

1) ФК №337(10).

ФКдаги 6 ва 7-байт ИДда йўқ; 2/2: Ишқ мулкида юруб, бозорида...; 10/1 (8/1): ...балокўптур; 10/2(8/2): „анда Навоийни юз балоға...

№230(9), 82б-в.

1) ББ №345(9); 2) ФК№339(9).

4/1: ...куярга нисбат эрур; 4/2: ИД, ББ: Таним хасин; ФК: Таним чинин; 6/2: ...сочингни қароси учун; ИДнинг Ҳ. Сулаймон томонидан амалга оширилган факсимил нашрида ғазал 8-байтда тугаб, кейинги 83а-варақда 74а-варақ матбаачилар хатоси билан такроран босилган.

№231

(Қайси ғазаллигини аниқлай олмадик. 7 байтли ғазал ўрин олган бўлиши керак).

№232

1) НН №444 (7); ФК №346 (7).

Ушбу ғазал НН ва ФКда 7 байтли, аммо ИДнинг факсимил нусхасида унинг фақат охирги 5 байти мавжуд (83б-в).

№233(7), 83б-в.

1) НН№448(7); 2) ФК №347(7).

3/1: ИД, ФК: Нақди сабрим... НН: Нақди жисмим...; 5 ва 6-байтлар ИДда ўзаро ўрин алмашган.

№234(7), 84а-в.

1) ФК №348(7).

3/2: Лолалар устидадур ҳар доғи нихоним менинг; 6/1: ...шояд, эй рақиб; ФК: „эй рафиқ.

№235(6), 84а-в.

1) ФК №349(7).

ФКдаги 6-байт ИДда йўқ.

№236(7), 84б-в

1) НН №460(7); 2) ФК №354(7).

1/1: Яна ҳажр ўтин... НН, ФК: Яна ишқ ўтин...; ИД да 3 ва 6-байт ўзаро ўрин алмашган.

№237(8), 85а-в.

1) ФК №358(9).

ФКдаги 5-байт ИДда йўқ.

№238(9), 85а-в.

1) ББ №392(7); 2) ФК №359(9).

7/1: ...ваҳқи ҳар дам хам бўлур гулранг.

№239(7), 85б-в.

1) ББ №398 (9); 2) ФК№360 (9).

ББ ва ФКдаги 2 ва 7-бант ИДда йўи; 3/2:... қилмиш узра лаъли...;
6/2: ИД, ФК: Ёмон кўз билмаг сун гўё кўнгул чекмакка қуллобинг;
ББда ушбу мисра бошқача; Мақтаъ: ...даҳр билмишким; ...бу жисми афгоринг.

№240 (11): 86а-в.

1) ББ№406(11); 2) ФС ^2364(11)).

3/1: То аносир қайдидин...; ИДда 10 ва 11-байтлар ўзаро ўрин алмашган.

№241(8), 86б-в.

1) ББ №409(9); 2) ФС №367(9).

ББ ва ФСдаги 3-байтнинг 1-мисраси ИДда йўқ, бироқ унинг 2-мисраси ИДда 2/2 бўлиб келган. Шунга кўра ушбу ғазал илк

вариантдаёқ 7 байтли бўлган дейиш мумкин; 4 ва 5-байт ИДда ўрин алмашган.

№242(6), 86б-в.

1) ББ №410(7); 2) ҒС №368(7).

ББ ва ҒСдаги 3-байт ИДда йўқ. 5/1; ...хушунгни жамъ.

№243(9), 87а-в.

1) ББ № 411 (9); 2) ҒС № 369(9).

6/2: ...қўяр бирла интизор...

№244(7), 87а-в.

1) ББ№412(7); 2) ҒС №370(7).

Фарқ йўқ.

№245(7), 88а-в.

1) ББ №413(8); 2) ҒС №371(8).

ББ ва ҒСдаги 4-байт ИДда йўқ; 7/2: Гулоб ила ювгилу баргидин...

№246(7), 88а-в.

1) ББ №414(7); 2) ҒС №372(7).

4/1: ...жон риштасин маншур...

№247(6), 88б-в.

1) ББ №415(7); 2) ҒС №373(7).

ББ ва ҒСдаги 3-байт ИДда йўқ; 4/1: ...келмиш жунун...

№248(7), 88б-в.

1) ББ №418(7); 2) ҒС №375(7).

Баъзи сўзлар тушиб қолган.

ИД №249(8), 89а-в.

1) ББ №420(9); 2) ҒС №376(9).

ББ ва ҒСдаги 2-байт ИДда йўқ; 4 ва 5-байтларнинг 2-мисралари ўзаро ўрин алмашган; 5/1: «Хайлини» сўзи тушиб қолган.

№250(7), 896-в.

1) ББ №423(7); 2) ҒС №377(7).

4/1: Ғам ҳамон бузди эса кўнглум оҳинким, қилмас; 5/2: Дур боғида...; 6/1: Кўнглум ар бўлса вобаста...

№251(7), 90а-з.

1) ББ №426(7); 2) ҒС №378(7).

7: Эй Навоий олгил андин бўсаким, еткан ажал Ким, ажал еткай олурга бермагай шояд мажол.

№252(7), 90а-в.

1) ББ №430(7); 2) ҒС №379(7).

1/1: ...қаро этти юзи... (ББда ҳам шундай); ИД, ҒС: ...бирининг оғзида бир... ББ: оллида; 4-байтнинг 2-мисраси ИДда 3-байтнинг 2-мисраси ва 5-байтнинг 2-мисраси такрорланиб келган, 3-байтнинг 2-мисраси ИДда тушиб қолган.

№253(6), 906-в.

1) ББ №434(7); 2) ҒС №381(7).

ББ ва ҒСдаги 5-байт ИДда йўқ, бироқ унинг 2-мисраси 4-байтнинг 2-мисраси ўрнида келган. 4/2 эса ИД да мавжуд эмас. Шунга асосланиб, ушбу ғазал илк вариантда 7 байтли бўлган, деб тахмин қилиш мумкин: 1/1: «ой» сўзи тушиб қолган 2/2: ...кўззин ...юзини...

№254(7), 906-в.

1) ҒС №382(7).

1/1: «ой» сўзи тушиб қолган; бошқа фарқ йўқ.

№255(7), 91а-в.

1) ББ № 437 (7); 2) ҒС № 383 (7).

5/1: ...фалакка подиюлар сайридин; 7/2: ИД, ҒС: боелабтур; ББ: боғлайдур.

№256(7), 916-в.

1) ББ №439(7); 2) ҒС№384(7).

4/1: ...эрмас, эй рафиқ; 6-байтнинг 2-мисраси ИДда хато равишда
4/2 ўрнида такроран ёзиб қўйилган. ББ ва ҒСдаги 4/2 ИДда
мавжуд эмас.

№257(7), 916-в.

1) ББ №441(7); 2) ҒС №385(7).

1/1: Қошиғадур ҳар замон.; 2/2: ИД, ҒС: ...қилди чарх фонуси...; ББ:
...қилди ишқ фонуси...; баъзи сўз ва қўшимчалар имлосида
хатолар бор.

№258(9), 92а-в.

1) ББ № 444(9); 2) ҒС №386(9).

1/2 ИД, ҒС: ...мундоқ бўлур бир...; ББ: ...мундоғ эмиш бир...; 2/2: ИД,
ҒС: Мен киби не важҳдиндур юзи сариғ, ашки ол; ББ: Мен киби не
важҳдин юзи сариғдур, ашки ол; 4/1: ...фиғон қилур; 5/2:
...еткурмиш шамол; 7/2: ..хазонида завол; 9/1: сўзларнинг ўрни
алмашиб келган: хазон ила ўлғай баҳор; 9/2: ...шаҳзодаи
соҳибкамол.

№259(7), 926-в.

1) ББ №446(7); 2) ҒС №387(7).

2/1: «васл учун» тушиб қолган; 3/1: ...иссиғдин ўлмиш моҳи нав;
4/1: ...уйдин ул моҳким; 5/2: узра бол.

№260(7), 93а-в.

1) ББ №448(8); 2) ҒС №388(7).

ББдаги 5-байт ИД ва ҒСда йўқ; баъзи имловий хатолардан
ташқари фарқ йўқ.

№261(7), 93а-в.

1) ҒС №390(7).

4/1: «ул» сўзи тушиб қолган; 4/2: «киби» сўзи тушиб қолган, ўрнига «била» такроран ёзилган; .7/1: Коми дил чунки Навоийға...

№262(7), 93б-в.

1) НН №494(6); 2) ҒС №391(7).

ИД ва ҒСдаги 5-байт ННда йўқ; 6/2: «овора эл» хато равишда такроран қофия ўрнида ёзиб қўйилган.

№263(7), 94а-в.

1) ҒС №392(7).

1/1: ...қолмади ҳайрон кўнгул; Баъзи сўзлар имлосидаги хатоларни ҳисобга олмаганда фарқ йўқ.

№264(6), 94а-в.

1) ББ №416(7); 2) БВ №364(7).

ББ ва БВдаги 6-байт ИДда йўқ; 1/2га хато равишда 2/2 ёзиб қўйилган; 2/2га эса 3/2 ёзиб қўйилган; Гарчанд 6-байтнинг 1-мисраси ИДда мавжуд бўлмасада, унинг 2-мисраси ва 1-мисрасининг охири ИДда 5/2 сифатида берилган. Шунга кўра ушбу ғазал илк вариантда 7 байтли бўлган, деб тахмин қилиш мумкин.

№265(7), 94б-в.

1) БВ №365(7).

БВнинг 6-байтн ИДда 3-байт бўлиб келган.

№266(7), 95а-в.

1) БВ №366(7).

1/1: Қосидо кейнида аҳволи...; 2/2: «ўт» сўзи тушириб қолдирилган.

№267(7), 95а-в.

1) БВ №367(7).

3/1: «бахор» ва «васл» сўзларишг ўрни алмашган; 5 ва 6-байтларнинг 2-мисралари ўзаро ўрин алмашган; 5 ва 7-байтларнинг қофиялари хато равишда «урмағил» ва «осмағил» тарзида ёзиб қўйилган.

№268(7), 956-в.

1) БВ №369(7).

Баъзи сўзлар имлосидаги хатоларни ҳисобга олмаганда ўзгариш йўқ.

№269(7), 96а-в.

1) НН №479(7); 2) БВ №370(7).

2/1: ИД, БВ: Тутмайин кўнглумда таскин...; НН: кўзумда...;

3/1: Сарвнинг (йўқ) сен киби бошинда устоиди азал, 5/1: ук кўз қизармиш...

№270(7), 96а-в.

1) БВ №373(9).

БВдаги 3 ва 7-байтлар ИДда йўқ; 4/2: ...қонидин этмши туфроғин...

№271(7), 966-в.

1) БВ №377(7).

4,5,6-байтларнинг радифи хато равишда «қизил» тарзида ёзилган.

№272 (7), 97а-в.

1) НН №485(7); 2) БВ №379(7).

1/2: «азм қил» ўрнига «ғазал»; 3/2: ИД, БВ: бир; НН: ҳар; 5/1: ИД: ўлди — НН, БВ: эрди; 6/2: «айла ўзни» сўзлари ИД ва ННда ўзаро ўрин алмашган; 7/1: ИД, БВ: ...ул бут — НН: ...ул гард.

№273(7), 97а-в.

1) БВ №378(7).

1/1: Нечукки дурд аёғи қаро устида ол; 2/2: «лол» қолиб кетган;
6/2: «форигбол» ўрнига «малол» такроран ёзиб қўйилган.

№274(7), 97б-в.

1) БВ №381(7).

1/1: ...этканда устои азал; 3/2ннинг ярми хато равишда 2/2га ёзиб қўйилган; 4/1: ...мен ўлуб таскин аро; 5/2: «жинон» сўзи тушиб қолган; 6/1: ...бир дам келур аҳли...

№275(5), 98а-в.

1) БВ №428(7); 2) БВ №383(7).

БВ ва БВдаги 2 ва 3-байт ИДда йўқ; 5/1: (3/1): ИД, БВ: ...гулрух, эй кўнгул, дўзахча...; БВ: гулрух ҳамраҳинг, дўзахча; 5/2: ИД, БВ: Хоҳ азми дашт қил, хоҳ азми (гар майли) гулшан айлагил; БВда «қил» сўзи йўқ; 6/1: ...эй кўнгул; 7/1: ИД: ...хайлиға...; БВ: ...дафъиға.; БВ: ...қатлиға...

№276(6), 98а-в.

1) БВ №443(7); 2) БВ №385(7).

ИДда ушбу ғазал мақтаъсиз; 1/1: ...ҳижрон тунидур...; 3/2: ...чиқса сўзумдин...

№277(7), 98в-в.

1) БВ №386(7).

6/1: ...ўзунга эътибор.

№278(7), 98б-в.

1) НН №491(7); 2) БВ №389(7).

3/2: ИД, НН: ...сих куярга кабоб...; БВ: кўрарга; 4/2: ИД, БВ: бу; НН: бир; 7/2: ...юзига юз ҳижоб эрур...

№279(7), 99а-в.

1) БВ №390(7).

3/2: ...андоқким анинг мулкида...; 5/1: ...ул маҳ хирмани...; 5/2: Най тилар...; 6/1: Кеча кундуз қилмадинг най бас ажаб, эй андалиб.

№280(7), 99б-в.

1) ФҚ №370(7).

7/1: ...хижолатдур анга...; 7/2: ...ул булбули шайдо...

№281(6), 99б-в.

1) ФК №373(7).

ФКдаги 4-байт ИДда йўқ; 2,3 ва 4-байтлар ўрин алмашган.

№282(7), 100а-в.

1) ФК №375(7).

5 ва 6-байтлар ИДда ўзаро ўрин алмашган. 6/1: ...ерга кераксен гар...

№283 (6), 100б-в.

1) БВ №387(7).

БВдаги 2-байт ИДда йўқ.

№284(6), 100б-в.

1) БВ №388(7).

ИДда мақтаъ йўқ.

№285(7), 101а-в.

1) НН № 492 (7); 2) БВ №392 (7).

5/2: ...қилур кун сори...

№286(6), 101а-в.

1) ФК №386(7). ФКдаги 3-байт ИДда йўқ; 6/1: ...эй майфуруш.

№287(7), 101б-в.

1) БВ №501 9); 2) НН №498(9); 3) ФК №402(9).

ББ, НН ва ФКдаги 2 ва 4-байтлар ИДда йўқ; 5/1 (3/1): Манга ҳижрон насмимидин нафас...; Мақтаъ: Ҳаром эттим Навоий дину уқбо таманносин Нединким, каъбаи кўйинг сари боғланди эҳромим.

№288(7), 102а-в.

1) НН №514(7); 2) ФК №411(7).

2/1: ...овора бўлғон чоғда.; 2/2: ...қотил қотинда қилмадим.

№289(6), 102а-в.

1) ФК №416(7).

ФКдаги 5-байт ИДда йўқ; Мақтаъ: Навоий айлади шабдорлиғ, нетай менким Ки, етса бир кеча бошиға боди шабгардим.

№290(7), 102б-в.

1) ФК №418(7).

Баъзи имловий хатоларни ҳисобга олмаганда ўзгариш йўқ.

№291(7), 103а-в.

1) ФК №419(7).

Мақтаъ:

Эй Навоий ёр меҳру лутфининг оҳонимен

Ҳам эрурмен хушки ондин жуз ниқобе топмадим.

№292(6), 103а-в.

1) ББ № 496 (7); 2) ФК № 420 (7).

ББ ва ФКдаги 3-байт ИДда йўқ; 1/1: мувофиқ келдилар гўё магар...; 4/1: ...шавқидин афғон.

№293 (6), 103б-в.

1) ФК №432(7).

ФКдаги 4-байт ИДда йўқ; 1/1: ...келур кўргач мени кофирға...; 6/1: Бенавояр сори...

№294(6), 1036-в.

1) НН №504(7); 2) БВ №394(7).

НН ва БВдаги 3-байт ИДда йўқ; 5/2: ...юз онча ғам.

№295(7), 1046-в.

1) ФК №399(7).

6/2: Эрур қалб уйла равшан дуди охим; 7/2: Қаро тўн келди мотам ичра мохим.

№296(7), 1046-в.

1) НН №505(7); 2) ФК №405(7).

1/2: ИД, НН: Ғусса чархи бу таним, дард анжуми ул равзаним; ФК: -бу танимдур, анжуми...; 3/1: ИД, ФК: Ҳар тараф ул шўх тош урмиш яролар қонидин; НН: ...ул навъ ёпушмиш яролар...; 7/1: Дашт аро расво Навоий...

№297(7), 1046-в.

1) ФК №412(7).

1/2: ...ўрниға кўнглумни пора...; 3/1: Фироқ узра доғи тийрадурки, ул ёлғуз; 5/1: Улусқа кўнглум ўтин ишқим оҳи фош этти; 6/2: ...сабуҳий ила истихора...

№298(7), 105а-в.

1) НН №517(7); 2) ФК №413(7).

2/2: Чекарга ҳажр ўтидин эмди...; 4/1: Сиъам фироқ аро хуноби ғам эрур, ғам эмас; 5/1: Нишони тиканму гар гулдек кафингму гар гул; 6/1: ИД, ФК: Сипехр зулмиға йўқ чора бодадин ўзга; НН: ...чора зулмидин ўзга; 7/2: ИД, ФК: Навоие, ажаб ар мустажоб эмас тилагим; НН: ...мустажоб эрур тилагим.

№299(7), 1056-в.

1) НН №520(7); 2) ФК №414(7).

1/2: ИД, ФК: ...ўлмакка...; НН: ...ўлмагимга...; 4/1: ИД, ФК: ...ҳижрон...; НН: ...ҳажрин...

№300(6), 105б-в.

1) НН №537(7); 2) ФК №429(7).

2/1: ...таскин топар гирёнлиғим; НН ва ФКдаги 6-байт ИДда йўқ.

№301(10), 106а-в.

1) ББ №451(11); 2) ФС №393(11).

ББ ва ФСдаги 10-байт ИДда йўқ; 3/1: ...адам сахросидинким, киргали; 4/1: ...чиққаликим, бор эрур.

№302(6), 106б-в.

1) ФС №396(7).

ФСдаги 4-байт ИДда йўқ; Баъзи имловий хатоларни ҳисобга олмаганда фарқ йўқ.

№303(7), 106б-в.

1) ББ №456(7); 2) ФС №397(7).

6/2: ИД, ФС: ...майхона, мулким куп...; ББ: ...майхона, балким куп...

№304(7), 107а-в.

1) ББ №460(7); 2) ФС №399(7).

2/1: ...вола ўлдум андоқким...; 2/2: ИД, ББ: Баҳор келгану кетганни билмади кўнглум; ФС: Баҳор бўлдию гул майли қилмади кўнглум (1/1нинг айнан такрори); 5/2: ...замоне очилмади кўнглум; 7/2: ...лекин топилмат ди кўнглум.

№305(7), 107б-в.

1) ББ №462(7); 2) ФС №400(7).

Ҳар учала вариантда ҳам ғазалнинг мақтаъси йўқ.

№306(7), 107б-в.

1) ББ №466(7); 2) ФС №402(7).

1 5/2: Мен ичармен бир қадаҳ, туганмасун бир соғарим.

№307 (6), 108а-в.

1) ББ №468(8); 2) ҒС №403(7).

ББ ва ҒСдаги 2-байт, шунингдек, ББдаги 7-байт ИДда йўқ (кейингиси ҒСда ҳам). ББ ва ҒСдаги 2-байт БВдаги 401-ғазалнинг матласи ҳамдир. 1/1: ИД, ҒС: Тун оқшом бўлдию келмас...; ББ: Тун ақшом келдию келмас...; 2/1: ...сиришким оқти Мажнундек; 2/2: ...ашки пинҳоним.

№308(7), 108б-в.

1) ББ №493(7); 2) ҒС №418(7).

1/2: ...нолаву фарёд била...

№309(7), 108б-в.

1) ББ №494(7); 2) ҒС №419(7).

4/2: ИД, ББ: Ултуруб ҳайрат мени...; ҒС: Ултуруб ҳасрат мени...;

7/1: ИД, ҒС: Ишқ аро иқрор; ББ: Ишқида иқрор...

№310(7), 109а-в

1) НН №542(7); 2) ҒС №432(7).

1/1: ...ҳайратдин ортар барча...; 6/2: ИД, ҒС: ...ичканда дастафшонлиғим; НН: ...ичканда ўт афшонлиғим.

№311(7), 109б-Б.

1) НН №548(7); 2) ҒС №434(7).

1/1: ...ғамидин ўлур абри.-; 5/2: ...лаълу зар нисор..

№312(7), 109б-в.

1) НН №554(7); 2) ҒС №437(7).

3/1: ИД ва ҒС айнан, НН таҳрирга учраган; 4/1: ИД, ҒС: ...гарчи тунлар; НН: гарчи туз; 4/2: ИД, ҒС: ...итлар киби...; НН: ...мен ит киби...

№313(9), 110а-в.

1) ФҚ №404(9).

3/1: ...бузуғ кулбам ичра; 6/1: ...офиятқа қаро.

№314(6), 110б-в.

1) ФК№415(7).

ИДда ушбу ғазал мақтаъсиз.

№315(9), 110б-в.

1) ҒС №464(9).

ИДда 3 ва 4-байтларнинг 2-мисралари ва байтлар ўзаро ўрин алмашган.

№316(7), 111а-в.

1) ББ №538(7); 2) ҒС №465(7).

2/1: ИД, ББ: Ким эмас...; ҒС: Кам эмас...; 3/2: Чун жароҳат бағрим эмас...; 6/2: ИД, ББ: Тўлғасанг юз қари...; ҒС: Кўзласанг...

№317(7), 111б-в.

1) ББ№542(7); 2) ҒС№469(7).

5/2: ...билибу бас не...

№318(6), 112а-в.

1) ББ №543(7); 2) ҒС №470(7).

ИДда ББ ва ҒСдаги 6-байт йўқ, ammo унинг 2-мисраси 5-байтнинг 2-мисраси сифатида келган. Шунга кўра ушбу ғазал бошда 7 байтли бўлган деб тахмин қилиш мумкин.

№319(7), 112а-в.

1) ББ №544(7); 2) ҒС №471(7).

Баъзи сўзлар имлосидаги хатолардан бошқа фарқ йўқ.

№320(7), 112б-в.

1) ББ№545(7); 2) ҒС №472(7).

6/1: ...ужбу хирқаси дин халос.. .

№321(7), 113а-в.

1) ББ№546(7); 2) ҒС №473(7).

Фарқ йўқ.

№322(7), 113а-в.

1) ББ №549(7); 2) ҒС №476(7).

5/1: ИД, ҒС: Ема бу лужжаи мийно... ББ: лавҳаи мийно...

№323(7), 113б-в.

1) ББ №550(7); 2) ҒС №477(7).

7/1: ...жониғаву раҳм айлаким.

№324(5), 114а-в.

1) ББ №447(7).

2/1: ...кеча эсанг, ваҳ...; 3/1: Эй, рафиқ, ИДда БВ даги 5-байт умуман мавжуд эмас, 4-байтнинг 2-мисраси эса 3-байтнинг 2-мисраси бўлиб келган. Шунга кўра ушбу ғазал илк вариантда 6 байтли бўлган, деб тахмин қилиш мумкин. Котиб ёки тўпловчининг хатоси билан мисралар қисқариши ва ўрин алмашиши натижасида ғазал 5 байтли бўлиб қолган.

№325(5), 114а-в.

1) БВ №450(7).

ИДда БВдаги 5-байт ва 2-байтнинг 1-мисраси умуман мавжуд эмас, 2 ва 3-байтларнинг 1-мисралари ўзаро сингишиб бир мисрага айланган.

№326(8), 114б-в.

1) НН №601(9); 2) БВ №455(9).

2/1: ИД, БВ: ...кўйинда ватан чун...; НН: ...кўйинда чу манзил...; 4/1: ...вассри англа баён хурдадонлар...; 5/2: ИД, БВ: ...худ қуёшким...; НН: ...ким қуёшким...; 6/2: Эй кўнгул гар...; НН ва БВдаги 7-байт ИДда йўқ.

№327(6), 114б-в.

1) БВ №462(7),

БВдан 4-байт ИДда йўқ.

№328(9), 115а-в.

1) БВ №463(9).

3/2 хато равишда 4/2 сифатида ҳам ёзиб қўйилган.

№329(6), 115б-в.

1) БВ №601(7); 2) НН №596(7); 3) БВ №473(7).

БВ, НН ва БВдаги 4-байт ИДда йўқ.

№330(7), 115б-в.

1) БВ №475(7).

6/1: ...ҳар тараф қуйма.

№331(7), 116а-в.

1) НН №618(7); 2) БВ №485(7).

2/2: ИД, БВ: ...чекмон эл ароким...; НН: чекмон ғам ароким...

№332(9), 116б-в.

1) ФК№512(9).

3/2: ...лагадқўби анга бедод...; 9/1: ...булбул сен киби...

№333 (7), 116 б -в.

1) НН №660(7); 2) ФК №515(7).

1/2: ...шиканжасиға солмағил таноб...; 3/1: ИД, ФК: Куюб бағир...;

НН: Куюк бағир...; 6/2: ИД, ФК: ...ўзлукунг тузи ўлмиш...; НН:

ўзлукунг юзи ўлмиш...; 7/1: ИД: Навоий ўлгусидур азм айласанг,

эй шўх; НН: ис-тасанг эй сарв; ФК: жоно.

334(1), 117а-в.

1).ФК №516(9).

ФКдаги 6 ва 8-байтлар ИДда йўқ.

№335(8), 117б-в.

1) ББ №617(9); 2) НН №648(9); 3) БВ №510(9).

ББ, НН ва БВдаги 7-байт ИДда йўқ; 8/1: ...жаврин кўрма, эй...

№336(9), 118а-в.

1) НН №652(11); 2) БВ №511(11).

НН ва БВдаги 8 ва 10-байтлар ИДда йўқ.

№337(7), 118а-в.

1) ББ №611(7); 2) НН №654(7); 3) БВ №512(7).

3/1: ...жон келганда мен...; 4/1: ...сени сайд этгали.

№338(8), 118б-в.

1) НН №716(9); 2) БВ №542(9).

1/2: ИД, БВ: ...аён оғзинг сенинг...; 2/1: ИД, НН: ...кулбамда кўймоқ истасам...; 4/2: Мулки мардум...; 5/1: Дард туфроғида...; 5/2: ...бу дили афгорда; НН ва БВ даги 7-байт ИДда йўқ; 8/2: ...нақши фалак бу...

№339(7), 119а-в.

1) ББ №661(7); 2) НН №701(7); 3) БВ №547(7).

6/1: ИД, БВ: ...кун чашмаси ҳар...; ББ, НН: ...шамсаси...; 6/2: ИД, БВ: ...шамса чеккан не...; ББ, НН: ...чекмак...

№340(7), 119а-в.

1) НН №723(7); 2) БВ №555(7).

1/2: ...ўлтургусидур интизори; ИДда 2 ва 3-байтлар ўзаро ўрин алмашган; 5/1: ИД, БВ: Англантинг базмида...; НН: Базмида англадинг...; 5/2: ИД, БВ: изтирори...; Н: ...изтироби...; 7/1: ...ғам ема.

№341(9), 119б-в.

1) ФК №546(11).

ФКдаги 4 ва 6-байтлар ИДда йўқ; 11/2: ...ситез улмаклик ўлмас...

№342(7), 120а-в

1) НН №711(7); 2) ФК №550(7).

2/2: ИД, НН: ...мени маҳзунни пинҳон...; ФК: ..мажнунни...; 4/1: ...эй рафиқ 6/2: ...ҳар ён...; 7/1: ...ҳижронида.

№343(7), 120б-в.

1) ФК№551(7).

ИДда 3 ва 4-байтлар ўзаро ўрин алмашган.

№344(7), 120а-в.

1) НН №720(7); 2) ФК №554(7).

1/2: Руҳи кудсийсин қилибтур.. 2/1: ...латофат нахлидур.

№345(7), 121а-в.

1) ФК №565(9).

ФКдаги 4 ва 6-байтлар ИДда йўқ; 7/1: Кўнгулға ҳажри бода...; 7/2: Еткурмак жуз...; 8/1: туфроғ ила яксон.

№346(8), 121б-в.

1) ФК №568(9).

2/1: ...бўрее фақр нақшидин; 4/2:... киши сайд этмади...; ФКдаги 5-байт ИДда йўқ.

№347(9), 121б-в.

1) НН №728(9); 2) БВ №530(9).

8/1: ...нодонни шайх; 8/2: бу анинг мезонида; 9/1: ...кўрки чарх; 9/2: ...анинг девонида.

№348(8,) 122а-в.

1) БВ №536(9).

БВдаги 8-байт ИДда йўқ.

№349(7), 1226-в.

1) НН №685(7); 2) БВ №537(7).

7/2: ИД, БВ: Иттик-итик ун била эл қўнглин... НН: Ингинг овуну эл..

№350(7), 123а-в.

1) НН №682(7); 2) БВ №540(7).

7/2: ИД, БВ: ...бу шеванию...; НН: ...бу шевани ким...

№351(7), 123а-в.

1) НН №705(7); 2) БВ №541(7).

3/2: ИД, БВ: Судким истабдур...; НН: Суд агар истаб...

№352(6), 123б-в.

1) БВ №544(7).

1/1: Сарвқадлар, лоларухлар...; ИДда 6-байтнинг 1-мисраси ва 5-байтнинг 2-мисраси йўқ, 6/2: 5/2 ўрнида ёзилиб, бир байт қисқариши оқибатида ғазал 6 байтли бўлиб қолган. Бироқ у аввалда 7 байтли бўлган дейиш мумкин.

№353(7), 124а-в.

1) БВ №674(9); 2) НН 668(9); 3) ФК№522(9).

ИДда БВ, НН ва ФКдаги 1 ва 2-байтлар йўқ, 4 ва 5-байтлар ўзаро ўрин алмашган (фақат ФКга нисбатан, чунки БВ ва ННда байтлар тартиби ИДдагидек); 7/1: ИД, ФК: —эй носих, БВ, НН: ...эй зоҳид.

№354(8), 124а-в.

1) НН №698(9); 2) БВ №545(9).

4/2: ИД, БВ: ...шабгун меҳрдек рухсорға; НН: ...зулфдек...; ННдаги 6-байт ИДда йўқ.

№355(7), 124б-в.

1) БВ№659(7); 2) НН №700(7); 3) БВ №546(7).

1/1: Бир гулки очибдур юз...; БВ, НН, БВ: Ҳар гулки очибдур май...

№356(6), 125а-в.

1) БВ №553(7).

3/1: ...войким; БВ: ...вой найлай; БВдаги 6-байт ИД да йўқ.

№357(9), 125а-в.

1) БВ №554(9).

ИДда 3 ва 4-байтлар ўзаро ўрин алмашган.

№358(7), 125б-в.

1) НН №727(7); 2) БВ №556(7).

3/2: ИД, БВ: Куйса; НН: Кулса...

№359(6), 126а-в.

1) БВ №566(7).

БВдаги 6-байт ИДда йўқ; 7/1: ...армон айлагумдур ичмайин.

№360(9), 126а-в.

1) БВ №568(9).

2/1: ...фироқ ўқи.

№361(5), 126б-в.

1) БВ №569(7).

1/2: Не бир зореки, зори(м) дардида ҳамдардлик...; БВдаги 5 ва 6-байтлар ИДда йўқ.

№362(7), 127а-в.

1) БВ №571(9).

9/1: ...руҳпарвар келди; БВдаги 4 ва 6-байт ИДда йўқ.

№363(7), 127а-в.

1) БВ №587(7).

1/1: ...гулшани даврон тикани.

№364(6), 1276-в.

1) БВ №588(7).

1/1: ...ҳар тараф жисмимда; ИДда БВдаги 6-байтнинг 1-мисраси, 3-бантнинг 2-мисраси йўқ, бироқ 6/2 ИДда 3/2 сифатида берилган. Демак, ушбу ғазал аввалда 7 байтли бўлиб, котиб ёки муҳаррир айби билан 6 байтли бўлиб қолган. Шунингдек, 2 ва 4, 3 ва 5-байтлар ўзаро ўрин алмашган.

№365(7), 128а-в.

1) НН №767(7); 2) БВ №589(7).

Баъзи имловий хатоларни ҳисобга олмаганда, фарқ йўқ.

№366(6), 128а-в.

1) НН №773(7); 2) БВ №598(7).

НН ва БВдаги 6-байт ИДда йўқ.

№367(7), 128б-в.

1) БВ №696(7); 2) БВ №785(7); 3) БВ №601(7).

7/2: ...айлар ўзга замзамаи...

№368(6), 128б-в.

1) НН №802(6); 2) БВ №604(7).

1/2: ИД, БВ: Солсалар кулбамға; НН: Сепсалар...; 7/2: ИД, БВ: ...даштдин истаб кетургаймен...; НН: ...топиб...; ННда БВ ва ИДдаги 3-байт йўқ. ИДда НН ва БВдаги 5-байт мавжуд эмас, аммо унинг 1-мисраси 4/1 ўрнида ёзиб қўйилган. Шунга кўра ушбу ғазалав-валдаёқ 7 байтли бўлган деб тахмин қилиш мумкин.

№369(5), 129а-в.

1) НН №807 (7); 2) БВ №605 (7).

3/1: ИД, БВ; Чок багри.и қону...; НН: Чок кўнглум...; ИДда НН ва БВдаги 4 ва 5-байтлар йўқ...;

№370(7), 129б-в.

1) НН №812(7); 2) БВ №607(7)1

4/1: ИД, БВ: ...айлармен ўпсам деб...; НН: ...олсам...; 6/1 ...анда этмайин; НН: анда истайин.

№371(7), 129б-в.

1) НН №819(7); 2) БВ №608(7).

Баъзи сўзлар тушиб қолган, баъзи сўзлар имлосида хато бор, бошқа фарқ йўқ.

№372(8), 130а-в.

1) БВ №715(9); 2) БВ №614(9).

БВ ва БВдаги 6-байт ИДда йўқ; ИД, БВ: ...эсанг тут дайр...; БВ: эсанг ич...

№373(7), 130б-в.

1) БВ №693(7); 2) НН №804(7); 3) БВ №615(7).

Баъзи сўзлар тушиб қолган, имловий хатолар бор, бошқа фарқ йўқ.

№374(7), 130б-в:

1) НН №809(7); 2) БВ №617(7).

1/1: ИД, БВ: ...дашт аро мен...; НН: ...дашт уза...; 6/2: ...майл этмас бу...

№375(7), 131а-в.

1) НН №834 (7); 2) БВ №618(7).

4/1: ...кунюндек чекма афғон бўлмасун; 5/1: ИД, БВ: ...оғзинг ўпсам эй гул, не ажаб; НН: оғзинг кўрмай ўлсам, не...; 6/2: ... яна етмоқ эмас...

№376(7), 131б-в.

1) БВ №682(7); 2) НН №836(7); 3) БВ №623(7).

4/2: ...айлабтур падидор илгини; 6/1: ИД: ...улким чекмиш лолазор; НН, БВ: ...очилмиш лолазор; БВ: ...борур ул қўлким

очилмиш...; 6/2: ИД, ББ, БВ: ...айёмида чексанг ошиқи...; НН:
...айёмида онсанг ошиқи...

№377(9), 1316-в.

1) БВ №625(9).

9/2 хато равишда 8/2 ўрнида такроран ёзиб қўйилган.

№378(8), 132а-в.

1) БВ №575(9).

БВдаги 6-байт ИДда йўқ.

№379(6), 132б-в.

1) БВ №725 (9); 2) НН №736(9); 3) БВ №576(7).

БВда 1/1 такроран 2/1 ўрнида келган; 4/2: ИД, БВ: ...эй айш аҳли;
ББ, НН: ...эй ишқ аҳли...; 5/1: ИД, БВ: ...суд эмди аёғимдин...; ББ, НН:
...суд этгай аёғимдин...; ИДда БВдаги 6-байт ва ББ, ННдаги 7 ва 8-
байтлар мавжуд эмас. ББ ва ННдаги 7 ва 8-байтлар БВда ҳам йўқ.

№380(8), 132б-в.

1) БВ №578(11).

11/1(8/1): Навоий заъфи ғолиб бўлди кўйи ичра бу ақшом; ИДда
БВдаги 3, 7 ва 9-байтлар мавжуд эмас.

№381(6), 133а-в.

1) НН №735(7); 2) БВ №580(7).

НН ва БВдаги 2-байт ИДда йўқ.

№382(7), 133б-в.

1) НН №859(9); 2) БВ №584(9).

2/1: ИД, БВ: ...магар бўлғай иложим...; НН: ...қилғай иложим...; 7/2:
Нофиъ ўлмиш...; НН, БВ: Нофиъ эрмиш...; БВдаги 5-(ННда ушбу
байт 8-) ва 8-(НН-7-) байтлар ИДда йўқ, бироқ 5/1нинг бир қисми
ИДда 4/1нинг қисми сифатида берилган. Демак, ғазалнинг илк
вариантида ушбу байт мавжуд бўлган бўлиши мумкин.

№383(6), 133б-в.

1) НН №755(7); 2) БВ№603(7).

2/1: Қўрқубон кўнглум...; НН, БВ: Қўзғабон...; 3/1: ИД, БВ: ...тушти хонумоним бўлди кул; НН: ...жисму жоним бўлди кул; Ушбу байт НН ва БВда йўқ; Гар бахор эл топса бўстондин гулу райхон иси, Қелур ул райхон ила гулдин малолим, ўртади. ИДда НН ва БВдаги 5 ва 6-байтлар мавжуд эмас, бироқ 6-байтнинг 2-мисраси 4-байтнинг 2-мисраси ўрнида ёзиб қўйилган.

№384(8), 134а-в.

1) БВ №634(9).

6/1: Юзунгдур гўёш наққоши сунъ; БВ: Юзунг даерида гўё...; 9/2: Тани зорини, жисми афгорини; БВ: ...жони афгорини; ИДда БВдаги 4-байт йўқ.

№385(7), 134б-в.

1) БВ №635(7).

2/1: ...чекадур, нечаки мажнун...; БВ: негаки...; 7/1: Жонни бир дор ила...; БВ:... бир дов ила...

№386(9), 134б-в.

1) БВ №639(9).

Баъзи сўзлар такрорини ҳисобга олмаса, фарқ йўқ.

№387(7), 135а-в.

1) БВ №642(7).

Фарқ йўқ, фақат:

6/1: Қани ул май ичибу маст бўлсам; БВ: Қани майким, чу ичиб маст бўлсам.

№388(9), 135б-в.

1) БВ №644 (9).

2/1: ...қилмоққа қилди нуктасанж; БВ: ...бўлди нуктасанж.

№389(7), 136б-в.

1) БВ №645(7).

ИДда 4 ва 6-байтлар ўзаро ўрин алмашган.

№390(7), 136а-в.

1) БВ №647(7).

1/1: Истарам кўнглумда; БВ: Истамон кўнглумни; 7/1 Эй Навоий шоҳ эшиги...; БВ: Эй Навоий ёр эшиги...

№391(5), 136б-в.

1) БВ №648(7).

4/2: ..бошиға учурунг...; БВ: ...бошиға эврунг... 6/2: Жонни садқа қилайим санга бағишла они; БВ: Жон анга садқа қилай манга бағишла они; ИДда БВ даги 2 ва 3 байтлар йўқ.

МУСТАЗОД (7) 137а-в.

1) БВ №3(7); 2) БВ 453-бет (7).

Не вўсмаву не кесмадур ул зулфи сумансой, не ғамзаи жоду,
Машшота санга золи фалақдур, эй ой, хуршид анга кўзгу.

МУХАММАС (5), 137б-в.

1) БВ№(5); 2) БВ№1 (5).

Мухаммас тепасига негадир «Мустазод» деб ёзиб қўйилган;
2/1: ИД, БВ: Ул қади..1; БВ: Эй, қади...; 3/3: ...Такаллум айлади шўхи...; 4/3: ...оразидек аҳду бақор; 5/1: Ҳар гадонинг илкида бўлса.

1) БВ №1; 2) ҲС №1

3: «меҳр сўзи тушиб қолган.

№2, 138а-в.

1) БВ№2; 2) ҲС №2

1: Ким пўяву...

№3, 1386-в.

1) ББ№3; 2) ҒС №3.

2: Қуллуғда ҳидоятингни...

3: ИД, ҒС: Ҳам қаҳфи (қафи); ББ: Ҳар қаҳфи;

4: ИД, ҒС: Ҳам дурри...; Б: Ҳар дурри.

№4, 1386-в.

1) ББ №7; 2) ҒС №11

3: ...эрдин эрдим; 4: ...тушган мактуб.

№5, 1386-в.

1) ББ №9; 2) ҒС №13

1: ...гарчи хасм қилғай; 2: Фақр элидин.

№6, 1386-в. 1) ББ №10; 2) ҒС №14

2: Селоб қилиб.

ИД №7, 139а-в.

1) ББ№12; 2) ҒС№18

4: ...даме бир қавме

№8, 139а-в.

1) ББ №15; 2) ҒС №21

1: «ҳажринг» сўзи тушиб қолган;

3: Ким кеча турарсун пар уруб тутса қанот.

№9, 139а-в.

1) ББ №16; 2) ҒС №22
4-мисрада имловий хато.

№10, 139а-в.

1) ББ №17; 2) ҒС №23
2: ...олур мамолик торож.

№11, 139б-в.

1) ББ №19; 2) ҒС №25
4; ...қилмасам ород қадаҳ.

№12, 139б-в.

1) ББ №20; 2) ҒС №26 Ўзгаришсиз.

№13, 139б-в.

1) ББ №21; 2) ҒС №27
4: Жаннат ёди; Мисра сўнгида «ях» орттирилган.

№14, 139б-в.

1) ББ №22; 2) ҒС №28.

3: Ишқиға ямон; 4: Хосса гар ул бўлубдур.

№15, 140а-в.

1) ББ №24; 2) ҒС №31
Ўзгаришсиз.

№16, 140а-в.

1) ББ №25; 2) ҒС №32.
Баъзи имловий хатоларни ҳисобга олмаганда фарқ йўқ.

№17, 140а-в.

1) ББ №27; 2) ҒС №34
1: Қайси баданимни.

№18, 140а-в.

1) ББ №30; 2) ҒС №44

Ўзгаришсиз.

№19, 140б-в.

1) ББ №34; 2) ҒС №49.

Ўзгаришсиз.

№20, 140б-в.

1) ББ №35; 2) ҒС №50.

3; ...ичим тулғонму эмас.

№21, 140б-в.

1) ББ №37; 2) ҒС №52.

Ўзгаришсиз.

№22, 140б-в.

1) ББ №39; 2) ҒС №55.

2: ...анга рафиқу меҳрибон

№23, 141а-в.

1) ББ №41; 2) ҒС №57.

Қофия «ул эмиш» ўрнига «бўлмиш».

№24, 141а-в.

1) ББ №43; 2) ҒС №60.

Ўзгаришсиз.

№25, 141а-в.

1) ББ №44; 2) ҒС №61

1: «ол» сўзи тушиб қолган.

№26, 141а-в.

1) ББ №45; 2) ҒС №62.

Ўзгаришсиз.

№27, 141б-в.

1) ББ №46; 2) ҒС №63.

3: Ҳайронға сен ўлган...

№28, 141б-в.

1) ББ №47; 2) ҒС №64.

Ўзгаришсиз.

№29, 141б-в.

1) ББ №50; 2) ҒС №67.

2 ва 4-мисралар ўзаро ўрин алмашган; имловий хатолар бор.

№30, 141б-в.

1) ББ №52; 2) ҒС №69.

2: ...мурод дардиға садаф.

№31, 142а-в.

1) ББ №54; 2) ҒС №71.

3: ...ўтиға еткурди фироқ.

№32, 142а-в.

1) ББ №57; 2) ҒС №77.

Ўзгаришсиз.

№33, 142а-в.

1) ББ №59; 2) ҒС №79.

1: «га» қўшимчаси тушиб қолган, «манга» ўрнига «санга»;

2: «манга» сўзи тушиб қолган.

№34, 142а-в.

1) ББ №60; 2) ҒС №84.

2: «кўзи» сўзи тушиб қолган; 3: Не ишқима руъяту.

№35, 1426-в.

1) ББ №62; 2) ҒС №86.

3: ёрон била жон эдию ҳам азм этти.

№36, 1426-в.

1) ББ №65; 2) ҒС №92.

Ўзгаришсиз.

№37, 1426-в.

1) ББ №68; 2) ҒС №95,

3: ...бир дамда фиروق.

№38, 1426-в.

1) ББ №76; 2) ҒС №107.

1: «тилаб»=> «талаб».

№39, 143а-в.

1) ББ №77; 2) ҒС №109.

1: Бу қилса...

№40, 143а-в.

1) ББ №78; 2) ҒС №115.

2: ...рамузи кину кон бўлса.

№41, 143а-в.

1) ББ №82; 2) ҒС №119.

Ўзгаришсиз.

РАСМИЙ ДЕВОНЛАРГА КИРМАГАН ШЕЪРЛАР

* * *

Бир хабар бер, эй сабо, сарви равонимдин менинг,1
Ким, куяр жон лоладек сарви равонимдин менинг.

Ногаҳон фикр айласамким, не кишидин айрумен,

Мен билурмен не кечар ул лаҳза жонимдин менинг.

Заъфдин, войким, ўзумни фаҳм қилмайдур табиб,
Гар бурун бемор эди хулқи фиғонимдин менинг.

Бир насимеким келур ул соридин, сўрдум хабар,
Кўнгул отлиғ бир ғариби нотавонимдин менинг.

Носихо, куйган юрак исланғали қилмас ниҳон,
Худ сабо англатмиш элни достонимдин менинг.

Санчилур ҳар саридин ёнимға ҳижрон ханжари,
Ўқ киби ул қоши ё то борди ёнимдин менинг.

Эй Навоий, мақбарамдин бош чиқарған лоладек,
Доғи кўнглумдин менингдур, ранги қонимдин менинг.

* * *

Хўбларда меҳр йўқ, чун меҳр йўқ ул моҳда,
Хайли тобиъдур қаю хислатки бўлғай шоҳда.

Ҳеч ким йўқтурки ёр оллида йўқтур мансаби,
Бизки бемансаблиғ ўлмиш мансаб ул даргоҳда.

Шоми ҳижрон чарху нахсу ахтарларидиндур нишон,
Тийра кўнглум ҳар шарар кўргузса дуди оҳда.

Кўнглунг истар бўлса юз минг жонни этгаймен нисор,
Гар бу дилхоҳ истаганни фаҳм этсам ул дилхоҳда.

Мужиб и андуҳдур афғоним, нишот этманг тамаъ,
Жонфизиолиғ ким кўруптур нолаи жонкоҳда.

Билки, йўқтур кўнглида ишқу муҳаббатдин асар
Кимки даврон ичра бўлса кўнгли молу жоҳда.

Шамъ тавфиқ ўлмайин равшан қачон йўл топқамен
Ким, эрур кўп зулмати ҳижрон мени гумроҳда.

Бор умидимким, етишгай оқибат огоҳлиғ,
Гар ерим бўлса гаҳи бир хотири огоҳда.

Эй Навоий, элга мен худ қилмадим ишқимни фош,
Турфа кўрким, ҳар тараф бу сўз эмиш афвоҳда.

* * *

Асолат гавҳари Нуёни барлос,
Саховат мулкининг маснаднишини.

Чу кўрдиким, сафол ичинда солиб
Ичадур бода бу меҳнат қарини.

Деди чиний сарохум бордур, олгил
Сўзи деди, вале йўқ эрди чини.

* * *

Риёи шайхимизнинг масжидида,
Чу дерлар зикр айларлар алоло.

Аёлғу усулу лаҳн ила ул
Эмастур зикр, эрур дирно талоло.

* * *

Борур эрдим Чақарға гоҳ-гоҳи,

Шаҳимнинг сўзи кўнглумга ёқардин.

Чу Юсуф хожа чоқи эмди бормон,
Этурди бизни охир ул чақардин.

* * *

Деди менга Боқибек, албатта сипоҳи бўл,
Озурдадур ул сўздин бу хотири ғамноким.

Мен ринди хароботи, навкарлик иши мушкул,
Келмас бу иш илгимдин, Боқибек эрур ҳоким,

* * *

Алишер Навоийнинг ғариб мирзо вафотига ёзган марсияси2

Даҳр боғида ажаб тафриқадур, эй афлок,
Халқ ичи лола киби қон, яқоси гул киби чок.

Кўзга олам қорадур, кийди магар олам ҳам,
Мотамийлар тўнину айлади ўзни ғамнок.

Сарсари ҳодиса шад эсти, доғи совурди,
Айш гулзорини ҳар сори, нечукким хошок.

Ул Масихеки улус жон топар эрди сўзидин,
Бордию халқни ўз фурқатидан қилди ҳалок.

Тушти, яъни адам иқлимига ногоҳ Ғариб,
Шоҳлар мажмаъининг нодираси, Шоҳ Ғариб.

Шоҳнинг ҳамдаму, ҳамсуҳбату ҳам фарзанди,
Бағри паркандию, лекин юраги пайванди.

Дема пайвандки, чун очти вафо пайвандин,
Ҳар тараф қон ёш ила оқти бағир парканди.

Шоҳ дилбасталиғин англаган ул маҳзунким,
Кетмиш ўлғай бир анингдек дунёдан фарзанди.

Бу ғалатдурким, анингдек деганмен нечунким,
Йўқ эди олам эли ичра анинг монанди.

Барқдек даҳрга гар келдию бўлди нобуд,
Фурқати шуъласидин лек жаҳон ўртанди.

Барқ чун тушти анингдекки тўкар ашк саҳоб,
Ул чу борди йиғидин бўлди улус ҳоли хароб.

Маҳди улёға жаҳон бўлди қаронғу онсиз,
Кўнглида йўқ тарабу кўзида уйқу онсиз.

Юз тирноғ ила захм этканидан қонму борур
Ё эрур қонға мубаддал кўзида сув онсиз.

Кўзидин токи фироқ истади ул гавҳари пок,
Юзда ҳар дам оқизур лаъл ила инжу онсиз.

Йиғидур шевасию, кулку унут бўлди магар,
Қилур эркин қотиқ аҳволиға кулку онсиз.

Ҳам магар тонгри анга сабр каромат қилгай,
Негаким саъб ўтадур ҳолати усру онсиз.

Беклару ичкилару чухралари зору ҳасир,
Сойир навкарининг ҳолида ожиз тақрир.

Тахт холи қолибон, базм паришон аҳвол,
Шоҳсиз базм била тахтқа не бўлғай ҳол.

Чатр қабри бошиға соя солибу қабри
Очибон оғзини, ул воқеадин қолиб лол.

Шеърү девони бу мотамда қаро айлаб юз,
Ўйлаким сўз боши, шингарфи доғи қолмай, ол.

Туғи сочин ёнибу кўсу нафир ун тортиб,
Субҳу шом аҳли азодек қилиб изҳор малол.

Шиша қон ёш оқизиб, даф била най нола қилиб,
Базмининг ҳасратидин чанг куюб уд мисол.

Барча ғамгин, баридин менда фузун ғамзадалиқ,
Рўзгоримни қилиб тийра бу мотамзадалиқ.

Шаҳр ила мулк аро ашрафу, қуззоту, уламо,
Барчаға воқеъ ўлубтур бу мусибатда азо.

Зумраи фазлу зарофатқа бўлубтур дарде,
Ким киши топмамиш ул дардқа имкони даво.

Шуаро шаҳрда барча яқолар чок айлаб,
Тош уруб кўксига, ҳар ён чекибон вовайло.

Шаҳр эли ҳокими одил ғамидин навҳа чекиб,
Додхоҳ истаб они, ҳар сори айлаб ғавғо.

Қиши қолмайки бу мотам аро маҳзун бўлмай,
Зоҳиду ринду хароботий агар шоҳу гадо.

Кавкаби саъдни гар қилди фалак афканда,

Бўлсун ою қуёш офоқ элига тобанда.

* * *

Сен қуёш янглиғ ёруб субҳи шабоб айёмида,
Бизга тундек тийралик қисмат қарилиғ шомида.

Тун саводинда магар хуффошлар парвозидур,
Музтариб жонлар қуши шабранг зулфунг домида.

Анбарин хат ичра маъно дурларин кўргил ниҳон,
Қатралар ҳар ён қуёшидин зулфи анбарфомида.

Жилваси вақти менинг синған бошимда найласун,
Улки тушмиш тожварлар афсари ҳар гомида.

Лаъли етган бодадин умри абад топсам не тонг,
Майға чун ҳайвон суйи мамзуж бўлмиш жомида.

Демаким кўрсанг ани кўнглунгга бер оромким,
Ихтиёрим йўқ анинг таҳрикию оромида.

Руҳи лавну жисми йўқ деган сўзин билгай ғалат
Боқса ул гул менгизи ранги, тани андомида.

Эй Навоий ёр лутф айлаб тилаптур, турмағил,
Гарчи кўп бедоди мумкиндур анинг пайғомида

* * *

Эрур лайловашим хуршид маҳвашлар аросинда,
Қамар бир гулханий мажнун анинг ишқи ҳавосинда,

Эришмак ул қуёш рухсоралиғни мумкин эрмаским,

Рақибни тийраманзар соя янглиғдур қафосинда.

Қошинг ҳар лаҳза ўйнатсанг қорарған кўз ёрур гўё
Янги ойнинг эрур мисқал бу кўзгунинг жилосинда.

Ниҳоятсиз ғаминг еб пайкарим андоқ азим ўлмиш
Ки, ўзга олам истар, сиғмайин олам фазосинда.

Қорадин кўзга ҳосил тийраликдур, йўқки равшанлиқ,
Не қилмиш килки қудрат кўз била қошинг аросинда.

Табибо, ҳажри муҳликка даводур васлу суд этмас
Агар жон ширасин эзгунг анинг дарди давосинда.

Ики жоду кўзунгга шарҳи ҳолимдин тараҳҳум йўқ,
Агарчи сеҳрлар қилғумдурур анинг адосинда.

Тузуб мажлис асосин, соқиё, ақлимни зойил қил
Ки, ҳайрат ожиз этмиш чархнинг олий асосинда.

* * *

Чу элга шева айлар лаълин, ул ороми жон тишлаб,
Келармен бағрима тиш беркитиб, яъники қон тишлаб.

Туганса заъfliқ жисмим, таажжуб қилма, эй ҳамдам
Қи, ҳажр андуҳида андин узармен ҳар замон тишлаб.

Танимда захмларға мумкин эрмас яхши бўлмоққим,
Қонатурмен ўнгалмай телбалиқдин мен ҳамон тишлаб.

Назора аҳлига икки янги ойдек эрур маръий,
Чу қилсам қошларинг ҳажринда жисмимни нишон тишлаб.

Анингдек заъф ила кўюнгда ўлдумким, сўнгак янглиг
Итинг, ҳар сари элтур пайкаримни кўндалон тишлаб.

Уз ичган соғарингнинг журъасин оғзимға чун қўйдунг,
Газак ҳам яхши бўлғай берсанг, эй жону жаҳон, тишлаб.

Сочинг куллобидин захм ўлди кўнглум, не ажаб ўлсам,
Таажжуб қилса бўлмас гар киши ўлса йилон тишлаб.

Яқиндурким, узулгай олам аҳлининг жафосидин,
Қачонким, ҳайрат этсам бармоғимни ногаҳон тишлаб.

Навоийдек топармен жон ўюб, қонин сўруб ҳар дам,
Қўлумниким жароҳат қилди ул номехрибон тишлаб.

* * *

Кўнглум оғриттинг халойиққа жафо тоши уруб,
Жоним олдинг муддайлларга ситам тийғин суруб.

Қон ёшим ичра бағир парголаси ҳажринг аро,
Майда гул яфроғи тушгандек туруптур билгуруб.

Чун самум ўлмиш сабо кўнглум ўтидин оҳким,
Еткура олмас санга номим саводин куйдуруб.

Ҳажр шоми сен қуёш янглиғ чекиб бурқаъға юз,
Мен сочиб кавкаб, қолиб кавкаб масаллик телмуруб.

Соқие бир жом ила икки мараз дафъ айлаким.
Заъф этибмен ҳажр ўтининг тобидин оғзим қуруб.

Зоҳидо чун зуҳду фисқ иккисидур тақдирдин,

Узни найларсен ўгуб, бизни нетарсен ёзғуруб.

Эй Навоий, будур уммидимки топқаймен висол,
Тинмағур кўнглумни ҳажри шиддатидин тиндуруб.

* * *

То шаҳимға маснади давлат Ҳисор аврангидур,
Ҳам манга ваҳму фиғонимға Ҳисор оҳангидур.

Улки дардим каффасида вазн этай дер қофни,
Бас муҳол айлар гумонким, бу анинг ҳамсангидур.

Ҳажрким, бир тунни юз йил кўргузур ишқ аҳлиға,
Бу мушаъбид ишқнинг афсун ила найрангидур.

Қон ютар гулшанда ғунча гўё ул ҳам мен киби,
Эврулуб кўнглида бир гул даҳрнинг дилтангидур.

Нася кавсарни тилаб зоҳид, бериб нақди ҳаёт,
Бу ажаб савдо нишони донишу фарҳангидур.

Соқийё май бирла соф эткил кўнгул кўзгусини
Ким, фазосинда риё бирла руъунат зангидур.

Кийди азрақ зоҳиду муштақдурур ул зарқдин,
Эй Навоий, гўйиё бу лорсолиқ рангидур.

* * *

Менинг қатлимға ул роғиб, тушубмен захмлиқ музтар,
Менинг фарқимда қонлиғ тийғ, анинг бошида гулгун пар,

Эгнингда зулфи мушкойинг, гул узра сабзадин тазйин,
Юзунг узра хати мушкин, келиб кофур уза анбар.

Катон заркаш зарофатдур, чу кийдинг юз латофатдур,
Бошингда, вах, не офатдур, мурассаълиқ камар ханжар.

Эрур девонаю шандо кўнгулким, бўлмиш ул раъно,
Узор ичра малаксиймо, жамол ичра парийпайкар.

Хатинг он даврида ҳола, тишинг гул баргида жола,
Икки менгзинг гулу лола, ики лаълинг гулу шаккар.

Чу чектим шуъла афғондин, ичим ўртанди хирмондин,
Таним кул бўлди ҳижрондин, кўнгул ул кул аро ахгар.

Кел, эй соқийки, маҳзунмен, бало даштида мажнунмен,
Висол аҳлида мағбунмен, иложимға кетур соғар.

Ким, ул бўлғай нишоторо, ғамин элга нишотафзо,
Бисот ичра олам фарсо, нишот ичра тараб густар.

Узунг аввал неча ютқил, Навоийға дағи тутқил,
Ани бир лаҳза овутқилки, ҳижрон ичрадур музтар.

* * *

Бодадин ширани жон таъми агар комдадур,
Андин эркинки, лаби таъми анинг жомдадур.

Мен мену дарду ғами йўқ ишим ўзга иш ила,
Фиску тақво дема сўз куфр ила исломдадур.

Еру кўк ишқ ўтининг тоқати келтурмадилар,
Анга таскин не таҳарррукда, не оромдадур.

Менгинг ул юзда, кўнгул анда эрур мардум,
Ул ёруқ субҳда, лекин бу қора шомдадур.

Ғазаб айлабки кўзинг захр қилур зоҳир, бил
Қим эрур, талхлиқ ул навъки бодомдадур.

Ҳажр айёмиға тул этмангизким, не экин,
Нуҳ умри киби юз дарж бу айёмдадур.

Бир такаллум била қатлимники қилмиш панғом,
Юз ҳаёти абад эмди бу пойғомдадур.

Гулни гулшан била бўлғандек эрур, эй соқий,
Аксинг андоқки мен ичкан майи гулфомдадур.

Ҳажрдин васлға минг йилки Навоий чинади,
Барқравлар аёғи оллида бир гомдадур.

* * *

Ҳар бағир қоника ҳажрингда кўзумга айланур,
Кўз ани тўккач бағир янглиғ ҳамулдам боғланур.

Сунбули бир ториға жон риштасин боғлан десам,
Ҳар дам изҳори ҳижоб айлаб йилондек тўлғанур.

Айласа ҳусни тамошосида қатлим ҳукми ишқ,
Жон сужуд айлар баҳона бирла ҳар дам куйманур.

Жон бера олмас лабинг янглиғ ўлукка аҳли ҳусн,
Умр ар зойиъ Масиҳоға биравким ўтканур.

Қуш бўлур оҳим шарори устидин ўткач кабоб,

Балки чарх узра малойикнинг қаноти чурканур.

Бесутун тоғин кўтаргандин кўнгулга бок йўқ
Валек Фарҳод эмгакин тортарда асру эмганур.

Вомиқу Мажнун бориб қолди Навоий ишқ аро,
Етса ҳар ишта суубат ул иш аҳли сонланур.

* * *

Менгинг4 савдоси бу қонлиғ кўнгулдин гар жудо тушмас
Ажаб эрмас нединким, лола доғидан жудо тушмас.

Хато қилғач отарсен ғамзадин юз новак, эй қотил,
Эрур бу турфақим, новакларингдин бир хато тушмас.

Кўнгул кўюнгга то тушти, ғамингға мубтало бўлди,
Тараҳҳум андин ўқсутмаки, андоқ мубтало тушмас.

Ғамингдин то кўнгул тўлди, фиғон чекмас жафо бирла
Ки, тўлған жом аро ҳар нечақим қоқсанг садо тушмас.

Чу мендин тийра бўлдунг, кўзларим ёрутмади ул кўз,
Қуёшқа ҳойил ўлди, чун ғубор андин зиё тушмас.

Кўнгулни ул мусофир ойға манзил айладим, лекин
Сипаҳдур хўблар, ул шоҳ бу манзил аро тушмас.

Кўнгулда ҳажрдин тушса кудурат, соф май ичким,
Кудурат муртафиъ бўлмас ароға то сафо тушмас.

Жунунум ҳайратидин бир дам эл кўз мендии олмаслар,
Валекин ноздин ҳаргиз кўзи анинг манго тушмас.

Навоий ноластидин асру ғофил бўлмағил, эй гул,
Ғаҳ даврон боғида булбул бу янглиғ хушнаво тушмас.

* * *

Улки шаккардек лабиға тўтийи жондур магас,
Не учун сўрмас мени бедилни, сўрмоқ айб эмас.

Ғар ҳавас қилдинг лабини, эмди бас қил, эй кўнгул,
Тарки жон эттинг бу ғамдин гар ҳавасдур ушбу бас.

Эй Масиҳим, мен қатли ишқмен, тиргуз мени,
Чун нафаснинг жони бор, эй жон, қабул эттинг нафас.

Бир йўли буткар ишимни, гарчи хасдек хормен,
Чун бутарай сарвқад гул теграсида хору хас:

Ғар Навоий жони жисмидин чиқиб кўюнг тилар,
Не ажаб, булбулға бўстон яхшироқдурким, қафас.

* * *

Аллоҳ, аллоҳ, зуҳду тақво азмига бермас фароғ,
Эски мандин эски хирқам узра янги-янги доғ.

Телбараб этган кўнгулни кўзларингдин истарам,
Айларам овора Мажнунни кийиклардин сўроғ.

Сабзайи жаннат била хаттинг аро, эй хурваш
Онча зоҳирдур тафовутким чекин бирла қиёғ.

Ғам туни муҳликдурур сўзу гудоз аҳлиғаким,
Тонғача охир бўлур мендек куюб, ниғлаб чароғ.

Гўйе асфар май сариғ гул ёғидур эй боғбон,
Ун чекар булбулки, тар қилмиш димоғин буйла ёғ.

Усруку девона чиқтинг ом этиб бедодни,
Лутф беҳад кўргузурсен, бўлғасен, ё рабки, соғ.

Кўчти сабрим хайли гўёким таним саҳросидин
Доғлар ўтлар еридур, наъллар боре ўчоғ.

Соқие даврон ғами муҳликдурур, тут бодаким,
Бир замон жон қайғусидин топсун осониш димоғ.

Қофи ишқ узра Навоий гулжабинларни тилар,
Дарди икболидин ўлмиш давронга тоғ узра боғ

* * *

Кўнгул қушиға сочинг тори ҳалқаму янглиғ,
Озода холу юзунг дона бирла су янглиғ.

Беҳишт туфроғи гарчи муаттар этса димоғ,
Мунаввар этмагуси кўз бу хоки кў янглиғ.

Қачонки дўстларим ишқ майъин айларлар,
Кўзумга ҳар биридур қон тўкар адув янглиғ.

Етишса гар малаки қатл жавр шакли била,
Назарға келмагай ул шўхи тундхў янглиғ.

Кўнгулга пардалар ўлдунг анга чу риштайн ишқ,
Чекилди ҳар тарафдин эрур рафу янглиғ.

Сабукаш ўлғали дайр ичра маст муғбачалар
Чиқарлар эғнима уй азмиға сабу янглиғ.

Деманг салоҳ(ки) ишқдан денг, эй аҳбоб
Ки, ҳеч нуқта эмас хуш бу гуфтугў янглиғ.

Соғинма Вомиқу Фарҳодни Навоийдек
Ки, ишқ асирлари эрмас эрди бу янглиғ.

* * *

Тонг эмас гар ёрдин бир дам бўла олмон йироқ
Ким, неча боқсам яқинроқдин кўрунур яхшироқ.

Жоним ичра ер тутубсен уйлаким гар лаҳзае
Кўргузсанг майл кўнгул сари ҳалок айлар фироқ.

Гар кўнгулдин ногаҳон кўз жониби қилсанг ҳаво,
Дон таҳаммулсиз ҳавас ичра сени айлар сўроқ.

Даврайи базмингда кўргузмай ўзумни нуқтадек,
Музтарибмен соғинурменким тушубтурмен қироқ.

Бўлса мардумлуқ била мехмоним ул кўз равшани,
Кўз қорасин гирдболишт айламак қилғум яроқ.

Айтингиз шах навбатий дориғаким кўси раҳил
Чолғунг охир, солма, бас, давронда мунча тумтарок.

Эй Навоий, сўфий айтур сўз ҳамиша қурбдин,
Билки ваҳдат сирридин бечора тушмиштур йироқ.

* * *

Гарчи элга жон бағишлар ҳусни руҳафзолиғинг.
Лек жонға офат эрмиш нозу бепарволиғинг.

Сарв титраб, тул қизариб нола айлар уммидланиб
Кўргали боғ ичра қаду оразу зеболиғинг.

Сабр лофин урдунг, эй кўнглум, вале кўргач ани,
Ҳеч суде қилмади ул илм ила донолиғинг.

Эй Масихо, хуш даминг бор, лек кўрсанг лаълини
Ул нафас маълум бўлғай эл аро гўёлиғинг.

Эй Навоий, бир кўруб бўлдинг ани расвойи халқ,
Тебрагил бот, йўқса юз мунча бўлур расволиғинг.

* * *

Эй сенинг лутфунг бериб ўлган баданға жони пок,
Лек ул жонни нишот ифротидин айлаб ҳалок.

Чок агар қилсанг танимни тиккамен, ваҳ, неткамен,
Тийғи ҳижронингни ичкардин солур кўксумга чок.

Зоҳидо, ишқ ичра дўзахдин мени кўрқутмағил,
Қимгаким, ишқ ичра чекти ҳажр, дўзахдин не боқ.

Кўнглума ишқингда ўлмақдин эмас андеша ҳеч,
Лек ҳижронингда ўлмақдин эрур андешанок.

Майдин, эй соқий, чеҳрамни гулгун айлагил,
Ким, хазонда асфар ўлса тим, қизарур барги ток.

Қабр қилманг кўйида ўлсам, кўюнғ, тушсун кўзи.
Итки ўлди дафн этарга расм эмас қозмоқ мағок.

Поксийрат ёр ишқида Навоий гар ўлар,

Пок су ҳожат эмас, чун қилмиш ани ишқ пок.

* * *

Кимиким ёр айладинг бўлди гирифторинг сенинг,
Рашқдин ваҳким дей олмонким худо ёринг сенинг.

Эй қуёш, сен зулм тийғин чексанг эл саводиға,
Ҳожат эрмаским сипехр ўлгай мададкоринг сенинг.

Собиту сайёрға қолмайдур орому қарор,
Туташти кўк миръотиға гўё намудоринг сенинг.

Чун сенинг ишқингда жон бермакдурур умри абад,
Улса майл этмас Масиҳо сари беморинг сенинг.

Қилдн су янглиғ кўнгул тоғин юзунгнинг ламъаси,
Аллоҳ-аллоҳ не тажаллий қилди рухсоринг сенинг.

Эй кўнгул, чунким эрур ишқинг аён ёр олдида,
Бас, мусовийдур гар иқоринг, гар инкоринг сенинг.

Ичкали лаълинг майидин дайр аро, эй муғбача,
Олмади кавсар майин оғзиға хумморинг сенинг.

Ул каманди зулф то бўйнунгға тушмиш, эй кўнгул,
Субҳалар ториға рожиҳ келди зунноринг сенинг.

Эй Навоий, ўзни кўп эмгатмаким ёр олдида,
Сабрингу завқинг киби тенгдур йўқу боринг сенинг.

* * *

Жонима тийғи жафо ағёр урди, ёр ҳам,

Чун мен ўлдум не осиг раҳм этса ёр, ағёр ҳам.

Қатлима ҳам ёр, ҳам ағёрнинг бир ҳукми бор,
Тийғидин ағёр қотилдур, тилидин ёр ҳам.

Ер ила ағёр ҳар не қилсалар йўқдур ғамим,
Қилмаса имдод аларға чархи кажрафтор ҳам.

Саҳл эрур бу ҳам агар дафъи малолимға гаҳе,
Бўлмаса боғлиғ юзумга кулбайи хаммор ҳам.

Бу бори бир ёну бу бир ёнки қотил маҳвашим,
Меҳр кўргузмак била зулм этмаса изхор ҳам.

Ул маҳи бадмеҳр агар ёр ўлса маҳқушумдурур,
Гунбаду даввор ҳам, бал собиту сайёр ҳам.

Эй Навоий, сен киму бошингда мунча муддао,
Бас буким, гар кўрмасанг ком ўлмағай озор ҳам.

* * *

Бу ёмон толиъ айирди ёрни мен зордин,
Чун табибеким айирғай руҳни бемордин.

Ердинким йиғламоқдин кўр бўлсанг ғам недур,
Ғам буким маҳрум ўлармен давлати дийдордин.

Ёр девоналиғим кўрса кўп айб этмағай,
Кимки, бир кун айрилиптур бир паринрухсордин.

... чекма заҳматким букун безормен,
Толнъи баргаштадин, бал собиту сайёрдин.

(Борса) кўюнгдин йироқ ортар Навоий ноласи,
Гарчи булбулдек турар тушгач йироқ гулзордин.

* * *

Ҳар қачоким ўт солур оламға даврон оҳидин,
Ётурур гўё ани кўнглумнинг оташгоҳидин.

Ул чу кўнглум истади ўртарға, масрур ўлди кон,
Жонгадур миннат ери неким келур дилхоҳидин.

Гоми тоғу даштини Фарҳоду Мажнундин сўрунг,
Англамас кўнглумки, чиқмайдур мазаллат чоҳидин.

Азм этар жонон сари кўнглум, ажал, қўн жонни ҳам,
Ким бу йўлда эмганур гар қолса ул ҳамроҳидин.

Куйди гар парвонаю, кул бўлди булбул, шукрдур
Ким, Навоий кам эмас амсол ила ашбоҳидин.

* * *

Чарх бир дам эмин эрмас оҳу ашким тобидин,
Ехуд анинг гирдбоди, ё мунунг гирдобидин.

Қатра хай ўтлуқ юзунгдинким оқар шармандадур,
Чашмайи хуршид анинг бу навъ обу тобидин.

Зулфунга боғлиғдурур халқ, уйлаким, озод эмас
Ҳеч ким занжири ёхуд ҳалқайи қуллобидин.

Гўйиё кофир кўзунт торожи иймон қилдиким,
Нур ила зулмат бўлур зоҳир қошинг меҳробидин.

Кўздаринг аҳбобға душмандурурлар уйлаким,
Қон тўкарлар кимки дам урса муҳаббат бобидин.

Заъфдин ўлгумдурур, эй соқий, агар еткурмасанг,
Қути жон ул ғунчайи сероб лаъли нобидин.

Эй Навоий, истама ул йўқ оғиздин комким,
Баҳра топмоқ бўлмас анинг жавҳарет ноёбидин.

* * *

Сипехру меҳр юзунгдин нишоиадур барча,
Ғараз сен — ўқсену ул бу баҳонадур барча.

Вужуд номида оғзин анинг юзи била кўр
Ки, зарра хайли қуёшдин нишонадур барча.

Юзию қадию лаълин кўнгул ғанимат тут,
Ки, ҳуру тубою кавсар фасонадур барча.

Ҳақир кўрма харобат дурдкашларини
Ки, бу харобалар ичра хизонадур барча.

Навоий шеъриға солғил қулоқки, васлингда
Ҳазин тараннуму дилкаш таронадур барча.

* * *

Боғ аро чиқса хиромон сарви озодим яна,
Боғни куйдиргудектур оҳу фарёдим яна.

Тира олмон оёғимни хуни занжиридин,
То эмастур жилвагар ҳар ён паризодим яна.

Чиқмайин бир дарду бу юз дардким аҳбобни
Ҳамдам айлаб, ҳамнафас қилмас менинг ёдим яна.

Гар эмас афкор аёғи киприкимнинг хоридин,
Жилвагар невчун эмас нури шамшодим яна.

Ақл уйи сари нечук йўл истайинким, ҳар даҳр,
Эй Навоий, ҳамдам айлар ишқи иршодим яна.

* * *

Таним гардиға тақсир этти гар ашким су урмағни,
Ва лекин қилмади тақсир ани оҳим совурмағни.

Кўнгуллар қушлари ул кўй гулзориға тушмиш анис,
Рақибо, кўй жафо тошин отиб бир дам учурмағни.

Чу хусн аҳлиға султонсен, кўнгул ҳижрон жафосидин,
Келур дод истаюки, гоҳ унутма ани сўрмағни.

Чу ўтлуғ оразингдин қоврулур ўз ёғиға кўнглум,
Ани тарк айла, жоно, ҳажр ўтиға ҳам қрвурмағни.

Дема пинҳон тут оғзим сиррини невчунки, ўргатмак
Гадоға ҳожат эрмас хурдасин элдин ёшурмағни.

Гар Фарҳоду Мажнун қочтилар ишқ ўтиға тузмай,
Қерактур мендин ўрганмак балоға ўтру турмағни.

Навоий мотаге кўрмандур эрсанг келу мендин кўр,
Бошиға совуруб туфроғ, кўксига тош урмағни.

* * *

Фалак жафойидин ул онға бўлмасун дарде,
Хазон насимидин ул гулга етмасун гарде.

Малолатидин ўлубмен, нечук тирик қолғай,
Кишики жонида бўлғай малолату дарде.

Не учун ўлмагамен менки ишқ булбулимен,
Хазонға қолғуча гулбарги нозпарварде.

Тер ичра гул киби жисме иситмадин, бўлмиш
Нечунки, шабнам ора қолғай оташин варде.

Ул он фидоси қилурға топилмади жоним,
Нечаки дарду таним туфроғини ахтарди.

Тегарму ерга кюррган ҳар ақшом ар худ чарх,
Тутайки, қилди сени меҳри осмонгарде.

Навоий ул қуёш иситмағин кўруб жон бер,
Бу дам чу даҳрда сенсен Масихдек фарде.

* * *

Қачонки топмасангиз даҳр аро нишонимни,
Фано йўлида тиланг жисми нотавонимни.

Кўмурмас ўлса оқарған сўнгакларимни итинг,
Бас, улки қатл қилур чоғда ичти қонимни.

Қари қуёш била эски ойни ҳам гардун
Чиқармағай бир агар кўрса навжавонимни.

Унумни заъфдин эл англамас хуш ул тунлар
Ки, еткурур эдим ўз моҳима фиғонимни.

Йўқию борида оғзинг гумондадур кўнглум,
Табассуме қилу рафъ айлагил гумонимни.

Қадаҳ тўла қуёшин қил риоят, эй соқий
Ки, фош қилғамен бу ғами ниҳонимни.

Навоий, айла гул, авроқи узра ҳолинг сабт
Ки, булбулўқ ўқусин ушбу достонимни.

* * *

Кўзум шамъик яна равшан қилур бир меҳрсиз моҳе,
Бузуқ кўнглум яна обод этар бир адли йўқ шоҳе.

Шафақ эрмаски, кўк тоси қизиб мундоқ қизариптур,
Майи лаълинг учун чектим мени беҳуд магар оҳе.

Висол ичра юзин кўргач ажаб йўқ шодлиғ ашким
Баҳор айёмида кун чиқса ҳам ёмғур ёғар гоҳе.

Санга етмакда ҳамроҳим эди афғон ила нола,
Валекин суръат ичра манга етмас эрди ҳамроҳе.

Навоийнинг сиришки ичра жисмин кўрган эл дегай,
Туман минг дона ичра гўйиё тушмиш бир қоҳе.

* * *

Тўюб андуҳдин қон бирла саъб ўлмиш кўнгул ҳоли,
Магар қон йиғламоқ бирла кўнгулни қилғамен холий.

Деди жонинг олай, лекин муни таҳфиф этар ҳар дам,
Ғараз жон чекмагим гар бўлмаса, бас, недур ихмолий.

Менинг ширинлаб лайловашимдур хусн аро жомийъ,
Булардин бирга қонийъдур анинг ақрону амсоли.

Йўлида мушки Чин ўзни қора туфроқ тилар қилса
Ки, побўсиға қилғай фахр айлаб ўзни помоли.

Нигунлуғ бирла заъфу ашк ила жисмим эрур хома,
Қуруб қони оқарған рағларим ўрниға ҳар ноли.

Сипеҳр авроқини кўрдум, эрур тафсили кўп, лекин
Эрур ўз ҳолиға ҳайрону саргардонлиғ ихмоли.

Навоий кўюнга киргач юзунг кўрди бихамдиллаҳ
Қи, истиқбол этиб мақсуди, бас, фархундадур фоли.

* * *

Сунғали куйсанг занаҳдонингға юз ўпмай ани,
Олманинг чун ўпмаги маъхуд эмас, ислай ани.

Телба кўнглум ул парий васлин тилаб айлар фиғон,
Ваҳ, неча атфолдек умид ила олди ани.

Ёрдин шоду кўнгулдин тийрамен, тонг йўқ агар,
Бир замон олқай мунию бир замон қарғай ани.

Чун кабутар номасин кеч келтурурдин ўртади,
Нотавон кўнглумни мен ҳам оҳидин ўртай ани.

Кирмади жоним аросиға ўқунг ғам тунлари,
Мен дағи кўнглумга эмди киргали қўймай ани.

Ваҳ неча савдо муҳол андишасидин жонима,

Арз қилсунлар парию ҳуру мен танлай ани.

Чархким, солди совуғлуғлар била кўнглумга ўт,
Бўлмасанг кўнглумда сен бир оҳ ила ўртай ани.

Кўйига етмай Навоий борди ўздин заъф этиб,
Судрагандек эт мени ул сари, мен судрай ани.

* * *

Тонг эмастур тийра оҳимдин кўнгул кўзгалмаги,
Шуъланинг елдин, ажаб йўқ, ҳар замон чайқалмағи.

То фироқинг тортарам тобу тавоним қолмаиш,
Қоф тоғи ҳомилининг, йўқ ажаб, тавшалмағи.

Кўксум ичра тоза доғимни қонатур ҳар замон,
Сени кўргач заъфдин ошуфта кўнглум салмағи.

Тонг эмас ишқида гар кўп йиғласам кўнгли қолур,
Даҳр аро маъҳуд эрур чун су бориб, тош қолмағи.

Ҳажр даштидаки кеч етгай висол анлар ҳалок,
Буйла водий қатъида ҳар лаҳза бағрим толмағи.

Кўнглум олдинг, доғи солдинг неча яна, эй бевафо,
Ўтқа солмағлиқ учунму эрди кўнглум олмағи.

Гулшани васл ичра еткайму Навоийға нишот,
Неча бўлғай ҳажр зиндони аро қийналмағи.

* * *

Жам суруди бу эмиш ичса майи гулфомни

Ким, чу даврон бевафодур, тут ғанимат жомни.

Хуш сурудиким нишоти бодадин бўлғай фузун
Ким, тааммул айласа оғоз ила анжомни.

Соқиё, муғ дайрида тутқил жухуди бодаким,
Таъми ҳижрон заҳри янглиғ талх қилғай комни.

То бути кофиршиор илгинин андоқ сипқарай
Ким, нишоти бехуд этсун зумрайи исломни.

Ул қадаҳдин масту бебок айлабон хирқамни чок,
Шаҳру кўй ичра урай бадмастлиғдин гомни.

Мотам аҳлидек чекиб, во ҳасрато, барҳам урай,
Ул жазаънинг шиддатидин даврайи айёмни.

То бу янглиғ телбалик тақриби бирла шаммае,
Элга кўнглум дардидин возиҳ қилай ибҳомни.

Дема нангу номдин афсона ҳар дам, эй рафиқ,
Қилма расво бир йўли бу нангсиз бадномни.

Эй Навоий, айламак тарғиб Кавсар не осиг,
Сен киби мазкур бўлган ринди дурдошомни.

* * *

Кириб гулшанға мажлис ичра хирман айласам гулни,
Етишса муҳаббат гул ичра ниҳон айлайин мулни.

Ёруқ айшим қуёшин тийра меҳнат шомидин ёқмиш,
Юз узра туррадин қилган паришон гулга сунбулни.

Агар девона кўнглум заъфи мақсудунг эмас, невчун
Баногўшунгдин эттинг, эй парий, ошуфта кокилни.

Менинг кўнглум ўти бас, холу зулфунгдин нега, оё,
Яна филфил била таркиб айлабсен қаранфулни.

Қуёшдин заррадур мавжуду оғзинг сирридин ул нур,
Бўлур зоҳир ҳақиқат баски кўргай жузв аро кулни.

Талаб водийсида матлуб чун толибға ҳодийдур,
Керак ҳисни ҳасин қилғай гумон солик таваккулни.

Чу ғафлат бирла бир дам узри юз йилда эмас мумкин,
Навоий, ҳозир ўлғил салб этиб ўзни тағофулни.

* * *

Эврулур эрса бошинг, жоно, бошингға эврулай,
Қилма саркашлик бу саргаштағаким, садқанг бўлай.

Зулм тиғи бирлаким, солдинг бошим туфроқ уза,
Тур дамеким юзни ерга суртубон узрунг қўлай.

Ваҳ, неча тийғинг била ушшоқ ўлуб серобу мен,
Ел қўнуб су ичмаган меҳнат гиёҳидек сўлай.

Неча ҳажринг шиддатиға тўзмагандин ниғлайин,
Ё ғаминг бедоду жаврида ёдағондин кулай.

Меҳнати ҳажринг сияҳъолида минг андуҳ аро,
Ваҳ, неча жондин тўюб ўлмак нишотин орзулай.

Ишқинг ичра нотавонларким ўлум ҳолидадур,
Эврулуб бошиға ҳар бирининг оёғинда ўлай.

Эй Навоий, дард ўтин тиндурса ашким, бок йўқ,
Ани равшан айламакка ҳар дам оҳимдин пулай.

* * *

Ҳоли шавқи ошти носих чора еткурган сайи,
Ул чибиндекким, яна ёниб қўнар сурган сайи.

Гўйиё кўнглум самандардурки, қилмас ихзоз,
Шуълаи шавқинг ани ҳар неча куйдурган сайи.

Не балодурким, бошим саждангга мойилроқ бўлур,
Ишқи ошуби бало бошимга келтурган сайи.

Қиприкинг ҳар нешича гар бўлмаса лаълингга нўш,
Бас недур, мен хастани тиргузмак ўлтурган сайи.

Не қилай узрунги сенда лутфу эҳсон билгурур,
Журм ила исён менинг феълимда билгурган сайи.

Хосларга дайр, аро туттунг қадах, эй муғбача,
Жоми васлингга мени мардуд телмурган сайи.

Эй Навоий, қилди истиғною бош индурмади,
Тийғи бедоди менинг бошимни индурган сайи.

АЛИШЕР НАВОЙНИНГ ҲУСАЙНИЙ ҒАЗАЛИГА ТАХМИСИ5

Улки, жоним гулшанида бор эди хуррам баҳор,
Айлар эрди ғунчаи хандонидин гавҳар нисор,
Хори ҳажридин топиб эрди омон жони фиғор,
Ғунчаи хандон бориб, кўнглумда қолди хор-хор,
Тинмағур жонимга онсиз дуняда бори не бор?!

Даҳр бўстони сенсиз кўзга илмас бу кўнгул,
Боғ сайри дардининг ороми билмас бу кўнгул,
Сарв бирла лола сори майл қилмас бу кўнгул,
Сарв қадду лоларухлардин очилмас бу кўнгул,
Ваҳ, нетайки, даҳр боғи ичра йўқ ул гулъузор.

Ул жигар парголasi, ваҳким, тилаб мендин фароғ,
Нотавон кўнглумга қўйди фурқати доғ узра доғ.
Лаҳза-лаҳза шавқи базмида чекар эрдим аёғ,
Васли жомидин очилур эрди кўнглум боғ-боғ,
Вой, юз минг войким, ул май бориб, қолмиш хумор.

Эйки, юз паркандлиғ бағримға бир парканд эдинг,
Балки ҳижрон чоки қилғон захмима пайванд эдинг,
Кўнглума дерманки, чун васлиға ҳожатманд эдинг,
Қайдаким, кўрсанг ани кулмак била хурсанд эдинг,
Аксин айла, эй кўнгул, ҳар ерда йиғла зор-зор.

Гул киби рухсоринга ҳар дам ҳаво айлай дедим,
Шавқида ошуфта булбулдек нав айлай дедим,
Ҳажру ғам захмиға васлингдин даво айлай дедим,
Васл аро ҳар дам сенга жоним фидо айлай дедим
Невчун, эй оромижоним, айладинг мендин канор?

Мен ғанимат тутмиш эрдим ул суманбар васлини,
Айлади мендин жудо чархи ситамгар васлини,
Саъй ила мумкин эмас қилмоқ муяссар васлини,
Эй кўнгул, тутғил ғанимат шаҳ Музаффар васлини
Ким, ўтубдур дуняда мундоғ балолар бешумор.

Ваҳки, даврон зулмидин қолдим ажаб мотам аро,
Тушмаган бу навъ бир мотам бани одам аро.
Ҳажридин нолиб Навоиндек туман минг ғам аро,

Эй Ҳусайини, ёрсиз сен найлагунг олам аро?!
Қўп, адам сарманзили азмин қилиб кейнича бор!

ТУРЛИ МАНБАЛАРДА АЛИШЕР НАВОЙИГА НИСБАТ БЕРИЛГАН ҒАЗАЛ ВА БАЙТЛАР

Не кўзим ёрой ул оразни манзур айламак,
Не тилим ҳадди онинг отини мазкур айламак.

Яъни ул кўнглумда, бал жонимда дард ўти эрур,
Кўз била тилни анинг ишида маъзур айламак.

Эй Навоий, қил фидо жононғаким жон, лоф эрур,—
Ошиқ ўзни ишқ даъвосида машхур айламак.

* * *

Чу бори сар сабук кардй,
Сабук кун бори гардан ҳам.
(Таржимаси: Бошнинг юкини енгиллатдинг,
Бўйин юкини ҳам енгил қил).

* * *

Қабо бар қадди ту медўзад айём,
Барор аз Қоф то Қоф, эй писар, ном.
(Таржимаси: Замон сенинг қадду
қоматингга кийим тикибди.
Эй, ўғил, номинг Қофдан Қофга юксалаберсин.
Муаммо ечимидан Бобур исми келиб чиқади).

* * *

Ханда, ки бевақт кушояд гирех,

Гиря аз он хандаи бевақт беҳ.

Ҳар нафасе ханда задан барқвор,
Қўтаҳии умр деҳад чун шарор.

* * *

Эй Навоий, сен киму меҳробу масжид истамак?8
Қайдаким, хўблар аёғин қўйса—сен бошингни қўй!

* * *

Саждагоҳ этмишди ишқ аҳли қошинг меҳробини
Қилмади хайли малойик ичра бир одам ҳануз.

* * *

Ўйнай-ўйнай ўлтурур бир-бир улусни кўзларинг,
Шўх қотилларни жонлар қасдиға ўйнатмағил!

* * *

Баҳри ашк ичра ики кўз бўлдилар заврақу сол,
Икки саф киприklar эшкаклар бўлубтур ҳар тараф.

* * *

Дер эмишсенки, Навоий ҳолини бир кун сўран,
Мен ўшал сўзни қачон бовар қилурмен...

* * *

Неча шайхи хонақоҳ авродида фарёд этай,
Дермен эмди бош олай — пири фано сори кетай.

* * *

...Навоий гўё даҳр кўргали
Холин анинг орази гулфом аро кўргач.

ИЗОҲЛАР

ДЕВОНИ ФОНИЙ

МАХДУМ ҲАЗРАТ (ВАФОТИГА) МАРСИЯ

Алишер Навоий устози ва пири Абдурахмон Жомий (1414—1492) вафотига бир йил тўлганда, унинг қабри бошида катта мақбара қурдиради, шоҳ иштирокида яна улкан маросим ўтказади. Шу маросимда устози Жомий вафотига бағишлаб ёзган марсиясини ўша даврнинг машҳур олими ва нотиқи Мавлоно Ҳусайн Воиз Кошифий ўқиб беради.

Ҳар бири ўн байтдан иборат 7 бандли (140 мисра) бу таркиббанд марсия «Хамсат ул-мутаҳаййирин» асарнинг хотимасида келтирилган ва маълум маънода унга яқун ясаган. Марсияда Жомийнинг илму ахлоқи ва фазилатлари таърифланиб, вафоти барчани қайғуга солганлиги, дунёнинг фонийлиги, шунингдек ҳаёт, ўлим, охират билан боғлиқ ўй-мушоҳадалар илгари сурилади.

Атоқли олим ва адиб Садриддин Айний бу таркиббанд шеърни: «Марсия адабиётнинг энг жон ўртовчи намунаси», — деб, юксак баҳолайди.

Марсия матни ва таржимаси XIV том («Хамсат ул-мутаҳаййирин») да нашр бўлган. Ушбу нашр матни жузъий таҳрир қилиниб, ушбу жилдга киритилди. Чунки марсия «Девони Фоний» таркибидан ҳам жой олган.

ҚИТЪА ВА РУБОЙЛАР

Маълумки, рубоий — ёзма адабиёт маҳсули. У форсий шеърят орқали бизга кириб келди. Туркий адабиётда

рубоййнависликка асос солган Алишер Навоий форс тилида ҳам шаклан гўзал ва мазмунан теран рубойлар яратди.

Улуғ шоир рубойларида Олам ва Одам ҳақидаги теран фалсафий фикрларини сингдирган, ҳақиқий ва мажозий муҳаббатни авж пардаларда тараннум этган, оғриқли ўй-кечинмалари, ҳассос ҳис-туйғуларини ифодалаган бўлса, қитъаларида унинг маънавий-ахлоқий қарашлари, ҳаётий кузатишлари ўз аксини топгап. Рубойи ва қитъалар ҳам муаллифнинг чуқур билими кенг дунёқараши, катта истеъдоди ва юксак маҳоратидан дарак беради. Навоий форс тилидаги рубойи ва қитъалари орқали ҳам забардаст рубойинавис ва йирик қитъанавис эканлигини намоён этган.

Алишер Навоийнинг ўн беш жилдлик Асарлар тўплами таркибида чоп этилган «Девони Фоний» (5-жилд, 1—2-китоблар)да шоирнинг 51 рубойиси берилган эди. Йигирма жилдликда янги топилган рубойлар ҳисобига уларнинг сони 72 тага етди. Шунга мувофиқ, қитъалар сони ҳам 48 тадан 64 тага кўпайди. Бу изланишлар давом этаётгани, миллатимиз кўешининг форсий меросини ҳам халқимизга тўла етказиш йўлидаги саъй-ҳаракатлар тўхтамаётганидан далолат беради. «Девони Фоний» даги рубойи ва қитъалар салмоғи ва бадииятининг юксаклиги жиҳатидан Алишер Навоийнинг форсий адабиётнинг забардаст сўз уста-лари сафидан ўрин олишига ҳақли эканлигини кўрсатувчи ҳужжатдир Бинобарин, биз улуғ шоиримизни нафакат ўзбек адабиёти, балки форсий сўз санъатида ҳам ўзининг муносиб ўрнини эгаллашига эришимиз керак.

ТАЪРИХЛАР

Шарқ шеъриятида содир бўлган воқеалар санасини шеърда ҳарфлар воситаси билан бериш усули таърих дейилади. Бу йўналишдаги шеърларда асосан бирор шахснинг вафот санаси кўрсатилади. Шеър мисралари қатида махсус сўз ва жумлалар

қўлланадики, улардаги ҳарфларнинг абжад рақами кўшиб ҳисоблаганда маълум бир тарихий сана — йил келиб чиқади.

Алишер Навоий таърихларида ҳам у ёки бу воқеалар содир бўлган йилга ишора қилинади асосан, Хожа Аҳрори Валий, Абдурахмон Жомий, Паҳлавон Муҳаммад каби улуғ зотларнинг фазилатлари мақталиб, вафот этган саналари кўрсатилади. Масалан, Жомий вафоти ҳақидаги 1-рақамли тарихда у киши сифатланиб, «Кошифи сирри илоҳ» (Оллоҳ пирларини кашф этувчи) жумласи тарих санаси сифатида келтирилди. Бу жумланинг араб ёзувидаги ҳарфлар йиғиндиси абжад ҳисобида Жомий вафот этган 989/1492 йилга тўғри келади. 16-рақамли таърихда хуросонлик шоир мавлоно Тўтий вафотининг тарих моддаси — «Хурус» сўзи орқали ифодаланади. Абжад ҳисоби бўйича бу сўз шоир вафот этган— 866/1465 санага тўғри келади.

ҚАСИДАЛАР

«СИТТАИ ЗАРУРИЯ»*

1. Алишер Навоий ўзининг она тилидаги «Ҳилолия» қасидаси билан бир қаторда форсий тилда «Ситтаи зарурия» ва «Фусули арбаа» номлари билан маълум бўлган иккита қасидалар мажмуасини яратди. «Ситтаи зарурия» олти қасидадан иборат бўлиб, Навоий уларнинг мавзу кўлами ҳақида: «Бу олти қасида ҳамд ва наът ва сано ва маъвизотдур ва аҳли тасаввуф ва ҳақиқат тили била маърифат», — деб ёзган эди,

«Ситтаи зарурия»нинг олти қасидасидан бири Аллоҳнинг яра-тувчилик қудрати васфида («Руҳ ул-қудс»), иккинчиси Муҳаммад пайғамбарнинг наъти, улуғвор сиймосининг таърифига бағиш-лангандир. Қолган тўрт қасида («Тухфат ул-афкор», «Қут ул-қулуб». «Минҳож ун-нажот», «Насим ул-хулд») Шарқда шуҳрат тутган қасиданависларнинг асарларига татаббу тарзида яратилган. Шоир уларда ижодий баҳрамандлик йўли билан бир қаторда шеърларида ўз даври ҳаётининг

муаммоларига, маънавий ҳаётнинг инсон истиқболини кўзлаган масалаларига диққат килади.

Навоий «Тухфат ул-афкор» ҳақида сўз очиб ёзган эди: «Ва кўп маъниангиз иборат ва таъмиямомез ишорат изофа қилиб менким, бу фан аҳлининг моҳирлари мусаллам тутубтурлар». «Насим ул-хулд» ҳақида эса шоир «Бу қасидага дағи кўп умр нақди харж бўлубдур» деб таъкидлаган эди. Бу қайдлар шоирнинг татаббуъ. қасидаларидаги ижодий ўзига хосликни англатиб туради.

Навоийнинг қасидаларига ўз даврининг юксак шарафга эга алломалари юқори баҳолаганлар.

ДЕБОЧА

2. Ушбу шеърда Навоий устози Абдурахмон Жомий (1414—1492) нинг нодир фазилатларини қаламга олади.

Абдурахман Жомий — XV асрда нашъу намо топган форс-тожик адабиётининг мумтоз намояндаси. Уч девондан иборат лирик асарлар ва Шарқда машҳур «Хамса» мақомидаги «Ҳафт авранг»нинг муаллифи. Навоий қасиданависликда Жомий асарларидан рағбат олиб бир қатор қасидалар яратган.

Жомий Навоийга форсий қасидаларини жамлаб «Ситтаи зарурия» тўпламини юзага келтиришида маслаҳатдош бўлган эди. Бу сўз бораётган дебочада ҳам қайд қилинади.

3. Ас-султон бинн ус-султон муиз зус-салтанат ва ал-хилофати Абулғози Султон Ҳусайн Баҳодирхон халладаллоху таоло фис-сурайё аъломаҳу.

Ҳусайн Бойқаро (1438—1506)—Хуросон мулкининг ҳукмдори, Хуросон адабий ҳаракатчилигининг ҳомийларидан. Навоий ижодининг мухлиси. «Рисолаи Ҳусайн Бойқаро» асарида муаллиф Навоий ижодини юқори баҳолайди. Навоийдек улуғ сиймо билан замондош ва дўст бўлганидан фахрланади. Навоий «Насим ул-хулд» қасидасини Ҳусайн Бойқарога бағишлаб ёзган.

4. «Иснайн ва тисъа миата»—«Ситтаи зарурия»нинг тартиб берилган йили. Бу сана ҳижрий 902, мелодий 1497 йилга тўғри келади.

5. Хусрав Дехлавий—XIV асрда яшаб (1253—1325) ижод этган шоир. Ҳиндистонда форс-тожик тилида тараққий қилган адабиётнинг истеъдодли намояндаси. У Шарқда Низомийнинг «Панж ганжи» билан бошланган «Хамса»чилик анъанасини муносиб равишда давом эттириб, шуҳрат қозонган ижбдкордир. Шоир ўз навбатида қасидачилик равнақига ҳам муносиб ҳисса қўшган.

Руҳ ул-қудс

Қўлёзма сарлавҳасида «Руҳ ул-қудс»и тавҳиди бори таоло (Яхшилик қилувчи Аллоҳу таоло тавҳиди ҳақида «Руҳ ул-қудс» Қасидаси);

Алишер Навоий «Руҳ ул-қудс» қасидасини «Ситтаи зарурия»нинг биринчи асари (қасидаи аввал) деб таъриф этади.

Қасиданинг ёзилган санаси матн таркибида таърих йўли билан кўрсатиб ўтилган. Асарнинг ёзилган йили «3и иқтизои Қазо ин қасида шуд таҳрир, «Ачаб» набошад таърихаш аз ҳисоби «қазо», мисраларида яширинган бўлиб, уни топиш учун ҳисоби «қазо» сўзининг ҳарфларида ифодаланган сон қийматидан (қазо $100+800+1=901$) «ачаб» сўзида юзага чиқадиган сонлар йиғиндисини (ачаб $1+3+2=6$) олиб ташланса, ҳижрий ҳисобида 895, мелодий ҳисоби билан эса 1491 йили келиб чиқади.

7. Ба соз карда аён нагмаҳои Довудӣ,

Вале ба нутқ мисоли Масиҳ руҳафзо.

Бу ва бундан олдинги мисраларда Оллоҳ томонидан тўққиз қават осмоннинг яратилганлиги, уларнинг ҳар бирига хос хусусиятлар ҳақида сўз боради. Фазонинг учинчи қаватини «тараннумсоз» Зухра юлдузи макон қилган эди. Юқоридаги байтда Зухранинг санъаткорлиги ҳақида сўз очилиб, Довуд (пайғамбарлардан бўлиб, «Забур» китоби у кишига нозил бўлган)

ва Масих (Исо — мўжизакор пайғамбарлардан) сиймолари ташбиҳга тортилади. Довуд алайҳиссаломга Оллоҳ ғоят гўзал овоз насиб этган. У «Забур» китобини чиройли овозу хос услуб билан ўқиган вақтда ваҳшийлару паррандалар, одамлару жинлар йиқилиб беҳол бўлар, ўзларидан кетар эдилар (Алишер Навоий «Тарихи анбиё ва ҳукамо»).

Навоий чангчи Зухранинг санъат сеҳри ҳақида сўз очиб, у кўлига соз олиб Довудга ўхшаб куйлар чалар эди. Бироқ у сўзлаган чоғида Ҳам Исо пайғамбар каби кишига руҳ бағишларди, деб алоҳида ташбеҳлар тизимини яратади. Байтда ниҳоятда нафис тазод санъати ҳам қўлланган: «Куй билан Довудга ўхшаб одамларни хушсизлантириш даражасига олиб борувчи Зухра айни пайтда одамларга Масихога ўхшаб руҳ ҳам бағишлай билар эди».

8. Оинаи Искандар — Навоий қасидасида фалакнииг туртинчи қаватида қуёшнинг манзил тутганлигини айтар экан, унинг кўриниши Искандар ойнасини эслатарди, дейди. Искандар ва унинг олами акс эттириб турувчи ойнаси афсона ва дostonларда таъриф этиб келинган мўъжизавий бир ашёдир.

9. Ба далв Юсуфи хуршедро зи чоҳи уфуқ,

Бирун кашида, накардй дар он мазик раҳо.

Шоир бу ўринда Оллоҳнинг қудрати ҳақида сўзлаб, Сен ўн биринчи бурждаги қуёш Юсуфини чоҳдан тортиб олиб, уни танг аҳволда қолдирмадинг деб айтмоқда. Далв ибораси ўн биринчи бурж маъносидан ташқари қудуқдан сув тортиб олувчи идишни ҳам билдиради. Юқоридаги байтда Юсуфни акалари ташлаб кетган қудуқдан савдогарлар томонидан тортиб олиниши лавҳасига ҳам ишора бор. Навоий ўн биринчи буржни уфқнинг чоҳга қиёс қилади; Уфқ чоҳига Юсуфсимон бориб қолган қуёшни ўта танглиқдан олиб чиқувчи Оллоҳнинг ўзидир деган маъно мавжуд бу ерда.

10. Ба хут Юнуси маҳро расонда кардй амн,

Зи ҳодисоташ ҳарчанд бувад ранчу ано.

Бу байтда қаламга олнаётган Юнус исломгача ўтган найгам-барлардан бўлиб, Қуръонинг ўн еттинчи сурасида унинг сувдаги узоқ сафарн тафсилотлари эсланадп. Юнус бир вақт қочоқликда экан, кемадагилар уни гуноҳкор сифатида сувга отиб юборадилар. Сувда уни, катта балиқ (кит) ютиб юборади. Кейинчалик эса Юнус пайғамбарни Оллоҳ таоло иноят қилиб, халос этади ва юқори мартабаларга кўтаради.

Навоий Оллоҳга муножот қилиб: Сенинг қудратинг шу даражадаки, сен Юнусдек балиқ оғзига тушиб қоронғилик дунёсида муқим бўлиб қолган зотни фалакнинг энг юқори буржи (хут) даражасига кўтарасам, деган фикрни илгари суради.

11. Бу ва ундан кейинги мисраларда Навоий— Фонийнинг яратганга муножоти ўрин олган бўлиб, унда шоир Оллоҳдан ҳамма комил ва покиза руҳият эгалари бўлганлар қаторида ўзининг ҳам фақру фано тариқида ҳимоя қилишини, қиёмат кунида унинг назаридан, иноятидан умидворлигини арз қилади.

12. Айн ул-ҳаёт

Қўлёзма сарлавҳасида Қасидаи «Айн ул-ҳаёт дар наъти Расул алайҳис-салавот» («Айн ул-ҳаёт» қасидаси Муҳаммад алайҳис-салавот наъти ҳақидадир).

«Айн ул-ҳаёт» «Ситтаи зарурия»нинг иккинчи қасидася (қасидаи соний) бўлиб, ёзилган йили номаълум. Қасиданинг матнида унинг байтлар миқдорига ишора қилувчи таърих усулида ёзилган бир байт мавжуд. Ушбу байтда «Айи ул-ҳаёт» қасидасининг байтлар миқдори «Оби бақо» сўзининг ҳарфларидан келиб чиқадиган сонлар йиғиндисига яширинганлиги маълум бўлади.

Дар адад ёбанд байташ тавъами «Оби бақо»,

Дар ҳисоби у назар гар сўи имло афгананд.

«Оби бақо» — $1+2+2+100+1 = 106$. Шунга кўра қасидадаги байтлар миқдори 106 тадир.

13. Батҳо — Макка водийсининг қадимги номи.

Бо ниёзу ачз аз реги биёбон бештар,
Рўди сайли ашк сўи реги Батҳо афгананд.

Бу мисраларда Навоий биёбон қумларидан ҳам зиёда имон эътиқодли кишиларнинг Аллоҳга муножот билан кўзларидан ёш селини оқизиб, Макка водийсига — дину дунё қиблагохига юриб борадилар деган фикрни баён қилади. Бу ўринларда зиёратчиларнинг сон жиҳатидан кўплиги биёбон қумларининг чекчегара билмаслиги билан қиёс қилинмоқда; Айни пайтда ушбу ташбиҳда муболағи ғулу ҳам ифодаланган.

14. Яҳё — Сулаймон пайғамбар наслидан бўлган пайғамбарлардандир. У ўз қавми ва яқинларидан бўлган Имрон қизи Марямга туғишгандек меҳрибон эди. Тоат-ибодат ва исматда устувор Яҳё алайҳис-салом олам аҳлига расул ҳам эди.

15. Нажмиддин Кубро — XII асрда яшаб ижод этган сўфийликнинг кўзга кўринган намояндаларидан. У Қуръоннинг тафсири сифатида машҳур бўлган «Айн ул-ҳаёт» асарининг муаллифи. Нақл қилинишича, Нажмиддин Кубронинг кароматларидан бири, у агар кўз ўнгида турган итга назар ташласа, ит беихтиёр жазавага тўшиб кетар эди. Қасидадаги Нажмиддин Кубро ҳақидаги байтда шу ҳолатга ишора бор.

16. Инно фатаҳно... — Қуръоннинг қирқ саккизинчи «Фатҳ» сурасидаги «Инно фатаҳно лака фатҳан мубинан» (Биз сенга очиқ-равшан ғалаба ато қилдик) оятидан. Муҳаммад пайғамбар ва унинг қўшини ҳақида сўз бораётган ушбу оят асосида Навоий «Тангрининг тикувчилари сенинг қўшининг байроғини тикар эканлар, унинг этагига ғолибликка эришиш оятидан зеб ёзиб қўйганлар», деган мазмунни ифодаламоқда.

17. Аз аҳодисат саҳиҳиро...

Аз аҳодисат саҳиҳиро равоат андар рақам,
Бору боб аз ҳадди Батҳо то Бухоро афгананд.

Қасиданинг бу байтидаги «Аз аҳодисат саҳиҳиро» ибораси унинг мазмунига ишора қилиб турибди. Унда Навоийнинг Бухорога ислом марказларидан бири сифатидаги катта рағбати англашилади. Маълумки, ислом оламининг йирик

намояндаларидан Имом Бухорий Муҳаммад пайғамбарнинг муаллифлиги тасдиқ этилган ҳадисларини жам қилиб, «Саҳиҳи Бухорий» («Ал-Жомийъ ас-саҳиҳ») китобини тартиб берган. Шу муносабат билан Имом Бухорий китобига бўлган эътиқод кучайган эди. Навоий юқоридаги байтда шу ҳолни қаламга олиб, «Ҳикмат эгалари сенинг асл ҳадисларинг миқдори ҳақида сўз борганда — улар Батҳо (Макка) эшигидан Бухорогача ёзилгудекдир деб айтадилар» тарзида ғоят назокатли бир фикрни ифодалайди.

18. Тухфат ул-афкор

Кўлөзма сарлавҳасида «Касидан Тухфат ул-афкор» татаббуъи «Дарёи аброр» (Хусрав Деҳлавийнинг «Дарёи аброр» қасидасига татаббуъдир).

«Ситтаи заруриятнинг ушбу учинчи (солис) қасидаси Абдурахмон Жомийнинг «Лужжат ул-асрор» қасидасидан ҳам баҳра олган ва бинобарин Навоий уни устоз Жомий номига бағишлаган.

19. Хусрави беоқибат. Хусрав — шоҳ, шоҳликни англатади. Навоий кўрсатилган мисрада «Хусрави беоқибат» бирикмасида ҳарфий санъатдан фойдаланиб, охири тушиб қолган Хусрав сўзига ишора қилади. Агар Хусрав сўзидан охирги ҳарфи бўлмиш — «вов» тушиб қолса, араб ёзувидаги ифодаси бўйича — хуср сўзининг ўзагигина қолади. У ҳолда бу сўз зиён, заҳмат, фалокат маъноларига эга бўлади. Навоий ўз замонасидаги адолатсиз шоҳлар ҳақида сўз юритмоқчи бўлиб, «Ўз ўлимини ўйламайдиган шоҳ мамлакатни хароб қилади» деган фикрни «Хусрави беоқибат» ҳарфий санъатини ишлатиш билан ўз тасвирларига нозик маънолар бахш этади.

20. Ханжар-ҳанжар — Мисрадаги ушбу сўзларда араб ёзувидаги шаклига кўра сўз ўйини қилинган. Ханжар-тиғ, ёзувда битта нуқта ўчирилиши билаи у ханжар (доғ)га айланади (томоқ, ҳалқумдаги озор доғига айланади).

21. Санжар номи қаламга олинган мисраларда Навоий ишқнинг ҳамिशалик порлоқлик хислатини образли англатиш учун кўҳна иморатларнинг марвлик устаси бўлган Санжар янги даврда ҳам Санжардир деган фикрни билдиради.

22. Зарбати мард... — Ушбу сатрларда китобхонни жиддий му-шоҳадага тортадиган сўз ўйинлари қўлланган. Зарбати мард омад инак онки озар хониаш, Бе зар Иброҳимро точ, асту бо зар Озар аст. Бу ўринларда сўз ўйини «зар» ва «озар» атамаларида яширинган Шоирнинг тасвирлашича, зар (олтин) гарчи кўзга озар (Бу ерда «озар» сўзи ўт (олов) маъносида истифода этилмоқда) бўлиб кўринсада, у кишига зарба берувчидир (Одамни мағлуб этувчидир). Агар «Озар» сўзидан «зар» олиб қўйилса, «алиф»нинг ўзи қоладики, у Иброҳимнинг бошига тож бўлиши мумкии. Алиф «зар» билан яна қўшилса, эски ҳолатига Ўзарўт қайтади. (Озар ўз навбатида Иброҳим пайғамбарнинг бутпараст отасининг исмидир).

23. Раҳ сўи Ҳақ беҳад, аммо ҳаст ақраб роҳи фақр,
Баҳри он-к «алфақру фаҳрй» гуфтаи пайғамбар аст.

Бу ўринда «алфақру фаҳрй», яъни «фақрлик менинг фаҳримдир» ибораси Муҳаммад пайғамбарнинг ҳадисларидандир. Юқоридаги мисраларда Навоий тамсил санъатини қўллаб, «Оллоҳ даргоҳига олиб борадиган йўл кўп, бироқ «фақр» йўли энг яқин қўлдир» деб ҳазрат пайғамбаримизнинг сўзларини далил сифатида келтиради.

24. Бикри маънй ҳолати жонбахш агар зодаш чи дур,
Шуд набира Исй он касро, ки Марям духтар аст.

Иси — Исо пайғамбар. Марям унинг онаси. Исо ва Марям тавсифини Қуръондан бошлаб кўпгина китобларда учратиш мумкин Мўъжизалар эгаси Исо пайғамбар Аллоҳнинг қудрати билан Имрон қизи Марямдан отасиз туғилган ва бинобарин адабиётларда Исми Марям номи билан ҳам келади. Навоий юқоридаги байтда тамсил санъатини қўллаб, ҳали қиз Марямга Исо фарзанд бўлгани каби янги, очилмаган теран маънолардан

жонга роҳат бахш этувчи ҳолат ва кайфиятларнинг юзага келиши ажабланарли эмас, деган мазмунга ишора қилади.

25. Гашт явми... — «Тухфат ул-афкор»нинг ёзилган йили қасида-нинг хотима олдидаги қуйдаги байтда зикр этилади.

Гашт явми чомеи шаҳри рачаб таърихи он,

Турфатар к-он моху рўз итмоми ўро мазҳар аст.

Бу қасиданинг таърихи ражаб ойининг жумъа кунига тўғри келади. Ажойиб жойи шундаки, шу кун ва шу ойнинг абжад ҳисоби қасиданинг тугалланган санасини ҳам курсатади, демак эди. Шундай қилиб қасиданинг тугалланган йили «явми жомеъ шаҳри ражаб» сўзлари таркибидаги ҳарфларнинг сон йиғиндисидан келиб чиқади (Ҳижрий 880, мелодий эса 1476 йил). Садриддин Айний «Алишер Навоин» асарида ушбу таърихнинг ечимига тўлиқ келтиради (Ўша китоб, 1948. 38-саҳ.).

26. Қут ул-қулуб

Қўлөзма сарлавҳасида Қасидаи «Қут ул-қулуб» татаббуъи Ҳаким Анварӣ («Қут ул-қулуб» қасидаси Ҳаким Анварийга татаббуъ).

Асар «Ситтаи зарурия»нинг тўртинчи (робеъ) қасидаси бўлиб, ёзилган йили кўрсатилмаган.

Аҳвадиддин Анварий (1105—1187) — XII асрда форс-тожик; тилида тараққий қилган қасидачиликнинг кўзга кўринган намояндаларидан. Анварий ўзигача мавжуд бўлган, шунингдек ўзига муосир кўпроқ мадҳ характеридаги қасидачиликни фалсафий тасаввуфий мазмун билан бойитишга катта хизмат қилган. Навоий ўзининг «Қут ул-қулуб» диний-ахлоқий қасидасини шу сўз устаси асарига жавоб тарзида яратган.

26а. Закариё, Яҳё — исломгача ўтган пайғамбарлар бўлиб, Қуръон оятларида уларнинг ҳаётдаги ифбат ва исматлари ҳақида ҳикоя қилинади. Навоий юқоридаги байтда пасткашлик, нокастлик билан юраги ҳам одамгарчиликдан чиқаёзган, бироқ

ўзини Закариё ва Яҳё пайғамбарлардек айб ва гуноҳлардан фориг ҳисоблайдиган ҳавоий одамларни қоралайди.

27. Минҳож ун-нажот

Қўлёзма сарлавҳасида «Минҳож ун-нажот» татаббуъи Хоқоний, Анварй («Минҳож ун-нажот» Хоқоний ва Анварийга татаббуъ) «Ситтаи зарурия»нинг бешинчи (хомис) қасидаси панднома мазмунига эга.

Ёзилган йили номаълум

Хоқоний— Афзалиддий Хоқоний Ширвоний (1120—1199) буюк озарбайжон шоири. Ўз асарларини форсий тилда яратган ва бинобар ўз мероси билан озарбайжон адабиётигагина эмас, форс тилидаги адабиёт тараққиётига ҳам катта ҳисса қўшган. Хоқонийдан катта ижодий-мерос қолган бўлиб, улар ғазал, маснавий ва рубоийлардан иборат. Хоқонийнинг «Тухфат ул-Ироқайн», «Мадоин харобалари» асарлари айниқса машҳурдир. Хоқоний қасидаларининг кўпи ўзининг фалсафий-ахлоқий мундарижаси билан ажралиб туради. Шоирнинг «Қасидаи шиния» асарида замонаси ва замондошлари ҳаётидаги иллатлар қаттиқ танқид остига олинади. Алишер Навоий бу устоз-шоир қасидаларига зўр эътиқод билан қараган ва улардан айримларига жавобия асарларини яратган. Шулардан «Минҳож ун-нажот» ва «Насим ул-хулд» қасидалари шоирнинг «Ситтаи зарурия» тўплами таркибига киритилган.

Алишер Навоий қасиданинг биринчи мисрасидан бошлаб бир неча байтни Оллоҳнинг қудрати, ҳикмати билан дунёда одам зотининг яратилиши ва уни муқаддас бир сурат ва сийрат эгаси сифатида юксакликка кўтарилишига бағишлайди. Қасидада Инсон ва Шайтон, муносабатлари, яхшилик ва ёмонлик, айниқса Шайтон ва Одам Атомиз ўртасидаги можаролар каби нохушликларнинг пайдо бўлиши тасвирлари яққол берилади. Шоир ушбу тасвирларни Қуръон оятлари ва ҳадислар заминида яратар экан, вақтлар ўтиши билан Иблиснинг алдовига учган Одам Ато ва Момо Ҳаввониинг пушаймону надоматлар ва Оллоҳ даргоҳида, ёлворишлар билан ўзларининг илгариги юксак

мартабаларига эриша боришлари изчил равишда тасвишлаб берилади. Бу адашишлар, гумроҳликлар биргина нафсининг зулми оқибати эканлиги уқтирилади.

28. Чу лои ло илаҳат лоп Лот омад илоҳ он чо,
Чу ғунчоиш пазирад гарчи ту хоҳй ки гунчонй.

Бу байтда Оллоҳнинг ягоналиги ва санамлардан иборат бут-парастлик билан олудаликнинг номақбуллиги нафис сўз ўнинлари воситасида ифода этилган. Шоир бутпарастларга қарата таъкид этади: «Ло илаҳа»даги инкор қилувчп «ло» сўзи Лот (бутнинг номи)ни инкор қилади. Бу «ло»ни ҳақиқий Оллоҳга тақамоқчи бўлганинг билан ҳеч натижа чиқара олмайсан...

29. Дуои «рабби ҳаб ли...» — Рабби ҳаб ли мулкан ло янбағий ли аҳадин мин баъдий — Эй Раббим, менга шундай мулку салтанат бергинки, у ҳалигача ҳеч кимга берилмаган бўлсин (Қуръон «Сод» сураси. 35-оят).

30. Ҳабл-ул-варид — Одамнинг бўйнидаги йўғон томири, шох томир.

31. Ғаззолий ва Каттоний. Алишер Навоий томонидан Ғаззолпй ва Каттонийнинг номи қаламга олинган юқоридаги байтда иймон-эътиқодда ноустувор, ҳаводорлик билан машхур, номдор одамлардан ўзини юқори олиб юрадиган шахсларни жиддий равишда қоралайди.

Ғаззолий — XII асрда яшаб ижод этган мусулмон шарқдаги ислом ва тасаввуф оламининг йирик намояндаларидан. Унинг «Эҳёу улумид-дин», «Кимёи саодат» ва бошқа кўплаб машхур асарлари бор.

Каттоний — Абубакр Каттоний Бағдодий тасаввуф илмининг шайхларидандир. «Сўфийлар зоҳирда — кун, ботинда — қўрдурлар» ҳикмати шайх Каттоний сўзидир. Ўз замонида Абубакр Каттонийни пайғамбарнинг шогирди деб атаганлар.

32. Харақоний — Абулҳасан Харақоний XI асрда яшаган тасаввуф илмининг етук намояндаларидан. Шайх Абу Язид Бистомий сулукига яқин бўлиб, унга замондошлигини айтадилар. Унинг «Ҳалолроқ неъмат улдурки, касбинг била бўлгай ва

рафиқларинг яхшироғи улдурки зиндагонилиги Ҳақ била бўлғай» ҳикмати машхурдир.

33. Фиръавн, Ҳомон — Фиръавн қадимги Мисрда ҳукмронлик қилган шоҳлар сулоласидан. Қуръонда шу қавмдан бўлган фиръавн Валид ибни Мусъабнинг ҳукмронлик тахтига ўтиргач, бутпарастликни тарғиб қилгани, ҳатто Худолик даъвосида бўлиб, ҳаммани ўзига сажда қилишга мажбур этгани, халққа жабр-зулмини кучайтириб, Мусо алайҳис-саломни таъқиблай бошлагани, фисқу фасоди ва такаббурлиги хабар этилади (Қуръон. «Аъроф» ва «Шуаро» суралари).

34. «Заламно раббано» Қоло раббано анфусано ва инлан тағфир лано ва тархамно ланақунанна минал хосирин — Одам алайҳиссалом ва Момо Ҳавво айтдилар: Парвардигоро, жонимизга жабр қилдик. Ва агар бизларга мағфират ва раҳм қилмасанг, шубҳасиз, биз зиён кўргувчилардан бўлиб қоламиз (Қуръон. «Аъроф» сураси. 23-оят). Бу ерда гап Одам Ато ва Момо Ҳаввонинг Оллоҳдан ўз гуноҳларини сўраб илтижо қилганликлари устида бормоқда.

35. Гули нори Бироҳими— Ушбу сўзларда Иброҳим пайғамбарни шоҳ Нумруд томонидан ўтга ёқилиши, шу вақт Оллоҳ амри билан ўт ўчиб, унинг ўрнида гуллар очила бошлагани воқеасига ишора бор. Иброҳим пайғамбарни ёқиб, нобуд қилгучи ўт унинг наздида гулу гулзорга айланган эди.

Аднон — Муҳаммад пайғамбар аждодларидан. Аднон ўз даврида ғоят фасоҳатли шахс бўлиб, араб қавмлари иттифоқининг мустақамланишида фаол бўлган.

36. Ясриб, Батҳо — Мадина ва Макканинг қадимий номлари.

37. Чи шаҳ — Ҳусайн Бойқаро. Навоийнинг «Минҳож ун-нажот» қасидаси хотимаси олдида шоҳнинг сифат ва фазилатлари тасвирига анча кенг ўрни берилади. Дарҳақиқат, XV аср Хуросон давлатида ақл-заковати, давлатни идора қилиш салоҳияти баланд бўлган Ҳусайн Бойқаро миллий давлатчилик тарихида ўзига хос ўрин қолдирди ва айтиш мумкинки, ҳукмронлик қудрати билан бобоси бўлмиш Амир Темурнинг давлатчилик

анъаналарини Давом эттирди. Шунга кўра ҳам Навоий уни Амир Темур авж юлдузининг Соҳибқирони, Умаршайх салтанатининг гавҳари каби сифатлар билан атайди. Навоий Ҳусайн Бойқарога Одам ато давридан бошлаб шоҳлик мерос бўлиб келаётганлигини қаламга олиш билан барча аждодининг Ёфасга қадар хонларга мансублигини айтади. Яъни:

Абулғози шаҳи олигуҳар Султон Ҳусайн омад,
Ки омад хони бин хон то ҳарими Ёфас ўғлони.

Маълумки, Ёфас Нуҳ пайғамбарнинг ўғилларидан биридир. Навоий «Тарихи анбиё ва ҳукамо» асарида ёзишича, Нуҳ машҳур сув тўфони вақтида ўз кемаси билан узоқ сузиб қирғоққа чиққач, Турон ва Хўтан ўғли Ёфасга, Эронни Сомга, Ҳиндистонни Ҳомга бўлиб беради. Ёфасга Турон ва Хўтан ҳукмронлиги текканлиги учуи унга Абут Турк деб лақаб берганлар. Навоий «Тарихи анбиё ва ҳукамо»да ёзади: «Чун бу тарихдаким, битиладур, хотирда андогдурким. Султоп соҳибқирон (Ҳусайн Бойқаро) ҳолот ва ансоби мазкур бўлган. Иншо оллоху таоло, ул Ёфас тарихига мавқуфдур (Ўша китоб. Самарқанд, 1990. 08-бет). «Минҳож ун-нажот» қасидасида Ҳусайн Бойқарони «Хони бин хон то ҳарими Ёфас ўғлони» дейилишининг боиси ҳам шунда.

38. Баҳром, Кайвон — юлдузларнинг номлари. Навоий бу ўринда шоҳни сифатлашда давом қилар экан, муболаға билан ёзади: «Агар сенинг қуёшинг ёлқини тутун таратар бўлса унга яна бир олам керак. Чунки у кучлиликда Баҳром (Марс) юлдузига ўт қўйиб, Кайвон (Сатурн) сайёрасининг юзини қорайтириб юборади.

39. Ҳассоний ибн Собит — Ҳазрат Муҳаммад алайҳиссалом замонида яшаб ўтган машҳур саҳоба шоир, ул зот Муҳаммад пайғамбар (алайҳиссалом)га бағишлаб ёзган наътлари билан шуҳрат қозонганлар. Навоий юқоридаги байтда Ҳусайн Бойқарога мурожаат қилиб, «Эй шоҳ, сенинг таъриф ва тавсифинингни ўрнига қўйиш менинг ҳаддим эмас. Муҳаммад найғамбарнинг сифат ва наътини айтишда Ибн Собит Ҳассон

ожиз колганидек, сенинг мадҳингни сўйлашда мен ҳам дудуқланиб қоламен» деб муболаға қилади.

40. Насим ул-хулд.

Қўлёзмада сарлавҳа «Қасидаи «Насим ул-хулд» татаббуъи Хоқоий («Насим ул-хулд») қасидаси Хоқонийга татаббуъ»). Матндан маълум бўлишича, қасида Хоқонийнинг «Қасидаи шиния», Хусрав Доҳлавийнинг «Миръот ус-сафо» қасидаларига жавоб эканлиги, айти чоғда Абдурахмон Жомийнинг «Жило ур-руҳ» қасидасига яқинлига англашилиб туради. Навоий қасидаси «(Ситтаи зарурия)нинг олтинчи (солис) асари бўлиб, ёзилган йили аниқ эмас.

41. Зи бас зебу назорат аз каломи поки субҳонӣ,

Шуда «жаннат ун-тажри таҳтих ал-анҳор» дар шонаш.

Қасидада комиллик йўлига кирган дил аҳли шундай бир манзилларга восил бўладики, Оллоҳнинг соф каломидаги, яъни Қуръондаги бир неча сураларда такрорланган «Жаннатун тажри таҳтиҳал анҳор — жаннатда тағларидан дарёлар оқиб турувчи боғлар бор» ояти шунинг шаънига айтилгандекдир. Бундай жойнинг яхши амаллар қилган зотларга муяссар бўлиши Қуръонда башорат берилади.

42. Каёний — қадимги Эрон шоҳларининг иккинчи табақаси Кайқубод ўша табақадан чиққан биринчи подшоҳдир. Жамшид ҳам қадимги машхур Эрон шоҳларидан. Қасиданинг рақамда кўрсатилган мисраларида Оллоҳ йўлига кирган сулук аҳлининг вайрон бўлган танасида сақланаётган дил хазинасидаги бойликлар Каёний хазинасига ташбиҳ этилиб, унинг бир гавҳари қийматига Жамшид ва Кайқубод мулки сарфланганда ҳам ўрнини босолмаслиги таъкидланади.

43. Шоҳи Кирмонаш — Сосоний ҳукмдори Баҳром ибн Шопурнинг қавмларидандир, Қасидада Кирмоншоҳ қаламга олинган мисрада тариқат йўлида илгарилаб бораётган дил аҳлининг даҳшатли саҳролардан ўтиб боришдаги машаққатлари

(йўл синовлари) ҳақида сўз юритилганда ҳар лаҳза турли шаклларга кириб, одамларни йўлдан урувчи девлар, илонлар қурт-қумурсқалар эсга олинади: «Йўл устида шундай заҳарли Қуртлар борки, — деб ҳикояда давом этади шоир, — улар Кирмон шоҳини ўлдирмагунча мақсадга йўл бермайди». Бу ўринда кирм (қурт-қумурсқа) ва Кирмоншоҳ атамаси воситасидан сўз ўйини-яратилган.

44. Рустам — Фирдавсийнинг «Шоҳнома»сидаги баҳодирликда ном чиқарган қаҳрамон. Номланган мисрада нафсининг устидан ғолиб келган киши Рустами дostonгина эмас, ундан ҳам ортиқ қудрат эгасидир, деган фикр илгари сурилади.

45. Дороб, Доро — Дороб қадимги подшолардан. Сулаймон алайҳиссалом қавмига бориб тақалади. Навоий «Тарихи анбиё ва ҳукамо» асарида Доробни: «Подшоҳликда адлу дод пеша қилди. Хубсурат ва паҳлавонсурат подшоҳ эрди», — деб бзади. Доро Эрон шоҳларидан бўлиб, Искандар билан булган жанг чоғида халок бўлган.

Сосон, Сомон — Сосон Сулаймон алайҳиссаломнинг набираси. Навоийнинг «Тарихи ҳукамо ва анбиё» асарида кўрсатилишича, подшоҳлиги ўн икки йил давом қилган.

46. Кударз — Эроннинг номдор лашкарбошиларидан.

47. Ду сад чун Ҳотаму Бармак барад сад сол аз он рўзи,
Чу рўзи чашн бошад бар замин нонрезан хонаш.

Ҳотам сахийлиги билан Шарқда шуҳрат қозонган араб қабила бошлиқларидан. Бармак эса, Марказий Осиёда араб халифалиги даврида маҳаллий аҳоли орасидан чиққан давлат кишиси. Қасидада бу икки сахий одамларнинг номлари Ҳусайн Бойқаронинг саховатпешалиги тасвирларини жонлантириш мақсадида келтирилган.

48. Соҳири Ҳинди — Ҳинд соҳргари. Навоий бу ўринда «Миръот ус-сафо» қасидасининг муаллифи Хусрав Дехлавийни кўзда тутди.

49. Ширвон — Озарбайжоннинг шимолида жойлашган Ширвоншоҳлар салтанати маркази. Навоий ўз қасидаси ҳақида

фахрия билан фикр юритганда уни (яъни, «Насим ул-хулд»ни) савдо-сотик аҳли дарё орқали Ширвонга олиб ўтсалар (Ҳоқонийнинг ватанига олиб борсалар) ўртада қандай малолликлар рўй беришини айтиб бериш қийиндир, деб гапиради. Навоийнинг «Насим ул-хулд» (асарининг Ҳоқонийнинг «Қасидаи шиния» қасидасига ҳам татаббуъ эканлиги юқорида эслаб ўтилди. Навоий қасидалари Ҳоқонийдан кўра кўпроқ Ҳусрав Дехлавий ва Абдурахмон Жомий қасидалари руҳига яқин туради. Шу муносабат билан Навоий Ҳоқоний руҳидан узр сўрагандай бўлади. Айтиш керакки, Навоийнинг Ҳоқоний ижоди, хусусан унинг «Қасидаи шиния» асарига рағбати каттадир. Навоий устод Ҳоқонийни Шарқнинг забардаст қасидагўйлари қаторида қаламга олади.

ФУСУЛИ АРБАА

«Фусули арбаа» — Алишер Навоийнинг ҳарорат ва совуқлик, рутубат ва қақроқликнинг хоссаларига бағишланган, турли вазнларда ёзилган тўрт форсий қасидадан иборат асари. «Фусулн арбаа» («Тўрт фасл») деган умумий номдан келиб чиқиб, унинг қисмларига шартли равишда «Саратон», «Ҳазон», «Баҳор» ва «Дай» деган сарлавҳалар қўйилган. Аммо бу тўрттала қасида биргаликда яхлитлик, тугаллик касб этади. Тўртинчи қасидадагина Фоний тахаллуси келтирилгани ҳам шуни кўрсатиб турибди.

Асар шоирнинг бадий тафаккури, шеършунослик салоҳиятини яна бир бор намоён этади. Қасидада йил фаслларининг гўзал манзараси тасвири билан бир қаторда Султон Ҳусайн Бойқаро мадҳи, унинг одил сиёсати, шижоати ва фазилатлари, шунингдек ижтимоий ҳаётнинг шоир орзу қилган шакли адолатли ҳаёт қаламга олинади. Ҳар бир фаслнинг инсонга олиб келадиган қувончлари билан бир қаторда бир олам ташвишлар келтириши ҳам рамзу мажозлар орқали берилади. Табиат ва жамият тасвири, улар ўртасидаги мустаҳкам ўхшашлик

ва боғлиқликка эътиборни жалб этиш, буларнинг барини уйғун ҳолда бадий талқин этиш кишининг лол қолдиради. Шоирнинг ҳар бир ташбиҳи мақсадга мувофиқ қўлланилган. Унда юксак ижтимоий-маърифий мазмун, илғор ғоялар, инсонпарварлик туйғулари бўртиб кўринади. Асар тантанавор услубда ёзилган ва бадий жиҳатдан жуда пухта ишланган.

МУФРАДОТ

1. «Муфрадот» Алишер Навоийнинг муаммо жанри назарияси ҳақидаги асари бўлиб, у 890 ҳижрий — 1485 милодий йилда ёзилган. Рисоланинг ёзилиш тарихи ҳақида Навоийнинг «Хамсат ул-мутаҳаййирин» ва Хондамирнинг «Мақорим ул-ахлоқ» асарида маълумотлар бор. Абдурахмон Жомий ва Хондамир бу асарга юқори баҳо берганлар. Бу рисола ўз даврида ва ундан кейин ҳам шухрат қозонди. Навоий томонидан юборилган бу рисолани таърифлаб Жомий шундай деб ёзади:

Расули дўст бадастам яке рисола супурд,
Рисола, ки зи дил ранчи дерсола бибурд.

(Дўстимниг элчиси менга бир рисола топширди, бу рисола кўнгилдаги кўп йиллик қайғуларни олиб кетди) ва давом этиб:

Ба ҳар сатре зи насраш чун бари пай,
Шави ориф баасли кулли аз вай.
Чу назмашро балавҳи дил нигорй,
Зи ҳар байте аз он номе барорй.

Яъни:

Агар насридан бир йўлини аниқласанг,
Унинг аслд ҳақиқатидан хабардор бўласан.
Назмини дил лавҳасига чизсанг,

Ундаги ҳар бир байтдан бир ном чиқарасан.

деб баҳо беради ва бу рисолаи ўғли Зиёвуддин Юсуфга дарслик сифатида тавсия қилади ҳамда қўлёзмага ўз баҳосини тақриз сифатида ёзиб қўяди.

Алишер Навоий даврида муаммо жанри ҳақида рисолалар жуда кўп бўлишига қарамай, «Муфрадот»нинг ўз даврида ва ундан кейин ҳам шуҳрат қозонишининг сабаби шуки, бу рисолада муаммонинг турли услуб ва амаллари ихчам, тушунарли қилиб баён этилган. Муаммо амалларига келтирилган мисол муаммоларни ечиш, кейин келадиган қоидаларни билишни талаб этмайди. Уларнинг ечилиши шу муаммо қоидаси ва олдинги ўқувчи билиб олган қоидаларга тегишли бўлади.

Маълумки, Навоийнинг муаммо ҳақидаги бу рисоласидан ташқари «Девони Фоний»га кирган форс-тожик тилидаги 500 та муаммосидан 373 таси ва «Наводир уш-шабоб» девонидан ўрин олган 52 та ўзбек тилидаги муаммолари бизгача етиб келган.

Улуғ шоирнинг икки тилда яратган шеърий ва насрий асарлари таркибида ҳам юзлаб муаммо ва муаммо элементлари мавжуд. Уларни англаш, ечиш, шарҳлашда «Муфрадот» рисоласи очқич вазифасини бажаради.

«Муфрадот»нинг қўлёзиш нусхалари унча кўп эмас. Унинг 4 та нусхаси мавжуд. Улардан бири Санкт-Петербургдаги Салтиков-Шчедрин номидаги кутубхонанинг қўлёзмалар жамғармасида (Инв. 558) сақланаётган Навоий асарлари куллиётида (қўчирилган йили 1004 ҳижрий, 1595 милодий йил, ЎЗР ФА Беруний номидаги Шарқшунослик институтида сақланаётган (Инв. 5564— XVI асрга оид ва инв. А 5565. 1321 ҳижрий — 1903 милодий) қўлёзма ва 1940 йилда инв. 5564 нусхасидан институт илмий ходими Ибодулло Одилов томонидан қўчирилган нусхалар; «Муфрадот» асарининг матни ва таржимаси ҳозирга қадар нашр бўлмаган. Асар ҳақида бир неча илмий мақола ва тадқиқотлар эълон қилинган. Жумладан, «Адабий мерос» (1968 йил 1-сон, 1971 йил 2-сон), «Ўзбек адабиёти тарихи» (11 жилд,

1977 йил), «Ўзбек тили ва адабиёти масалалари» (Тўплам, Тошкент, 1970 йил). Ушбу жилддан ўрин олган рисола матни энг қадимги ҳисобланган, 1595 йилда кўчирилган 558-рақамли инв. қўлёзма нусхаси асосида тайёрланди.

«Муфрадот» рисоласининг матни, таржимаси ва муаммо ҳаллари (ечимлари) биринчи марта эълон қилинмоқда.

2. Шарқ адабиётида «Бисмиллоҳир-рахмонир-раҳим» жумласини мисра сифатида маснавий байтига киритиш анъанаси мавжуд бўлиб, Алишер Навоий «Хамса»сининг биринчи достони «Ҳайрат ул-аброр» шундай байт билан бошланиши бизга маълум. Навоий бу анъанани форс-тожик тилидаги асарларида ҳам давом эттиради ва «Муфрадот» асарини худди шундай икки маснавий банти билан бошлайди:

Бисмиллоҳир-рахмонир-раҳим,
Номайи фатҳаст зи ҳаййи қадим.
Таъмия дар исми мусаммост ин,
Оллаҳ-Оллаҳ чи муаммост, ин.
Я ъ н и:

Меҳрибон ва Раҳмли Оллоҳнинг номи билан (жумласи) азалдан барҳаёт (Тангри)дан (бизга берилган) ғалабанинг бошланиш номасидир. Бу аталган (номланган) исмнинг яширинганидир. Оллоҳ Оллоҳ, бу қандай муаммодир?

«Муфрадот» муаммо ҳақидаги асар эканлиги, «муаммо» сўзи «яширинган» деган маънони билдиргани учун Навоий «Бисмиллоҳи- рахмонир-раҳим» иборасига Оллоҳ бутун қудрати билан яширин- ганлиги, уни ҳар қанча шарҳлаган билан асл моҳиятига етиш мушкул-муаммо эканлигини моҳирона тасвирлаган.

3. Алишер Навоий ўзининг «Хамса» сани туркий халқларнинг баҳра олишлари учун яратганлиги ва буни «Хамса» да таъидлагани каби форс-тожик тилида муаммони англашда қулайликларга эга бўлган рисолани ёзганда ҳам «Атроки

ҳавоснок» (Ҳавасманд туркийлар) ни кўзда тутганлигини таъкидлайди.

4. Навоий «Ҳайрат ул-аброр» достонида ўзидан илгариги хамсанависларни улуғлаб, ўз асари ҳақида хокисорлик билан:

Сарву гулу лола харидори бор,
Лек ўтуннингдоғи бозори бор,

деб ёзганидек, «Муфрадот» Рисоласида ҳам муаммо ҳақидаги бошқа рисоаларни улуғлаб камтарлик билан:

Агарчи ҳаст дебо тез бозор,
Вале карбос ҳам дорад харидор.
Дурар бошад сазойи гўши шоҳй,
Барад наққоши шоҳи гўши моҳй.

М а з м у н и :

Қимматбаҳо ипак кийимнинг бозори чаққон бўлса-да,
Бўзнинг ҳам харидори бордир.
Агарчи дур шоҳларнинг қулоқларига муносиб бўлса ҳам,
Шоҳнинг наққоши балиқнинг қулоғини олиб кетади,

деб ёзади.

Охирги мисранинг мазмуни ҳақида марҳум алломаларимиздан Абдуқодир Муродий домла билан суҳбатлашганимизда улар балиқ пиширилаётганда кераксиз деб олиб ташланадиган унинг боши подшоҳ саройидаги наққошларнинг қимматбаҳо хом ашёси эканлиги, наққошлар балиқ бошидаги тапгачаларни безаклар учун, унинг боши ичидаги айрим суюқликларни қимматбаҳо бўёқлар тайёрлашда ишлатганликларини сўзлаб берган эдилар. Навоий ҳам шунга ишора қилиб, муаммо ҳақидаги бошқа рисоаларни қимматбаҳо

дурга, ўзининг рисоласини эса, балиқ бошига ўхшатиб, унинг ҳам ўқувчилари топилишига умид қилади.

5. Навоий «Мен бу фанда (муаммо фанида) «алиф» ва «бе»га ўхшаганлигим (энди бошловчи эканлигим) учун рисолага «Муфрадот» деб от қўйдим», — деб ёзади (Алифбо ўрганишда ҳарифларнинг якка шакллари ва бирдан ўнгача рақамларнинг ёзилиши «Муфрадот» дейилади), Бундан ташқари рисолада муаммо қоидаларига мисол сифатида келтирилган 121 та муаммонинг ҳаммаси фард шаклида бўлганлиги учун ҳам асарнинг номи «Муфрадот» қўйилган бўлиши мумкин.

6. Рисоладаги мисол-муаммолар, асосан асл матндан ечилади. Шунинг учун асл матнга ҳам мурожаат қилиш лозим.

Алишер Навоий «Муфрадот»да муаммо ечишнинг 3 қисми, 15 амали ва 43 та услуб қоидаларини баён қилади ҳамда бу қоидаларга 121 та муаммо мисол келтиради. Биз бу муаммоларнинг 108 тасини ечиб, уларни изоҳладик. 13 та муаммо ечилмагани сабабли улар изоҳланмади.

6а Муаммо ҳалли: «Нахусташ» (биринчисидан) ишорасига асосан آه — «Оҳ», درد — «дард» ва محنت — «меҳнат» сўзларининг биринчи ҳарфлари сараланса, آدم — Одам исми ҳосил бўлади.

7. Муаммо ҳалли: Ойнинг юзи ماه — «Моҳ»дан م ҳарфи, لعل — «лаъл»нинг лаби ل ҳарфи ва кўча كوى «Кўй»нинг боши ك ҳарфлари қўшилса, ملك — Малик исми ҳосил бўлади.

8. Муаммо ҳалли: «Сарв» سرو —нинг таги و ҳарфи гулнинг таги ل ҳарфи ва «Шамшод»нинг таги د ҳарфдари таркиб топса, ولد — Валад исми ҳосил бўлади.

9. Муаммо ҳалли: او — «ў» — унинг этаги و —ҳарфи, گل гулнинг таги ل Ҳарфи, مى — майнинг қуйқуми(таги) ي ҳарфлари бирикса, ولي — Вали исми ҳосил бўлади.

10. Муаммо ҳалли: Ишқ ўти, яъни آتش —«оташ»нинг шуъласи ا ҳарфи, «сари мо»нинг боши م ҳарфи, گل —гулнинг таги ل ҳарфи ва مى «майнинг лойқаси(таги) ي ҳарфлари бирикса مىلى — Омилий исми ҳосил бўлади.

11. Муаммо ҳалл: ھوش — ҳушнинг дили (ўрта ҳарфи) و ҳарфи, илмнинг дили ل ҳарфи ва دين — диннинг дили ی ҳарфлари бирикса, ولی — Вали исми ҳосил бўлади.

12. Муаммо ҳалли: «Майхона» — «Маикада» -م يکده-нинг ўртаси د ҳарфи «Рамида — رم یده» «Хурккан» сўзининг дили ی ҳарфи ва —«бутонам» ب تانم گўзалларим сўзининг бели (ўрта ҳарфи) يا كيё исми ҳосил бўлади.

13. Муаммо ҳалли: شام — «шом» — кечанинг аввалги ش ҳарфи, «чаман»нинг ўртаси م ҳарфи ва نارگس «наргис»нинг таги س ҳарфлари кўшилса, شمس -Шамс исми ҳосил бўлади.

14. Муаммо ҳалли: عيش «айш»нинг томони ع ҳарфи, ب اغ — «боғ»нинг бурчаги ب ҳарфи, جوى «жўи» - ҳарфи, «руд» - رود анҳорнинг томони د ҳарфлари таркиб топса, ع ب يد — Убайд исми ҳосил бўлади.

15. Муаммо ҳали: خم «хум»нинг аввали خ ҳарфи, درم — «дирам» -танганинг иккинчи ва учинчи ҳарфлари, қўса, خرم — Хуррам исми ҳосил бўлди.

16. Муаммо ҳалли: روى «рўй»-юзнинг тарафи ر ҳарфи ва گلشن «гулшан»нинг атрофи (чекка ҳарфлари ک ва ن ҳарфлари йиғилса, رکن — Рукн исми ҳосил бўлади.

17. Муаммо ҳалли: زاهدان «зоҳидон» -зоҳидлар сўзнинг тўнн, яъни аввалги ز ва охирга ن ҳарфлари ва باب «кабоб»нинг томони ک ҳарфи ва مى -майнинг томони ی ҳарфлари бирикса, زنگى — Занги исми ҳосил бўлади.

18. Муаммо ҳалли: مسلمين «Муслимин» — мусулмонлар сўзининг диллари, яъни ўртадаги ҳамма ҳарфлари سلمى Салами исмидан иборатдир.

19. Муаммо ҳалли: اشك «ашк» — кўз ёшининг озгинаси ا ҳарфини олиб عمان «уммон» — денгизнинг кўпи مان га қўшилса امن — Амон исми ҳосил бўлади.

20. Муаммо ҳалли: سرود «суруд» — қўшиқ томони س — ҳарфи «гўшам» ишорасига асосан شم «шам» деб айтсак ва таркиб топса, شمس — Шамс исми ҳосил бўлади.

21. Муаммо ҳалли: چشم — «чашм» — қўзнинг охирги ҳарфи м бўлиб «бо зий» яъни زی — зи билан қўшилса, مزى — ҳосил бўлади. Энди «Рўйи дил»дан دل «дил» — нинг юзи د ҳарфи қўшилса. مزید — Мазид исми ҳосил бўлади.

22. Муаммо ҳалли: «Рухсори ту» — сенинг юзингдан تو — «ту»нинг юзи ت ҳарфи «пайваста бо қи»дан قى билан уланса, تقى — Тақи исми ҳосил бўлади.

23. Муаммо ҳалли: قهر — «Каҳр»нинг юзи ق ҳарфи, يار «йор»нинг оёғи ر ҳарфи ва اشك — «Ашк» — кўз ёшининг этаги ا ҳарфлари йиғилса, قارا — Қаро исми ҳосил бўлади.

24. Муаммо ҳалли: فيض — «Файз»нинг ғояти — охири ض ҳарфи, خوشى — «Хуши» — Хурсандчиликнинг ғояти ى ҳарфи «болойи ў» дан او нинг юқори ا ҳарфлари йиғилса, ضيا — Зиё исми ҳосил бўлади.

25. Муаммо ҳалли: باغ — «боғ»нинг бурчаги ب ҳарфи, خرم — «хуррам» — шодликнинг дили ر ҳарфи ва نگار — «нигор» — гўзалнинг рухсори-юзи ن ҳарфлари чўшилса, رن бўлади. Энди «ниҳоя ёби» ھ — ҳо ни топиб, унинг ичига яширсак, برهن — Бурҳон исми ҳосил бўлади.

26. Муаммо ҳалли: آگار — «кин» — душманлик сўзининг олдига «гар» сўзи келса, كركين — Каркин исми ҳосил бўлади («гар бапеш ояд» ёки «гар» олдинга келса ибораси бунга ишорадир).

27. Муаммо ҳалли: عشق — «ишқ»нинг охири ق ҳарфи ва چون — «жунун» нинг охири ن ҳарфидир. Бундан ندم — «надам» пушаймонликдаги ن ҳарфи ق билан алмаштирилса, قدم — Қадам исми ҳосил бўлади.

28. Муаммо ҳалли: شوخی — «Шўҳи» — шўхлик сўзининг юзидаги ش ҳарфи طرف «тараф» сўзидаги ط ҳарфига табдил қилиса, شرف — Шараф исми ҳосил бўлади.

29. Муаммо ҳалли: باها — «баҳо»ни келтириб, آزاد — «озод»га қўшсак, باها آزاد бўлади. Энди ундан икки алиф озод бўлса, بهزاد — Беҳзод исми ҳосил бўлади.

30. Муаммо ҳалли: بهجامى — «бачо ҳаме» иборасидаги «беҳ» به яхшироқ сўзи парвоз қилса, جامى — Жомий исми ҳосил бўлади.

31. Муаммо ҳалли: «Дил» دل — сўзи ёр кўчасида ором ни олсам, دلارام — Дилором исми ҳосил бўлади.

32. Муаммо ҳалли: «Салом» ва سلام — «калом» Сўзларидаги لا لا — «ло»лар кўшилса, لا لا — Лоло исми ҳосил бўлади. 33. Муаммо ҳалли: «Раҳмати Ҳақ дод моро номи Ў» мисрадаги «Раҳмат» ва «мо» — биз сўзлари орасида قدر — Ҳақдод, яъни Худайберди номи мавжуддир («Раҳмат» ва «Мо» — «биз орасидан ном қидир» унга ишорадир).

34. Муаммо ҳалли: Муаммо байтининг иккинчи мисрасидаги «Рустам», яъни «Яширинаман» сўзи رستم — Рустам номи ҳамдир.

35. Муаммо ҳали: «восифи» сўзидаги وى — «вай» у сўзини ёки биринчи ва охирги ҳарфларини олиб ташласак, اوسف — Осаф исми қолади (Иккинчи мисрада ишора бор).

36. Муаммо ҳалли: «Мусулмони» — мусулмончилик сўзининг биринчи ва охирги ҳарфлари مى — «Май» бўлиб, бу майга ғарқ бўлган ном سلمان — Салмондир.

37. Муаммо ҳалли: «Карам» сўзининг юзи ك ҳарфи бўлиб, унинг номи كاف «коф»дир. Унга يار — «йор»нинг юзи ى ҳарфи кўшилса, كافي — Кофи исми келиб чиқади.

38. Муаммо ҳалли: «дил» دل — «дил» сўзининг тамомловчи ҳарфи дир. Унинг номи — Лом لام агар دل — сунбулнинг чеккаси س ҳарфига кўшилса, سلام — Салом исми ҳосил бўлади.

39. Муаммо ҳалли: «абру» — «қошнинг чеккаси اب дир. «Саломат»нинг диллари, яъни ўртадаги ҳарфлар لام Лом бўлиб, ундан ҳарф шакли ل олинади ва у ابга кўшилса, ابل — Обил исми ҳосил бўлади.

40. Муаммо ҳалли: شاه — «шоҳ» — «адолат»дан дилларни, яъни ўрта ҳарфларни олса, دل бўлади. Унинг шакли د бўлиб. شاه «шоҳ»га кўшилса, شاه — Шоҳид исми ҳосил бўлади.

41. Муаммо ҳалли — «шамим» — хушбўй сўзидаги уч ҳарф م «мим» дан унинг шакли م олинади. «анбар» сўзининг тарафи ع нинг — «айн»и олиниб, мазкур م га кўшилса, معين — Муъин исми ҳосил бўлади.

42. Муаммо ҳалли: «Талмеҳ қоидасига асосан شمس — «Шамс» — куёшдай س ҳарфи, قمر — «Қамар» — ойдан ر ҳарфи ва م ش ت ر ی — «Муштари»дан ی ҳарфлари олиб таркиб топса, سر ی — Сари исми ҳосил бўлади.

43. Муаммо ҳалли: «Куфр» сўзнинг олди ك ҳарфи, اسلام — «Ислом» сўзининг олди ا ҳарфи бўлиб, улар бирикса, ك ا ҳосил бўлади. «Кун» сўзининг арабчаси و م — «навм» даги م ҳарфи ва «тун» сўзининг арабчаси ل ي — «лайл»дан ل ҳарфи олиб, мазкур ك ا га қўшилса, ك ا م ل — Комил исми ҳосил бўлади.

44. Муаммо ҳалли: Талмеҳ қоидасига асосан муаммо исми شرف — Шарафнинг белгиси ف ҳарфи бўлганлиги учун ундан شرف — Шараф исми талаб қилинади.

45. Муаммо ҳалли: Талмеҳ қоидасига асосан مرخ — Миррихдан خ ҳарфи олинади. Қоронғи кечада яъни ل ي — Лайлда Миррих (Сатурн планетаси) кўринса, ل ي ل — Халил исми ҳосил бўлади.

46. Муаммо ҳалли: «Қуръондаги «Ихлос» сурасининг биринчи сўзи ق ل «қул» сўзини ي ا ر — «ёр»нинг юзи ی ҳарфигача ўқисак, ل ی — Қули исми ҳосил бўлади. Муаммода ёрнинг юзи очилган Мусҳаф—Қуръонга ўхшатишган.

47. Муаммо ҳалли: قمر — «Қамар»—ойдан талмеҳ қоидасига асосан ر Ҳарфи олинади. Айтилганда жаҳон пайдо бўлган икки ҳарф ك ва ن ҳарфлари бўлиб, бирикса — «кун», яъни «бўл» сўзи ҳосил бўлади ва таркиб топса, ر ك ن - Рукн исми ҳосил бўлади (Худо — «кун», яъни «бўл» деганда жаҳоннинг пайдо бўлганлигига ишора қилинади).

48. Муаммо ҳалли: دور «дайр» сўзи айланиш ва «доира» «замоя» маъноларида келади. Шу دور — «давр»нинг юзи د ҳарфи бўлиб, бу ҳарф او — «у»нинг ҳар иккала томонида келса, داود — Довуд исми ҳосил бўлади.

49. Муаммо ҳалли: «Қалб» сўзи дилни билдиради. سبه «сипаҳ» — аскарнинг дили پ Ҳарфи ва ي ا ر — ёрнинг юзи ی ҳарфидир. ك ن ا ر — канор-қўйин сўзининг иккинчи маъносига «чекка», «қиргоқ»

бўлиб, ك نار —нинг чеккаси ر ҳарфлари бирикса, پير —Пир исми ҳосил бўлади.

50. Муаммо ҳалли: قمر—«Қамар» — ойнинг юзи ق ҳарфи офтобга, яъни ع «айн»га айланса, عمر —Умар исми ҳосил бўлади (Араб тилида «айн» қуёш ҳамдир).

51. Муаммо ҳалли: جمع «жамъ»даги, яъни йиғилишдаги «хур»—қуёш» —«айи» ع ҳарфидир. «Хуршид шуд ёри ман» ишорасига кўра جمع—«жамъ»даги «хур», яъни қуёш ش يد — шидга айланса, يد جمه —Жамшид исми ҳосил бўлади.

52. Муаммо ҳалли: «Расул» —элчи-пайғамбар бўлиб, пайғамбарлар орасида дарёга ташланиб, балиқ қорнига тушган киши يونس —Юнус пайғамбардир.

53. Муаммо ҳалли: نيك «Нек» —яхши сўзи يك —бек сўздан киноядир. Холини, яъни нуқтасини юқорига қўйганда يك «нек» — «яхши» кўринадиган сўз يك —Бек сўзидир.

54. Муаммо ҳалли: هرگو «гавҳар» сўзи جوھ жавҳардан киноядир. Гавҳарни етуклик билан ёдласак, جوھ —Жавҳар исми ҳосил бўлади.

Муаммо ҳалли: فاضل «фозил» сўзини «баважҳи аҳсан»—яхшироқ ёки «Аҳсан» шаклида ўқисак افضل—Афзал исми ҳосил бўлади (Фозил сифатининг арабча орттирма даражаси «Афал»дир).

Муаммо ҳалли: جان —Жон сўзи خان—«хон»дан киноядир. Агар خان —хондаги мушкия, хол, яъни нуқта лаб остига тушса, جان —жон бўлади. Холи лаби остига тушганида جان жон бўладиган сўз хоп бўлиб, у муаммонинг ҳалли ҳисобланади.

57. Муаммо ҳалли: Нуқта ёки хол қўйганда «намоён» ёки «Зоҳир» бўладиган ном طاهر —Тоҳирдир.

58. Муаммо ҳалли: يارى «ёре» —бир ёр сўзига كو «кў» кўчанинг бош ҳарфи қўшилса, يارىك —ҳосил бўлади. Бу сўзнинг ҳамшакли يارىك — Борик исмидир.

59. Муаммо ҳалли: رخت «рухат —«юзинг» тасҳиф амали асосида ўзгартирилса, رجب—Ражаб исми ҳосил бўлади.

60. Муаммо ҳалли: سم «Сум»—отнинг туёғи شمس — «Шамс» — куёшнинг юзи ش Да қолса, سمش —бўладп. Нуқталар тасҳиф этилса شمس Шамс исми ҳосил бўлади.

61. Муаммо ҳалли: قمر —«Қамар» ойининг юзи ق — ҳарфи бўлиб, ёр юзи رخ —«рух»га қўшилса, ق رخ — бўлади. Тасҳиф қоидасига асосан у رح ف— Фаррух исми бўлади.

62. Муаммо ҳалли; نمود «Намуд» —кўрсатди сўзининг юзига, яъни ن ҳарфига яна икки хол ёки нуқта орттирилса, نمود—Самуд исми ҳосил бўлади.

63. Муаммо ҳалли: صاف «соф» —тоза сўзидаги ص ни олиб «як қатра бо қй кай гузорам» ишорасига кўра «қи» قى ق нинг бир қатрасини ёки нуқтасини қолдирмасак قى فى фи бўлади ва у мазкур ص га бирикса, صفا —Сафо исми ҳосил бўлади.

64. Муаммо ҳалли: تارك —«торак» —усти сўзининг нуқталари маҳв этилса, تارك бўлади. Энди تاج «тож»даги дур, яъни нуқта унинг остига тўкилса, تارك — Борак исми ҳосил бўлади.

65. Бошқа нусхаларда муаммо номи тушиб қолган. Тошкент нусхасида Фаррух исми кўрсатилган. Муаммо ҳалли: قلب «қалб» — дилдаги ق ҳарфи رخ — «рух»—юзга қўшилса, ق رخ —бўлади. Ундаги бир нуқта тасҳиф этилса, رح ف—Фаррух исми ҳосил бўладп.

66. Муаммо ҳалли: عارض — «Ораз»нинг меҳри, яъни куёши ع ҳарфидир. У зулф, яъни د га кўрсатилса, عد бўлади (Зулф — сочга ўшатилади). Яна бир меҳр-куёш شمس —шамс бўлиб, талмеҳ қоидаси асосида охирги ҳарфи س ни олиб, мазкур عد га қўшсак سعد —Саъд исми ҳосил бўлади.

67. Муаммо ҳалли: икки гул барги икки нуқта бўлиб, уларнинг бирини ص با —Сабонинг кўзига, яъни ص ҳарфига (ص ҳарфи кўзга ўшатилади). Иккинчисини дил доғига, яъни ўртадаги ب нинг нуқтаси ёнига қўйилса, ض يا — Зиё исми ҳосил бўлади.

68. Муаммо ҳалли «Яккалик» —«Бирлик» сўзининг арабчаси زاد—Зоҳид бўлиб, ҳисоб амалига асосан у муаммонинг ечимидир.

69. Муаммо ҳалли: ب لى — «Бали» — «Ҳа» сўзидагп энг кичик сонни ифодаловчи ب ҳарф бўлиб, (у абжад ҳисобида 2 га тенг) агар у 200 га тенг бўлса, ق бўлади (ق нинг сон қиймати 200 дир). ب لى — «бали»даги ب ҳарфи ق га айланса, ق لى — Қули исми ҳосил бўлади.

70. Муаммо ҳалли: ق سم — «Қисм» сўзи «абжад» ҳисобида 200 га тенг (ق —100, س —60, م —40), унинг икки баробари 400 бўлиб, у «абжад»да ت ҳарфини билдиради. Бу ҳарф دو —«ду» — икки ёнига ёзилса, دوت —бўлади. Зулфдан мақсад ل ҳарфи бўлиб, 30 га тенг ва икки баробари 60 дир ва س ҳарфини фини билдиради, Ҳаммаси таркиб топса, دوست Дўст исми ҳосил бўлади (Мазмунига қараб бу муаммо Навоийнинг дўсти Абдураҳмон Жомийга аталган бўлиши мумкин).

71. Муаммо ҳалли йўқ!

72. Муаммо ҳалли: «Сад яки моҳ» —ойнинг юздан бири—бир бўлади. Куёшнинг ўн юзтаси 1000 бўлади. Юздан бирнинг бири бир ҳам унга қўшилса, 1002 бўлиб. وخت «бахт» демакдир, ب (-2, -600, -400)ни ب ار «ёр» олдига олиб борсак, بخت يار —Бахтиёр исми ҳосил бўлади.

73. Муаммо ҳалли: ف لاکى —«афлоке» сўзининг тоқи—гумбази ёки ا ҳарфларига қарамасак. ف لاکى —Фалакий исми ҳосил бўлади.

74. Муаммо ҳалли: Осмон буржларининг сони 12 та, «Лф-лок», яъни осмонлар сони эса 9 та ва ҳаммаси 21 та бўлади. Бу сон يب ط —Таййиб исми ададига тенгдир (ط -9, ى -10, ب -2, ҳаммаси 210).

75. Муаммо ҳалли(ойдан мақсад ل ҳарфидир (у «абжад»да 30 га тенг, ой ҳам 30 кундир). Шу ойнинг پهلو —«пахлу»сига ёки ёнига ўтирсак, پهلول бўлади. Энди ўз ёнидаги доғлардан ёки нуқталардан кўпини (учтадан иккитасини) ташласак, ب ه لول Баҳлул исми ҳосил бўлади.

76. Садр — ҳалли йўқ.

77. Муаммо ҳалли: كوى «кўй» —кўчанинг боши ك да زار «зор»ни кўрсак زارى бўлади. Энди زار «зор»нинг дили ا ҳарфи ўрнида ب ار —«ёр» доғини кўрсак زب رك Зийрак исми ҳосил бўлади.

78. Муаммо ҳалли: «ё» қомати چشم «чашм» —кўз олдига келтирсак, چشم бўлади. «3-он сурат» ишорасига кўра тародиф қоидаси асосида унинг муродифи سام «Ҳисом» бўладп.

79. Ҳақим — ҳалли йўқ.

80. Муаммо ҳалли; جام жом — қадаҳни دهن «даҳан» —оғиз томонга, яъни د ҳарфига олиб борсак, جامد —бўлади. Энди лабдаги қатра—нуқта артилса, حامد —Ҳомид исми ҳосил бўлади.

81. Темур — ҳалли йўқ.

82. Муаммо ҳалли: جمال «Жамол»нинг тарафи ج ҳарфи бўлиб, агар «Саҳоб», яъни اب «абр» —булутдан тулуъ қилиб чиқса, جاب —Жобир исми ҳосил бўлади

83. Ғариб ҳалли йўқ.

84. Муаммо ҳалли: Ҳар томонда кўринган қад ا икки алиф бўлиб, уларнинг дили نى «не», яъни «йўқ»дан иборат бўлса انى бўлади. Энди ишорага кўра, دل —«дил»га ғамза ўқи тегмаса, دان يال —Дониёл исми ҳосил бўлади.

85. Муаммо ҳалли: كل — «гул»нинг ичига сув, яъни араб тилида ما кирса, كمال — Камол исми ҳосил бўлади.

86. Муаммо ҳалли: «Сийна» сўзи араб тилида صدر —садр дейилади. Унинг ичига ا —алиф пайваста бўлса; ёки уланса, صادر — Содир исми ҳосил бўлади.

87.88. Бу икки муаммо ҳалли йўқ.

89. Муаммо ҳалли: سوزان «Сўзон» —Ўртанувчи сўзининг дили — ز ҳарфини يار «ё» кўрса, زيار —бўлади. «Мискин» — бечоранинг дили, яъни ўрта ҳарфи унга қўшилса, زيارك —бўлади. Энди унинг дили ёки ا ҳарфи куйса, زيارك — Зийрак исми ҳосил бўлади.

90. Муаммо ҳалли: عجز —«ажз» —оғизликнинг томони ع ҳарфи يد «бедод» —зулмдаги ب «бед»га қараб борса, عبيد Убайд исми ҳосил бўлади (Иккинчи мисрада ишора бор).

91. Муаммо ҳалли: Исқот амалига кўра جمال —«жамол»дан جم жам, خورشيد —«Хуршид»дан خور «хур», яъни қуёш завол топса, شيد «шид» қолади ва улар таркиб топса, جمشيد —Жамшид исми ҳосил бўлади.

92. Муаммо ҳалли: م شمي — «Шамим» — хушбўй сўздан м ҳарфи, ك لام — «Калом»дан ل ҳарфи ва ش دكاف — «шигоф» — тешикдан ك ҳарфлари таркиб топса, ملك — Малик исми ҳосил бўлади («Шамим»дан «мим», «Калом»дан «Лом», «Шигоф»дан «Гоф» ҳарфлари олинади).

93. Камол — ҳалли йўқ.

94. Муаммо ҳалли: «токи вай бошад» иборасига кўра وى «вай», яъни уни олиб, سد نم — санамнинг ўқ ва қиличидан бошқаси س ҳарфини олиб қўшсак و ي س — Вайс исми ҳосил бўлади.

95. Муаммо ҳалли: م عال — «Олам»нинг юзи ع ҳарфидир. «Нози жонон манигар» ишорасига кўра جانان — «Жонон»дан نا «но»га қарамасак, جان — «жон» қолади. Энди دلى «диле» дан لى «ли»ни ошкора қилсак ва таркиб топса, جان على — Алижон исми ҳосил бўлади.

96. Коко — ҳалли йўқ.

97. Муаммо ҳалли: Иккинчи мисрадаги ишорага асосан ين «ва лекин» сўзининг каноридан, яъни чеккасидан бир лафз ёки сўзни ك «кин» сўзини келтирмасак, ولى — Вали исми ҳосил бўлади.

98. Муаммо ҳалли: جفر «Чақар»нинг этаги ёки охирги ҳарфи ташланса, جق — қолади. ماه — моҳ — гўзалнинг этаги ۵ ҳарфи ташланса, «мо» қолиб, иккаласи جفما — бўлади. Энди чақардан топган ق ни унинг оёғи остига ташласак, جقماق — Чақмоқ исми ҳосил бўлади;

99. Муаммо ҳалли: رو «рў» Жамол юзнинг юзи ر ҳарфи бўлиб, ишорага асосан پوشيد — «пушид»дан пу ишқот қилинса, شيد «шид» қолади ва у билан кўшилса, رشيد Рашид исми ҳосил бўлади.

100. Киё — ҳалли йўқ.

101. Муаммо ҳалли: Иккинчи мисрадаги ишорага асосан لاي — «балойи» сўзининг боши ва дили ب ва ل ҳарфлари ишқот қилинса, اى қолади. Энди унга ر هذ دم — «Раҳондам»даги ۵ кирса, اهى — Оҳи исми ҳосил бўлади:

102. Ҳамро — ҳалли йўқ.

103, Муаммо ҳалли: «Мурғ» қуш сўзи араб тилида ط «тайр» бўлиб, унинг дили, яъни ўрта ҳарфи ی хуркиб кетса, طر—қолади. Энди дили ҳурккан қушнинг дили ўрнига кўнгил тирновчи آ «оҳ» кирса, طاهر —Тоҳир исми ҳосил бўлади. Бу муаммода ватанидан айрилганларнинг аҳволи моҳирона тасвирланган.

104 Муаммо ҳалли: «Сари кў»дан ك «кў» кўчанинг боши ك ҳарфидир. Энди بیمار — «бемор»нинг боши ب ни кесса ва дили م ҳарфини дафъ қилса, يار қолади ва таркиб топса يارك бўлади. Тасҳиф қоидасига биноан унинг ҳамшақли يارك Борак исмидир.

105. Муаммо ҳалли: شمع «Шамъ»нинг дили, яъни م ҳарфи эриси, شع қолади. عيش «айбаш» —айби сўзининг томони ش ҳарфи ва меҳри (қуёши) ع ҳарфи кетса, ب қолади ва у мазкур شع га қўшилса, شعيب Шуъайб исми ҳосил бўлади.

106. Муаммо ҳалли: آه — «оҳу» —кийикдаги ўқ ا ҳарфи бўлиб бу ўқ آه —нинг оёғига яъни охирига тегиб эгилса -бўлади, (ا - د) ва هود — Худ исми ҳосил бўлади.

107. Муаммо ҳалли: قد — «қад» сўзидаги د ҳарфи جانای га қўшилса. جانای бўлади. Энди бўстондаги сарвлар эздан чиқса ёки алифлар исқот қилинса. ديد — Жунайд исми ҳосил бўлади (Инв. 558 нусхада муаммо номи тушириб қолдирилган. Тошкент нусхаларида ном бор).

108. Муаммо ҳалли: شوق — «шавқ» сўзининг юзи ش ҳарфини олиб, بلى — «бале» — «ҳа» сўзига қўшсак. شىبلى — Шиблий исми ҳосил бўлади.

109. Муаммо ҳалли: شراب «Шароб»дан Худо безор бўлса, яъни ундан رب — «Раб» кетса, شارب —қолади. Энди ишорага кўра لذكامى даги مى — май қўшилса, شامى — Шомий исми ҳосил бўлади.

110. Муаммо ҳалли: «Зулф» ва «Хол»нинг иккаласи زوال — «зул» бўлади. Энди نون — «жунун»нинг боши олиб қўйилса, ذون — қолади (байтда бунга ишора бор). Улар таркиб топса. ذوال نون — Зуннун исми ҳосил бўлади.

111. Муаммо ҳалли: غنچه «Ғунча» икки юзини, яъни олдинги ва охириги ҳарфлари غ ва ۋ ҳарфлари исқот қилинса. نچ қолади. Ундан

булбул учиб кетса،ج ن бўлади. Энди ёрнинг оғзи ғунча каби кулса،جم ن Нажм исми ҳосил бўлади.

112. Зийрак — ҳалли йўқ.

113. Муаммо ҳалли: «Боду борон аст» — «Шамол ва ёмғирдир» иборасида сўз ўйини бор. «Бо ду бо» бирикмаси «Икки бо билан» бўлганлиги учун бу икки «бо»дан ب ا ب — Бобо исми ҳосил бўлади.

114. Муаммо ҳалли: جام — «жом» бўш бўлса, ичидаги ا ҳарфи исқот бўлиб، جم — қолади, жом бўш бўлганлиги сабабли камбағал «ринд». ر ن د — бесарашком» бош ва охири бўлмаса. ن қолади («сар» — бош,- «Анжом» — охир) ва улар қўшилса. جم ن — Нажм исми ҳосил бўлади.

115. Муаммо ҳалли: كام — «Ком» сўзи «мақсад» ва «танглай» маъноларини англатади. ل ب «лаб»дан тил мақсадга ёки танглайга етадиган қисми ل ҳарфидир (бу ҳарф талаффуз этилса. тил танглайга тегади). Бу ҳарф «танглай». Яъни كام — «Ком»га етса. كامل Комил исми ҳосил бўлади. Навоий бу муаммони исқот амалининг энг бадиий кўринишидир, деб таъкидлайди.

116. Муаммо ҳалли: Иккинчи мисрадаги «Боҳуш гашта аст» — ҳушига келибди «боҳуш гашта аст», яъни «Боҳуш» айланибди» тарзида ҳам ўқилади ва мазкур ب ا ه و ش «боҳуш» сўзи айланса ёки қалб қилинса، شهاب Шаҳоб исми ҳосил қилинади.

117. Муаммо ҳалли: Иккинчи мисрадаги «Гашта фарши кўят» — «кўчанинг саҳнида юрибди» ибораси «кўчанинг саҳнини айланибди» тарзида ҳам ўқилади ва ف ر ش — «фарш», «саҳн» сўзига айланса, яъни қалб қилинса. شرف — Шараф исми ҳосил бўлади.

118(. Мазид — муаммо ҳалли йўқ.

119. Муаммо ҳалли: ز ا ه د — «Зоҳид» сўзининг дили яъни ўртадаги ا ва ҳарфлари бузилса، ز ي د — Зайд исми ҳосил бўлади.

120. Муаммо ҳалли: ا ر ا م — «Ором» ва دل — «дил» сўзлари зерузабар. яъни остин ва устин бўлса، د ل ا ر ا م — Дилором исми ҳосил бўлади (бунда ҳарфлар эмас, балки сўзлар қалб бўлади).

121. Муаммо ҳалли: م ي — «ман»дан م ҳарфини олиб، م «гул»ни айлантирсак، («даври гул» бунга ишорадир) م ل ي бўлади ва улар таркиб топса. م ل ك — Малик исми ҳосил бўлади.

122. Муаммо ҳалли: «булбул»нинг иккинчи номи «Ҳазор» яъни мингдир. Бу 1000 сони «Абжад» ҳисобида Ғ ҳарфига тенг. Энди روى — «рўй» — юз сўзи айланса, ڀور ҳосил бўлади ва булбулга, яъни Ғ га кўринса ڀور Ғаюр исми ҳосил бўлади.

123. Муаммо ҳалли: «Ишқ ўқи»дан мақсад ʼ ҳарфи бўлиб, уни کامل «Комил» «камолга етган ошиқ»нинг бир жойидан олиб, иккинчи жойига қўйилса, ڀمال — Камол исми ҳосил бўлади.

124. Муаммо ҳалли: چمن — «чаман»га айб тақилса ёки ундагн ҳарфлар ўрни алмашса. نجم — бўлади. Энди чамандаги насрин баргларини тўкса ёки икки нуқта исқот қилинса. ڀجم — Нажм исми ҳосил бўлади.

125. Муаммо ҳалли: ط فل — «тифл» — ёш бола сўзининг оёғидаги ʼ ҳарфи бошига ўтса, لطف — Лутф исми ҳосил бўлади.

126. Муаммо ҳалли: Муаммо биринчи мисрадан ечилади. ڀام — «ном» қалб қилинса, مان — бўлади («дилам» сўзидаги «дил» — арабчаси «Қалб» бунга ишорадир). Энди уни қалам қилинса ёки алиф ʼ ҳарфи унга бирикса, امن — Амон исми ҳосил бўлади.

127. Бу рубоий ва насрий хотима ЎзРФА Беруний номидаги Шарқшунослик институти кўлёзмалар жамғармасида сақланаётган инв. рақами 5564, 4565, 5667 нусхаларида учрайди. Садриддин Айнийнинг таъкидлашича. Абдурахмон Жомий Алишер Навоий томонидан юборилган бу асарни ўқиб чиққач, мазкур рубоий ва хотимана тақриз сифатида ёзиб қўйган.